

T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ
OSMANLI DEVRİ
OTLUKBELİ MEYDAN MUHAREBESİ

(11 Ağustos 1473)

"III ncü Cilt 2 nci Kısım Eki"

Gnkur. ATASE ve Dent.
Bşk.lığı Kütüphanesi

Kayıt No :

Yer No :

Kopya No :

Geliş Tarihi:

Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

A N K A R A
Gnkur. Basımevi
1 9 8 6

GNKUR. HARP TARİHİ BŞK.
KÜTÜPHANESİ

Geliş Tarihi : 16.5.1986

Kayıt No. İTAR. 549/26

Demirbaş.: 02211063

956.1015

TUR

1986

c.3/2. ek

İSTİFAT İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

(İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT)

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT
İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT
İHTİSASİYAT İHTİSASİYAT

Ö N S Ö Z

Osmanlı Hükümdarı II. Mehmet (Fatih) ile Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan arasında cereyan eden Otlukbeli Meydan Muharebesi (11 Ağustos 1473), erken zamanda Anadolu ile Osmanlı Devleti'nin kaderini belirlemiştir. Fatih'in, Akkoyunlulara-dolayısıyla bu devleti destekleyen Batılı ve Doğulu Devletlere-karşı kazandığı bu büyük zafer; Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci bir "Fetret Devri" içine düşmesini önlediği gibi, üç kıtada söz sahibi muhteşem bir İmparatorluğun vücuda getirilmesinde de çok önemli bir rol oynamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan sonra başlayan Genişleme ve Yükselme Dönemi'nde (1453-1579), Anadolu'da ve özellikle doğuda gelişerek yerleşmesinde, Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin birinci derece de rolü olmuştur.

Yeniçağı açan ünlü Osmanlı Hükümdarı Fatih'in, Batıdaki büyük deniz ve kara kuvvetlerine sahip güçlü düşmanlarıyla savaş halindeyken, Doğunun en geniş ülkesine sahip bulunan ve Timur'a benzemek gayreti içinde cihan egemenliği peşinde koşan, genç ve savaşkan Türk Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a karşı kazandığı bu büyük askeri başarı, Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin önemini daha da artırmıştır.

Genellikle mevcut kaynak ve araştırma eserlerin verebildikleri olanaklar ölçüsünde ve daha çok askeri bakımdan değerlendirilmesine çalışılan bu eserin yazılmasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Nitekim, kaynaklarda sözü geçen önemli yerlerin bugünkü yeni adları veya yerleri üzerinde yoğun araştırmalar yapılmışsa da, bunların gerçek ad ve yerlerinin saptanması mümkün olamamış, bu nedenle olayların muhtemelen cereyan ettiği yerlerin bugünkü adlarının belirtilmesiyle yetinilmiştir.

Özellikle Akkoyunlu Devleti'ne ait kaynakların yetersizliği rastlanan zorlukların büyük bir kısmını teşkil etmiştir. Bu konuda da çeşitli araştırma eserlerden faydalanarak gerçeklere yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Eserde, yapılan askeri harekâtın eleştirilmesine de olanak ölçüsünde yer verilmiş ve bu konudaki görüşlerin belirtilmesine çalışılmıştır.

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nda görevli Emekli Kurmay Albay Hâzım İŞGÜVEN tarafından, arşiv belgeleri, yerli ve yabancı kaynak ve araştırma eserlerden yararlanılıp yazılan bu kitap, Başkanlık yetkili kurullarınca incelenerek yayına hazırlanmıştır.

İhsan BAKİREZEN

Hv. Korgeneral

As. T. ve. Str. E. Bşk.

Die in der vorliegenden Arbeit behandelte Fragestellung ist im Grunde genommen eine Frage der Methode. Es geht darum, wie man die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise beschreiben kann, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode, die hier angewendet wird, ist die Methode der wissenschaftlichen Induktion. Diese Methode besteht darin, dass man von den in der Natur beobachteten Erscheinungen ausgeht und versucht, aus ihnen allgemeine Gesetze abzuleiten. Diese Gesetze sollen dann in der Lage sein, die beobachteten Erscheinungen zu erklären und zu vorhersagen.

Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine sehr wichtige Methode in der Wissenschaft. Sie ist die Grundlage für die meisten wissenschaftlichen Entdeckungen. Ohne diese Methode wäre die Wissenschaft nicht möglich. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären.

Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären.

Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären.

Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären.

Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären. Die Methode der wissenschaftlichen Induktion ist eine Methode, die es ermöglicht, die in der Natur vorkommenden Erscheinungen in einer Weise zu beschreiben, die es ermöglicht, sie zu verstehen und zu erklären.

Dr. phil. h. c. h.
Dr. phil. h. c. h.
Dr. phil. h. c. h.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ, COĞRAFİ DURUM VE ASKERİ GÜÇLER

A. SİYASİ DURUM	7
1. Dış Siyasi Durum (Harita : 1)	7
a. Batıda	
Venedikliler ile İlişkiler	7
Cenevizliler ile İlişkiler	10
Papalık ile İlişkiler	12
Macarlar ile İlişkiler	13
Napoli Krallığı ile İlişkiler	15
b. Kuzeyde	
Kırım Hanlığı ile İlişkiler	15
c. Güneyde	
Mısır Memlûkları ile İlişkiler	16
Karamanoğulları ile İlişkiler	19
d. Doğuda	
Akkoyunlu Devleti ile İlişkiler	25
e. Dış Siyasi Durumda Değişiklikler	27
Akkoyunluların Tokat Baskını	31
Akkoyunluların Karaman Topraklarına Girmesi ve Eflatunpınar Muharebesi	32
Savaş Öncesi Diğer Olaylar	35
2. İç Siyasi Durum	37

B. COĞRAFİ DURUM	41
1. Bölgenin Doğal Coğrafyası	41
a. Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'deki Coğrafi Konum ve Sınırlarıyla Akkoyunlu Ülkesi'nin Sınırları (Harita : 1)	41
b. Harekât Alanı'nın, Doğal Coğrafi Yapısı (Kroki : 2 ve 3)	42
2. Harekât Alanı'nın Yapay Arızaları	43
3. Doğal Coğrafya ve Yapay Arızaların Harekâta Olan Etkisi	43
a. Genel	43
b. Otlukbeli Meydan Muharebe Alanının Topoğrafik Durumunun Harekâta Olan Etkisi (Kroki : 2 ve 3)	44
4. Sosyolojik Durum	46
5. Ekonomik ve Mali Durum	48
C. ASKERİ GÜÇLER	50
1. Osmanlı Silahlı Kuvvetleri	50
a. Barış Teşkilatı, Kuruluş ve Konusu	50
b. Sefer Teşkilatı ve Kuruluşu	57
c. Sevk ve İdare, Eğitim, İstihbarat Usülleri ve Durumu	57
d. Personel Durumu	66
e. Lojistik Durumu	69
f. Moral Durumu	70
2. Akkoyunlu Silahlı Kuvvetleri	71
a. Barış Teşkilatı, Kuruluş ve Konusu	71
b. Sefer Teşkilat ve Kuruluşu	71
c. Sevk ve İdare, Eğitim, İstihbarat Usülleri ve Durumu	72
d. Personel Durumu	73
e. Lojistik Durumu	73
f. Moral Durumu	74
3. İki Taraf Başkomutanlarının Özel Nitelikleri	74
a. Osmanlı Başkomutanı Fatih Sultan Mehmet	74
b. Akkoyunlu Başkomutanı Uzun Hasan	77

İKİNCİ BÖLÜM

SEFER PLANI, SEFERBERLİK VE YIĞINAK PLANLARI VE UYGULAMALARI

A. SEFER PLANLARI	81
1. Osmanlı Ordusunun Sefer Planı	81
2. Akkoyunlu Ordusunun Sefer Planı	82
B. SEFERBERLİK PLANLARI	82
1. Osmanlı Ordusunun Seferberlik Planları	82
2. Akkoyunlu Ordusunun Seferberlik Planları	83
C. YIĞINAK PLANLARI	84
1. Osmanlı Ordusunun Yiğınak Planı	84
2. Akkoyunlu Ordusunun Yiğınak Planı	84
D. SEFERBERLİK VE YIĞINAĞIN YAPILMASI	84
1. Osmanlı Ordusunun Seferberlik ve Yiğınağının Yapıl- ması	84
2. Akkoyunlu Ordusunun Seferberlik ve Yiğınağının Ya- pılması	87
E. TARAFLARIN SEFERBERLİK VE YIĞINAK PLANI VE HAREKÂTI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	87
1. Osmanlılar	87
2. Akkoyunlular	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARBİN NEDENLERİ, İLANI, HAREKÂT VE MUHAREBELER

A. HARBİN BAŞLICA NEDENLERİ, İLANI VE TARAFLA- RIN MUHAREBE ÖNCESİ HAREKÂT VE YÜRÜYÜŞ FAALİYETLERİ	91
1. Harbin Nedenleri	91

2. Harbin İlanı	92
3. Tarafların Muharebe Öncesi Harekât ve Yürüyüş Faaliyetleri	93
a. Osmanlı Ordusunun Harekât ve Yürüyüş Faaliyetleri (Kroki : 1)	93
b. Osmanlı Öncü Birliğinin, Akkoyunlu Kuvvetlerinin Pususuna Düşmesi (Kroki : 2)	97
c. Akkoyunlu Ordusunun Harekât ve Yürüyüş Faaliyeti (Kroki : 1)	100
4. Tarafların Yaklaşma Yürüyüşleri Üzerindeki Görüşler	
a. Osmanlılar	103
b. Akkoyunlular	106
B. OTLUKBELİ MEYDAN MUHAREBESİ	108
1. Akkoyunlularla Temasın Sağlanması (Kroki : 3)	108
2. Tarafların Muharebe Tertipleri (Kroki : 3, Şema : 1)	
a. Osmanlı Kuvvetleri	109
b. Akkoyunlu Kuvvetleri	111
3. Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin Cereyan Tarzı (Kroki : 3-7)	112
4. Kesin Sonucun Alınması (Kroki : 7)	115
5. Tarafların Kayıpları	118
6. Fetihnameler	120
7. Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin Cereyanı Üzerindeki Görüşler	121
a. Osmanlı Ordusunun Harekâtı	121
b. Akkoyunlu Ordusunun Harekâtı Üzerine Görüşler	128
C. ORDUNUN İSTANBUL'A DÖNÜŞÜ	130
D. OTLUKBELİ MEYDAN MUHAREBESİ SIRASINDA DİĞER DEVLETLERİN TUTUMU, GİRİŞİMLERİ VE OLAYLAR	131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. GENEL	135
B. İKMAL	136
1. I nci Sınıf İkmal Maddeleri	136
2. II nci ve IV ncü Sınıf İkmal Maddeleri	139
3. III ncü Sınıf İkmal Maddeleri	140
4. V nci Sınıf İkmal Maddeleri	140
C. HİZMETLER	141
1. Hizmet Birlik ve Teşkilleri	141
2. Sağlık ve Veteriner İşleriyle Tahliye ve Tedavi	142
3. Ulaştırma İşleri	143
4. Bakım İşleri	145
SONUÇ	147
KRONOLOJİ	149
YARARLANILAN KAYNAKLAR	155
HARİTALAR, KROKİLER, KURULUŞLAR	

H A R İ T A L A R

- (Harita : 1) Otlukbeli Meydan Muharebesi Öncesi Osmanlı ve Akkoyunlu Devletleri Sınırları

K R O K İ L E R

- (Kroki : 1) Osmanlı ve Akkoyunlu Ordularının Yığınak ve İleri Harekâtı
- (Kroki : 2) Osmanlı Ordusunun Tercan Doğrultusunda Yürüyüşü ve Has Murat Paşa Emrindeki Öncü Kuvvetlerin Akkoyunlu Pususuna Düşüşü (4 Ağustos 1473)
- (Kroki : 3) Osmanlı Öncüsünün Akkoyunlu Emniyet Kuvvetleriyle Çatışması (11 Ağustos 1473)
- (Kroki : 3 Elki) (Şema : 1) Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde Tarafların Muharebe Tertibatı
- (Kroki : 4) Akkoyunlu Sağ Kanat Komutanı Zeynel Mirza'nın Osmanlı Öncüsüne Taarruzu (11 Ağustos 1473)
- (Kroki : 5) Osmanlı Sol Kanat Komutanı Mustafa Çelebi'nin Zeynel Mirza Kuvvetlerine Karşı Taarruzu (11 Ağustos 1473)
- (Kroki : 6) Osmanlı Ordusunun Akkoyunlu Merkez Kesimine Taarruzu ve Şehzade Bayezid Kuvvetlerinin Akkoyunlu Sol Kanadına Yönelmesi (11 Ağustos 1473)
- (Kroki : 7) Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde Kesin Sonucun Alınması

K U R U L U Ş L A R

- (Kuruluş : 1) Otlukbeli Meydan Muharebesi Öncesinde Osmanlı Ordusunun Kuruluşu

Ş E M A

- (Şema : 1) Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde Tarafların Muharebe Tertibatı

G İ R İ Ş

II. Mehmet (Fatih'in İstanbul'u 29 Mayıs 1453'te fethederek Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'na son vermesi, Ortaçağın kapanmasını ve Yeniçağın açılmasını sağlamıştı. Bu önemli olayın dünya üzerindeki etkisi de, bu bakımdan çok büyük olmuştur. Özellikle Avrupa Kıtası'nda, Hristiyan âlemi için büyük bir felaket olarak nitelendirilen bu olay, İslam Dünyası'nda büyük sevinç ve ümit kaynağı olarak karşılanmış; bu amaçla Mısır'daki Türk Memlûk İmparatorluğu'nun başkenti olan Kahire ve diğer şehirlerde bu büyük zafer adına günlerce süren şenlikler yapılmış; Güney Hindistan Bahmeni II. Sultan Alaaddin Behmenşah da Fatih Sultan Mehmet'e özel elçiler göndermek suretiyle bu büyük zaferi kutlamıştı.

İstanbul'un fethi, o tarihe kadar büyük Türk zaferi olarak tanımlanan Alp Arslan'ın Malazgirt'teki büyük zaferini de aşmış, Türk tarihinin en önemli ve başarılı olayı olarak Türk ve İslam Dünyası'na erişilmez bir anlam kazandırmıştı.

1453 yılında Bizans İmparatorluğu'na son veren fethin, Batı âlemindeki yankıları çok derin ve yıkıcı olmuş ve hepsinden önemli olarak da, İstanbul'un fethi Avrupa'nın gerçekte ne kadar güçsüz bulunduğunu meydana çıkarmıştır. Nitekim, bu büyük olay üzerine Alman Habsburg Hanedanı'ndan olan İmparator III. Frederik, Venedik Cumhurbaşkanı Francesco Foscari ile buluşarak Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından doğan ağır sonuçları ve bunalımları, uzun uzun görüşmüşlerse de, çaresizlik ve yetersizlik içerisinde yas tutmaktan başka çözüm yolu bulamamışlardı.

Yine o sırada Avrupa'daki en güçlü devlet başkanlarından biri sayılan Alman İmparatoru III. Frederik'in Papa Nicolaus'a fetihten altı hafta sonra (12 Temmuz 1453) bu amaçla yazdığı mektup, özellikle dikkat çekicidir. İmparator bu mektubunda özetle: "II. Mehmet (Fatih) çoktan beri aramızda hükmini sürdürüyor. Türk kılıcı, çoktan beri başımızın üzerinde aşıldır. Karadeniz çoktan beri bize kapalı ve Romanya da Türklerin hâkimiyeti altındadır. Oradan Macaristan'ı ve daha sonra Almanya'yı ele geçirecekler ve bu zaman esnasında biz, aramızdaki düşmanlık ve anlaşmazlıkla hayatımıza devam edeceğiz. İngiltere ve Fransa kralları, birbirlerine karşı silaha sarıldılar, İspanya ancak nadir anlardadır ki huzura kavuşuyor. İtalya ise, yabancı hükümetler için yapılan kavgalarla asla barışa kavuşamayacaktır. Eğer ordu ve silahlarımızı, imanımızın düşmanlarına karşı tevcih edebilseydik ne kadar iyi olurdu. Bu va-

Günür.
Harf Tarihî Bk.
Kütüphane

zifeninse zatı mukaddeslerinden daha ziyade kalbimde yer etmiş olduğunu söyleyemem ey mukaddes peder" [1] demektir. Böylece en büyük Hristiyan hükümdarı olan Alman İmparatoru bu mektupla Avrupa'nın o tarihteki genel siyasi durumunu çok açık ve seçik olarak belirtmiş bulunmaktadır.

Bunun üzerine Papa, 1 Şubat 1454'ten sonra Türkler ile savaşacak her Hristiyan, cennet vaat eden fermanlar yayınlamıştı. Buna göre, İslam dininin dünyadan kaldırılmasına kadar, bütün Hristiyan âlemi aralarında yapacakları anlaşmalarla barışı koruyacaklar ve bundan kaçınarlarsa, dinden aforoz edilerek öldürüleceklerdi. Ancak bütün bunlar, yeniçağın başında, İslam-Hristiyan ilişkilerinde hayati rolü olan büyük ve işlek ticaretin önlenememesi ve diğer bazı nedenlerle sadece bir istek olmaktan ileri gidememişti. Bununla beraber Papa, İslam Dünyası'ndan kesin sonuçlu bir öğ alınması için, Avrupa'daki bütün Hristiyan devletlerini, yeni ve büyük bir haclı savaş için sürekli olarak kıskırtmaya devam ediyordu.

Çok hareketli olarak başlayan kuruluşundan kısa bir süre sonra, Avrupa'yı kuşkuyla düşürecek şekilde hızla gelişen ve büyüyen Osmanlı Devleti, bir yandan Selçuklu ve İlhanlı Hakanlıklarının mirasçısı ve devamı olarak nitelendirilirken, çağdaş Bizans tarihçilerinden Kritovolos ve Chalcondyles'e göre, Doğu Roma İmparatorluğu'nun meşru halefi sayılmıştır.

İşte dünyayı Ortacağ'dan Yeniçağa kavuşturan faktörlerden en önemlisini yaratan Fatih, Batı Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki gerçek niyet, amaç ve hazırlıklarını bu bakımdan çok iyi bilmekteydi. Ancak Fatih, genç ve dinamik İmparatorluğu'nun geleceği için muhtemel büyük tehlikeyi yalnız Batı'dan beklemiyordu. Din sorunu dışında, cihangirlik hüvyalarıyla çok kısa zamanda gelişen ve Doğudaki Timur İmparatorluğu'nun yerini alarak hızla büyümekte olan, büyük ve güçlü Türk devletleriyle de Anadolu'da ergeç hesaplaşmak zorunda bulunduğu kestiriyordu. Bu amaçla Osmanlı İmparatorluğu'nu ülkeye sağlam bir şekilde yerleştirebilmek için, Doğudaki sınırlarını daha fazla genişletmek zorunluluğunu duyuyordu. Bu amaçla Doğudaki Türk ve İslam devletleriyle olan siyasi ilişkilerine büyük önem vermeye başlamıştı. Bunların başında yakın ve en büyük tehlike olarak, çok kısa zamanda güçlenmiş bulunan Akkoyunlu Devleti'nin [*] savaşkan hükümdarı Uzun Hasan bulunmaktadır.

[1] Öztuna, Yılmaz; Türkiye Tarihi, c. III, İstanbul, Hayat Kitapları, 1964, s. 212.

[*] Uzun Hasan Bey'in mensup olduğu kabile, Oğuzların Üçok kolundan Bayındır Kabilesi olduğundan, Akkoyunlu Devleti'ne, aynı zamanda Bayındır Devleti denir.

1453 yılında iktidarı eline alan genç ve savaşçı Akkoyunlu Hükümdarı'nın Anadolu'dan başka Azerbaycan, Irak ve İran topraklarını istila ederek ülkesini durmadan hızla genişletmesi; başta Karamanoğulları olmak üzere Fatih'e karşıt olan diğer Anadolu beyliklerini açıktan açığa koruması, Doğuda da, Batı kadar önemli bir tehlikenin varlığını ortaya koymuştu.

Bu dönemde Orta ve Doğu Anadolu, Büyük Selçuklulardan itibaren yerleşmiş bulunan siyasi bir geleneğe göre, İran'daki İmparatorluklara bağlı sayılmaktaydı. Buna karşılık, Osmanlı Padişahları da, Anadolu Selçuklarının sınırları dışında Bizans'tan gaza (din uğrunda savaş) suretiyle almış oldukları toprakların, meşru bir egemenlik bölgesi olarak, sahibi sayılıyorlardı.

Anadolu ile Rumeli'yi birleştirerek bir İmparatorluk kurmaya çalışmak suretiyle ilkönce Yıldırım Bayezid bu siyasi geleneği değiştirmek istemişse de başaramamıştı.

Ancak, İstanbul'un fethi gibi dünya ölçüsündeki büyük bir başarıdan sonra Fatih de, Anadolu'yu kendi egemenliği altına almayı ve bu siyasi geleneği bozmayı düşündü. Fakat Orta Anadolu'da zorla yapılan siyasi değişikliklerin tepkisinin Horasan'a ve Mısır'a kadar bütün Doğu âlemi ni etkilediğini gören II. Mehmet, bu idealini başka türlü gerçekleştirdi.

Fatih, İstanbul'u ele geçirdikten sonra, Batıdan gelebilecek muhtemel tehlikeleri de göz önünde tutarak, genç imparatorluğunu sağlam temellere oturtmak amacıyla stratejik hedeflerini seçmiş ve uygulamak üzere sıraya koymuştu.

Fatih Sultan Mehmet, kendisini Bizans'ın doğal mirascısı gördüğünden, Mora'yı da Bizans'ın bir parçası olarak kabul etmiş ve Mora'dan başka Bosna-Hersek ve Arnavutluğu da, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batıya karşı güvenliği için ele geçirmişti. Çünkü Macarlardan ve İtalyanlardan beklenen tehlikeler, ancak bu bölgeler elde bulundurulduğu takdirde önlenebilirdi. Mora despotluklarının ortadan kaldırılmasından sonra, Osmanlılara karşı Papa'nın önderliğinde kurulmak istenilen Mantua Kongresi suya düşünce, 1460 baharında İtalyan hükümetleri birbirleriyle çarpışmaya başlamışlardı. İşte Fatih bu durumdan faydalanarak, Batıda ve Doğuda iki cephede birden savaşmak zorunda kalmadan, genişlemek üzere gözlerini Doğuya çevirdi. Çünkü II. Mehmet, Trabzon Rum İmparatoru IV. Johannes, Karamanoğlu İbrahim Bey, İsfendiyaroğlu İsmail Bey, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan ve Gürcistan Menereli (Kütayis) böl-

gesinin Hristiyan prensleri arasında uzun zamandan beri Osmanlılara karşı bir ittifak hazırlanmakta olduğunu duymuş ve hatta bu ittifakın Batı ile işbirliğine girdiğini öğrenmişti. [2]

Amasya Seferi'nden dönüşte Bursa'ya gelen II. Mehmet, bu Doğu ittifakını parçalamayı tasarlamış ve bu amaçla gizlice yoğun hazırlıklara da girişmişti.

Bu amaçla önceleri bağımlı birer beylik durumunda olan Anadolu beyliklerini (Karaman, İsfendiyaroğulları gibi) doğrudan doğruya ülkesine katmak için bir süre beklemek ve kendi şehzadelerini bu beyliklerin başkentlerine Bey olarak göndermek suretiyle, buralarda imtiyazlı idareler kurmak siyasetini izlemişti. Örneğin, kendi beylerine çok bağlı, çetin savaşçı ve göçebe halkıyla Dulkadır Beyliğini, hemen kendi ülkesine katmayan Fatih, koşullar uygun bir ortama girinceye kadar bu memleketi Osmanlı Devleti'ne bağlı bir beylik halinde bırakmıştı.

Fatih Sultan Mehmet, Rumeli'de de (Sırbistan, Bosna-Hersek, Mora, Atina, Enez, Midilli ve diğer adalarla Arnavutluk) aynı siyaseti izleyerek, önce birçok beyleri kendisine bağımlı duruma sokmuştu. [3]

Fatih'in izlediği genel dış siyasetin başlıca iki amacı vardı. Bunlardan birincisi, Batı (Hristiyan) âleminin Osmanlılar zararına birleşmelerine meydan vermemek ve ikincisi de, iki cephe (Rumeli ve Anadolu'da) çarpışmak zorunda kalmamaktır. Nitekim, Hristiyan Haçlı Birliğinin temsilcisi olan Papa, İtalyan devletlerini ve Avrupa hükümetlerini Osmanlılara karşı Haçlı bayrağı altında toplamaya çok çalışmışsa da, Fatih'in bu etkin siyaseti yüzünden başarıya ulaşamamıştı. Çünkü bu konudaki muhtemel tehlikeler, Fatih'in yerinde ve zamanında aldığı siyasi tedbir ve girişimleri sayesinde daha doğmadan önlenmişti. [4]

Fatih, Toros Dağları ile Kuzey Anadolu Dağları arasında Uzunyayla'ya kadar devam eden Orta Anadolu ve bunun ötesindeki doğu bölgesi üzerinde, özellikle Fırat Nehri'ne kadar uzanan sahada, Osmanlı Devleti'nin bir bütün teşkil etmesi gerektiğine inanmıştı. Gerçekte ise, Anadolu'nun büyük bir kısmıyla, doğu yaylalarının tamamı, Osmanlı sınırları dışında bulunmaktaydı. Bu iki bölgede yerleşmiş bulunan beylikler, Osmanlı Devleti için birer güvensizlik konusuydular. Nitekim bunlardan Konya, Karaman (Larende) ve çevresiyle, Torosların güneyinde Akdeniz'e

[2] Dukas Michalis; Bizans Tarihi, Çev.: V. Mirmiroğlu, İstanbul, İstanbul Basımevi, 1956, s. 210.

[3] İnalçık, Halil; Mehmed II Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VII, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957, s. 516-517.

[4] a. g. e.; s. 520.

kadar olan sahalardaki Karaman Beyliği, her fırsatta Osmanlı Devleti'ne karşı bir gaile çıkarmayı, Fatih'in dedesi Çelebi Sultan Mehmet ve Babası II. Murat zamanından beri bir gelenek haline getirmişti. Bu uğurda Hristiyan devletlerle bile işbirliğine girişen Karamanlıların, geçmiş olayların ışığı altında, ortadan kaldırılması gerektiğine inanan Fatih, bu tasarısını uygulamaya, olayların hızla gelişmesi yüzünden henüz fırsat bulamamıştı.

Bundan başka, doğuda hızla büyüyen çok güçlenen Türk ve İslam Akkoyunlu Devleti, daha ciddi bir tehlike konusu olmuştı. Çünkü Karadeniz kıyılarını gözüne kestirmiş olan Akkoyunlular, Trabzon Rum İmparatorluğu ile de akrabalık kurmuşlar ve Fatih'in bu İmparatorluğu ortadan kaldırmasına engel olmak istemişlerdi. Bunun gerçek nedeni, bu ülkenin savunulması değil, Fatih'in eline geçmesini önlemektir.

Doğuda İsfendiyaroğulları ve Karaman Beyliği'nin Akkoyunlulara dayanarak yaptıkları tahrikler gittikçe artmakta olduğundan, Fatih doğuda gerekli temizliğin yapılması için, önce Akkoyunlu Devleti ile hesaplaşmak gereğini duydu; çünkü bunlar sürüp gittikçe, başka cephelerde güvenli harekâta devam imkân görmüyordu. Doğudaki Akkoyunlu ve Karaman Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne karşı davranışları ve yarattıkları olaylar o kadar karmaşık ve iç içeydi ki, bunları aynı zamanda gözden geçirmek zorunluğu vardı. Fatih'in bu genel politikası, O'nun tarihte büyük imparatorluklar kuranların üstün niteliklerine sahip bulunduğunu simgeliyordu. O'nun bu ülküsü, Türk-Moğol Hakanlığı ile İslami Halifelik ve Roma İmparatorluğu düşüncelerinin karışımından meydana gelmişti. Çağdaş ünlü Türk Tarihçisi Kemal Paşazade, Fatih için yaptığı değerlendirmesinde, "Tedbiri cihangirlik, zikrinde idi" [5], demek suretiyle O'nun büyük ülküsünü belirtmek istemişti. Bu görüşte büyük bir gerçek payı vardır. Amacı gerçekleştirmek için Fatih, doğuda olup bitenleri dikkatle izliyordu. Diğer yandan Bizans İmparatorluğu'nun varisi sıfatına dayanan Fatih, 1461 yılında başlattığı doğu harekâtıyla, Karadeniz kıyılarındaki önemli kaleleri ele geçirmiş ve Trabzon Rum İmparatorluğu'na son vermişti. Bundan sonra Midilli Adası'nı ele geçirmiş (1462) ve ertesi yıl Bosna üzerine yürüterek Batı Cephesi'nde güvenlik sağlamıştı. Bu arada Arnavutluk ele geçirilmiş ve bölgedeki ayaklanmalar bastırılmıştı.

1470'de Eğriboz Adası'nın fethiyle, Venediklilere etkin bir darbe indirilmişti.

[5] Mufassal Osmanlı Tarihi; c. I, İstanbul, İskit Yayınevi, 1957, s. 597.

Fatih'in tasarladığı büyük imparatorluğu gerçekleştirebilmesi için, doğudaki Akkoyunlu tehlikesinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Batıda güvenliği yeterince sağlamış olan Fatih, artık gözlerini doğunun bu geniş ülkesine çevirmişti. Akkoyunlu Devleti ile ilk fırsatta hesaplaşmak ve doğu sınırlarını İran'a doğru sürmek istiyordu. İşte bu eserde, Fatih'in Akkoyunlulara karşı açtığı savaşın Politik nedenleriyle askeri hazırlıklar ve savaşın cereyan tarzı ayrıntılarıyla açıklanacak ve savaş sonunda ulaşılan siyasi ve askeri sonuçlar elden geldikince değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SIYASİ, COĞRAFİ DURUM VE ASKERİ GÜÇLER

A. SIYASİ DURUM

1. Dış Siyasi Durum (Harita : 1)

a. Batıda

Venedikliler ile İlişkiler

Ekonomik çıkarlarını tamamen deniz ticaretiyle yürüten Venedikliler bakımından asıl olan, her zaman ve her durumda kendi ticari çıkarlarını korumak ve sürdürmektir. Bu nedenle ilişki kurdukları devletleri, din ve milliyetleri ne olursa olsun, kendi çıkarlarıyla çatışmadıkça, karşılına almazlardı. Bunlar gibi Osmanlılar da, Rumeli'de fetihlere devam ederken, Venedik ve Ceneviz gibi denizci devletleri (henüz denizlerde yeteri kadar güçlenemedikleri için) karşılına almamaya dikkat ediyorlardı. [6]

Bununla beraber Venedikliler, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve özellikle Rumeli'de kuvvetle genişlemeye devam etmesinden kuşkuya düşerek bu genç İmparatorluğa karşı hazırlanan gizli veya açık bütün ittifak ve hareketlere katılmaktan ve diğer devletleri de kışkırtmaktan geri kalmıyorlardı.

Osmanlıların Batıda genişlemesini önlemek ve elden kaçırdıkları eski çıkarlarına kavuşabilmek için Venedikliler, Arnavutluk'ta İskender Bey'e ve Macarlara başvurmuşlardı. Böylece sürekli olarak Osmanlılara karşı aktif bir dış politika izleyen ve Akdeniz'de çok kuvvetli bir deniz gücü meydana getiren Venedikliler, Papa, Fransa ve Napoli Krallığı gibi Hristiyan devletlerden başka [7] Doğuda hızla gelişmekte ve Timur'un yerini almak üzere büyümek çabasında bulunan ve Osmanlıların Doğudaki en büyük ve güçlü rakibi olan Akkoyunlu Devleti ve Karamanoğulları ile de ittifaklar kurmuşlardı. Bu arada Osmanlı ordusuna oranla ateşli silahlar ve teşkilat yönünden yetersiz durumda olan Akkoyunlu ordusuna ihtiyacı olan askeri yardımı sağlamak, ateşli silah yapımı ve top dökümü için uzman personel göndermek üzere gerekli hazırlıklara başlamışlardı.

[6] a. g. e.; s. 526.

[7] a. g. e.; s. 527.

1463 yılı yazında Türklerin Mora ve Sırbistan'ı fethetmeleri nedeniyle, Osmanlı-Venedik ilişkileri son derece gergin bir duruma girmişti. Venediklilerin, Arnavutluk, Macaristan, Napoli ve Papalık ile kurmayı başardıkları geniş ve güçlü ittifaka, Karamanlılarla Akkoyunluların da katılmaları sonucu Osmanlılar, karada Arnavutluk, Macaristan, Karaman Beyliği ve Akkoyunlu ordularıyla, denizlerde de Venedik, Papalık, Aragon, Kıbrıs, Rodos ve Napoli donanmalarıyla karşılaşmak zorunda bırakılmıştı. Siyasi cephesi bu şekilde hazırlanan harbi Venedikliler 28 Temmuz 1463'te resmen ilan etmiş ve 5 Ağustos'ta harekete geçmişlerdi. Ancak Venedikliler, bu girişimlerinin sonunda Germehisar'ı kaybetmiş, diğer bir çok kesimlerde de ağır kayıplara uğramışlardı.

Daha önce de, Papa II. Pius, 1 Haziran 1459'da Türkler zararına bir hacı seferi düzenlenmesi için girişimlerde bulunmuş ve ele geçirilecek Osmanlı topraklarının paylaşılmasını bile planlamıştı. Mantua Konferansı denilen bu konferansa Venedikliler katılmaya cesaret edemediklerinden, olumlu bir sonuca varılamamıştı. [8]

1463 yılında Mora'da ağır bir yenilgiye uğrayan Venedik, bir hacı seferinin gerçekleştiremeyeceğini anlamış ve 1464 yılından itibaren çıkarlarını denizlerde tek başına korumaya karar vermişti. Bu amaçla Venedik donanması, Midilli'den başlamak üzere Adalar Denizi kuzeyinde harekâta girişmişti.

İkinci Bosna Seferi'ne çıkmış bulunan Fatih, bunun üzerine Bosna harekâtını gelecek yıla erteleyerek, Sofya'dan Mahmut Paşa'yı Midilli harekâtına yardıma göndermişti.

1464-1466 yıllarında da Venedikliler ile Mora ve Ege Denizi'nde sürdüürülen savaş, özellikle Mora'da düşmana ağır kayıplara mal olmuştu. Venedikliler, bu harekâttan olumlu bir sonuç alamayınca, 1466 yılı sonlarında Limni ve İmroz adalarının, yıllık vergi karşılığında Osmanlılara bırakılması şartıyla, barış teklif etmişler, fakat bu istekleri Fatih tarafından geri çevrilmişti. [9] Bunun üzerine Venedikliler, 1467 yılında Mora ve Ege'de yeniden saldırılara geçmişlerse de, Turahanoglu Ömer Bey'in zayıf kuvvetleri tarafından Mora'da ağır yenilgiye uğratılmışlardı.

Denizlerde ise, Amiral Nicolas Canale komutasındaki Venedik deniz ve kara kuvvetleri, Ege Denizi'nde Limni ve İmroz adalarıyla Enez Kasabası'nı ele geçirmiş ve bu kasabada ağır ve yüz kızartıcı olaylar çıkarmışlardı.

[8] a. g. e.; s. 526.

[9] Babinger, Franz; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, Weltenstürmer einer zeiten vende, München, 1959, s. 338. ve Mufassal Osmanlı Tarihi; s. 531.

Olaylar bu şekilde denizlerde ve karalarda sürüp giderken, 12 Temmuz 1470'te II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet), Venediklilere ait Euboea (Eğriboz)'u fethetmişti. Eğriboz'un düşmesi, Venedik'in Ege'deki deniz egemenliğini sona erdirdiyordu.

Yine bu yıl Mora'ya bir sefer tertiplenmiş ve Vestitza Kalesi'nin ele geçirilmesiyle Venediklilere yeni bir darbe daha indirilmişti. Venediklilerin Ege'deki deniz egemenliklerinin sona ermesi, Venedik ticaretini de büyük kayıplara uğratmıştı. Bu nedenle Venedikliler, 1 Ocak 1471'de Napoli Krallığı ve 18 Haziran 1472'deyse, Borgonya Dükası Césur Şarl ile, Osmanlılara karşı yeni bir ittifak kurmuştu. [10]

Venedikliler, ayrıca Doğuda Uzun Hasan ile 1463'ten beri sürdürdükleri ilişkileri yoğunlaştırarak, Gaterino Zeno ve daha sonra Giosafatta Barbara adındaki elçileriyle, Karamanlılar da dahil olmak üzere, karşılıklı askeri ve siyasi yardım ve dayanışmayı ileri derecede geliştirmişlerdi.

Bu arada Karamanoğulları bölgesinde yapılan savaşlar sırasında çok kuvvetli bir haçlı donanması, 1472 yılı Haziran ayında Akdeniz'e açılmıştı. Donanma Uzun Hasan ile bağlantı kurabilmek için, Güney Anadolu kıyılarında ve özellikle Antalya çevresinde harekâta başlamıştı. [11]

1472 yılı Ağustos ayında bu Haçlı donanma Satalina Limanı'na (Antalya Körfezi'nin doğu kıyılarındaki tarihi Side Şehri'nin önündeki liman) karaya asker çıkararak şehri yağmalatmış ve çekilip gitmişti. Antalya'yı ele geçirmeyen bu filo, bundan sonra 13 Eylül 1472'de İzmir'e de şiddetli bir baskın yaparak bu şehre karşı yağma, tahrip ve saldırılarda bulunmuştu. [12]

İzmir'den sonra yeni katılan gemilerle birlikte 99 parçaya yükselen bu filo, 1473 yılında tekrar Karaman kıyılarına gelmişti. [13]

Haçlı donanmasının İçel kıyılarında böyle bir harekâta girişmesini, 30 Nisan 1472'den beri Akkoyunluların başkenti Tebriz'de yerleşerek kısa sürede bir nüfuz sahibi olmuş bulunan Venedik Elçisi Gaterino Zeno, Rodos'a gelen Venedik Amirali Pietro Mòcenigo'ya yazdığı bir mektupla teklif etmişti. [14]

[10] Mufasssal Osmanlı Tarihi; s. 536.

[11] Babinger; s. 338.

[12] a. g. e.; s. 339.

[13] Hammer; Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Çev.: Mehmet Atâ; c. III, İstanbul Bedrosyan Matbaası, 1930, s. 135-136.

[14] Babinger; s. 342.

Fatih, Uzun Hasan'a karşı sefere çıkmadan önce, Venediklilerle anlaşmak istemişti. Çünkü, 1463'ten beri sürüp gitmekte olan Osmanlı - Venedik Savaşı sırasında, yukarıda da belirtildiği gibi, Eğriboz Adası fethedilmiş ve Venediklilere Mora'da ağır darbeler indirilmiş olmasına rağmen, kuvvetli Venedik donanması hâlâ harekâta devam ediyordu. Fatih, Anadolu'da bir savaşa girdiği takdirde, bu güçlü donanmanın desteğiyle Venedikliler, batıda etkili bir taarruz harekâtına başlayabilirlerdi. İşte bu ihtimali önceden önlemek isteyen Fatih, İşkodra Kalesi'ndeki Venedik komutanı Leonardo Buldo aracılığıyla Venedikliler ile anlaşmak istediysede, Venedikliler Eğriboz Adası'nın geri verilmesinde direndikleri için uyusulamadı.

Kasım Bey'de etkili yardımlarda bulunmuş olan Venedik Donanması, Akkoyunlulara da silah araç ve gereç yardımı için girişimlerde bulunmaktaydı. Çünkü bu sıralarda Uzun Hasan, müttefik olan Venediklilerden özellikle silah, top ve çeşitli ateşli silahları yapacak eleman yardımı istemişti. Venedikliler de, Osmanlılar ile mücadeleye girecek olan Akkoyunlu Hükümdarı'nın bu askeri yardım isteklerini derhal hazırlamış ve bu amaçla iki büyük kalyon donatmışlardı. Uzun Hasan'a deniz yoluyla ulaştırılacak asker ve silahlarla, bunları yapacak uzman elemanları ve hediyeleri taşıyan gemiler, 12 Şubat 1473'te Venedik'ten hareket etmişti. Bu gemilerdeki çeşitli silah, araç ve gereçlerden, özellikle tunc-tan ve demirden yapılmış 16 büyük havan topu, 200 ok atma aleti, 1.000 tüfek, 3.000 demir çubuk, mermiler, barut vesairenden başka, beş subayla Tomomasso adındaki albay komutasında bir alay avcı eri ve gerekli topçu eratı bulunmaktaydı. Bunlar, askeri yardım planına göre Akdeniz kıyılarında Karamanlılara ait bir limana boşaltılacak ve oradan da, Uzun Hasan'a ulaştırılacaktı. Fakat bu gemiler, 1 Nisan 1473'te Kıbrıs'a geldikleri vakit, Akdeniz kıyılarındaki Karamanogulları'na ait liman ve şehirlerin Osmanlıların eline düştüğünü öğrendiler. Bu nedenle Venediklilerin gönderdikleri bu askeri yardım Uzun Hasan'a ulaştırılamamıştı. [15]

Cenevizliler ile İlişkiler

II. Mehmet, İstanbul'un fethi sırasında Galata'ya sahip bulunan Cenevizlilere karşı sert davranmamış, kuşatma sırasında İstanbul'un savunması için Bizanslılara gizlice yardım ettikleri halde, tarafsız gibi görünmelerine göz yummuştu. Çünkü Fatih'in amacı, babası II. Murat

[15] Tansel, Selahattin; Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basınevi, 1953, s. 300 ve Mufassal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 556.

gibi, Venedik - Ceneviz rekabetinden faydalanarak Cenevizlileri tutar şekilde görünmekti. Fakat 1460 yılında Ceneviz hükümeti, Galata'nın eskiden olduğu gibi kendilerine bırakılmasını isteyince, Fatih bu isteği geri çevirmiş ve bu nedenle Osmanlı-Ceneviz ilişkileri gerginleşmişti. [16]

O sırada Kuzey Anadolu kıyıları üç yabancı devletin egemenliği altındaydı. Bunlar, doğuda Trabzon Rum İmparatorluğu, ortada İsfendiyaroğulları ve batıdaysa, Cenevizlilerin elinde bulunan Amasra Kale ve Limanı idi. Amasra Kalesi, Türklerden kaçan tutsakların sığınağı ve Ceneviz korsanlarının barınağı haline gelmişti. Bu nedenle II. Mehmet, Amasra Kalesi'ni ele geçirmeye karar vermiş, [17] Mahmut Paşa denizden ve Fatih de karadan Amasra üzerine harekâta geçince kale teslim olmuştur. [18]

Ancak İstanbul'un fethi ve Boğazların tahkimi nedeniyle İtalyan Deniz Kuvvetleri'nin buradan rahatça geçememeleri, Karadeniz bölgesini İtalyan egemenliğinden kurtarmaya yetmemiştir. II. Mehmet, İtalyanların bu bölgeyi sömürmelerine müsaade etmemiş ve Karadeniz'in kuzey kıyılarını da, İtalyan egemenliğinden kesin olarak kurtarmaya karar vermiştir. [19] Bu amaçla önce Karadeniz'de saldırıya uğrayan Türk ticaret gemilerinin şikâyetleri, Cenevizlilere bildirilmişse de, buna, korsanlar tarafından yapıldığı, cevabı verilmiştir. Bu kaçamak ve yakıştırmaya karşılık da, Karadeniz'de güvenliğin sağlanması zorunluğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle Fatih Sultan Mehmet, Amasra'dan sonra Kefe, Menkup, Azak kale ve şehirlerini de ellerinden alarak Karadeniz'de Cenevizlilere barınacak yer bırakmamıştır. Bu harekât Cenevizlilere ağır bir darbe olmuştur. Ama Fatih, bununla da yetinmemiş, Ege Denizi'nde Ceneviz beylerinin ellerinde bulunan Enez Limanı ile Taşoz, Semadirek, İmroz, Limni ve Midilli adalarıyla Foça Limanı'nı da ele geçirmiştir. Böylece Ege'de, Cenevizlilerin himayesinde, Sakız gibi Osmanlı Devleti'ne vergi veren birkaç ada kalmıştır.

Bu büyük kayıplar nedeniyle Cenevizliler, Ege Denizi'nde de zayıf ve güç duruma düşmüşler, fakat XVIII. yüzyıllara kadar Osmanlılar ile ticari ilişkilerini kesmemişlerdi. Hatta, Fransız Bayrağı ve nüfuzu altında deniz ticaretlerini sürdürmeye devam etmişlerdi. [20]

[16] Hammer; Tarih-i Devlet-i Osmaniye, c. III, s. 57.

[17] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevarih-i Âl-i Osman, Nesreden: Nihal Atsız, c. I, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1949, s. 202.

[18] Kemalpaşazade; Tevarih-i Âl-i Osman, c. VII, Ankara, 1957, s. 178.

[19] Babinger, Fransız; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, s. 123.

[20] a. g. e.; s. 123.

Papalık ile İlişkiler

1448 İkinci Kosova Meydan Muharebesi yenilgisinden sonra Osmanlılara karşı girişimlerini yavaşlatmış gibi görünen Papa, İstanbul'un fetminden sonra, yeniden harekete geçmiş ve Avrupa'daki Hristiyan devletleri tekrar Osmanlılar zararına kışkırtmaya başlamıştı. Ancak bu devletlerden beklediği ilgi ve heyecam bulamadığından, faaliyetleri pek etkili olmamıştı.

Bu arada Papa III. Kalik'in Donanması, Akdeniz'de Osmanlılara karşı bölgesel bazı başarılar kazanmıştı. Kendisinden sonra gelen Papa II. Pius da işi tekrar köklü olarak ele almış ve Avrupa devletlerini Türklere karşı kışkırtmaya girişmişti. Bu amaçla Mantua'da bir toplantı düzenleyerek özel bir Haçlı Seferi tertibine çalışmıştı. Bu arada Karamanoğlu İbrahim Bey'den de yardım isteği almıştı ancak, bu amaçla büyük bir donanma hazırlarken ölmüştü. [21]

Papa'nın kışkırtmasıyla 1464 yılı Mayıs ayında uygulanmak üzere kurulan ittifak anlaşmasında, Venedik ve Burgonya ile birlikte Osmanlılara karşı girilecek harekât, özetle şöyle planlanmıştı:

Mora, Beotya (Eski Yunanistan'daki Tep bölgesi), Attika (Atina bölgesi) ile Epir (Korfo karşı bölgesi) kıyı bölgelerini Venedikliler alacak.

İskender Bey Makedonya'yı ele geçirecek.

Eski Bizans İmparatorluğu'nun diğer kısımları Rum büyüklerine verilecek.

Macarlar, Eflâk, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan'ı ele geçireceklerdi. [22]

Bu plana göre Haçlı müttefikler, Balkanlardaki Hristiyan devletlerinden en güçlü kara kuvvetine sahip bulunan Macarlara, en önemli ve zor görevi vermişlerdi.

Görülüyor ki Papalar, Osmanlı Devleti ile sürekli olarak uğraşmaktan hiç bir zaman geri kalmamışlar ve geleneksel düşmanlıklarını, aralıksız sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu nedenle II. Mehmet'in Venedikliler ile yaptıkları savaşlara hemen daima katılmışlardır. [23] Bununla da yetinmemişler, diğer Hristiyan devletleri de, dini otoritelerini kullanarak yardıma zorlamışlardır.

[21] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961, s. 456-457.

[22] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 518.

[23] Uzunçarşılı; s. 448.

Macarlar ile İlişkiler

Balkanların en güçlü Hıristiyan devleti olan Macarlar, bu devreye kadar Türkler ile yaptıkları birçok savaşlarda ağır yenilgilere uğramış olmalarına rağmen, bölgedeki siyasi emellerinden vazgeçmemişlerdi. Özellikle Sırbistan, Eflâk ve Bosna'nın Osmanlılar eline geçmemesi için harcadıkları çabalar boşa gitmiş ve Eflâk, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir beylik, Güney Sırbistan da, bir Osmanlı sancağı olmuştu. Ancak bunlarla yetinilmemiş ve Macaristan'a karşı yöneltilecek askeri harekât için önemli bir üs görevi yapacak durumda olan Belgrad Kalesi üzerindeki mücadele de sürüp gitmişti.

Bu arada 1459 yılında Macaristan'a yapılan akında, ağır bir yenilgiye uğrayan Macarlar, çok büyük kayıplar vermişlerdi.

Fatih'in 1463 yılı yazında Bosna Seferi'nden sonra İstanbul'a dönüşünü fırsat bilen Macarlar, Bosna'da taarruza geçmişlerdi. Bu taarruz, o yıl başlarında Macaristan Kralı Mathias'ın, Venedikliler ve Arnavutluk Beyi İskender ile Osmanlı Devleti'ne karşı yaptıkları ittifakın sonucuydu. Nitekim bu sırada Venedikliler de, Mora'da taarruzi harekâta başlamışlardı.

Fatih, bu olaylardan üç dört ay sonra, İstanbul'dan Bosna'ya hareket etmişti. Daha önce Mora'ya gönderilen Mahmut Paşa'dan başarı haberleri gelince, Macarlar ile hesaplaşmak üzere Sofya'ya kadar geldi. Bu kez Venediklilerin donanma ile 1462'de fethedilmiş bulunan Midilli Adası'na saldırdıkları haberi gelince, Mahmut Paşa'yı bütün kuvvetiyle Gelibolu üzerinden Midilli'ye gönderdi. Venedikliler bu hareketi öğrenince, Midilli kuşatmasını terk ederek çekildiler. İşte bundan sonra 1464 İlkbaharında Fatih Bosna'ya girdi. Bosna'nın başkenti olan Yaye (Sava güneyindeki Beneluka Şehri'nin 50 km. güneyinde)'ye yönelen Fatih'i üzerine çekmek isteyen Macar Kralı Mathias, bu sırada Svornik (İzvornik) Kalesi'ni kuşatmıştı. Fakat Fatih, İzvornik üzerine, Mihaloğlu İskender Bey kuvvetlerini göndererek kaleyi takviye etmekle yetindi.

II. Mehmet, kış mevsimi girmiş olduğundan, Sofya'da durumu izlemekteydi. Macar ordusuna karşı Mahmut Paşa'yı İzvornik'in imdadına gönderdi. Macarlar, ağır bir yenilgiye uğratılarak Sava Nehri ötesine kadar takip edildiler.

İzvornik'teki başarıdan sonra 1468 yılına kadar Macar sınırlarında akıncı harekâtı devam etmişti. Bunların en önemlisi, Türk ordusunun Arnavutluk'ta İskender Bey üzerine harekâta giriştiği sırada (1468) II. Mehmet'in Mihal oğlu Ali Bey'i Davut Paşa ile birlikte Macaristan'a karşı akın yapmakla görevlendirmesiydi. Bunlar, Tuna'yı aşarak Maca-

ristan'a girmişler, büyük ölçüde yağma ve tahrip yapmışlar, bu arada birçok esir almışlardı. Buna karşılık olarak Macarların da, Tuna'yı güneye geçerek Vidin bölgesini yakıp yıkmaları üzerine Macaristan'a yeniden başarılı akınlar yapıldı. Bu sırada bir türlü alınamayan Belgrad Kalesi'nin karşısına, Sava Nehri üzerinde 1471 yılında Sabac (Böğürdelen) Kalesi, Osmanlılar tarafından kısa zamanda yapıldı. Macarlarla karşılıklı akınlar sürüp gidiyor ve olaylar eksik oluyordu.

Güney Sırbistan'dan sonra Bosna'yı ele geçiren Fatih, burada batıdaki iki büyük düşmanı olan Macarlar ile Venediklileri stratejik yönden zor ve kritik bir duruma düşürmüştü. Çünkü Fatih Bosna'da, Sırbistan'da, İtalya ve Macaristan'da kurmuş olduğu geniş istihbarat şebekesi sayesinde, batıdaki düşman devletlerin bütün hareketlerini dikkatle izleyebiliyor ve karşı tedbirleri gecikmeden alabiliyordu.

II. Mehmet'in fethetmeyi tasarladığı ülkelere karşı hoşgörü ve dostça siyaseti, bu ülkelerdeki, Hristiyan bile olsa, halkın kalbini daha önceden kazanması nedeniyle, ülke idarecilerini, savunma yönünden çaresiz bırakmaktaydı. Örneğin Bosna'nın fethinden önce, II. Mehmet'in bu ülke halkına karşı dostça yaptığı çok elverişli vaatler, halkı, o kadar memnun bırakmıştı ki, bu yüzden Bosna Kralı Stepen Tomaseviç, Papa'dan ve Macarlardan yardım istemiş, Bosna'nın savunulmasında yerli halka güveni kalmadığını belirtmişti. [24] Nitekim 1463 yılında Fatih, bu ülkenin bütün önemli kalelerini kolaylıkla eline geçirmiş ve Bosna Krallığı'nı da ortadan kaldırmıştı.

Fatih, doğudaki büyük düşman ve rakibi Uzun Hasan ile çarpışmayı planlarken, batıda kendisini en çok düşündüren, çok güçlü bir kara kuvvetine sahip olan Macarlardı. İki cephede birden savaşmak zorunda kalmamak için, macarlarla şimdilik büyük bir çarpışmaya girişmeyi uygun bulmuyordu. Onları doğuda kesin sonuç alınıncaya kadar, akıncı harekâtıyla oyalamak veya gözetlemek üzere, İshak Bey oğlu İsa Bey'i görevlendirmişti. Üstün bir akıncı komutanı olan İsa Bey, askerlik alanında olduğu gibi politik alanda da iyi yetişmiş bir komutan olduğundan, Macarları oyalamak amacıyla gereğinde barış görüşmeleri de yapıyordu. Bu suretle Macar sınır komutanlarıyla anlaşarak zaman kazanmasını biliyordu. Bundan cüret alan Macarlar, daha büyük isteklerde bulunmak üzere elçilerini İstanbul'a kadar göndermişlerse de, Fatih'i bulamamışlar ve O'na kavuşmak üzere Amasya'ya veya diğer bir kaynağa göre, Ankara'ya kadar gitmek zorunda kalmışlardı. [25] Genellikle o sıradaki dış politika gereği olarak iyi kabul gören elçiler, ancak savaş sonları isteklerini

[24] Babinger, Franz; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, s. 232.

[25] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 521.

bildirmek imkânını bulmuşlarsa da, kale terk ve teslimi hakkındaki teklifleri, zafer dönüşündeki Hükümdarı kızdırmış ve reddolunmuştu. Bu şekilde II. Mehmet, Doğuda kesin sonuç alınıncaya kadar Batının en güçlü devletini, siyasi ve askeri alanda başarıyla oyalayabilmek için, her iki alanda gerekli tedbirleri almıştı.

Napoli Krallığı ile İlişkiler

Osmanlılarla Napoli Krallığı arasındaki siyasi ilişkiler, İstanbul'un fethinden sonra bir süre gerginliğini korumuşsa da, daha sonra ticari nedenlerle tekrar dostluğa dönüşmüştü. Fakat barış hali uzun sürmemiş Fatih'in Arnavutluk harekâtı ve Eğriboz'un fethiyle tekrar bozulmuştu. Nitekim Aragon Hanedanı'ndan olup, büyük bir idealle sınırlarını genişletmek isteyen Kral V.Alfons, bu amacını gerçekleştirmek için Arnavutluk Bey'i İskender'i desteklemeye başlamıştı. Bu durum, Venedik'i kışkılandırdığından, önemli deniz gücüne sahip bulunan bu iki İtalyan Devleti, Osmanlılara karşı birleşememişlerdi. Gerçekte de Fatih'in çok güzel kurulumuş bir dış istihbarat şebekesine dayanarak yürüttüğü basiretli siyaset ve davranışları buna imkân bırakmamıştı.

1458 yılında V.Alfons'un yerine geçen oğlu Ferdinand da, önce Fatih ile iyi geçinmiş fakat Eğriboz'un zaptı ve Venedik'e karşı girişilen savaş nedeniyle durumunu değiştirmiş ve yeniden Venedikliler ile anlaşarak birlikte Haçlı Seferine katılmıştı.

b. Kuzeyde

Kırım Hanlığı ile İlişkiler

İstanbul'un fethi, 1438'den beri Altınordu'dan ayrılarak bağımsızlığa kavuşmak isteyen Kırım Hanı'nı II. Mehmet'e yaklaştırmıştı.

Boğazları ve özellikle Karadeniz kıyılarını Ceneviz sömürgelerinden kurtarmayı kararlaştırmış olan Fatih, bu dostluktan geniş ölçüde yararlanmış ve 1454 yılında Kırım Hanı Hacı Giray ile işbirliği yaparak, Kefe'deki Cenevizlilere karşı harekâta girişmişti. Osmanlı kuvvetleriyle Hacı Giray'ın kuvvetleri müştereken Kefe'yi kuşatmışlar, ancak Cenevizliler yılda 3.000 düka altını vergi olarak vermeyi kabul ettiklerinden akınlara son vermişlerdi.

1456 yılında Kırım'da Hacı Giray Han'ın tahtından indirilmesi ve sonra da, 1466'da ölmesi üzerine oğulları ve beyler arasında başlayan saltanat kavgaları, memleketi yıllarca karışıklığa düşürmüştü. Bunlardan bazılarının da Kefe'deki Cenevizlilere sığınması, Cenevizlilere yeniden karışıklıkları kışkırtmak ve körüklemek fırsatını vermişti.

1468'de Kırım'a ilk önce hakim olan Mengli Giray Han, Kefe'li Cenevizliler ile dostça ilişkiler kurmuş ve hatta bu arada 4 Kasım 1469'da Fatih'e "karındaşım" hitabıyla yazdığı bir mektupta, Kırım kıyılarına denizden yapılan bir Osmanlı akınından yakınlık kendisinin Kefe üzerindeki egemenlik hakkını savunmuştu. Böylece Kefe'nin kendisine haraç veren bir şehir olduğunu ileri sürerek alınan tutsakların geri verilmesini rica etmişti.

Görüldüğü üzere Fatih, Kırım Yarımadası güneyindeki ticaret limanı ve kalelerle, daha ilk saltanat yıllarında ilgilenmeye başlamış bulunmaktaydı. Zamanı gelince buraları fethetmeyi aklına koymuş olan Fatih, bu amacını gerçekleştirmek üzere Ceneviz gemilerinin Boğazlardan geçerek Kefe'ye silah götürmelerini engellemekte ve böylece Kırım bölgesini zayıf bir hale getirmeye çalışmaktaydı. Bunun sonuçlarından olarak Kırım Limanı ve kalelerinde yaşayan bazı Cenevizliler, ergeç bir Osmanlı harekâtının olacağı ve bu yerlerin elden gideceği düşüncesiyle yavaş yavaş buralardan göç etmeye bile başlamışlardı. [26]

c. Güneyde

Mısır Memlûkları ile ilişkiler

II. Mehmet zamanında gelişen Osmanlı fetihleri, Anadolu'da doğuya ve güneye doğru genişlerken, Toroslar'da Mısır Memlûk Devleti sınırlarıyla karşılaşmıştı.

Osmanlılar ile Memlûklar arasında doğal bir sınır çizgisi olan Toroslar gerisindeki Adana, Elbistan, Maraş ve Malatya bölgelerini kapsayan geniş ülkede, Dulkadiroğulları bulunmaktaydı. Bu devletin halkı ve beyleri Türk olmalarına rağmen, Mısır Memlûkları'nın himayesindeydiler.

Bütün Anadolu'yu bir elde birleştirmeyi tasarlayan Fatih'in Osmanlı sınırlarını Dulkadir ve Karamanoğlu sınırlarına dayaması, Mısır Memlûkları'nı kuşkuya düşürmüştü, bu nedenle Memlûklar, Osmanlıların bu iki bölgeye sızmalarını önlemek istemişlerdi.

Fatih Sultan Mehmet, Memlûk Devleti'nin himaye ettiği Dulkadiroğullarına karşı girişilecek harekâtın yaratacağı olumsuz sonuçları dikkate alarak, bu ülkeye, genel dış politikasının siyasi bir taktiği olarak, zamanla sızmayı daha uygun bulmuştu. Diğer yandan, Fatih, Dulkadir Bey'i Melik Arslan'ın kız kardeşiyle evli olduğundan, bu yakınlığı da gözeterek, olumlu ilişkileri boznmamaya özellikle dikkat ediyordu.

[26] İnalcık, Halil; Mehmed II Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VII, s. 196-198.

Bu sırada Karaman'ın da henüz tamamıyla ortadan kaldırılmamış bulunması ve doğuda gittikçe büyüyen ve yaklaşan Akkoyunlu tehlikesi de, Fatih'in Memlûklara karşı böyle olumlu bir dış politika izlemesini gerektiriyordu. Böyle olmakla beraber, II. Mehmet'in Trabzon Rum İmparatorluğu'nu ve bazı Anadolu beyliklerini ortadan kaldırarak Anadolu'da kuvvetli bir egemenlik kurmuş olması, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olmuştu. Nitekim, Fatih'in Anadolu'da kazandığı zaferlerini Müslüman-Türk komşu devletler, özel elçiler göndermek suretiyle kutladıkları halde, Mısır bunlara katılmamıştı.

Memlûklar, Fatih'in kayınbiraderi olan Dulkadir Bey'i Melik Arslan'ı öldürterek yerine Kahire'deki kardeşi Budak Bey'i getirmişlerdi. Fakat Dulkadir Devleti'nin beyleri, Budak Bey'i istemediklerinden, Osmanlı Sarayı'ndaki ikinci kardeşi Şehsuvar Bey'i çağırmışlardı.

1458 yılında Fatih, Şehsuvar Bey'i memleketine göndermiş, O da Budak Bey'i Dulkadir ülkesinden çıkararak, kendisi başa geçmişti. Önce Şam'a kaçan Budak Bey'in Mısır'a sığınması olayı Osmanlılarla Mısır Memlûkları'nın arasını açmıştı. [27]

Bundan sonra Memlûkların bir kaç kez Şehsuvar'ın üzerine gönderdikleri kuvvetler, her seferinde yenilgiye uğratılmıştı.

1459 yılında Fatih, hayırlı bir hizmet olmak üzere, Mekke'ye giden hacıların yollarda su sıkıntısı çekmemeleri için, Araplara su yollarının yapım, onarım ve vakfiyesi için para yollamış, fakat Karamanlıların kıskırtmaları yüzünden Memlûklar, bu yardımı Osmanlıların bir hilesi olarak nitelemişler, su yapım ve onarımına izin vermemişlerdi.

Memlûklar, bir yıl sonra Şehsuvar üzerine yeniden bir kuvvet göndermişler, fakat Şam Bey'i, Mısır Memlûk Sultanı'na karşı ayaklanarak Şehsuvar tarafına katılmış olduğundan, bu kez de Mısır kuvvetleri yine yenilgiye uğramışlardı. Sonunda Mısırlılar, Fatih'ten özür dileyerek, hediyelerle birlikte yeni bir elçi göndermişler ve hac yolundaki su tesislerinin yapım ve onarımına izin vermişlerdi. Bunun üzerine Fatih de Mısır'a bir elçi göndermişti. Fakat Mısırlıların bu elçiye karşı yaptıkları hakaret yüzünden, elçi geri gelmiş ve bunun sonucu olarak da Osmanlı-Memlûk ilişkileri daha da gerginleşmişti. [28]

1461 yılında bu kez Memlûk Sultanı, hediye ve mektuplarla birlikte yeni bir elçi göndermiş, Fatih, bu elçiye iyi karşılayarak "Ben senin ecdadının hatırını sayıyorum. Yoksa Hoşkadem Sultanın değil. Mısır tah-

[27] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşki; Tevarih-i Âl-i Osman, c. I, s. 206-207.

[28] a. g. e.; s. 208-209.

tna böyle kanun, kural bilmez kişinin hükmetmesi ne yazık" demişti. Elçinin, memleketine dönüşte bu olayı anlatması üzerine Mısır Memlûkları, II. Mehmet'i öldürtmek amacıyla İstanbul'a fedâiler göndermişlerse de bunlar yakalanmışlar ve öldürülmeyerek Mısır'a geri gönderilmişlerdi.

1464 (İslâm Ansiklopedisine göre 1468) yılında Mısır Memlûk Sultanı olan Kayıtbay, II. Mehmet'ten Şehsuvar'a yardım etmemesini isteyerek, Dulkadir ülkesini tamamen Osmanlılara bırakacağını bildirmişti. Fakat Mısırlılar bu kez de, Şehsuvar'ın yanındaki Türkmen beylerini parayla elde etmişler ve yeniden Mısır kuvvetleri göndermek suretiyle bu beyleri desteklemişlerdi. Şehsuvar'ın Kayseri çevresindeki Zamanti Kalesi'ne kaçması üzerine, Mısır Kuvvetleri, Kale'yi kuşatarak hıleyle Şehsuvar'ı ele geçirmişler ve Mısır'a götürerek üç kardeşiyle birlikte orada öldürmüşlerdi. Bundan sonra Memlûklar, Dulkadir ülkesine Budak Bey'i getirmişlerdi (1465).

Böylece Mısırlılar Dulkadir ülkesini Osmanlılara bırakacaklarına dair II. Mehmet'e verdikleri sözü tutmamışlardı. [29]

Fatih, Eğriboz'un fethinden sonra, yeniden ayaklanan Karaman beylerinden Pir Ahmet ve Kasım beylerin üzerine İshak Paşa'yı gönderdiği zaman, Pir Ahmet, Uzun Hasan'a kaçmıştı. Ancak bu harekât sırasında Karamanoğlu'na güneydeki Mısır Memlûk komutanlarından birisinin yardım ettiği öğrenilince, Padişah Mısır Memlûk Sultanı'na bir mektup yazmıştı. Bunda özetle : "Bizim komutanlarımızın sizin sınırlarınızdan içeri girmeye yetkileri yoktur. Halbuki İshak Paşa'ya Karamanoğlu'nu yakalamak için kesin emir verildiğinden, gerekirse aylarca ve yıllarca O'nu izliyecektir. Bu nedenle Karamanoğlu, sizin topraklarınıza sığınmadıkça kurtulamaz. Biz sizin komutanlarınızdan ve naipelerinizden Karamanoğlu'nu himaye etmelerinden şüpheleniyoruz. Halbuki onların bize yardımları beklenir; çünkü iki padişah arasında dostluk bulundukça, onlara bağlı olanların da dost olmaları gerekir. İshak Paşa, O'nu, emirlerinizden istemiş, fakat sonuç alınmamıştır. Karamanoğlu'nun yarattığı fitne ve fesadın sürüp gitmesine tahammülümüz kalmadığından, O'nu yakalayıp bize göndermelerini komutanlarınıza emretmelisiniz ki, birinin dost olduğuna ötekinin de dost olması, birinin düşman olduğuna ötekinin de düşman olması kuralı bunu gerektirir. Biz bu yoldayız, sizden de bunu bekleriz" diyordu. [30]

Bundan anlaşılıyor ki, İshak Paşa'nın takibinden kurtulmak için zor durumda kalan Karamanoğlu, önce Mısır komutanlarından birine sığınmıştır. Bu mektubun gönderilmesinden sonra Memlûk Sultanı, Karaman-

[29] a. g. e.; s. 210-211.

[30] Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Belgeleri; No: 3363, s. 291.

oğlu'nu korumanın doğru olmayacağını anlayarak, kendi sınır komutanlarına gereken emri vermiş ve muhtemelen burada tutunamayacağını anlayan Karamanoğlu Pir Ahmet de, Uzun Hasan'a sığınmak zorunda kalmıştı.

Fatih'in yazdığı bu mektup, Osmanlı-Memlûk ilişkileri bakımından dostça kelimeler kullanılmakla beraber, âmirane bir üslupla hazırlanmıştır. Bu nedenle arada düşmanlık yaratmamayı daha uygun bulan Mısır Memlûk Sultanı, Karamanoğlu'nun korunmamasını ilgililere bildirmiştir. Bununla beraber, genellikle Dulkadir meselesinden doğan gerginlik, 1474 yılında Fatih'in oğlu Mustafa'nın ölümüne kadar sürmüş ve bu ölüm nedeniyle çok büyük hediyelerle Fatih'e taziyet için elçi gönderilmek suretiyle dostluk yenilenmiştir.

Karamanoğulları ile İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasındaki ilişkilerin bozulmasının temel nedenlerinden birini oluşturduğundan, Karamanoğulları ile ilişkileri ayrıntılarıyla belirlemek yararlı olacaktır. Karaman Beyliği ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Fatih'in tahta çıktığı 1451 yılından beri olumsuz yönde gelişmekteydi. II. Murat'ın ölümünü ve tahta çıkan II. Mehmet'in tecrübesizliğini fırsat sayan Karamanoğlu İbrahim Bey, başkaldırmış, bir taraftan Alâiye (Alanya) üzerine yürürken, diğer taraftan eski Anadolu beyliklerinden Aydınoğulları, Menteşoğulları, Saruhanoğulları ve Tekeoğulları beylerini yanına toplamış ve bunların herbirini kendi atalarının ülkesine göndererek, oralara hâkim olmalarını istemişti. Böylece Karamanoğulları, ülkesinden başka Anadolu'nun Akdeniz ve Ege kıyı bölgelerini de kendi yönetimi altına almaya girişmişti. Karamanoğlu İbrahim Bey'in baskın tarzındaki bu saldırısını, geç haber alan II. Mehmet, Rumeli'deki düşmanlara önemli ödünler vererek, Karaman ülkesine yönelmişti. Osmanlı kuvvetlerinin, Karaman sınırını aşması üzerine Taşili'ne kaçan İbrahim Bey, Fatih'e elçiler göndererek af dilemiş ve Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir'i geri vermek ve her yıl bir miktar askeri, Sultan Mehmet hizmetinde bulundurmak önerisiyle barış isteginde bulunmuş ve bu isteği kabul edilmişti. [31]

1451 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey ile yapılmış olan bu antlaşma, dokuz yıl sonra yani 1460'ta, Karamanlıların Osmanlılara karşı yürüttükleri gizli hazırlıklar nedeniyle bozulmaya başlamıştı. Çünkü Fatih'in batıda Hristiyanlara karşı giriştiği harekâttan daima faydalanmayı öteden beri gelenek haline getirdiği bilinen Karamanoğulları, İsfendiyaroğulla-

[31] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, 2 nci Kısım 1451-1566, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1977, s. 397-399.

ından İsmail Bey ve Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan ile Osmanlılara karşı bir ittifak kurmaya çalışmışlar ve fakat İsmail Bey'in buna yanaşmaması üzerine, bu anlaşma gerçekleşmemiştir. [32]

Bununla beraber Karamanoğlu İbrahim Bey, boş durmuyordu. Anadolu'nun hemen tamamen Osmanlılar eline geçmeye başlamış olması ve Cenevizlilere karşı Osmanlıların gösterdikleri olumlu siyaset Venediklileri de telaşa düşürdüğünden, Giovanni Mocenigo adlı Venedik elçisini Konya'ya davet etmiş ve Karamanlılar ile Venedikliler arasında sözde bir ticaret anlaşması imzalanmıştı. Fakat bu, işin görünürdeki şekli olup, gerçekte İbrahim Bey'in kışkırtmasıyla, "müsterrek düşmana karşı" bir ittifak yapılmıştı. [33] Bu müsterrek düşmansa, Osmanlı Devleti idi. Böylece İbrahim Bey, uzun yıllar Osmanlılara karşı bir tutum takınmış ve Osmanlı Devleti'ni devamlı olarak uğraştırmıştı.

1463 yılı Ağustos ayında İbrahim Bey'in ölmesi üzerine geride bıraktığı yedi oğlu (İshak, Pir Ahmet, Kasım, Ali, Süleyman, Karaman, Nüre ve Süfi), zaman zaman saltanat iddiasıyla iç mücadelelere girişmişler ve bu anlaşmazlıklar nedeniyle bir kısmı Uzun Hasan'a diğer kısmı da Fatih'e sığınarak, Osmanlı-Akkoyunlu gerginliğine sebep olmuşlardı. Bu iki Türk Devletini, kendi saltanat çıkarları yüzünden savaşa kadar sürüklemiş olan Karamanoğulları arasındaki iç olaylar, aşağıda belirlendiği gibi gelişmişti: İbrahim Bey, Osmanlılara karşı olumsuz tutumu olan büyük oğlu İshak'ı çok severdi. Bu nedenle sağlığında O'nu veliaht yapmış ve ayrıca merkezi Silifke olmak üzere İçel Valiliği'ne atanmıştı. Daha sonra da, bütün devlet işlerini O'na bıraktığından, diğer kardeşleri kendisine karşı çıkmışlar ve babalarının hastalığından faydalanarak harekete geçmişlerdi. İsyan ederek Konya üzerine yürüyen bu altı kardeş, şehri kuşatmışlar; orada babalarını hasta bulmuşlar; ve O'nu alarak Geyve Kalesi'ne kaçırmışlardı. Fakat İbrahim Bey, yolda ölmüştü (Ağustos 1463). Bunun üzerine, Karaman ülkesi karışmış, kardeşlerine karşı direnemeceğini anlayan İshak Bey, İçel'e çekilmiş; diğer yerleri alan Pir Ahmet, hükümdarlığını ilan etmiş ve küçük kardeşleri de Pir Ahmet'e itaat etmişlerdi. [34]

İshak Bey, önce Mısır Memlûk Sultanı'na başvurarak kendisini desteklemesini istemiş, ancak Memlûklardan gerekli ilgi ve yardımı göremeyince Uzun Hasan'a başvurmuştu. [35]

[32] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevarih-i Âl-i Osman, c. I, s. 206.

[33] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, c. I, s. 283.

[34] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, 2 nci Ks., s. 487.

[35] Tansel; s. 285 ve Bitlisi İdris; Hıştbehışt, c. V-II, Topkapı Sarayı Müzesi, B. 196, s. 124.

Yalnız İçel bölgesine hâkim olan İshak Bey, babası İbrahim Bey'in hazinesi de elinde bulunduğundan, Uzun Hasan ile anlaşmış ve O'nu : "Gelip kardeşlerini ülkeden sürüp çıkarmaya" davet etmişti. Buna karşılık, her gün için sefer gideri olarak 1.000 düka altını vereceğini vaat etmişti.

Bu davet üzerine Uzun Hasan, Karaman'a gitmek üzere yola çıkmış ve Sivas sınırından geçerken, İshak Bey tarafından karşılanmış ve ağır-lanarak Karaman'a getirilmişti.

Pir Ahmet ise, Uzun Hasan'a dayanamayacağını anladığından, çatış-maya girişmeden Osmanlı ülkesine kaçmış ve II Mehmet'e sığınmıştı. Bu kez İshak Bey emeline kavuşmuş ve fakat Uzun Hasan ordusu da, Karaman ülkesini yakıp yıkarak bir çöle çevirmiş ve çekilip gitmişti. Bu arada vaktiyle Fatih'ten kaçarak Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığınan İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmet'i de, bir kısım kuvvetlerle Karaman' da bırakmıştı. Gerçekte Karaman halkı tarafından sevilmeyen İshak Bey, bu zoraki saltanatının tanınması ve kardeşi Pir Ahmet'i Karaman üze-rine saldırtmaması için, Fatih'e Sarıyakupoğlu Ahmet adında bir elçi gön-dermiş, bunun karşılığında Akşehir ve Beyşehir'i Osmanlılara bırakaca-ğını vaat etmişti.

II. Mehmet ise, Çavuşbaşı Ahmet Bey'i, İshak Bey'e göndererek : "Çarşamba Suyu sınır olsun. Berisini bize ver. Biz dahi kardeşini (Pir Ahmet'i) koyuvermiyelim" [36] cevabını vermişti. Ancak, İshak Bey, Uzun Hasan'a güvenerek Çarşamba Suyu'nun kuzeybatısındaki toprak-ları vermeye razı olmadığından, bir uzlaşmaya varılamamıştı.

Bunun üzerine Fatih, kendisine sığınmış bulunan Pir Ahmet'e tabii, alem ve yeteri kadar kuvvet vererek Karaman üzerine göndermişti. Bu harekâтта Teke İli Bey'i Köse Hamza Bey, Karahisar ve Kayseri sancak-larının kuvvetleri emrinde olarak, Pir Ahmet Bey'i takviye için görev-lendirilmişti.

Fatih'in Bosna'da meşgul olduğu sırada bu Osmanlı kuvvetleri, Er-menek (veya Dağpazarı)'te İshak Bey kuvvetleriyle çarpışarak onları ye-nilgiye uğratmışlardı. İshak Bey, ailesini bir çocuğuyla birlikte Silifke'de bırakarak Diyarbakır'a Uzun Hasan'ın yanına kaçmıştı.

Bu suretle Pir Ahmet, tekrar Silifke'den başka bütün Karaman'a hâ-kim olmuş ve Fatih'e karşı şükran borcu olarak Akşehir, Ilgın bölgele-rini Osmanlı Devleti'ne bırakmış ve kendisi de, Osmanlı egemenliğini ka-bul etmişti. Böylece Karaman toprakları, Osmanlılar ile Akkoyunluların egemenlik uğruna çarpıştıkları bir bölge olmuştu.

[36] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevârih-i Âl-i Osman, c. I, s. 168.

Ishak Bey, Erzincan'da ölmüş (1467), Pir Ahmet Bey de hükümdarlığa başlamıştı. [37]

Pir Ahmet Bey, Fatih'in sürekli desteğini kazanmak için, "Her zaman ve nereye olursa yardıma geleceğine" dair söz vermişti. Fatih, ileride Uzun Hasan veya Mısır Memlûkları üzerine harekât yapmayı tasarladığından, Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey'i de bu biçimde kendisine bağlamıştı.

Osmanlılar ile üç dört yıl iyi geçinen Pir Ahmet, Fatih'in Arnavutluk'ta meşgul bulunmasından faydalanarak tutumunu değiştirmiş, Osmanlı ülkesine saldırarak Ilgın'ı geri almak istemişti (1467). [38] Böylece kendi koruyucusuna karşı ihanet etmiş ve bununla da kalmayarak Venedik ve Papalık ile gizli ilişkiler kurmuştu. [39]

Arnavutluk Seferi'nden dönüşte Halep üzerine yürümeyi tasarlayan Fatih, Pir Ahmet Bey ile Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey'e birer elçi göndermiş ve daha önce verdikleri söz gereğince kuvvetlerini alarak Osmanlı ordularına öncü olmalarını istemişti. [40]

Asıl amacını Afyonkarahisar'a gelinceye kadar açığa vurmayan Fatih, ordusuyla şehre girdiği zaman, Karaman'a gönderilen elçi geri gelmiş ve Pir Ahmet'in itaat etmediğini hükümdara bildirmişti. Fatih, buna kızmış ve Mısır ile Şam'ın fethine bir giriş olmak üzere, önce Karaman ülkesini ele geçirmeye karar vermişti.

Gerçekten de, Karaman problemi çözümlenmeden doğuda uzak sefere girişmenin büyük bir ihtiyatsızlık olacağını bilmemesine imkân olmayan Fatih, bu niyetini çok gizli tutmuştu. Böylece derhal Konya üzerine yürümüş ve Konya ile birlikte daha kuvvetli berkitilmiş olan Gevele Kalesi'nden başka, diğer bazı kaleleri ve Ereğli'yi ele geçirmişti. (1468)

Vezir-iâzam Mahmut Paşa'yı da, önce Larende (Karaman) ve oradan Karataş'a (Taş İli'ne) kaçan Pir Ahmet'i takip etmeye görevlendirmişti. Mahmut Paşa, önünden kaçan bu kuvvetleri bozguna uğratmış ve Pir Ahmet de canını zor kurtarmıştı.

Daha sonra Turgutoğulları üzerine yönelen Mahmut Paşa kuvvetleri, bunları Turguteli'nden sürüp çıkarmış ve Turgutoğulları da, Bulgar (Bol-

[37] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 241.

[38] Nesri; Kitâb-ı Cihan-nüma, Nesreden; Faik Reşit Unat ve Mehmet A. Köymen, c. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957, s. 781-782.

[39] Babinger, Franz; Mehmet der Eroberer und seine Zeit, s. 290.

[40] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 272-273.

kar) Dağı'nı terk ederek Tarsus bölgesine çekilmişlerdi. [41] Ayrıca Fatih'in emriyle Konya ve Karaman ahalisinden bir kısmı İstanbul'a sürgün edilmişti.

Ancak, Vezir Rum Mehmet Paşa, sürgün işinde Mahmut Paşa'nın yolsuzluklar yaptığını, zenginlerden rüşvet alarak, sadece fakirleri sürgünü iddia etmiş, bu telkinlere inanan Fatih, sürgün işine Rum Mehmet Paşa'yı memur ederek O'nu Larende (Karaman)'ye göndermişti. Larende'nin altını üstüne getiren Mehmet Paşa, zenginleri ve ileri gelenleri soymuş, yurtlarını tahrip etmişti.

Fatih, ordusuyla İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmış, Karaman'dan Afyonkarasigar'a geldiğinde, Mahmut Paşa'yı sadrazamlıktan azletmişti.

Kasım 1468'de Karaman Seferi bitmiş ve Fatih İstanbul'a dönmüş ve Eğriboz Seferi için hazırlıklara başlanılmıştı.

Fatih'in Eğriboz sefer hazırlığıyla meşgul bulunmasından faydalanan Karamanoğlu Pir Ahmet, tekrar İçel'e girmiş ve yönetimi eline almıştı. Bunun üzerine Fatih, Veziri Rum Mehmet Paşa emrine Anadolu'dan bazı sancakların askerlerini ve bir miktar Kapıkulu askeri vererek Alâiye Beyliği ve Karamanoğlu üzerine göndermişti. Mehmet Paşa, Larende, Ereğli ve daha bazı yerleri yakmış ve İçel'e girince de Pir Ahmet kaçırmıştı.

Mehmet Paşa, bundan sonra Bulgar Dağı ile Çukurova bölgesinde yaşayan Varsak Tatarları üzerine yönelmiş, orada da temizlik yapmak istemişti. Ancak, Varsak beylerinden Uyuz Bey, kuvvetlerini toplayarak Mehmet Paşa kuvvetlerini pusuya düşürmüş, Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratmış, tutsak ettiği Osmanlıları yoketmek suretiyle Karaman'ın öcünü almıştı. [42]

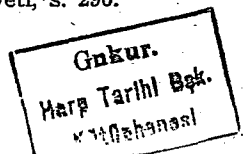
Anadolu askerinin Eğriboz Seferi'ne katılmak üzere Rumeliye geçişini fırsat bilen Karamanoğlu Kasım Bey, 5.000 kişilik kuvvetiyle Ankara ve çevresine taarruz etmişti. (1470)

Ankara bölgesinin güvenliğiyle görevlendirilmiş bulunan Bolu Sancak Bey'i Piri Bey ile, Ankara Sancak Bey'i Küçük Sinan Bey ve Ankara Kadısı Emre Çelebi toplayabildikleri kuvvetlerle Kasım Bey'in üzerine gitmişler, ancak bunlar başarı gösteremeyerek yenilgiye uğramışlardı. Emre Çelebi de, savaşta öldürülmüş bulunduğundan, durum daha da ağırlaşmış oldu. [43]

[41] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevarih-i Âl-i Osman, c. I, s. 170.

[42] Kemalpaşazade; s. 300-301.

[43] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 290.

Turgutoğlu ve Adahoğlu ile birlikte harekâta giren Pir Ahmet ve Kasım Beylerin ortadan kaldırılmaları için Sadrazam İshak Paşa görevlendirildi. Anadolu Beylerbeyi Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa'yı da, kuvvetleriyle birlikte emrine alan İshak Paşa, harekâta başlayınca Pir Ahmet, Uzun Hasan'ın yanına kaçmış; kardeşi Karaman Bey Fatih'e sığınmış, kendisine Çirmen Sancağı verilmişti.

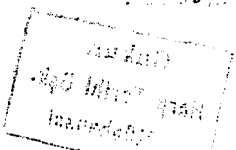
Kasım Bey ise, kaçarak Bulgar Dağı'na sığınabilmisti. Osmanlı Kuvvetleri, Kasım Bey'in kuvvetinden 200 kişiyi öldürmüş, 500 kişiyide tutarak ederek, Kasım Bey'in Ankara'da yaptığı yağmanın üçünü almışlardı. Böylece 1470 yılı Kasım ayı sonunda Karaman Seferi sonuçlanmış, ancak Karaman sükûnete kavuşmamıştı.

Osmanlı ordusunun dönüşünden (1470) sonra Karamanoğlu Kasım Bey, Adahoğlunu tekrar Osmanlıların üzerine saldırtmıştı. Turgut ve Varsak kuvvetleri de Niğde bölgesinde talan yapmışlardı. Bunun üzerine harekete geçen Davut Paşa, Karaman kuvvetlerini bozguna uğratmış, Adahoğlu'nu adamlarıyla birlikte tutsak alarak Fatih'e göndermiş, Fatih de bunları idam ettirmişti.

İçel bölgesindeki Karaman kalelerinin çoğu ele geçirilmiş ve direnme yuvaları dağıtılmıştı. Fakat Alâiye Kalesi, Karamanoğlu Kılıçarslan Bey yönetiminde Osmanlılara karşı isyan etmiş ve Osmanlı kuvvetlerine karşı koymuştu. Bu kez Gedik Ahmet Paşa, bu kalenin zaptedilmesiyle görevlendirilmiş, içinde Kapıkulu, Anadolu ve azab askerleri bulunan bir donanma bu görev için Ahmet Paşa emrine verilmişti. Karadan ve denizden Alâiye üzerine yürüten Gedik Ahmet Paşa kuvvetlerinin, kaleyi kuşatması ve topları mevzilendirmesi üzerine Kılıçarslan Bey, can ve mala zarar gelmemek koşuluyla kaleyi teslim razı olmuştu (1471).

Bu sıralarda memleketine geri gelen Pir Ahmet, Mukun (Minan) Kalesi'ni ele geçirmiş ve burada tutunmuştu. Diğer yandan Silifke Kalesi'ni elinde bulunduran İshak Bey'in oğlu da, Kaleyi savunamayacağını anladığından, Fatih'e haber göndererek kaleyi teslim razı olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine Fatih, Alâiye'den yeni dönmüş Gedik Ahmet Paşa'yı tekrar Karaman Seferi'ne göndermişti. Gedik Ahmet Paşa kuvvetleri Konya'da Şehzade Mustafa Çelebi kuvvetlerine katılmış ve Osmanlı ordusu bu Şehzade'nin emrinde Taş İli'ne giderek Silifke üzerine yürümüş ve İshakbeyoğlu'ndan kaleyi teslim almıştı. (1472 ilkbaharı). Bundan sonra Osmanlı ordusu Mukun Kalesi'ne yürüyerek kaleyi zaptetmiş, ancak Pir Ahmet, yine Akkoyunlular tarafına kaçmıştı.

Karaman harekâtı sonunda Uzun Hasan'a sığınmış bulunan Karamanoğlu Pir Ahmet ile, Kasım Bey ve İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmet Bey, Akkoyunlu hükümdarını sürekli şekilde Osmanlılar aleyhine kışkırtıyor-

lardı. Gerçekte de Uzun Hasan, Osmanlıların Karaman ülkesine yerleşmesini istemiyordu. Bu amaçla Uzun Hasan, gerek annesi ve gerekse Pağışah'ı etkileyebilecek kimselerle mektup göndererek, Karamanoğulları'nın bir mülteci olmaları nedeniyle kabul edildiklerini ve affa layık olduklarını ileri sürmekteydi. Fakat Fatih'i, kararlı tutumundan döndürmek mümkün olamıyordu. Fatih'in bu tutumuna karşın, Uzun Hasan'ın Karamanoğulları'na kuvvet göndermek suretiyle fiilen yardıma girişmesi, savaşı kaçınılmaz bir hale getirmekteydi. [44] Savaşa yol açan bu kuvvet yardımlarına ileride ayrıntılarıyla değinilecektir.

d. Doğuda

Akkoyunlu Devleti ile İlişkiler

Fatih zamanında Osmanlı Devleti'nin Doğudaki en büyük ve güçlü rakibi yine aslen Türk olup geniş bir ülkeye sahip bulunan Akkoyunlu Devleti idi. Bu Devlet'in başında bulunan Uzun Hasan, büyük çabalarıyla genç devletini her gün biraz daha güçlendirmekte ve geliştirmekteydi.

Osmanlı Devleti gibi, Akkoyunlu Devleti'nin de hızlı bir gelişme devresinde bulunması, Orta Anadolu'da her iki devleti, ülkelerine sağlamca yerleşme yönünden karşı karşıya getirmekteydi.

XIII. yüzyıl sonlarında Akkoyunlular, Türkistan'dan, Kıpçak Ülkesi üzerinden gelerek Kafkas Dağları ile Aras Nehri arasındaki Erran (Eri-van) bölgesine göç etmiş ve Anadolu Selçuk Hükümdarı Alaeddin Keykubat zamanında, Diyarbakır çevresindeki bazı kaleleri de ele geçirerek, Diyarbakır bölgesine hâkim olmuşlardı. [45]

Akkoyunlular, önceleri Trabzon'dan Gürcistan'a ve Malatya'dan Sivas'a kadar olan geniş bölgede, başta Karakoyunlular olmak üzere, Kadı Burhanettin Beyliği, Erzincan'da Mutaahharetin Beyliği ve Mısır Memlük Sultanlarının nüfuz ve egemenlik bölgelerine kadar taarruzlarına devam etmişlerdi. Bu sırada Timur'un Anadolu'ya gelişinde kendisine yardım etmişler ve Karayönlük Osman Bey'in Timur ordusuna yol göstermesi sonunda Osmanlılara büyük zararlar vermişlerdi.

Bu hizmetine karşılık Timur da, 1403 yılında Anadolu'dan ayrılırken Karayönlük Osman Bey'e, Diyarbakır ve çevresinin emanet mensurunu vermişti. Böylece başkenti Diyarbakır olmak üzere Akkoyunlu Devleti 1403 yılında kurulmuş bulunuyordu.

[44] a. g. e.; s. 293.

[45] Yınanç, Mükrimin Halil; Akkoyunlular Maddesi, İslam Ansiklopedisi c. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s. (251-270), s. 252.

Savaşı bir meslek haline getiren Karayölük Osman Bey, Akkoyunlu Devleti'ni bütün gücüyle genişletmeye çalışmış, bu arada Urfa'yı, Kermah'ı, Erzincan'ı, Çemişkezek'i, Mardin'i ele geçirmiş ve Çoruh çevresini de ele geçirerek, Trabzon Rum İmparatorluğu sınırlarına dayanmıştır.

Karayölük Osman Bey ölünce, bağlı bulunduğu Timur Devleti Hükümdarı Şahruh, Osman Bey'in oğlu Karayölükoğlu Ali Bey'e emanet menşurunu göndermişti. Ali Bey'in 1435 ile 1438 yılları arasında geçen zamanında ülke anarşiye düşmüş ve Ali Bey'in kardeşleri, kendi bölgelerinde bağımsızlık davasına kapılmışlardı.

Ali Bey, kardeşi Mardin Valisi Hamza Bey'e yenilince, önce H. Murat ve daha sonra da, Memlûk Sultanı Çakmak'a sığınmıştı. Hamza Bey'in zamanı da, 1438'den 1444 yılına kadar Akkoyunlu Hanedanı arasındaki mücadelelerle geçmişti. 1444'te Hamza Bey ölünce, yerine oğlu Cihangir geçmiş, O da bir yandan amca oğullarıyla mücadeleyi sürdürürken, diğer yandan Karakoyunlularla çarpışmıştı. Bu iç uğraşları fırsat bilen küçük kardeşi Uzun Hasan, âni bir baskınla Diyarbakır'ı ele geçirmiş, 1452'den 1453 yılına kadar giriştiği iç ve dış mücadeleler sonunda da Akkoyunlu Devleti'ne tamamen hâkim olmuştu.

Uzun Hasan, Anadolu'dan başka, Irak, Azerbaycan ve İran bölgelerinde genişlemeye önem vermişti. Bu amaçla 1457 yılında Hinkeyfa (Hasan Keyf)'daki son Eyyûbi hükümetini ortadan kaldırmış, 1459'da Gürcistan Seferi'ne çıkarak burada önemli altı kaleyi ele geçirmiş ve Diyarbakır bölgesindeki Eğil beylerinin emaretlerine de el atmıştı.

1461'de Koyulhisar'ı ele geçiren Uzun Hasan, 1462'de ikinci Gürcistan Seferi'ne çıkmış ve Gerger Kalesi'ni ele geçirmişti. [46] Daha sonra 1465'te Dulkadirîlilerden Harput'u almıştı. 1467 yılında Anadolu'nun doğu bölgesiyle, İran, Irak ve Erzan bölgelerinin sahibi olan Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah'ı yenilgiye uğratarak öldürtmüştü. Cihan Şah'ın oğlu Hasan Ali'yi de ertesi yıl mağlup ettikten sonra, bu devlete de son vermiş ve bütün topraklarını ülkesine katmıştı. Böylece kuvvet ve egemenliğini Horasan'a kadar uzatmış oluyordu. 1471'de Horasan Hükümdarı Hüseyin Baykara ile yaptığı barıştan sonra, Hazer Denizi güneyindeki küçük devletleri de ülkesine katmış, Tiflis ile bölgedeki Gürcü prenslerini kendisine bağlamıştı. Böylece savaş öncesinde siyasi ve askeri kudret ve nüfuzunun en yüksek noktasına ulaşmış olan Akkoyunlu Devleti, Osmanlı Devleti'ni en güçlü rakip olarak görmekteydi.

[46] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 555.

Anadolu Yarımadası'nda Türk birliğini gerçekleştirmeyi, kendi geleceği yönünden gerekli gören Osmanlı Devleti için de, Doğuda en güçlü ve tehlikeli rakip Akkoyunlu Devleti olmuştur. Gerçekte de, Osmanlı ve Akkoyunlu Devletlerinin Anadolu yüksek yaylasında egemenliğin ele geçirilmesi uğrunda çarpışmaktan kaçınamayacakları meydandaydı. II. Mehmet'in Karaman ayaklanmasını bastırmasından sonra, bu çatışma artık kaçınılmaz olmuştur. Uzun Hasan, olayların gelişmesinden aldığı cesaretle Osmanlı Hükümdarı'nı küçük görmeye başlamış ve kendisini büyük bir gurura kaptırarak, cihangirlik iddiasını saklayamaz olmuştur. Nitekim, 1469'da Horasan Hükümdarı Ebu Said'i yenilgiye uğrattığı zaman atını sürmüş ve : "Bu diyarın Serdarları, kahramanlığının eserlerini gördüler. Fırsat verirlirse bu kez isterim ki, cüret ve şiddetimi Hüdavendigâr'a (Osmanlı Padişahı'na) gösterem" demişti. [47] Akkoyunluların o tarihe kadar savaştıkları devletlerin en güçlüsü Osmanlılardı. Ancak ülke genişliği bakımından üstün olan Akkoyunlular, özellikle teşkilat ve teknik üstünlük bakımından Osmanlılardan geri olduklarını henüz kavrayamamışlardı. Bu nedenle Uzun Hasan, Osmanlıları zayıf düşürmek için savaş öncesi bütün siyasi tedbirlere baş vurmuş ve bu arada Osmanlılarla anlaşmazlık halinde bulunan diğer devletleri himaye etmek ve bunlara fiili ve askeri yardım sağlamak ve Osmanlılar zararına batıdaki büyük Hristiyan devletlerle de ittifak yapmak yolunu seçmişti.

Anadolu'yu güven altında bulundurmak gereğini daima göz önünde tutan Fatih, er veya geç kaçınılmaz gibi görünen gelecekteki bir Akkoyunlu savaşına, elverişli koşullar altında girebilmek için, Anadolu beyliklerinin Akkoyunluların egemenliği altına düşmemesine özellikle önem veriyordu. Buna engel olamadığı hallerdeyse, süratle hareket ederek bunları kendi nüfuzu altına alıyordu.

Akkoyunlular da, Fatih'in bu politikasına karşı, batıdaki Hristiyan devletlerle, özellikle Venedik ile ittifaklar kurmak suretiyle, O'nu iki cepheye bağlamaya çalışıyordu.

e. Dış Siyasi Durumda Değişiklikler

1460 yılına kadar komşu devletlerle Osmanlılar arasında geçen siyasi ve askeri olaylar, Osmanlı ve Akkoyunlu devletlerini adım adım bir savaşa yaklaştırmaktaydı.

1460 yılından sonra da, gergin bir ortamda gelişen olaylar, Uzun Hasan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı güttüğü siyasi amaçları gerçekleştirmek çabasından kaynaklanıyordu. Anadolu'nun bütününü topraklarına

[47] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 299.

katabilmek için Osmanlı Devleti'ni en büyük düşman gören ve Osmanlıların her düşmanını kendine dost edinen Uzun Hasan, bu olayların yaratıcısıydı. Uzun Hasan, Osmanlı Devleti'ni çeşitli uğraşlarla yıpratmak, bu arada siyasi ve askeri hazırlıklarını tamamladıktan sonra kesin sonuçlu bir savaşa gitmek, istemekte ve bu amacını gerçekleştirmek için girişimlerde bulunmaktaydı. Bu girişimlerden birincisi, Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan Venedik, Napoli Kralığı, Papalık, Kıbrıs Kralığı ve Rodos Şövalyeleri ile işbirliği yapmak suretiyle, Osmanlı Devleti'ni Batı ile uğraş içinde bulundurmak; ikincisi Trabzon-Rum İmparatorluğu'nu korumak ve hudut bölgesinde olaylar çıkarmak suretiyle, doğuda Osmanlı egemenliğini zayıflatmak; üçüncüsüyse, Anadolu beyliklerini, özellikle Karaman Beyliği'ni güçlendirerek Osmanlı Devleti'ni devamlı bir uğraş içinde yıpratmak yolundaki girişimler olarak tanımlanabilir. Olaylar aşağıdaki şekilde gelişmiştir:

1460 yılında Trabzon-Rum İmparatoru'nun damadı olan Uzun Hasan, bu Bizans artığı Hristiyan devletini, kendisi gibi Türk ve Müslüman olan Osmanlı Devleti'ne karşı korumak amacıyla İstanbul'a Fatih'e bir elçi göndermişti. Bu elçi, Trabzon Rum İmparatoru'nun vergiden affedilmesini ve daha önce Fatih'in dedesi Çelebi Sultan Mehmet tarafından Karayönlük Osman Bey'e ödenmesi kabul edilmiş ve elli yıldan beri birikmiş halı, sarık ve benzerine ait mal cinsinden vergilerin toptan ödenmesini istemişti. Fatih Sultan Mehmet'in bir elçiye verdiği karşılık, sert olduğu kadar da ilgi çekicidir. Fatih, bu amaçla elçiye : "Haydi siz rahatça gidiniz. Gelecek yıl ben kendim gelir, borcumu öderim." diye çok anlamlı bir cevap vermişti. [48] Fatih'in bu cevabı, ertesi yıl yani 1461 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu'na bir sefer yapmak hususundaki tasarısından kaynaklanıyordu. Osmanlılar ile, gelecekte çıkması kaçınılmaz bir savaşın siyasi yönü gibi, askeri yönünü de hazırlamaya başlayan Uzun Hasan, Fatih'in bu anlamlı ve kesin cevabına rağmen cüretini daha da artırarak doğuda saldırılara geçmiş ve ilk iş olarak Osmanlılara bağlı olan Koyulhisar Beyi Hüseyin Bey'i, bir av sırasında bastırarak bu kaleyi ele geçirmişti. Olaydan sonra Amasya Valisi Şehzade Bayezid Çelebi'ye bir mektup gönderen Uzun Hasan, sözde Osmanlı Padişahı'na düşmanlık hissi beslemediğini belirterek hareketini mazur ve haklı göstermeye çalışmıştı.

II. Mehmet, bu olaydan sonra çok kızmış ve Koyulhisar'ın geri alınması için Şarapdar Hamza Bey'i görevlendirmişse de, Kale geri alınma-

[48] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 512.

mişti. Bu yüzden Fatih, çevredeki kasaba ve köylerin yağmalanmasını emretmişti. Halk durumu Uzun Hasan'a şikâyet etmişti. O da karşılık olarak Amasya ve Tokat bölgelerine yağmacılar göndermişti.

Bu sırada Fatih, 1461 yılında İsfendiyaroğulları'na karşı harekâta girişmiş ve Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı yürümek üzere Sivas'a yönelmişti. Niyeti, Uzun Hasan kuvvetlerini geri atmaktır. Uzun Hasan ise, amcasının oğlu Hürşit Bey'i, yaklaşan Osmanlı ordusuna karşı bir baskın yapmakla görevlendirmişti. Fakat Fatih'in ileri sürdüğü Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, Hürşit Bey kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattınca, Uzun Hasan Kemah bölgesinden çekilmek zorunda kalmış ve annesi Sârâ Hatunu da, barış için II. Mehmet'e göndermek suretiyle uzlaşmak istemişti. II. Mehmet, Sârâ Hatun'u iyi karşılamış, fakat geri göndermeyerek Trabzon alınuncaya kadar beraberinde bulundurmıştı. Fatih, bundan sonra Trabzon'a yönelmiş ve 26 Ekim 1461'de, Trabzon Rum İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmıştı. Sârâ Hatun'u da, fetihle ilgili haber ve hediyelerle Uzun Hasan'a göndermek suretiyle, bir yıl önce gönderilen elçinin isteklerine karşı fiili cevabını vermiş oluyordu. [49]

1460 yılı başlarında Uzun Hasan'ın Roma'ya gönderdiği bir elçi heyetiyle, Akkoyunlularla Haçlılar arasında sıkı bir işbirliği kurulmaya başlanmıştı. Bu elçi, Batılı devletler Osmanlılara karşı savaş açtıkları takdirde, kendilerinin de doğudan taarruza geçeceklerini Papa'ya bildirmişti. Bu siyasi çabalar sonunda Akkoyunlular Venedik ile de anlaşmış, böylece biri denizlerde üstün ve diğeri geniş topraklara sahip olan iki güçlü devlet, 1463 yılında Osmanlılar zararına önemli bir ittifak kurmayı başarmışlardı.

Bundan başka Uzun Hasan, yine aynı amaçla diğer Hristiyan devletlerden Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Kralı ile de, elçiler aracılığıyla yakın ilişkiler kurmuştu.

Akkoyunlu Hükümdarı'nın bu amaçla sözü geçen Hristiyan devletlere gönderdiği mektup da, dikkat çekicidir. Nitekim mağrur hükümdar bu mektubunda, "Osmanlıların Karamanlılara saldırdıklarını, bu yüzden Karamanoğulları'nın kendisine başvurduklarını, Gürcistan'a karşı harekâta girişmiş bulunduğundan, Karaman'a yardım edemediğini, fakat Zeynel komutasında 30.000 atlıyı bu işle görevlendirdiğini, Rodos ve Kıbrıs'ın da aynı davaya yardım etmeleri gerektiğini ve Osmanlı ordusunun ezilmesinin icap ettiğini, aksi takdirde Osmanlı taarruzunun Kıbrıs ve Rodos'u da güç duruma düşüreceğini" belirtmekteydi. [50]

[49] a. g. e.; s. 515.

[50] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No. 8344, ve 9662 ve Tansel; s. 301.

Ayrıca Osmanlılara karşı, ateşli silahlar yönünden yetersiz durumda olduğunu gören Uzun Hasan, bu amaçla başta Venedik olmak üzere, dostluk kurduğu Hristiyan devletlerden, ateşli silahlar ve özellikle top dökmek için personel ve malzeme de istemişti.

1470 yılının Temmuz ayında Eğriboz'un Osmanlıların eline geçmesinden sonra, yine aynı yıl (1470) Roma'da Papa'nın önderliğinde, bütün İtalyan Devletlerinin katılmalarıyla yapılan toplantıda, Osmanlılara karşı yeniden bir Haçlı Seferi tertibi düşünülmüş ve görüşülmüştü. Fransa ve Almanya da, bu Haçlı Seferi'ni desteklemeye davet edilmişti.

II. Mehmet, kurmuş olduğu gizli stratejik istihbarat şebekesinde görevli Hristiyan ajanları aracılığıyla, bu gizli görüşmeleri zamanında haber almıştı. [51]

Fatih, 1471 yılında da, Uzun Hasan ve Karamanoğulları'nın Roma'da yapılan bu görüşmelere elçiler göndererek katıldıklarını öğrenmişti. [52]

Fatih, 1471-1472 kışında, bu amaçla yeniden bir Haçlı donanması yapımına başlanacağını duyunca, doğu ve batıdaki düşmanları arasında iki cephede savaşmak zorunda kalmamak için, Venedik ile anlaşma yoluna gitmiş, barış koşullarını bildirmek ve karşı koşulları öğrenmek üzere elçisini, 3 Temmuz 1471'de Venedik'e göndermiş [53] ancak, bir anlaşmaya varılamamıştı. 1472 yılı Mayıs ayında Venedik'in kışkırtması, Uzun Hasan'ın ve müttefiki olan Gürcülerin yardımıyla Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yeniden dirilmesini ve Trabzon'un kuşatılarak ele geçirilmesini amaç edinen siyasi ve askeri hareketlere girişilmişti. Nitekim, bu amaçla Osmanlı yönetiminde bulunan Trabzon'a yapılan taarruz karşısında Trabzon Kalesi, dayanmış ve sonunda 25 yelkenliden kurulu Osmanlı donanması yetişerek Trabzon'u kurtarmıştı. [54]

13 Eylül 1472'de yakalanan iki Akkoyunlu Elçisi, Macaristan ve Venedik ile Uzun Hasan arasında gizli anlaşmalar bulunduğunu açığa vurmuşlar ve bu üç devletin birlikte harekete geçerek Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmayı kararlaştırdıklarını bildirmişlerdi. [55]

Uzun Hasan, ordusunu ateşli silahlar ve harp araç ve gereçleriyle kuvvetlendirmek için Venediklilerin yardımını ve bu Hristiyan müttefikleriyle direkt işbirliğini sağlayabilmek için, 1472-1473 yılları arasında İskenderun Körfezi'ne çıkmaya çalışmışsa da, bu isteği gerçekleştirememişti.

[51] Babinger, Franz; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, s. 308.

[52] a. g. e.; s. 319.

[53] a. g. e.; s. 320.

[54] a. g. e.; s. 326.

[55] a. g. e.; s. 328.

Osmanlı ve Akkoyunlu Devletleri arasındaki ilişkiler, bu şekilde gergin bir ortamda ve olumsuz bir yönde gelişirken, Akkoyunluların Karamanoğulları'na yardım amacıyla 1472 yılında Osmanlı topraklarına girerek Tokat'ı hile ve baskınla yağma etmesi, bunun ardından 20.000 kişilik bir kuvvetle Konya batısına kadar ilerleyerek Eflatunpınar'da Şehzade Mustafa kuvvetleriyle çatışması, olayları Osmanlı Devleti'ni Akkoyunlular ile savaşa zorlayan gerçek nedenler olmuştur. Bu bakımdan Tokat Baskını'nı ve Eflatunpınar Muharebesi'nin biraz ayrıntılı olarak açıklanması yararlı olacaktır.

Akkoyunluların Tokat Baskını

1472 yılında Karaman olaylarının Osmanlı kuvvetlerince bastırılmasından sonra kaçarak Uzun Hasan'a sığınan Karamanoğlu Pir Ahmet ve Kasım Beyler : "Atamız, dedemiz yurdunu Osmanoğlu bize çok gördü, elimizden aldı ve bizi sürdü" diye yardım dilemişlerdi. [56] Bunu güzel bir fırsat olarak gören Uzun Hasan, bir yandan müttefiki Akdeniz devletlerine yapmış olduğu işbirliği vaadını yerine getirmek, diğer yandan Karaman topraklarında Osmanlı egemenliğine son vermek üzere, 1472 yılında 30.000 kişilik bir kuvveti Karamanoğulları ile birlikte Veziri Emir Ömer Bin Bektas Musli emrine vermiş ve kardeşinin oğlu Mirza Yusuf Şah'ı da, bu kuvvete katarak Karaman'a bir sefer yapmak üzere görevlendirmişti. Bu harekâta İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmet Bey ile, Karamanoğlu Yakup Beyler de, kendi kuvvetleriyle katılmışlardı. [57]

Osmanlı ordusunun son Karaman Seferi'nden dönmeye başladığı sırada Erzincan'a gelerek Osmanlı doğu sınırında görünen bu yabancı kuvvet komutanı, Doğu sınır Valisi Şehzade II. Bayezid'e bir elçi göndermiş ve "Biz Padişah Hazretlerinin dostlarındanız. O'nun memleketine bir kastımız yoktur. Ancak Kılıç Aslan Bey'in oğlunu, atasının yerine götürmek için Dulkadir İli'ne geçeceğiz." diye bildirmişti. Bu sırada Tokat'ta bulunan Beylerbeyi Şarapdar Hamza Bey, bu yabancı kuvvetin Osmanlı toprakları içerisinden geçip gitmesinde bir sakınca görmemişti. [58]

Fakat bu yabancı ordu, Sivas'ı geçtikten sonra, bir sabah ani olarak Tokat Kasabası'nı basmış ve büyük yağma ve tahriplerden başka, kadın ve çocuklarına da çok çirkin saldırılarda bulunmuştu. [59]

[56] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VI, s. 319.

[57] Anhegger, Robert; Mu'âli'nin Hünârname'si, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, c. I, sayı 1, İstanbul İbrahim Horoz Basımevi, 1949, s. (145-166), s. 150.

[58] Neşri; Kitab-ı Cihan-nüma, Neşreden: Faik Reşit Ünat, Mehmet A. Köymen, s. 199.

[59] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevârih-i Âl-i Osman, c. I, s. 221.

şehir Gölü doğusunda Kireli Bucağı'nın 16 km. kadar güneyindeki Eflatunpınar adı verilen düzlükte düşmana yetişmiş ve O'nu muharebeye girmek zorunda bırakmıştı. [69]

Akkoyunlu ve Karamanoğlu kuvvetleri, ters cepheyle kabul etmek zorunda kaldıkları bu muharebede, ağır bir yenilgiye uğramışlardı. [70] Yalnız ölülerinin sayısı 7.000 kadardı. Alınan pek çok tutsak arasında, 200 kadar Akkoyunlu komutan ve Yusufca Mirza da bulunmaktaydı. [71] Genç Akkoyunlu Serdari Yusufca Mirza kaçarken, Hasan adında bir Osmanlı askeri tarafından atından düşürülmüş ve yaralanarak yakalanmıştı. [72]

Yusufca Mirza da, diğer tutsaklarla birlikte İstanbul'a gönderilmişti. Böylece Akkoyunluların önemli bir kuvvetinin, ünlü bazı komutanlarıyla birlikte, Anadolu ortasında yok edilmiş olması, Avrupa'daki düşmanlar üzerinde de çok etkili olmuş ve korku yaratmıştı. [73]

Tarih kitaplarında "Kireli Muharebesi" olarak adlandırılan ve gerçekte Kireli'nin 16 km. güneyinde Eflatunpınar dolaylarında cereyan eden bu muharebe sonunda, Serdar Şehzade Mustafa Çelebi'nin, Fatih'e gönderdiği raporun özeti şöyleydi :

"Uzun Hasan'ın amcasının oğlu Yusuf ile bir iki kardeşi ve birçok namlı doğu beyleri, Karamanlı Pir Ahmet ve Kasım, Kayseri'den geçtikleri sırada, ben de Konya önünde toplanan kuvvetlerimle savunma tedbirleri alıyordum. Eflatunpınar'da Anadolu Beylerbeyi Lalam Gedik Ahmet Paşa'yı, sağ kol komutanlığına ve Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa'yı da sol kol komutanlığına alarak, 20 Rebiülevvel 877 (19 Ağustos 1472) günü muharebeye başlanmış, sabahtan ikindiye kadar devam eden muharebe, bundan sonra düşmanın yenilgisiyle gerçekleşmiş, düşman Başkomutanı Yusuf ile kardeşleri Zeynel, Ömer ve Muzaffer tutsak edilmiş, diğer komutanları Mehmet Bakır vesairenin başları kesilmiştir. Geri kalanların çoğu da yok edilmiştir. Uzun Hasan'ın dahi inşallah aynı akibete uğraması temennisiyle bu müjdeli mektubumuz Çanşigir Başu Mahmut ile gönderilmiş ve O'nun arkasından Mirahur Keyvan vasıtasıyla da kesik başlar ve tutsaklar huzuruza sunulmuştur. Erişmek üzeredir." [74]

[69] a. g. e.; s. 295 ve Angiolello; *Historia Turchesca* (Türk Tarihi), Çev.: Kazım Neki, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı No. 129, s. 50

[70] Tansel; s. 295 ve Bitlisi İdris; *Hestebehist*, c. V-II, s. 149.

[71] Kemalpaşazade; *Tevarih-i Âl-i Osman*, c. VII, s. 329-331.

[72] Tansel; 295.

[73] a. g. e.; s. 312.

[74] Feridun Bey; *Mecmua-ı Münşeat-ı Selâtin*, c.I, s. 279-289. ve Babinger; s. 331.

Bu savaşta 20.000 kişilik Akkoyunlu kuvvetinden kurtulabilenler, 1.000 kişi bile yoktu. [75]

Tutsaklar, İstanbul'a getirildikten sonra Yusuf Mirza, Fatih'in önüne çıkarılmış ve O, Uzun Hasan'ı kıskırtanların Kasım Bey ile, Kızıl Ahmet Bey olduğunu bildirmişti. [76]

Bu esirlerden Yusufca Mirza, büyük fidye karşılığında geri verilmiş ve fakat diğer tutsaklar, Tokat'ta yaptıklarının cezasını, başlarını vererek ödemişlerdi. Bu yenilgiden sonra, Karamanoğlu Pir Ahmet ile İsfendiyyar oğlu Kızıl Ahmet, tekrar Uzun Hasan'a kaçmışlar ve Karamanoğlu Kasım Bey ise, İçel'de gizlenmişti. [77]

Savaş Öncesi Diğer Olaylar

İçel bölgesinde yeniden eylemlere girişen Karamanoğlu Kasım Bey, o sıralarda Haçlı donanmasının Karaman kıyılarında bulunmasından faydalanmış ve onlarla işbirliği yaparak Varsakların da yardımıyla, Silifke ve diğer bazı kaleleri ele geçirmiş ve İçel kıyılarında egemenlik kurmayı başarmıştı. [*] Haçlı donanmasının yardım bahanesiyle karaya çıkardığı ücretli Arnavut askerler, sözü geçen kıyıları yağma ve tahrip etmişlerdi.

Bunun üzerine Fatih, Gedik Ahmet Paşa'yı tekrar Kasım'ın üzerine göndermiş ve Kasım da eline geçirdiği kalelere asker bırakarak kendisi kaçmıştı. Ahmet Paşa'nın kuvvetleri, bu bölgede Silifke ve Mundurus kalelerini ele geçirerek, muhafızlarını öldürmüşlerdi. Daha sonra Lülehisar Kalesi üzerine yürümüş ve kuşatmaya başlamışlardı.

Bu sırada Fatih, Gedik Ahmet Paşa'ya "Rumeli sınırında beliren savaş ihtimali nedeniyle emrindeki kuvvetlerle birlikte geri gelmesi ve kalelerin fethini geri bırakması" emrini ulaştırmıştı.

Gedik Ahmet Paşa, ordusu ile derhal geri dönmek üzereyken, beraberindeki Anadolu Beylerheyi Davut Paşa'nın teklifi ile, daha önce hazırlanmış olan taarruz yapılmış ve akşama kadar kale zaptedilerek içindeki düşman yokedilmişti. Ahmet Paşa'nın bu harekâtı, 1472 yılı sonlarında bitmişti. [78]

[75] Dursun Bey; Tarih-i Ebülfethi, s. 149.

[76] Anghegger, Robert; Mü'âll'nin Hünkârname'si, s. 150.

[77] Neşri; Kitab-ı Cihan-nüma, c. II, s. 801.

[*] Babinger, s. 342'ye göre Venediklilerin bu yardımı, o sıralarda Tebriz'de yerleşmiş bulunan Venedik Elçisi Caterino Zeno'nun Rodos'a gelen Venedik Amirali Pietro Mocenigo'ya yazdığı bir mektupla sağlanmıştı.

[78] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevârih-i Âl-i Osman, c. I, s. 221.

Uzun Hasan, bu sıralarda müttefikleri olan Venedikliler den silah ve malzeme yardımı için sürekli çaba harcamaktaydı. Anlaşma gereğince Hristiyanlar batıdan Osmanlı Devleti'ne taaarruz edince, kendisi de Anadolu'yu istila edecekti. Böylece kendi kuvveti kadar bir Haçlı yardımından da faydalanmayı düşünmüştü. Nitekim, 1472 yılında Osmanlı ülkesine 30.000 kişiyle taarruz ederken, başta Venedik olmak üzere, batıdaki büyük Haçlı devletlerden beklediği yardıma güveniyor ve Fatih'e yazdığı mektuplarda görülen mağrur ifade ve tutumundan da, kendisine güvendiği seziliyordu.

1472-1473 yılı kışında Uzun Hasan'dan II. Mehmet'e gelen mektupta, Osmanlı Hükümdarı'na "Mehmet Bey" diye söze başlamakta ve ülkesinin genişliği ve kudret durumunu açıklayarak, Kapadokya ve Trabzon İmparatoru'nun damadı olması nedeniyle, bu ülkeyi istemekteydi.

Fatih, bu mektuba şu karşılığı yazmıştır: "Bundan önce annenin ricasiyle gazabımdan kurtulmuştun. Biz de seni bu olaydan ders alıp selâh bulduğunu kabul ederek affetmiştik. Halbuki senin gibi imansız bir Türkmen'in, benim adaletli zamanım ve çağımda saltanat ve bağımsızlık davasında bulunması yersizdir. Senin, kendin gibi birkaçına, şiddet yoluyla galip gelmene ve kendi topraklarında gösterdiğin gurur ve azametine, hatta bütün kudret ve yücelmene bizim müsaade ve hoşgörümüz sebep oldu. Buna rağmen, kapıldığın gururla sarhoş olup, Osmanlı yardım ve haklarını unutarak, adaletli idarem altında rahat yaşayan Tokat'a ve sonra da Karaman ülkelerine askerlerini göndererek, Türkmen yaradılış ve âdetlerine uyarak halka zulmettiğin ve birtakım şiddet hareketlerine başvurduğun ve rezaletlere sebep olduğunu da biliyoruz. Onun için seni öldürmek ve memleketini tahrip etmek üzere, bu yılın baharında harekete karar verdik. Seni affetmek katiyen düşünülmemektedir. Beyhudé zahmet çekmeysin. Sen vilayât (şehirler) yıkmayı padişahlık mı zannettin. Çekinmeden, korkmadan topraklarımıza saldırdığın için kılıcımız senin göğüsünde kana bulanmalıdır. Ersen meydana gel. Kadın gibi delikten deliğe girme. Hazırlık yap. Haber verilmedi deme. Çünkü, şeytana hizmet eden vücudun, ölüme mahkûmdur, ve bu konuda özür ve bahane dinlenmeyecektir." [79]

Bu tarihe kadar yaptığı savaşlarda gizliliğe son derece önem veren II. Mehmet'in niyetini bu biçimde açığa vurması ve Müslüman bir devletin hükümdarı olan Uzun Hasan'a "İmansız Türkmen" deyimini kullanması anlamlıdır. Fatih'in bu şekilde Akkoyunlu Padişahı'nı Hristiyan devletlerle kendisine karşı ittifak yapmakla suçlayarak, O'na karşı girişilecek savaşın meşrû (yasal) olduğunu, kamu oyuna ve özellikle diğer Müslüman-

[79] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 559.

lara duyurmak amacıyla hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde 1459 sayılı Farsça yazılı bir mektup, bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Çünkü, II. Mehmet (Fatih), 1472 yılı Ekim ayı sonlarında yazmış olduğu, ancak kime gönderildiği anlaşılmayan bu mektubunda: "Uzun Hasan'ın Osmanlı sınırlarına tecavüz ettiğini, adalet yolundan ayrılarak halkın mal ve canına el uzattığını, dindarlık ve Müslümanlık tasladığı halde, Müslümanlara fenalık ettiğini, bundan dolayı onların kökünü kazımak üzere baharda güneşin hamel burcuna girmesinden sonra (yani 21 Marttan sonra) harekete geçeceğini, Uzun Hasan hikâyesi sona erinceye ve memleket O'nun girkin işlerinden temizleninceye kadar başka bir işle meşgul olmayacağını" belirtmektedir. [80]

2. İç Siyasi Durum

Yıldırım Bayezid'in Ankara Meydan Muharebesi'nde Timur'a yenilmesinden sonra, padişahsız geçen ve "Fetret Devri" olarak adlandırılan sekiz yıllık sürede, Osmanlı Devleti'nin iç yapısı geniş ölçüde sarsılmış, Fatih'in dedesi Çelebi I. Mehmet, ve babası II. Murat'ın hükümdarlıkları sırasında sarf ettikleri gayret ve çabalara, müttefik Haçlı kuvvetlere karşı kazanılan Varna (1444) ve İkinci Kosova (1448) zaferlerine rağmen, memleketin iç durumu gereği gibi düzeltilememiştir.

II. Mehmet, tahta çıktığı sırada sınırlarda ve Anadolu'da durum karşık ve tehlikeliydi. Daha önce Osmanlı egemenliğini tanımış olan Anadolu beyliklerinin fırsattan yararlanarak ayaklanmaları, Bizansın kıskırtmasıyla bazı saltanat mirasçılarının Osmanlı tahtını ele geçirmek için faaliyetinde bulunması, bazı vezirlerin rekabetleri ve taraf tutma hareketleri, yenicilerin ayaklanma girişimleri, devlet idaresine ve halka huzursuzluk veren, memlekette anarşi havası yaratan üzücü olaylardı.

Fatih, kendinden önceki ve özellikle Fetret Devrindeki olayların ışığı altında, herşeyden önce memleketin iç durumunu güvence altına almak zorundaydı.

İstanbul'un fethinden sonra, bu büyük olayın Hristiyanlık âleminde yaratacağı geniş tepkiyi yatıştırmak isteyen Fatih, önce fetih sırasında kaçanların veya korkarak gizlenenlerin evlerine dönmelerini, kendi örf, adet ve dini geleneklerine göre Türklerle bir arada serbestçe ve dostça yaşayabileceklerini ilan ettirmişti. [81]

[80] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No. 1459.

[81] İnalçık, Halil; Mehmet II Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VII, s. 509-513.

Bu arada Yahudilere de, bazı ayrıcalıklar tanınmış ve bunlara mülk sahibi olmak, serbest ticâret ve sarraflık yapmak gibi insanca haklar tanıyarak, batıdakilerin de Osmanlı ülkesini "en temiz cennet" olarak nitelemek suretiyle göç etmelerini sağlamıştı. [82]

Fatih, Asılzade esirleri, fidyelerini kendisi ödemek suretiyle kurtarmıştı. İstanbul'un boş kalmasını istemediği için, fidyesini veren ve belirli süre içerisinde yerlerine dönen Rumlara, şehirde yerleşme iznini vermiş ve bunları vergiden affederek evler ayırtmıştı. [83]

II. Mehmet, Rum asılzadelerinden bazı gençleri de korumuş, bunlara saray eğitimleri yaptırmak suretiyle yetiştirmiş ve Osmanlı olarak idare mekanizmasında önemli mevkiiler vermişti. Rum Mehmet Paşa ve Paleolog Hanedanı'ndan Has Murat Paşa ile, kardeşi Mesih Paşa, bunların en ünlülerindendir. [84]

Balkanlarda ise, Osmanlı Devleti'nin din bakımından uyguladığı hoşgörüli siyaset nedeniyle, Müslüman olmayan tebaanın din işlerine karışılmamış ve Hristiyan tebaaya devşirme acemi oğlanlar sistemi yoluyla idareci sınıfa girmek imkânları tanınmıştı. Bu yönetim tarzı sonucu olarak, Hristiyanlardan askeri gruplar halinde yararlanma olanağı sağlanmış (Voynuklar ve Martalozlar gibi) ve Müslüman olmayan halkın bağımsızlık davası gütmeleri önlenmiştir.

Yabancı yazarlardan N. İorga bu konuda "bir yüzyıl içerisinde yerlerini Osmanlı İmparatorluğu'na terk eden Balkanlar'daki Hristiyan devletler, genel olarak sanıldığı gibi, Hristiyan dinini yoketmek isteyen bağnaz bir düşmanın sebep olduğu dini bir felaketle ortadan kaldırmış değildirler. Osmanlılar, monarşik birliği ve totaliter rejimin barış ve sükununu, bir tek efendinin hükmünü getirdiler. Osmanlılar, bir kavim olarak değil, bir ordu, bir hânedan, bir hâkim sınıf olarak, ortaya çıktılar. Bizans-Slav ve Osmanlı siyasi düzenleri, bir tek bütün içinde birbirleriyle kaynaştı." demekteyse de bu görüşe katılmak mümkün değildir. Nitekim, Fuad Köprülü'nün 1959 basılı "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" adlı eserinde, adı geçen yazarın, Osmanlıların bir kavim olmadıklarına dair beyanı bilimsel olarak çürütülmektedir.

Bölgesel feodal hâkimiyetlerin silinerek Osmanlı birliği içine karıştığı bu dönemin Hristiyanları'nın, yeni Osmanlı düzenine taraftar göründüklerini belirten İorga devamla, "İdareciler, nadiren Türk asıllıydılar. Subaşı, Bey, Kefalya, Eski Kineçler, Voyvoda veya onların akrabası veya

[82] Babinger, Franz; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, s. 122.

[83] İnalçık, s. 551.

[84] a.g.ö.e.; s. 532.

İmparatorluğun başka bir eyaletinden gelmiş, bazen aynı sınıftan eski bir Hristiyan'dan başka bir şey değildir. Ancak idareci sınıfa girebilmek için, İslam'ı kabul etmek şarttı" demektedir. [85]

Osmanlı Devleti, Balkanlar'daki küçük toprakların beyleri olan senyörleri tımar sahibi olarak yerlerinde bırakmaktaydı. Örneğin, eski Hristiyan Arnavut Senyörleri ve Sipahileri, topraklarını ve dinlerini muhafaza ederek, Osmanlı tımarlı sipahileri olabiliyorlardı. [86]

Fatih, Rumeli'de fethettiği yerlerde yaşayan halkı kendi tebası olarak kabul etmiş, topraklarıysa çıplak mülkiyeti devlete ait olmak üzere işletme hakkı belirli kurallarla yöre halkına verilmişti. Önceki yönetime verdikleri vergiden çok daha az miktarda Osmanlı İmparatorluğu'na vergi vermek koşuluyla mal ve kişiler devletin koruması altına alınmıştı.

Yabancı bir ülkenin Osmanlı Devleti'ne katılması, orasının sayıma tabi tutularak, tımar sisteminin uygulanmasıyla başladı. Sayım, çok kez fetihlerden sonra hemen yapılırdı. [87]

II. Mehmet Anadolu'daki fetihlerden sonra da aynı sistemi uygulamıştı. Karaman sayım defterleri, Karaman İli'nde tımarların, yerli sipahiler elinde bırakılmış olduğunu göstermektedir. Bunların çoğu, evvelce Pir Ahmet'in askerleriydi. Turgutoğulları gibi büyük kabile beylerine, eyaletin her bölgesinde büyük zeamet ve tımarlar verilmişti. [88]

Fatih, Türk İmparatorlukları'nda yerleşmiş eski bir geleneğe göre, "Sürgün usulü (halktan seçilmiş kişilerin aileleriyle göç ettirilmesi-cezalı olarak değil-)'nü de geniş ölçüde uygulamış ve böylece fethedilen ülkelerde güvenlik sağlandığı gibi, sürgün ailelerin gönderildikleri yerler de ekonomik bakımdan kalkındırılmıştı.

II. Mehmet böylece fethettiği yerlerin zengin, sanat sahibi kişileriyle, tüccardan bir kısmını İstanbul'a yerleştirmiş, şehir ihtiyaçlarını sağlamak için de, çevresindeki araziye, tutsaklar arasındaki çiftçileri yerleştirmişti. Bu suretle Sırbistan'dan, Ege ve Yunan adalarından, Anadolu'dan, Yeni Foça'dan, Konya Ereğlisi, Aksaray ve Larende'den tutsak edilen seçkin aileler ve ilim adamları; Karadeniz'de Kırım, Kefe ve Menkup'dan tüccar kişiler ve aileleri; Trabzon İmparatorluk ailesiyle birlikte şeh-

[85] İnalçık, Halil; Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar, c. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954, s. 137-139.

[86] a. g. e.; s. 158-159.

[87] İnalçık; Mehmet-II Maddesi, s. 518.

[88] a. g. e.; s. 519.

rin ileri gelen aileleri; Bafra, Çorum, Tokat, Samsun, Ladik ve Osmaniye' tan ileri gelen aileler, sürgün usulüyle göç ettirilerek İstanbul ve etrafındaki bölgeye yerleştirilmiştir.

Bu arada Fatih, Midilli Seferi'nde (1462), sürgün ettiği aileleri, İstanbul'a yerleştirmiş, bazılarını hazır ev ve bazılarını da, arsa ve yeterli eşya vermişti. [89] Bunun tersine olarak Amasra ve Trabzon'un ele geçirilmesinden sonra, buralara İslam halkını yerleştirmek suretiyle bu bölgelerin güvenliğini sağlamıştı. [90] Diğer yandan 1468 Karaman Seferi'nde, Larende'den bir çok sanat sahiplerini aileleriyle birlikte İstanbul'a sürgün etmişti. [91]

1469'da yağma usulüyle fethedilen Eğriboz Şehri'ne de, derhal Müslüman ahali yerleştirilmiştir. [92]

1470'de İshak Paşa'nın Karaman Seferi'nde Aksaray'ı ele geçirmesi üzerine, bu kasaba ahalisinden bir kısmı İstanbul'a sürülmüş ve bu adın verildiği bir mahalleye iskân edilmiştir. [93]

Gedik Ahmet Paşa, Kefe'de oturan içerisinde Musevi, Rum ve Ermenilerin bulunduğu 40.000 kişiyi İstanbul'a sürmüştü. Bunlar arasında Cenevizlilerden bir kısmı, İtalya'ya gitmiş ve diğer bir kısmı da, Galata'da yerleşmişlerdir. Bunlardan Museviler Hasköy'de, Rumlar Galata'da Ermeniler Salmatomruk'ta yerleşmişlerdi. [94]

II. Mehmet ilk Karaman Seferi'nden dönüşte, yenicilerin bahşiş istemek gibi bazı uygunsuz halleriyle karşılaşmışsa da, olumlu tutumuyla, bu gibi hareketleri zamanında bastırmıştır. Yeniden teşkilatlandırılarak maaşlarını artırmak ve silahlarını yenilemek suretiyle Kapıkulu askerini (yeniceri ve sipahileri) fetihlerin başlıca dayanağı haline getirmişti. Bundan başka, eyalet askerini teşkil eden tımarlı sipahileride, Uç beylerinin nüfuz ve baskısından kurtaracak tedbirler alınmıştır. Bununla beraber, üst üste yapılan seferler, askerden sürekli olarak büyük çabalar istenmesine sebep olmuş, orduda zaman zaman bazı hoşnutsuzlar çıkmış, ancak şiddetli tedbirler almaktan çekinmeyen Fatih, bunları derhal bastırmıştı. [95]

[89] Kritovulos; Tarih-i Sultan Mehmet Hân-ı Sâni, Çev.: Korolidi, İstanbul, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 1328 (1912), s. 165.

[90] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevârih-i Âl-i Osman, c. I, s. 203-208.

[91] a. g. e., s. 216.

[92] a. g. e.; s. 217.

[93] a. g. e.; s. 218-219.

[94] Mirmiroğlu, V.; Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları, İstanbul Belediye Matbaası, 1946, s. 105.

[95] İnalçık, Halil; Mehmet-II Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VII, s. 509, 512, 513.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren zaman zaman kanun haline gelen ve fakat yazılı olarak sayılanmamış bulunan örf, âdet ve gelenekler, İstanbul'un fethinden sonra, Fatih'in yardımıyla eksik tarafları araştırılarak tamamlanmış ve bu kanunlar "Kanûnname-i Âl-i Osman" adı altında ilk kez yazılı olarak hazırlanmıştı. [96]

Birkaç defter olarak ele geçen bu Kanunname'nin, II. Mehmet Dönemi'nin sonlarına doğru ikinci kez düzenlenerek yeni baştan yazıldığı anlaşılan birinci defteri, devletin bütün teşkil ve tesislerini, bir kısım ceza hükümlerini kapsamaktaydı. Bu defterdeki silahlı kuvvetlerle ilgili kanun hükümleri, genellikle âyân ve büyüklerin mevki ve rütbeleriyle protokol işleri, maaşlar, yükselme koşulları, saray hizmetleri, mansip ehline tanınan haklar ve benzerleri gibi konuları düzenlemekteydi.

Fatih Kanunnamesi'ne göre yönetilen iç siyasette, kırk yıl önceki Fetret Devri'nin etkisinin sürüp gitmekte olduğu görülmektedir. Nitekim, bu kanunun "Evlatlarımdan hangisi saltanatı alırsa (padişah olursa) kardeşlerini nizam-ı âlem için öldürmesi münasıptır. Ulemânın çoğu dahi bunu câiz görmüştür." biçimindeki bir maddesine göre, kamu yararı bakımından hükümdarın tahta çıkmasından sonra, hayatta bulunan kardeşlerinin öldürülmesiyle, muhtemel saltanat iddiaları ve iç savaşlar, önlenmek istenmişti.

B. COĞRAFİ DURUM

Amaç

Coğrafi durumun harekâta etkisi bakımından incelenmesidir.

1. Bölgenin Doğal Coğrafyası

a. Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'deki Coğrafi Konum ve Sınırlarıyla Akkoyunlu Ülkesi'nin Sınırları (Harita : 1)

Osmanlı Devleti, II. Mehmet (Fatih) Dönemi'nde Anadolu ve Rumeli'de jeopolitik bakımdan önemli bölgeleri ele geçirmiş, özellikle Karadeniz, Marmara ve Boğazlar'da Venediklilere karşı tamamen hâkim bir durumda bulunmaktaydı. Ege Denizi ve Akdeniz'de henüz tam bir egemenlik kurulamamıştı. Bu kıyılardaki Osmanlı kasabalarına baskınlar ve tahripler yapmakta olan korsanların yatağı haline gelmiş olan Kıbrıs, Rodos ve Girit başta olmak üzere Ege ve Akdeniz'deki birçok ada, bu sıralarda Haçlıların elinde bulunmaktaydı.

[96] Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası (TOEM); II/13, s. I-23.

Uzun Hasan'ın hükümdar olmasından sonra, kazandığı savaşlarla birdenbire büyüyerek bir imparatorluk halini alan Akkoyunlu Devleti ise, batıda Fırat ve Dicle havzalarından başlayarak doğuda Sint Irmağı ile Hindistan'a dayanan, kuzeyde Aral Gölü ve Amuderya'dan başlayıp, güneyde Umman Denizi ve Basra Körfezi'ne kadar uzanan geniş bir ülkeye sahip bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasındaki sınır; Sivas, Koyulhisar, Trabzon Osmanlılarda, Malatya, Divriği, Şebinkarahisar, Gümüşhane, Bayburt da, Akkoyunlularda olmak üzere Doğu Anadolu topraklarından geçmekteydi.

Belgelerde kesin bir rakama rastlanmamış olmakla beraber, Osmanlı ülkesinin bu tarihlerdeki yüzölçümünün, 800.000 kilometre kareden fazla olduğu tahmin edilmektedir. [97] Akkoyunlu ülkesiyse, Osmanlı topraklarından 3 - 4 kat büyüktü.

b. Harekât Alanı'nın Doğal Coğrafi Yapısı (Kroki : 2-3)

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ni kapsayan harekât alanı, genellikle yüksek dağlık arazi karakterindedir. Bölgedeki sıradağlar, doğu-batı yönünde uzanmıştır. Yamaçları birçok kesimlerde dik olan bu dağların yükseklikleri, 2.500-3.500 metre arasında değişmektedir. Dağların eteklerindeki vadi ve ovaların yükseklikleri ortalama 1.000 metreye kadar düşmektedir.

Beş sıradağ silsilesini kapsayan harekât bölgesinde, bu sıradağları birbirinden ayıran Çoruh, Aras, Kelkit Çayı, Karasu (Fırat), Murat nehirleri bölgenin önemli akarsularıdır. Bunlardan, harekâtı büyük çapta etkileyen Fırat Nehri, başlangıçta Karasu adıyla Erzurum kuzeyinde Gâvur Dağları'ndan çıkar. Erzurum kuzeyi - Aşkale - Tercan kuzeyi doğrultusunu izleyerek doğudan gelen Tuzla Deresi ile birleşir ve Kötür Köprüsü'nden itibaren Fırat adını alır. Fırat Nehri, bundan sonra Erzincan - Kemah - Ilıc vadilerini izledikten sonra güneye yönelir. Fırat Nehri, bölgenin suyu en bol ve hızlı akan nehridir. Ancak belirli yerlerinden geçit verir.

Bölgenin iklim ve hava şartları genellikle sert kara iklimiyle step ikliminin karışımı olan bir yayla iklimi niteliğindedir. Kuzeydoğu Anadolu'nun 3.000 metre yüksekliğe kadar ulaşan dağlık karakteri, iklim ve mevsim farklarına neden olmaktadır. Genellikle yazla kış, gündüzle gece arasında ısı farkı fazladır. Yıllık ısı ortalaması + 4 santigrattır. Yazlar kısa, kışlar uzun süreli ve şiddetli geçer. Karadeniz'e paralel olarak uzanan dağ-

[97] Ali Rıza; Atlaslı Memalik-i Osmaniye Coğrafyası, 3 Kısım İstanbul Mühendishane-i Berr-i Nümayun Matbaası, 1318, (Osmanlı himayesindeki beylik ve prensliklerin toprakları bu ölçümün dışındadır.)

lar, nemli bulutları tuttuğundan, iç bölgelerin kıyılara oranla daha az yağış almasına neden olur. Kış aylarında, Sibirya antisiklonu olarak adlandırılan kuru ve soğuk bir rüzgâr bölgede hâkimdir. [98]

Bölge, bitki örtüsü bakımından zayıftır. Ormanlar genellikle kıyı bölgesindedir.

2. Harekât Alanının Yapay Arızaları

Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun gibi kıyı şehirleriyle, başta Erzurum olmak üzere Tercan, Erzincan, Kemah, Refahiye, Şebinkarahisar, Suşehri, Koyulhisar, Reşadiye, Niksar, Tokat ve Sivas harekât alanındaki önemli şehir ve kasabalardır.

Bölge, karayolları bakımından çok yetersizdir. Yollar, genellikle nehir vadilerini izleyen ham yol niteliğindedir. Bölgenin dağlık karakteri, şehir ve kasabalar arası ulaşımı büyük ölçüde sınırlar. Yüksek dağlar, ancak çok az sayıdaki bel ve geçitlerden aşılabılır.

Bölgede batıdan doğuya doğru ulaşım elverişli yollar şunlardır :

Amasya - Erbaa (veya Tokat) - Niksar - Reşadiye - Koyulhisar - Suşehri - Şebinkarahisar - Şiran - Gümüşhane - Bayburt - Aşkale - Erzurum karayolu, genellikle Kelkit Çayı Vadisi'ni izleyerek Bayburt güneyinde Çoruh Vadisi'ni sınırlayan dağları aşır, Aşkale üzerinde Erzurum yaylasına ulaşır.

Sivas - Zara - Köylühisar - Suşehri - Şebinkarahisar güneyi - Refahiye - Erzincan - Tercan - Erzurum yolu, Sivas ile Erzincan arasında genellikle dağlık araziden geçer. Erzincan'dan sonra Sansa Boğazı ve Fırat Vadisi'ni takiben önce Tercan Ovası'na, sonra Erzurum Yaylası'na ulaşır.

Bu iki yoldan Kelkit Vadisi'nin açmış olduğu birinci istikamet, Şebinkarahisar'a kadar olan yolun ilk kesiminde; ikinci istikametse, Erzincan'dan sonra Fırat Vadisi boyunca bu yolun son kesiminde daha elverişli ulaşım koşulları sağlar.

3. Doğal Coğrafya ve Yapay Arızaların Harekâta Olan Etkisi

a. Genel

Osmanlılarla Akkoyunlular arasında bir savaşın harekât alanını oluşturan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi, fiziki yapısı bakımından Maverayı Kafkas Bölgesi ile çok yakından ilgili olduğundan, önemli bir değer kazanmaktadır. Özellikle bölgeden geçen stratejik ve ticari yollar, bu değeri daha da artırmıştır.

[98] Harp Akademileri Coğrafi Etüdleri; İstanbul Harp Akademisi Basımevi, 1949, s. 1.

Tarih boyunca doğudan batıya göç eden kavimlere ve daha sonralarıysa, batıdan doğuya akın yapan ordulara bir köprü görevi gören Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin jeopolitik değerini belirten örnekleri, daha önceki yüzyıllarda da görmek mümkündür. Nitekim, Orta Asya'dan kopup gelen göç hareketlerinin büyük bir kısmı, Kuzey-Doğu Anadolu'dan geçmiş; bir çoğu da, bu bölgede yerleşerek kalmıştır.

Selçuk Türklerinin XI. yüzyılın ikinci yarısında Bizans topraklarına akınları sırasında giriştikleri Malazgirt Meydan Muharebesi'nin (1071) gerçek nedeni, her iki devletin de bu bölgenin kontrolünü ele geçirmek isteginden kaynaklanmaktaydı. Diğer yandan Anadolu Selçuklu Devleti'ne son veren Moğol ordularının istila harekâtı ve Timur'un Osmanlı topraklarına taarruzu, hep aynı yolları takip ederek Anadolu ortalarına ulaşmıştı. Stratejik önemi tarihsel örneklerle de kanıtlanmış olan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bir kesiminin Akkoyunlu ülkesi sınırları içinde bulunması, Akkoyunlulara daha başlangıçta coğrafi durum üstünlüğü sağlamaktaydı. Kuzeydoğu Anadolu'yu elinde bulunduran Akkoyunlu Devleti, en kısa yoldan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları topraklarının çevrelediği İskenderun Körfezi'ne inmek ve dolayısıyla Doğu Akdeniz'e kavuşmak olanağına sahip bulunmaktaydı. Bu harekât alanı, jeopolitik yönden Asya ile Avrupa arasında başlıca köprü görevini yapan Anadolu'nun en önemli bir kilit bölgesini teşkil etmektedir. Bu bölgeyi elinde bulunduran Akkoyunlu Devleti, Anadolu Yarımadası'nın bütününi kontrol altında bulundurmak ve Anadolu'da doğuya doğru genişleme çabası içinde bulunan Osmanlı Devleti'ne karşı devamlı bir tehdit unsuru olmak imkân ve kabiliyetindeydi. Bölge, Osmanlı Devleti'ne karşı Akkoyunluların girişeceği taarruzi harekâta bir üs niteliğinde olduğu gibi, Osmanlılar tarafından ele geçirildiği takdirde de, Akkoyunlu ülkesi derinliklerine karşı girişilecek müteakip harekâtın dayanak noktasını oluşturmaktaydı.

Kuzeydoğu Anadolu harekât alanının doğal coğrafyasının çetin bir karakter arzemesi; yolların azlığı, çeşitli iklim ve ısı farkı nedenleri bu bölgede girişilecek harekâtın yaz aylarına sığdırılmasını ve lojistik desteğin önceden yapılmış planlara göre yeterli bir şekilde düzenlenmesini gerektirmekteydi.

b. Otlukbeli Meydan Muharebe Alanının Topografik Durumunun Harekâta Olan Etkisi (Kroki : 2-3)

Harekât Alanı'nı genel olarak tanımladıktan sonra Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin cereyan etmiş olduğu Erzincan - Tercan - Bayburt - Kelkit bölgesinin topografik yapısını ve bunun askeri harekât üzerindeki etkilerini, biraz daha ayrıntılarıyla gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Muharebe alanı genel olarak, güneyde Erzincan - Tercan arasındaki Fırat Vadisi'nin kuzey yamaçlarını oluşturan Mürit Dağları (3.068) - Keşiş Dağları (3.537) - Sipikör Dağı; batıda Çimen Dağı - Gümüşhane Dağları; kuzeyde Kızılköy Dağı - Zülfe Dağı - Kemer Dağı; doğuda Akniyet Dağı, Divanyurdu Dağı, Gökçe Dağı, Coşan Dağları (2.963), Kop Dağı (2.600) Maryam Dağı (2.660) gibi, büyük ve geniş dağ kütleleriyle çevrilmiştir. Bu bölgenin ortası da Otlukbeli Dağları, Pulur Dağı ile 1/100.000 ölçekli haritaya göre Sazlıdere - Hanzar - Tahsini - Saraycık - Haho Deresi - Haho Köyü - Uzunhaç - Yeniköy - Karakulak hattının çevrelediği ve üzerinde Yellice Dağı (2.438), Mürveli Dağ (2.485), Sarhan Dağları, Yılanlı Tepe, Alevi Tepe, Akbaba Tepesi (2.418), Kabak Tepe (2.053), Süleyman Tepe (1907), Lori Dağı gibi yüksek dağların bulunduğu arazi kesimini kapsamaktadır. Genellikle bir dikdörtgen şekli arzeden bu dağlık bölgenin çevresinde Kelkit, Bayburt, Tercan ve Erzincan ovaları bulunmaktadır.

Fırat Nehri ile Kelkit Çayı arasında sarp ve yüksek dağlarla kaplanmış bulunan bu muharebe alanı, Fırat, Kelkit ve Çoruh vadilerini takip eden ana yollara tamamen hâkimdir. Bu nedenle, bu bölgede daha önce tertiplenmiş bir kuvvet, diğer hasım kuvvetin harekâtını geniş ölçüde kontrol etmek imkânını elde etmiş olurdu.

Tercan Ovası'nda bu dağlık bölgeyi aşarak Bayburt'a gitmek için, iki yol mevcuttur. Bunlardan biricinsi, Tercan'dan gelip Kop Dağı'nı aşan yol; ikincisiyse, Tercan - Pekerç - Karakulak'tan geçerek, Sipikör Dağları'ndan gelen adı yolla birleşip Otlukbeli Dağları'nın güneyini takip eden yoldur. Bu ikinci yol, dar ve sarp bir araziye takiben bazen dağlar üzerinden, bazen dereler içerisinden geçerek Bayburt'a ulaşmaktadır. Bu yolu, Tercan - Pekerç - Karasu dirseği - Engice Dağı - Karakulak - Doğanarslan yolu olarak belirlemek mümkündür. Bu yol, Karasu dirseğinde, ırmağı geçtikten sonra, ya tamamen kuzeye yönelmekte ve Köse Dağı doğusu - Başçavuş Komu - Uzun Haç - Alevi Tepe - Yukarı Kışlak'ı takiben Bayburt'a uzanır, ya da ikinci bir güzergâh olarak aynı yerden Kuzeybatı'ya doğru Karakulak, Otlukbeli Komlarını aşmak suretiyle Hanzar'a, oradan da Tahsini üzerinden Erzincan - Bayburt yoluna kavuşur.

Tercan Ovası'nı Bayburt'a bağlayan her iki yol da, Karasu'dan itibaren yükselmeye başlayarak gittikçe dikleştiklerinden, dar ve sarp dereleri aşmak suretiyle tepelere ulaşırlar. Üzerlerinde küçük birliklerin bile güçlüklerle yürüyebildikleri bu ham yollarda büyük kuvvetlerin hareketi çok güç, yorucu ve zahmetlidir.

1/800.000 ölçekli haritada "Otlukbeli Dağları" olarak ve 1/100.000 ölçekli haritada, sadece "Otlukbeli Komları" deyimini altında gösterilmiş bulunan yüksek ve üzerinden bir tek dağ yolunun geçtiği bel, genellikle Erzincan ile Bayburt arasındaki en kısa dağ yolu olarak nitelendirilebilir. Gerçekte de Erzincan'dan Bayburt yönünde yapılacak bir ileri harekâta Otlukbeli aşıldıktan sonra, Bayburt'a kadar önemli ve kritik bir arazi kesimi kalmamaktadır. Bu yol, Kelkit - Bayburt yoluna hâkim sırtlar üzerinden güvenle inilmesini sağlamaktadır.

Daha çok yaya ve kısmen de atlı kuvvetlerin hareket ve manevrasına elverişli görülen Otlukbeli Dağları'nın doruk çizgisini ele geçiren taraf, Erzincan ve Bayburt yönünde gözetleme ve hareket bakımından kolaylıkla ve elverişli koşullarla harekâta girişebilir.

Otlukbeli Yaylası'nın, kaynakları doruk hattı üzerinde bulunan dere-ler ve sırtlar nedeniyle, çok dalgalı ve kesin yarılarla birbirinden ayrılmış bloklardan teşekkül etmiş olması, savaş sırasında kanatlar arasında ve hatta merkezle iki kanat arasındaki yardımlaşmayı çok zorlaştırmakta ve bazı yerlerde imkânsız bıraktığı kesimler dahi bulunmaktadır. Bu yüzden bölgedeki arazi karakterinin özelliği olarak, muharebe gruplarının kendi cephelerindeki muharebeleri bağımsız olarak yürütmek zorunluluğu doğmakta, kuvvet kaydırması gibi manevra harekâtı kolaylıkla ve zamanında mümkün olamamaktadır. Bu durumun da, sevk ve idare üzerindeki olumsuz etkisi muharebenin cereyanı sırasında görülecektir.

4. Sosyolojik Durum

Osmanlı Devleti bir "Uç Devleti" olarak doğmuş ve Türk-İslam ana-nesinden hareketle başlangıçtan beri "Gaza ve cihat" ideolojisi gütmüş, fakat dini hoşgörü ve koruma prensipleri sayesinde, gerçeklerden uzaklaşmadan bütün teşkilatını buna göre kurmuştu. Böylece çeşitli din, dil, sınıf ve kurumlar birbirleriyle kaynaştırılmıştır.

Önceleri kültür kaynakları bakımından İran, Suriye ve Mısır, Anadolu'dan üstündü. Fakat XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu üstünlük azalmaya başlamış, İstanbul'da gelişen kültür hareketleri, kalkınmayı hızlandırmıştı. Her daldaki bilim adamları, sanatkârlar, Fatih Dönemi'nden itibaren Osmanlı ülkesinin kültür merkezlerine akın halinde gelmekte ve buralarda yerleşerek gelişme çabalarına katılmaktaydılar.

Bir yandan büyük ölçüde fetihler gerçekleşirken, diğer yünden planlı yerleşmeler, göçmen hareketleri, bayındırlık çalışmaları, her yere Türk damgasını vuruyordu. Özellikle halkın pek çoğu Hristiyan olan Rumeli'de, sosyal kurumlar o kadar çabuk kurulmuştu ki, fetihten 10-15 yıl sonra, bu bölgeler birer Türk şahrî haline gelivermişlerdi.

Gerek II. Murat, gerekse Fatih dönemlerinde Osmanlı Devleti, yeni ülkeler fethedilmek suretiyle toprak ve nüfus yönlerinden hızla büyü-mekte olduğundan, nüfus durumunu saptamak hemen hemen olanaksız-dı. Nitekim, bu dönemdeki nüfus üzerinde tahmin yapmaya tutanak olabilecek bir kaynağa rastlanmamıştır. Ancak, eski başkent Edirne'nin 150.000 [99]; Selanik'in 40.000 nüfusa sahip olduğu [100], İstanbul'un nüfusununsa, fetihten sonra çok azaldığı ve genellikle Galata dışında ka-ian kısmın, 70.000-80.000 nüfusa sahip bulunduğu, bazı yerli kaynaklar-da belirtilmektedir. [*]

Bursa ve Edirne'den sonra İstanbul'da Osmanlı kültür hayatının mer-kezi haline gelmişti. Hükümdarların, vezirlerin ve devlet adamlarının ye-niden yaptırdıkları kültür kuruluşları ve sosyal kurumlar, Osmanlı kül-türünün Anadolu'da olduğu gibi, Rumeli'de de yayılmasına yardım et-miştir.

Anadolu'da yalnız Türk birliği kurulmakla kalmamış, bu arada Türk kültür birliği de sağlanmıştı.

Fetihler geliştikçe, cami, imaret, hastane, kütüphane, kervansa-ray, han, köprü, zaviye, çeşme ve benzerinin yönetimi, korunmaları ve bakımları vakıflarla veya bazı bölgeler halkından bu hizmete karşılık vergi alınmamak suretiyle yürütülmekteydi. Bu arada İstanbul'un kalkın-ması ve bayındırlaşması için, özellikle Fatih, şahsen kendisi meşgul ol-muş ve başkent olmaya lâyık bir duruma gelmesi için çalışmıştı.

Fatih Dönemi'nde sosyal durum, her gün biraz daha gelişmiş ve mem-lekette bir çok ilim adamı, büyük şair, edip, yazar, düşünürler ve din bilginleriyle ünlü matematikçiler, büyük hekimler, cerrahlar (operatör-ler), tıp yazarları, eczacılar, tarih ve coğrafya bilginleri, astronomide ün kazanmış müneccimler, mimarlar, müzik bilginleri (çeşitli müzik aletleri), ses ve saz sanatkârları, ressamlar, nakkaşlar, hakkâklar, hattatlar (güzel yazı yazarlar), çeşitli el yazıları üstatları, mücellitler, tezhipçiler (yal-dızcılar) ve birçok el işleri sanatkârları yetişmiştir. Oymacılık, kakma-cılık, çinçilik, geniş ölçüde silah endüstrisi, dokuma sanayi, halıcılık gibi bugün bile dünya çapında şöretlerini kaybetmemiş bulunan ve müzeleri-mizde yer alan Türk eserleri, birer belge olarak sergilenmiş bulunmakta-dır.

[99] Hayrullah Efendi; Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi, c. II. IV. VII, İstanbul Matbaa-i Âmire, 1292 (1876), s. 91.

[100] İnalçık, Halil; Mehmet-II Maddesi, İslam Ansiklopedisi; c. VII, s. 506-535.

[*] Dirimtekin; s. 40'da fetihten önce İstanbul'un Nüfusunun 500.000 olduğu belirtilmektedir.

5. Ekonomik ve Mali Durum

Fatih, yüksek politik gücünü uygularken ilke olarak, fetih için tasarladığı amacına, savaşa girişmeden ulaşmaya çalışır; ve çok kez bunu başarır. Bu nedenle, kuvvetlerini korumuş ve fethedilen ülkeleri, özellikle ekonomik kaynakları tahribe uğratmadan ülkesine katabilmiştir. [101]

Fatih, İstanbul'un fethi sırasında Galata'yı savaştan teslim etmelerinin mükâfâtı olarak Cenevizlilere, yılda 200.000 filori gümrük vergisi ödenmek şartıyla ticaretlerine devamına izin vermiş ve bu suretle de önemli bir gelir kaynağına kavuşmuştur.

Başkent İstanbul Şehri'nin kalkındırılması, sürgünlerin yerleştirilmesi ve sürekli seferler, ülkeye katılan bölgelerde yapılan teşkilatlanma, savunma giderlerinin arttırılması, Fatih'in iç politikasının amacı olduğundan, yeni vergilerin konması gerekmişti. Bu durum, memlekette halk arasında gizli veya açık bazı hoşnutsuzlukların doğmasına neden olmuştur.

Fetihden sonra, İstanbul'da devlet malı olarak tespit edilen evler ve taşınmaz mallar, şehirde nüfusun arttırılması ve Başkent'in kalkındırılması için, önceleri sürgün olarak gelenlere bağışlanırdı. Sonraları bunlardan arsalar, devlet malı olarak mukataaya (kiraya) verilmişti. Böylece halk üzerine konmuş bulunan 100.000.000 akçe kadar vergi, hoşnutsuzlukların belirmesi üzerine kaldırmıştı. Ancak Karamanoğulları ve Uzun Hasan Olayları nedeniyle, Otlukbeli Meydan Muharebesi öncesinde mali durumu düzeltmek için, Vezir-i Âzam Rum Mehmet Paşa'nın Dönemi (1471-1472)'nde bu vergiler, yeniden konmuştu.

Fatih, gittikçe artmakta olan devlet giderlerini karşılamak amacıyla, bazı ekonomik ve mali tedbirler almak ihtiyacını duymuştu. Bunları şöylece özetlemek mümkündür. Fatih, eski akçeyi, beşte bir eksigine değiştirmek ve yerine bir akçe kestirmek suretiyle birikmiş paralardan bir çeşit vergi almak sistemiyle, parayı yeniden değerlendirmek istemiş, bu amaçla 1449, 1459, 1464 ve 1470 yıllarında, yeni akçe çıkarmıştı. Bu durum da, halk arasında geniş bir hoşnutsuzluk yaratmıştı. [102]

Fatih, tuz, sabun, mum gibi zorunlu ihtiyaç maddelerini her bölgede ayrı satıcılara vermek suretiyle bir çeşit tekel kurmuştu. Örnek olarak Anadolu'da yalnız Foça Sabunhanesi'nin sabunları satılabilirdi. Bu tekeli yürütebilmek için, konan ağır yasak emirleri, çok sert bir ortam

[101] İnalçık; s. 517.

[102] a. g. e.; s. 532.

yaratmıştı. Bunun gibi Karesi çevresinde Kızılca tuzu satılması emrolunan yerlerde, başka kaynaktan tuz getirerek satandan para cezası alınıyor ve bunu hükümete bildirmeyenler ölüm cezasına çarptırılıyorlardı.

1458 yılı Sonbaharında, Anadolu tımarlı sipahilerini Rumeli'deki savaş alanlarında -özellikle Sırbistan ve Mora'da- tutabilmek için Anadolu Eyaleti'nde reayanın ödediği "çift" vergisi 22 akçeden 32 akçeye çıkarılmıştı. Bunun gibi Tokat'ta kurulan ipek gümrüğü de, yine büyük bir kitleyi etkilemeye sebep olmuştu.

Çeşitli yollardan "mülk" veya "vakıf" olarak devlet elinden çıkmış bulunan toprakların, tekrar hazineye mal edilmesini sağlayan tedbirler, Fatih tarafından geniş ölçüde uygulanmıştı. Böylece bütün vakıflar ve mülkler yeniden gözden geçirilmiş ve 20.000'den fazla köy ve mera sipahilere dağıtılmıştı. Eski durumda bırakılan vakıf ve mülklerdense "divanı" adı verilen gelir hisseleri için asker (eşkinici) istenmişti.

Fatih Dönemi'nde, Osmanlı ülkesinin çeşitli bölgeleri arasında birbirini tamamlayan iktisadi ve ticari faaliyet de çok gelişmişti. Çünkü, bölgeler arası ticaretten İtalyanlar çekilmişler, yerlerine Türk, Müslüman, Rum ve Ermeni tüccar ve gemiciler geçmişlerdi. Bu arada Batı Anadolu'da önemli pamuklu sanayii; Ankara ve Kastamonu'da sof; Bursa ve İstanbul'da ipekli; Selânik ve İstanbul'da çuha; Edirne'de kundura sanayii oldukça gelişmişti. Bu mallar, Balkanların, Karadeniz'in kuzeyindeki memleketlerin tabii ürünleri karşılığında sürülüyordu.

Fatih, Batı ile yürüttüğü ticaretini (ki, Batılılar buna doğu ticareti adını verirdi) daha da geliştirmek istemiş, fakat bu amaçla belirli egemenlik haklarından da fedakârlığa asla yanaşmamıştı.

Bu dönemde Osmanlı uyruklular, yabancılardan % 2 oranından daha az gümrük vergisi ödemekteydiler. Sonraları bu miktarlar, yerliler için % 4, yabancılar için % 5 oranına yükseltilmişti.

Diğer yönden Arabistan yoluyla, Hindistan ticareti ve Dubrovnik (Adriyatik Denizi doğu kıyısında) yoluyla Floransa ticareti, bu devirde çok gelişmişti. İpek, ipekli kumaş, sof ve hububat karşılığında İtalya'dan önemli miktarda ince yünlü kumaşlar yurda getiriliyordu. Bu ticaretin en önemli bölgesi Bursa idi. Bursa, İran ipeğiyle, Batı yünlülerinin birbirleriyle değiştirildikleri bir "milletlerarası pazar" halini almıştı. Mısır'dan Hint baharları, şeker ve pirinç getiriliyor, kereste, demir ve Bursa kumaşları dışarıya gönderiliyordu. Antalya bu ticaretin antreposu görevini yapıyordu. Bir fikir vermek için, 1479 yılına doğru, İstanbul gümrük bölgesi üç yılda 13 milyon Bursa ipek gümrüğü 700.000; Antalya gümrüğüyse, 150.000 akçe gelir sağlamışlardı. Bu arada yine Fatih Döne-

mi sonlarında hazinede 2,5 milyon altın ve 48 milyon akçe bulunduğu bilinmekteyse de, ülkenin gelirleri, uygun ve gerekli yerlere harcadığı için, gerçek gelir miktarının daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. [103]

Dubrovnik arşiv belgelerine göre Fatih, Dubrovnikli tüccarların Osmanlı ülkesinin her yerinde ve hatta bir savaş sırasında bile serbestçe alım ve satım yapmalarına izin vermiş, ancak satıkları maldan % 2 oranında gümrük vergisi almakla yetinmiş ve böylece serbest ticareti teşvik etmişti. [104]

Otlukbeli Meydan Muharebesi öncesinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve mali durumu, genellikle fetihleri ve savaş gereklerini destekleyebilecek bir ortamda bulunmaktaydı. Rumeli ve Anadolu'daki sürekli savaşlara rağmen harbi engelleyebilecek bir yetersizlik göze çarpmaktaydı.

C. ASKERİ GÜÇLER

1. Osmanlı Silahlı Kuvvetleri

a. Barış Teşkilatı, Kuruluş ve Konuşu

Osmanlı Ordusunun Otlukbeli Meydan Muharebesi öncesindeki silahlı kuvvetlerinin kuruluş ve teşkilatı (Kuruluş : 1)'de gösterildiği gibidir.

Genellikle bunlar ve asıl kütleyi meydana getiren Anadolu ve Rumeli'deki eyalet askeriyle, hükümdarın muvazaf ve ücretli muhafız askeri olan Kapıkulu ocakları ve deniz kuvvetlerinden ibaretti.

Eyalet Askeri

Timarlı veya topraklı süvari adı verilen eyalet askeri, Osmanlı ordusunun en büyük kitlesini teşkil etmekteydi. Mevcut toprak rejimine göre, timar ve zeamet sahiplerinin bölgelerinden topladıkları dirlik (vergi) karşılığında, kendisiyle beraber sefere götürmek zorunda oldukları cebelûlar, (atlı ve tam teçhizatlı asker)'den kurulu olan savaşçı asker, bu kitlenin esasını teşkil ederdi. Bunlar aşağıdan yukarıya doğru çeribaşı, subaşı, alaybeyi, sancakbeyi ve beylerbeyi komutanlarında birleşerek, büyük eyalet kuvvetleri meydana gelirdi. Beylerbeyleri ile sancakbeylerinin barıştan itibaren maaşlarında ücretli olarak bulunan "Ka-

[103] a. g. e. ; s. 534.

[104] Truhelka; Türk-İslav Vesikaları, 7 Mart 1459 (6967) Tarih ve 13 No. lu Belgenin Özeti, Dubrovnik Arşivi.

picu halkı" veya "Kapı halkı" denen muvazzaf ve ücretli askerleri, seferde de eyalet ordusunun çekirdeğini teşkil ederlerdi. Bunlar, barışta kendi bölgelerinde asayiş, inzibat, vergi toplama v.b. gibi kamu hizmetleriyle görevliyidiler. Ayrıca mensup olduğu komutanlığın komuta kademesi ve muhafız birliği hizmetlerini de bunlar yürütürlerdi. Eyalet askeri genellikle topraklı süvari, yerlikulu, serhadkulu ve eşcincilerden ibaretti. [105] Rumeli'deki bazı illerin İcmal defterlerine göre, bu bölgede Hristiyan sipahiler de, eyalet askeri içerisinde görev almaktaydılar. (daha fazla bilgi için Silahlı Kuvvetler Tarihi III ncü Cilt 1 nci Kısma bakınız.)

Eyalet askerinin önemli birkaç türünü, özellikleriyle tanımak için bunlara da kısaca bir göz atmak gerekmektedir.

Azablar : Anadolu'dan toplanan, askerliğe her bakımdan elverişli dinç ve kuvvetli, bekâr gençlerden ibaretti. (Azab, kelime anlamı bakımından bekâr demektir) Bunlar ordunun hafif piyade birliklerini teşkil ederlerdi. Bu dönemde sayı, değer ve rolleri daha da artmış olan azablar, üç sınıf halinde teşkilatlanmışlardı. Bunlar, kara azabları, kale azabları ve deniz (donanma) azablarıydı.

Bunlardan kara azabları, seyyar orduyla muharebeye katılırlardı. Kale abazları, kale muhafızları olarak burdaki kuvvetlerin yaya kısmını teşkil eedrlr ve kale içerisinde otururlardı. Deriz azablarıysa, tersane halkı olarak gemilerde kullanılan maaşlı deniz askeriydi.

Azablar, gönüllü olarak hizmete alındıkları bölgelerde, 20-30 evden bir azab seçilmek suretiyle toplanırlardı. Bunların çeşitli giderleri, toplandıkları böge halkına aitti. Silahlarıysa, ok, yay ve paladan ibaretti.

Yaya ve Müsellemler : Yayalar, seferde iki akçe gündelikle toplanan gönüllü Türk köylüleri olup, savaş sonunda memleketlerine dönerler ve genellikle tarımla uğraşırlardı. Yayalar, savaşa gittikleri zaman, bunların giderleri asıl müsellemler veya çiftliği işleten reaya tarafından sağlanırdı. Bu itibarla reaya çiftçileri bu askeri çekirdeğe bağlanmışlardı. [106]

Yayalar, bölgelerindeki yaya sancak beyine bağlıydılar. [107] Yaya sancak beyleri, zeamet sahibi olup sayıları 14 idi.

Müsellemler ise, statüleri bakımından yayalara benzerler, yani aynı kaynaktan ve fakat daha varıkhılardan derlenirdi. Yalnız bunlar, ath ol-

[105] Sertoğlu, Mithat; Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958, s. 99.

[106] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, ks. 1, (1299-1461), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1964, s. 198.

[107] Sertoğlu; s. 339.

dukları için, bu adı taşırlardı. Barışta tarım işleriyle uğraşan müsellemler, seferdeki yükümlülüklerine karşılık çeşitli vergileri ödemekten kurtulurlardı. Bunların muharebedeki görevleri top çekmek, yol açmak, yiyecek ve yem taşımak ve benzerleri gibi hizmetlerdi. Teşkilatı da, beşer kişilik ocaklar halinde olup, daha çok Kırklareli ve Çirmen bölgelerinde bulunmaktaydılar. [108] Bu Dönemde, Anadolu ve Rumeli'de bulunan yayaların başına "yayabaşı", müsellemlerin başına da "çeribaşı" denirdi. Bunlar tumar sahibiydiler.

Akıncılar : Osmanlı ordularının sınır eyaletlerinde görevlendirdikleri bir çeşit hafif süvari kuvvetlerini teşkil ederlerdi. Yüğü hafif ve süratli hareketleri bakımından manevra yetenekleri çok üstündü. Akıncıların savaş gücü yönünden bu devre, en kuvvetli dönemleriydi.

Görevleri, genellikle seferde harekât öncesinde ordunun ilerisinde asıl kuvvetlerin harekâtını örtmektir. Düşman ve arazi keşfiyle, yol, köprü ve geçitler hakkında bilgi toplamak için, bulundukları sınır boylarından harekâta girişerek, düşman arazisine dalarlardı. Böylece düşmanın faydalanabileceği, yiyecek ve diğer gereç stoklarını tahrip ederek, yakaladıkları, tutsaklar ve ganimetten başka, elde ettikleri düşman ve arazi hakkındaki bilgileri, devlet merkezine ulaştırırlardı. [109]

Akıncılar, savaş sırasında ordunun üç ile dört günlük mesafe ilerisinde, taktik ve stratejik keşiflerle de görevlendirilirdi. Bundan başka izlenecek yol üzerindeki kasabalarda, mevcut erzakın ve tarlalardaki tarım ürünlerinin, düşman tarafından tahrip olunmasına engel olurlar ve köprülerle geçitlerin güvenliğini sağlarlardı.

Akıncıların teşkilatı, seferde oranlı olup, on kişiye onbaşı, yüz kişiye yüzbaşı ve bin kişiye bir binbaşı komuta ederdi. Bütün akıncı birlikleri, bir akıncı beyinin komutasında bulunurlar ve kendi beylerinin soyadını taşırlardı (Turhanlı, Mihallı gibi).

Barışta genellikle Rumeli'deki sınır bölgelerinde tarımla uğraşan akıncılardan, bu görevleri nedeniyle hiçbir vergi alınmazdı. Çiftliklerindeki bölge teşkilatına (Tvıça) adı verilirdi. Beylerin akın emirleri, bu teşkilat yardımıyla ilgililere ulaştırılırdı. Akıncıların maaşları yoktu. Bunların seferde Lojistik ikmal ve hizmet ihtiyaçları, düşman sınırına kadar devletçe, ondan sonra kendileri tarafından sağlanırdı.

[108] a. g. e.; s. 219.

[109] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; c. I, 2 nci Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961, s. 518.

Sekbanlar : Olağanüstü durumlarda gönüllü olarak askere gitmek isteyen köylülerden kurulan eyalet askerlerine sekban adı verilirdi. Yerlikulu Piyade adı da verilen bu askerler arasında Hristiyanlar bulunurdu.

Bir tutanak olmak üzere, bu dönemde Osmanlı ordusunun savaşçı eyalet kuvvetleri olarak en çok çıkarabileceği tımarlı (topraklı) süvari mevcudu hakkında kaynaklarda bulunabilen bilgiler şöylece sıralanabilir.

Rumeli'de	40.000
Anadolu'da	60.000 [110]
Akıncılar	50.000'den fazla. [111]
Azablar	50-60.000 [112]

Bir sefer halinde bunların Rumeli veya Anadolu cephelerinde tamamen toplanabileceği düşünülemez.

Kapıkulu Askeri : Ordunun daimi muvazzaf, muntazam, ücretli, atlı ve yaya kuvvetlerini teşkil eden kapıkulu askeri, barışta ve seferde hükümdara bağlı muhafız birlikleriydi.

Kapıkulu askerleri, teşkilat bakımından genellikle kapıkulu süvarileri (sipahiler)'yle, yayalardan ibaret olan yeniçeriler, cebeciler, topçular, toparabacıları ve bunların kaynağını teşkil eden acemi ocaklarından kurulmuştu. Bu nedenle kendilerine "Dergâh-ı Âl-i kulları" da denilirdi.

Kapıkulu Süvarisi : Kapıkulu süvarileri yani sipahi ocağı, sipah, silahtar, sağ ulufeciler, sol ulufeciler, sağ garipler, sol garipler olmak üzere, altı süvari bölüğünden kurulmuştu (buradaki bölük deyimini, bugünkü bölük deyimiyile karıştırılmamalıdır.).

Bunlardan sipah ve silahtar bölüklerine, daha çok devlet ileri gelenlerinin ve komutanların çocukları ve yakınları alındıklarından, bunlar hayvanlarına bakmak ve özel hizmetlerini yürütmek amacıyla beraberlerinde savaşa götürdükleri ve her gideri kendilerine ait olan seyisleriyle, batının asilzade şövalyelerine benzetilebilir.

[110] Hammer; Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Çev.: Mehmet Ata, c. VII, İstanbul, Bedrosyan Matbaası, 1932, s. 298.

[111] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. II, s. 573.

[112] Celalzade Mustafa; Kitabı Tabakat'ül-Memalik fi Derecat'ül-Mesalik, Çev.: Sadettin Tokdemir, İstanbul, 1937, s. 43.

Kapıkulu süvarilerinden sipah ve silahtar bölüklerinin mevcutları, ikişer binden, toplam olarak dört bin ve diğer dört bölük (iki ulufeci ve iki garip yiğitler) mevcutları da, 4.000 olmak üzere, toplam olarak en çok 8.000 olarak kabul edilebilir. [113]

Yeniçeriler ,

Yeniçerilerin kaynağı tutsak ve pencik oğlanlarıydı. Küçük yaşta Hristiyan çocukları devşirilme suretiyle acemi ocaklarında eğitilirlerdi. Daha sonra da Kapıkulu ocağında savaş ve diğer askeri görevleri bakımından yetiştirilirlerdi.

Genellikle Kapıkulu askerinin yaya unsurunu teşkil eden yeniçeriler, askerliği devamlı meslek edinmiş olduklarından, bunların uzman birer muharip olarak yetiştirilmelerine çalışılırdı. Yeniçerilerin en küçük kuruluşuna orta adı verilmiş olup, önceleri yüzer kişilik gruplara ayrılmışlardı. Daha sonraları bu sayı, artarak birkaç yüz ve daha fazlasına çıkmış ve "oda" deyimini kullanılmıştır. Her odanın kuruluşunda buhanan erlere "yayabaşı" adında bir subay komuta ederdi. Orta mevcutları, daha sonraları 700'e kadar çıkmıştı. Yeniçeri teşkilatı içinde muharip yaya ortalarından başka çeşitli hizmetler için kurulmuş ortalar da vardı. Bunlar, genellikle şunlardı :

Solak Ortaları : Yıldırım Bayezid zamanında kurulmuş olan solak teşkilatı, dört ortadan ibaret olup hükümdarın yakın muhafız birliklerindendi. Bunlar, yeniçerilerin en kuvvetli, cesur ve tecrübelilerinden seçilirlerdi. Solak ortaları komutanı olan dört yayabaşıya "solakbaşı" veya "ser olarak" denirdi.

Bunlara, Padişahın atının sağında giden ikisinin ok ve yaylarını kullanırken hükümdara arkalarını dönmeleri için, yaylarını sol elle çekerek oklarını atmalarından dolayı Solak adı verilmişti.

Sekban Ortaları : I. Murat, zamanında maiyet askeri olarak kurulmuş bulunan sekbanlar (veya seymenler) kapıkulu içerisinde büyükçe bir grup teşkil etmekteydiler. Genellikle Padişah ile birlikte av partilerine katılan Sekban Ocağı, seferde yeniçerilerle birlikte savaşa giderlerdi. Çoğu yaya olan Sekban ortalarının içinde yalnız bir bölük atlıydı [114]

[113] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944, s. 213.

[114] a. g. e.; c. I, s. 163.

Turnacılar : Genel olarak av kuşları besleyen Turnacı Ortası, Yıldırım Bayezid zamanında av kovalayan av köpeklerine, balıkçıl ve diğer kuşları tutan hayvanlara ve tazılara bakar ve turna kuşları beslerlerdi. Bunlar, hükümdarla birlikte avlara katılarak çeşitli hayvanları avlarlardı.

Zağarcılar : Hükümdarın "zağar" adı verilen av köpeklerine bakarlar ve bunlarla beraber ava katılırlardı. Bunların çoğu yaya olup avda, bir ellerinde av köpeği ve diğer ellerinde hezaran bir değnek taşırlardı. Bunlardan bazıları ath olup, ava giderken zağarları beraberlerinde bulundurulardı.

Seksoncular : Bunlar da, ayı avı ve savaş için özel köpekler beslerler ve hükümdarla birlikte ava giderlerdi. Samson denilen bir çeşit av köpeği Padişahın huzurunda ayılara saldırtılmak üzere eğitim yapılırdı. Padişah ava giderken, Seksoncular da, samsonlarıyla birlikte katılırlardı. Seksoncular, çoğunlukla Eflâk Beyi tarafından gönderilirdi.

Zemberekçiler : Osmanlı ordusunda ateşli silahları ilk önce kullanan yeniçerilere "Zemberekçi" (veya Zemburekçi) ve komutanlarına da "Zemberekçi Baş" denirdi. Ocağın ilk kuruluşunda "Zemberekçi Ortası" da kurulmuştu.

Hasekiler : Padişahın av partileri için tazıları yetiştirmekle görevli olan Hasekiler, I. Murat zamanından beri yeniçeriler içerisinde bulunmaktaydılar.

Cebeci Ocağı : Kapıkulu ocaklarının silah, araç ve gereçlerini sağlamak, bakım ve onarımlarını yaparak savaş alanına kadar taşımak, cephanesini tedarik etmek ve savaştan sonra da, bunları toplayarak bakım ve onarımlarını yaptıktan sonra, depolamak, bu teknik hizmet sınıfının göreviydi.

Yeniçeriler barışta büyük kısımlarıyla İstanbul'da bulundukları zaman tüfek taşımazlardı. Bu nedenle yeniçerilere atış talimi yapmak üzere cebeciler, tüfek ve cephane verirler, atıştan sonra bunları geri alıp, bakım ve onarımdan sonra depoya koyarlardı. Yalnız yeniçerilere ait olan, ok, yay, kılıç, tüfek, kazma, kürek, barut, kurşun, zırh, tulga, harbe ve benzerleri gibi savaş silah ve gereçlerini tedarik ve korumayla görevli cebeciler aynı zamanda her türlü istihkâmcılık ve lağımıcılık malzemesi de bulundururlardı. Cebeci Ocağı mevcudu ortalama 700 civarındaydı.

Topçu Ocağı : Osmanlı Ordusunda ilk I. Murat zamanında kurulmuş olan topçu ocağına acemi ocağından er alınarak yetiştirilirdi. Bunların asıl görevi, top dökmek ve topları savaşta kullanmaktı.

Topçu ortaları, önceleri katır ve develerle taşınan hafif toparla savaşa katılırlardı. Fatih zamanında daha da gelişmiş bulunan topçu ocağının İstanbul'da Tophane semtinde yaptırılan topçu kışlası aynı zamanda top döküm ve imalathanesi olarak kullanılmaktaydı. Topçu ocağı mevcudu ortalama 2.000 kişiydi.

Toparabacı Ocağı : Başlangıçta hafif toplar, beygir ve deve sırtında taşındıklarından, özel bir toparabacı sınıfına ihtiyaç yoktu. Fakat özellikle kaleleri dövmek için büyük çaplı topların, orduyla birlikte araba halinde götürülmesi gerekince, yine Fatih zamanında Toparabacı Ocağı kuruldu. Bu ocağın mevcudu 400 kişiydi.

Diğer Görevlerdeki Yeniçeriler : Sınırlarda ve yurt içindeki kalelerde kilit personel ihtiyacını karşılamak ve merkezden nöbetle değiştirilmek üzere, yeniçeri, topçu ve cebeci gibi kapıkulu eratı, kale dizdarlarının (komutanlarının) emirlerine gönderilirlerdi. Kale emrindeki bu kuvvetlerden başka, yerlikulu, gönüllü, beşli, farisan (atlı azap) veya atlı ulufeci gibi muhafız askeri sınıflar da kurulmuştu.

Önemli kalelerdeki yerli kulları arasında merkezdeki ocak dışında olmak üzere yerlikulu yeniçeri, cebeci ve topçularla beraber lağımçı ve humbaracı bölükleri, kale mimarları ve ustaları da bulunmaktaydı.

[115]

Lojistik Hizmet Birlikleri

Osmanlı ordusunun seferde kapıkulu ocaklarıyla, eyalet askerinin gereği gibi lojistik yönden desteklenebilmesi için, çeşitli lojistik hizmet ve ikmâl birlikleri görevlendirilmisti. (Ayrıntılı bilgi için IV. ncü Bölüm - İdari Faaliyetler'e bak.)

Konuş

Osmanlı ordusunda, barışta kapıkulu askerlerinin yaya bölümünü teşkil eden yeniçeriler, başkent olan İstanbul ve hemen yakın çevresinde, kapıkulu süvarileriye, hayvanlarını kolaylıkla besleyebilmek için İstanbul dışında, Trakya'nın başkente yakın kasabalarına dağılmış olarak bulunurlardı.

Ordunun asıl büyük kitlesini teşkil eden eyalet askerleri, bağlı oldukları sancakların içerisinde yerleşmiş, tarım, sanat ve diğer iş ve güçleriyle meşgul bulunmaktaydılar. Sancak ve Beylerbeylerinin yakın maiyeti sayılan "Kapı halkı" ise, sancak ve beylerbeylik merkezinde yerleşmişlerdi.

[115] Uzunçarşılı; s. 3-4.

Otlukbeli Meydan Muharebesi öncesinde, 1472 yılı Sonbaharı'ndan itibaren Anadolu'da, gerek Karamanoğullarına ve gerekse Akkoyunlu taarruzlarına karşı yapılan harekât nedeniyle, genellikle görevli bulunan Anadolu eyalet askeri, Afyon ve çevresinde bulunmaktaydı.

b. Sefer Teşkilatı ve Kuruluşu

Barış ve sefer teşkilatında belirgin bir değişiklik olmayan Osmanlı ordusunun Otlukbeli Seferi'nde emir ve komuta düzeni bakımından bölümlü şöyleydi:

Mihaloğlu Ali Bey emrindeki Rumeli Akıncı Kuvvetleri,

Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa emrindeki Rumeli eyalet askeri,

Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa emrindeki Anadolu eyalet askeri,

Karaman Valisi Şehzade Mustafa Çelebi emrindeki Karaman kuvvetleri,

Amasya Valisi Şehzade Bayezid emrindeki Amasya kuvvetleri,

Başkomutan Fatih ve yardımcısı Sadrazam Mahmut Paşa'nın maiyetinde bulunan kapıkulu askeri.

Akıncı kuvvetleri, tamamen hafif süvari birliklerinden, diğer gruplar, ortalama olarak yarı yarıya süvari ve yaya (Azab) birliklerden kurulu bulunmaktaydı.

c. Sevk ve İdare, Eğitim, İstihbarat Usulleri ve Durumu

Sevk ve İdare

Sefer için ordunun toplanma ve yığınak harekâtı, kural olarak kadınlara, subaşılar, sancak beylerine ve beylerbeylerine, hükümdar tarafından, çok kez hangi devlete karşı olduğu gizli tutularak, yalnızca sefere hazırlanılmasını bildiren emirlerle yayınlanırdı. Bu fermanla, ne zaman ve ne kadar kuvvetle, nerelerde toplanılacağı, yürüyüş yolları, yığınak bölgeleriyle, konak ve toplanma yerlerinde bulundurulması istenen yiyecek ve yem stok miktarları gibi, zorunlu savaş hazırlıkları, ayrıntılı olarak belirtilirdi. Savaşlar, genellikle kışın hazırlanır ve ilkbaharda başlayıp sonbaharda bitecek şekilde bütün harekât planlanırdı.

1473 Otlukbeli Meydan Muharebesi'ne, gerçekte 1472 Sonbaharı'nda hükümdar tarafından karar verildiğinden, gerekli hazırlıklar, 1472-1473 kış mevsiminde tamamlanmış ve 1473 yılı İlkbaharı'nda (Mart ayında) yığınak bölgelerine doğru harekete başlanmıştı.

Genel olarak yığınaklar, düşmanın muhtemel toplanma bölgelerinden, birkaç günlük yürüyüş mesafesi uzağında yapıldı. Bundan sonra, dört yöne karşı güvenlik tedbirleri alınmak suretiyle, düşmana karşı yürüyüşe devam olunurdu. Bunun dışında, düşmanla her an çatışma ihtimali olan durumlarda, tamamen muharebe tertibi alınmış olarak yürünürdü.

Savaşın önce, muharebede uygulanacak harekât planını denemek ve görevlilere yapacakları hareketleri öğretmek amacıyla, büyük ölçüde manevra ve tatbikatlar yapıldı. Bu vesileyle eyalet askeri de yoklama edilerek savaşa alıştırıldı. Nitekim Fatih'in, Sivas'ta toplandıktan sonra, tasarladığı harekât planına göre bir manevra ve tatbikat yapmış olması ve bunu Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde aynen uygulamış bulunması, güzel bir örnek olarak gösterilebilir.

Yığılmaktan sonra hemen yürüyüşe başlamak kuraldı. Bu amaçla izlenecek yürüyüş yolu olarak, genellikle elverişli koşullar altında düşmanla çatışmayı sağlayacak yollardan en kısa ve güvenilir olanı seçilirdi.

Osmanlı sevk ve idaresinde, önemli bir kural da, yığınak tamamlandıktan sonra, harekâtın ana hedefi olarak herhangi bir şehir veya kalenin çekiciliğine veya beklenen tehlikesine kapılmadan, düşman ordusunu seçmektir. Bu nedenle Osmanlı sevk ve idarecileri, hiçbir yerde durup düşmanı beklememişler, aksine düşmanı arayıp bulmak ve böylece inisiyatifi daima elde bulundurmak istemişlerdir. Buna ait güzel bir örnek de, Otlukbeli'ne gidilirken, yığılmaktan sonra Erzincan istikametinde ilerlendiği sırada, Karahisar (Şebinkarahisar) Kalesi'nin ordunun gerisinde bırakılmasının uygun olmayacağı gerekçesiyle kuşatılarak düşürülmesini, öneren Sadrazam Mahmut Paşa'ya Fatih'in vermiş olduğu : "Amaç kaleler fethi değil orduları yenmektir" [116] şeklindeki yanıtıdır.

Mahmut Paşa gibi tecrübeli bir Sadrazamın, bundan 500 yıl kadar önceki koşullarda, sevk ve idare yönünden ilk bakışta ilgi çekici gibi görünen bu önerisini Fatih'in kabul etmeyişi, kendisinin üstün sevk ve idare nitelikleriyle beraber tam bir stratejik görüş sahibi olduğunu kanıtlamaktadır.

Fatih, kesin sonuç yeri olan meydan muharebesine, en kuvvetli bir şekilde gitmeyi ve düşman ordusunu asıl hedef olarak seçmeyi prensip olarak kabul etmiş ve böylece de uygulamıştı. Bu husus, Batı'nın sevk ve idare usta ve dâhileri olarak tanınan Napolyon ve büyük Moltke gibi ünlü askerlere atfedilen : "Asıl hedef düşman ordusudur; arazi zaptı, başkent

[116] Hammer; Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Çev.: Mehmet Ata, c. III, s. 127.

ve benzeri büyük şehirlerin ele geçirilmesi değildir." şeklindeki bir ana strateji kuralının, onlardan birkaç yüzyıl önce Fatih tarafından ortaya konduğunu kanıtlar. Düşman ordusunu yenilgiye uğrattıktan sonra, kaleler ve şehirler de dahil olmak üzere tüm düşman ülkesine kolaylıkla sahip olacağını bilen Fatih, yan maksatlar uğruna, kesin sonuç yerindeki başarı şansını tehlikeye düşürmek istememişti. Olayların cereyanı da, bu konuda ne kadar haklı olduğunu ortaya koymuştur. [117]

Bu örnekte de görüldüğü üzere, Osmanlı ordularının düşmanlarına karşı uyguladıkları harp prensiplerinin başında, taarruz prensibi yer almaktaydı. En iyi sonucun, düşman ordusunu arayıp bulmak ve ona taarruz ederek yoketmek olduğunu, Türkler öteden beri bilir ve uygularlardı. Bu nedenle, savunma ve benzeri diğer muharebe çeşitlerine, özellikle kuruluş ve yükseliş yıllarında pek az başvurulmuştur. Birçok savaşlar, uygun yer ve zamanda, düşman ordusuna, kuvvet ve donatım üstünlüğüne bakılmadan, çok kez tesadüf muharebesi şeklinde taarruza geçilerek zaferle sonuçlandırılırdı.

Bu dönemde sevk ve idare yönünden savaş alanında yetişen hükümdar, şehzadelerle ünlü büyük komutanlar, gerek yürüyüşte ve gerekse muharebede, keşif ve güvenlik tedbirlerine özel bir önem verirlerdi. Böylece düşman ve arazi hakkında erkenden gereken bilgileri ahırlar ve kuvvetlerini buna göre sevk ve idare etmek suretiyle, savaşta önemli bir faktör olan baskını sağlamayı ve düşmanın muhtemel baskınlarından da korunmayı bilirlerdi.

Yine stratejik sevk ve idare kurallarından, asıl kesin sonucu alacak seyyar ordu birliklerinin yan ve gerilerini güven altında bulundurmamak amacıyla askeri ve siyasi önlemleri de almak prensibi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri önemle dikkate alınırdı.

Düşmanla teması sağlamak için, önce zayıf, hafif kuvvetler ileri sürülür; bu kuvvetlerle taarruza geçilmek suretiyle düşman erkenden muharebeye zorlanır; böylece düşmanın kuvvet ve muharebe bölümünü öğrenmek mümkün olur ve istenilen bölgeye çekilerek, kesin sonuç alınırdı. Özellikle Osmanlı orduları, çok kez Bizanslılara karşı böyle bir taktik uygulamışlardır. [118]

Savaşta alınan muharebe tertiplerine gelince; ordu genellikle muharebe meydanına yaklaşırken sağ kanat, merkez ve sol kanat olmak üzere

[117] Necati Salim; Otlukbeli (1473) 88 No. lu Askeri Mecmua Lahikası, İstanbul, Askeri Matbaa 1933, s. 28.

[118] Hayrullah Efendi; Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi, c. II, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1292 (1876), s. 61.

üç muharebe grubu (veya kol) halinde tertiplenirdi. Yürüyüşte çok kez öncü, artçı ve yancı gibi benzeri güvenlik tedbirleri alarak ilerlerdi. [119]

Stratejik ve taktik alanda baskın prensibinin uygulanmasına özel bir önem verilirdi. Örneğin, Fatih 1453 yılında Enez'e karşı yapacağı harekâtta önce filo komutanı Yunus'a "..... varın Enez Limanı'na girin ve o zamana kadar hiç kimseye birşey bildirmeyin" direktifini vermiş [120], kendisi de İstanbul'dan hareket ederek yıldırım hızıyla dört günde İpsala'ya varmıştı. [121]

Osmanlı ordusu, düşman yakınında daima toplu yürür, "ayrı yürümek ve toplu muharebe etmek" kuralına tamamen uyardı. [122]

Osmanlılar, muharebede piyadeyi daima merkeze, süvariye kanatlara, topçuyu da çok kez piyadenin ilerisinde bir destek gücü olarak yerleştirirlerdi.

Muharebede, yukarıda da değinildiği gibi, genellikle merkez sağ ve sol kanat (kol) olarak üç bölümde tertiplendikten sonra başkomutan olan hükümdar merkezde bulunurdu. Kanatlara ise, paşa veya beylerbeylerinden biri veya muharebeye katılmışsa, öncelikle şehzadeler komuta ederlerdi. [123]

Savaşa mümkün oldukça büyük kuvvetlerle ve birlikte girmek kuraldı. Düşmanı kuşatarak yan ve gerilerine taarruzu kolaylaştırmak için kanatlar, merkeze doğru bükülmüş bir ay şeklinde cephe tutmak suretiyle çeşitli saflardan kurulu, geniş bir cephe hattı üzerinde tertiplenirlerdi. Savunmada ise, önce toprakların ilerisindeki piyadeye ateş açtırırlar ve düşman piyadesi atış menziline (etkili mesafeye) girince, piyadeyi iki kanattan geri çekerek büyük bir topçu ateşi açmak suretiyle ağır kayıplara uğrattırlardı.

Taarruza geçecekleri zaman, önce serdengeçtileri ileri gönderirlerdi. Muharebeye girerken, en öndeki hat ateş açarak üstünlük (ateş desteği) sağlandıktan sonra, yalın kılıç olarak hücumla kalkarlardı. Bazen de değişik bir taktik uygulayarak, önce bir gösteri taarruzu yaparlardı, veyahut geriye doğru sahte bir çekilme hareketi gösterisiyle düşmanı yanıltarak uygun bir mesafeye kadar (noktaya kadar) yaklaşmasına müsaade et-

[119] Altınay, Ahmet Refik; *Sehaif-i Muzafferiyat-ı Osmaniye*, İstanbul, Kitaphane-i Askeri, 1325 (1909), s. 52.

[120] Derviş, Ahmet; *Aşıkpaşazade Tarihi*, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1332, s. 195.

[121] Kemalpaşazade; *Tevarih-i Al-i Osman c. III*, s. 107.

[122] Altınay, Ahmet Refik; *Sehaif-i Muzafferiyat-ı Osmaniye*, s. 53.

[123] a. g. e; s. 55.

tikten sonra, kanatlardan düşmanın yan ve gerilerini kuşatırlardı. Böylece düşman askerlerinin dağıldığını görünce, taarruzlarının şiddetlerini bir kat daha artırmak suretiyle başarıya ulaşırlardı.

Muharebeye daima büyük bir cephe ile başlayıp düşman cephesinde bir gedik meydana gelince, başka bir birlikle o geçitten girerek asıl düşman cephesini parçalarlardı. Düşmanı asla rahat bırakmamak ve onu ateşten daha çok yorgunluk etkisiyle yenebilmek için, gerçek veya gösteriş halinde yaptıkları hareket ve manevralarla düşmanı daima kuşku ve telaş içerisinde bırakırlardı. Bu arada muharebe hattını, sürekli olarak yeni kuvvetlerle takviye ederlerdi. Muharebe sırasında, dağınık düzenden ustalıklı faydalanırlardı. [124]

Kale muharebelerinde de, birbirlerinden uzak kalelere önem vermezler ve zorunlu kalmadıkça kalelere taarruz etmek suretiyle vakit kaybetmezlerdi. Bir kaleyi kuşatacakları zaman, kalenin aksi tarafını yalnız süvariyle kapatırlardı. Kuşatma için yaptıkları mevzileri, düşman mevzilerinden derinlik ve genişlik bakımından daha kuvvetli bir şekilde hazırlarlardı. Kuşatmayı da üstün kuvvetlerle muhtelif noktalardan yaparlardı.

Bu dönemde Osmanlı ordusunun gerek teşkilat ve gerekse eğitim bakımından ileri bir derecede bulunması; ateşli silahlarla stratejik ve taktik kuralları geliştirerek uygulamaları, sevk ve idaredeki üstünlüklerinin başlıca nedenlerini teşkil etmekteydi. Muharebeden önce büyük süvari kitlelerini ileri sürmek, topçu birliklerini topluca kullanmak, keşif ve emniyet hizmetlerine özel bir önem vermek, akıncılar ve süvari birlikleriyle diğer kaynaklardan aldıkları bilgilerle, enkenden ve doğru karar vermek yeteneğini kazanmış olurlardı. [125]

Harekât alanında muharebe tertibi alınırken, savaş Rumeli'de ise, Rumeli eyalet askeri; Anadolu'da ise, Anadolu eyalet askeri sağ kanatta bulunurdu. Kapıkulu askerinin yaya bölümünü teşkil eden yenigeriler, merkezde bulunan hükümdarın korunması için, onun önünde ve yakın çevresinde tertiplenirdi. Merkezin daha önünde, ileri karakol hizmeti görmek ve muharebeyi açmak için, bir çeşit hafif piyade askeri olan azablar (okçular) bulunurlardı.

Bu üç büyük grubun gerisinde kendi ihtiyatları olduğu gibi, merkez gerisinde de bir genel ihtiyat bulundurulurdu.

Tahkimli ordugâh ve ağırlıklarsa, uygun bir mesafeyle, bu cephenin daha gerilerine yerleştirilirdi.

[124] a. g. e.; s. 57.

[125] a. g. e.; s. 63.

Yukarıda da belirtildiği gibi, kanatlardaki gruplara çok kez şehzadeler komuta ederlerdi. Eldeki en tecrübeli en değerli komutanlar, bunların maiyetlerinde bir danışman, bugünkü benzeriyle kurmay başkanı olarak görevlendirilirlerdi. Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde de emir ve komuta tertibi, genel olarak şöyle bir düzen içerisinde (önemsiz bazı farklarla) Sivas manevrasından itibaren kararlaştırılmış bulunuyordu. Özet olarak Osmanlı ordusu düşmanı yok etmek için hiçbir zaman değişmez olan sevk ve idare usullerini daima uygulardı.

Eğitim

Muvazzaf ordunun eğitimi, genellikle İstanbul ve Gelibolu Acemi Ocakları'nda yapılan temel askerlik eğitimi ve Kapıkulu Ocakları'nda yapılan muharebe eğitimi olmak üzere, iki evrede geliştirilirdi. Bundan ayrı olarak acemi oğlanları içinden seçilen üstün nitelikli adaylar, saray eğitimine tabi tutularak saray hizmetleri ve ülke yönetimi için gerekli personel özel suretle yetiştirilirdi.

Öteden beri devşirme yoluyla acemi ocaklarına verilecek genç asker adayları, önce Anadolu'daki Türk çiftçilerinin yanlarında 5-8 yıl küçük bir bedel karşılığında çalıştırılarak Türk dil, din ve geleneklerini tamamen öğrenmek suretiyle yetiştirilir ve sonra Acemi Ocağına verilir. [126]

31 orta halinde teşkilatlanmış olan İstanbul Acemi Ocağı mevcudu 20.000 kadardı. Önceleri 400 kadar mevcuda sahip olan Gelibolu Acemi Ocağı mevcudu 500'e çıkarılmıştı.

Acemi Ocağında çalışma süresi, genellikle 7-8 yıldır. Ancak her zaman bu süre uygulanmazdı. Asıl muharebe eğitimi, kapıkulu ocaklarındaki günlük çalışmalar ve katıldıkları savaşlarda tecrübe edinmek suretiyle muharebe meydanında geliştirilirdi.

Binicilik eğitimi için, önceleri Mehmet Çelebi zamanında 400 mevcutla başlamış olan ilk binicilik talimgâhı, Amasya ile Merzifon arasındaki Suluova'da kurulmuştu. Mehmet Çelebi'den sonra, II. Murat'ta, süvarilerin binicilik eğitimiyle çok yakından ilgilenmişti. Bu süvari ocağı II. Mehmet Dönemi'ne kadar çok kıymetli biniciler ve süvariler yetiştirmişti. [127]

[126] Baykal, İsmail Hakkı; Enderun Mektebi Tarihi, c. I, İstanbul, Halk Basımevi, 1953, s. 11.

[127] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, s. 284.

Spor eğitimi bakımından genellikle avcılık, binicilik, okçuluk, güreş, su sporları, topuz kullanma, kılıç mübarezeleri (kılıçla dövüşme), cirit oyunları, Türklerin zevkle uğraştıkları spor dallarıydı.

Türk geleneklerine göre çocuklar, küçük yaştan itibaren avcılığa ve savaşa alıştırılırlardı. Böylece küçük yaşta kendilerine uygun sporları yapan ve ok ile çalışan küçük çocuklar, biraz büyüdükten sonra avlara katılırlardı.

Genel olarak nazari eğitim (okuma ve yazma), saray eğitimi sırasında geliştirilirken, pratik olarak acemi ocağı ve kapıkulu ocaklarında yapılan özel muharebe eğitimleriyle gençler muharebe için gereği gibi yetiştirilirdi.

Saray eğitiminin okulu olan Enderun'da, devşirme kanunu uyarınca gönüllü ve Hristiyan çocuklardan, yedi yaşından küçük olmamak üzere okuma ve yazmaya kabiliyetli, vücut ve endam bakımından düzgün ve elverişli olanları Daire-i Hümayun'a alınır, okuma yazma ve muharebeye alıştırma suretiyle yetiştirilmelerine önem verilirdi. [128]

Süvari muharebelerine gelince, cündilik (binicilik), kılıç ve ok kullanmaktaki ustalık, Osmanlı süvarilerinin başlıca niteliklerinden sayılırdı. At üzerinde kullandıkları oklarla, bulundukları mevzilerden bir hücum kolu gibi ileriye fırlarlar ve büyük bir hızla düşmanın önce bir kanadını yenilgiye uğratarak, arkasından da atlı hücumu girişirlerdi. Bu yüzden Osmanlı süvarileriyle yapılan savaşlarda, düşman tarafından ağır yaralı çok, hafif yaralı pek az olurdu.

Osmanlı ordusunun askeri gücünü ve savaş niteliğini yabancı yazarlardan Gibbons şu satırlarla belirtmektedir :

"..... gayrimuntazam çeteler yoktu. Birlik, Osmanlı ordusunun önde gelen niteliklerindendi. İkinci nitelik de, daima savaşa hazır bulunmalarıydı. Bizanslıların yenilgisinin asıl nedenlerinden biri savunmayı hazırlamak için yeterli zaman bulamayışlarıydı. Eskilerden yetkili bir seyyah, Osmanlıların Hristiyan Ordularının ne vakit geleceklerini ve kendileri ile çarpışma için en uygun yerin neresi olduğunu daha önceden bildiklerini yazıyordu. Çünkü Osmanlı askeri, daima seferber haldeydi. Çavuşları (Subayları) ve casusları, kuvvetlerini nasıl ve nereye sevk etmek gerektiğini biliyorlardı. Bunlar, birdenbire harekete geçebilirlerdi. 100 Hristiyan askeri 10.000 Osmanlıdan daha fazla gürültü yapıyordu. Trampet bir defa vurdumu, derhal yürüyüşe başlarlar, katiyen adımlarını ya-

[128] Baykal; s. 11.

vaşlatmazlar ve yeni bir emir verilinceye kadar asla durmazlardı. Hafif teçhizatlı oldukları için düşmanlarının üç günde alamadıkları mesafeyi, bir gece içerisinde yürürlerdi.” [129]

Yukarıdaki satırlar kişisel bir değerlendirme olmakla beraber, Osmanlı ordusunun savaş niteliği hakkında genel bir bilgi vermektedir.

İstihbarat

Bu devirde Fatih, istihbarata büyük önem vermiş ve bu maksatla o günkü koşullara göre gereken bütün tedbirleri almıştı. Özellikle uluslararası stratejik istihbarata karşı uygulanan çeşitli sistemlerle, yabancı devletlerin Osmanlılar üzerindeki maksat ve niyetleri, vaktinde öğrenilebiliyordu. Böylece karşı siyasi ve askeri tedbirlerin etkili bir şekilde alınabilmesi sağlanıyordu. Bu maksatla ayrıca yabancı devletlerle akrabalık ilişkileri de kurulmuştu. II. Murat zamanından beri Rumeli'deki Hristiyan emel ve niyetleri hakkında Venedik ve Cenevizlilerle diğer İtalyan hükümetlerine ait tüccarlardan geniş ölçüde faydalanmak üzere gerekli tertipler alınmıştı. Bu konuda Gibbons “Papalar, nafile yere İtalyan Cumhuriyetlerini Müslümanlarla ticaretten menediyor ve bunları tekfir (dinden çıkarma) etmekle tehdit ediyorlardı. Bu denizci cumhuriyetlerin politikalarına yalnız tüccarlık çıkarları hâkimdi. Onlar için Haçlı Seferleri tamamiyle tüccarlık bir işti. Venedik evrak arşivi (hazinesi) bir çok kez senatonun, Müslüman beylerine, Haçlıların niyetleri hakkında haberler veren tüccarların hareketlerini tasvip ettiklerini” açıklamaktadır. [130]

Osmanlı istihbarat teşkilatı, gerçekten Çelebi Mehmet zamanından beri yabancı devletler içerisinde yoğun bir çalışma ile gelişmiş ve ondan sonraki devirde iç mücadelede büyük rol oynamıştı. Arşiv belgelerine göre, padişahlar tarafından yönetildiği anlaşılan Osmanlı istihbarat teşkilatı, bu amaçla yetiştirilmiş ajanları, yabancı memleketlere gönderirler ve onlardan alınan raporlarla, yabancı silahlı kuvvetler ve bunların askeri durumları hakkında köklü bilgiler elde ediliyordu.

Fatih, bu güçlü istihbarat teşkilatını daha da geliştirmiş muharebe sırasında, sadece düşman esirlerinden yararlanarak karşı tarafın kuvvet, silah ve hareket tarzı hakkında bilgiler derlemekle kalmamış, ayrıca çeşitli tedbirlerle ele geçirilen düşman casuslarının suçlarını bağışlamak suretiyle iki yönlü çalışmalarını sağlamıştır. Bu metodla Akkoyunluların kuvvet durumları ile, maksat ve niyetleri erkenden öğrenilebilmiştir.

[129] Gibbons, Herbert Adams; Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çev. : Ragıp Hulusi, s. 65-66.

[130] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, s. 275-276.

Bundan başka, bir yıl önce Şehzade Mustafa Çelebi tarafından esir alınmış olan (Eflatunpınar Muharebesi'nde) Akkoyunlu komutanları, muharebe sahasına birlikte götürülmüş ve bunlardan yararlanılmıştır.

Fatih, bu savaşta da istihbarata gereken önemi vermiş ve savaş sırasında ele geçirdiği düşman casuslarından faydalanmayı ihmal etmemiş, bu arada Semensa adında, iki taraflı çalışan bir casustan önemli bilgiler edinmişti.

Osmanlı Devleti'nin milli istihbaratı, Fatih devrinde özellikle 1460-1472 yılları arasında verimli bir biçimde çalışmış ve bu arada İtalya'daki küçük devletlerin aralarındaki rekabetten yararlanılarak, Floransalı bazı önemli kişilerden çok değerli bilgiler vaktinde öğrenilmişti. Bunlardan Padişah ve vezir-i âzamla gizli ilişkileri bulunan Floransalı Benedetto Dei, Osmanlı Orduları başkomutanlık karargâhında sürekli olarak bulundurulan diğer Floransalılarla birlikte, Osmanlı istihbarat faaliyetlerinde önemli rol oynamıştı. Floransa Cumhuriyeti de, bunların hizmetlerini büyük masraflarla destekliyordu. Kendisinin anlattığına göre, İstanbul'a gelir gelmez birçok tavsiye mektupları ile Fatih'in sarayına girmeyi başaran Benedetto, İtalya'nın iç durumu ve Venedik hakkında önemli bilgiler vermişti. [131]

Stratejik bir hedef olarak seçilen ve fakat ele geçirilmesinde zorluklarla karşılaşılacak bölgeler, önce istihbarat yoluyla esaslı incelemelere tâbi tutulurdu. Bu konuda görevlilerin raporlarından ve tekliflerinden geniş ölçüde faydalanılırdı.

Yabancı komşu bir ülkeye sefer yapılacaksa, önceden o bölgeye ajanlar gönderilerek durum incelenir ve harekât planı, istihbarat sonuçlarına göre, görevliler tarafından başkomutanlığa teklif olunurdu.

Osmanlılar Otlukbeli Meydan Muharebesi'nden sonra Mora'da ve İşkodra'da Venedik'i yenilgiye uğrattığı ve Macaristan'a etkili akınlarda bulunduğu 1477-1479 yıllarında da, istihbarattan geniş ölçüde yararlanmış, Orta Avrupa Osmanlıların istihbarat teşkilatı ve faaliyetleri karşısında adeta paniğe kapılmıştı. Çünkü bu istihbarat yardımı ile düzenlenen akınlarda görevliler, en değerli hedeflere karşı, çok etkin bir şekilde yöneliyorlar ve yolda aldıkları bilgilerle, düşman elinden kurtularak dönmelerini biliyorlardı.

Bu sırada Osmanlı istihbarat şebekesi Avrupa'da Almanya'nın içlerine kadar uzanmakta ve çok verimli bir şekilde çalışmaktaydı. Alman

[131] Babinger, Franz; Mehmet der Eroberer und seine Zeit, s. 192.

ve Macar meclislerinde yapılan her toplantıda, daima bir Osmanlı ajanı bulunurdu. Bunlar çok kez Türklerden bu hizmetlerine karşılık para alan Alman ve Macar asıllı elemanlardı.

Kısaca XV ncı yüzyıldaki irtibat ve muhabere araç ve gereçlerinin ilkelliğine rağmen, istihbarat işleri çok iyi düzenlenmişti. Özellikle akıncı kuvvetlerinden de bu maksatla geniş ölçüde faydalanılmaktaydı. Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde de, ünlü akıncı komutanı Mihaloğlu Ali Bey ile Rumeli akıncı birlikleri, bu maksatla Anadolu'ya geçirilmişler ve Akkoyunlulara karşı başarı ile çalışmışlardı.

d. Personel Durumu

Otlukbeli Meydan Muharebesi başlangıcında Osmanlı ordusunun mevcudu hakkında yerli ve yabancı kaynaklar değişik bilgiler vermektedirler. Osmanlı ordusunun mevcudu üzerinde çeşitli kaynakların verdikleri bilgileri o günkü teşkilatın ışığı altında değerlendirerek, bu konuda gerçeğe yakın bir sonuca varmak mümkün olabilecektir. Bu maksatla önce sayıları daha çok belli olan kapıkulu ocaklarından başlayarak bunları araştırmak ve eyalet askeri üzerindeki bilgilerle birleştirmek daha uygun olacaktır.

Kapıkulu Ocakları Mevcutları :

Fatih devrinin sonlarına doğru kapıkulu askerinin mevcudu 20.000'e yükselmiştir. [132]

Yalnız savaşa yeniçeri mevcudu, yine Fatih zamanında ortalama olarak 10.000 kadar olduğu kabul olunmaktadır. [133]

Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde Kapıkulu süvarilerinin mevcudu; 1.500'ü Sipah Bölüğünde, 2.000'i Silahat Bölüğünde, 4.600 kadarı da diğer dört bölükte olmak üzere 7.500'ü bulmaktaydı. [134] Böylece Kapıkulu ocaklarından savaşa katılan muharip unsurlar 17.500 olarak saptanabilir. Buna topçu ocağından 2.000, Toparabacı ocağından 400 ve cebeci ocağından 700 kişilik destek unsurları ilave edilirse, savaşa katılan toplam kapıkulu askeri mevcudunun 20.000 civarında olduğu görülür.

Hammer ise, 12.000 yeniçeri, 4.000 muntazam süvari (Kapıkulu süvarisi) ve 10.000 acemi oğlanından söz ederek, Kapıkulu askerinin toplam olarak 26.000 mevcuda ulaştığını belirtmektedir. [135]

[132] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 533.

[133] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. I, s. 612.

[134] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. II, s. 213.

[135] Hammer; Tarih-i Devlet-i Osmaniye Çev.: Mehmet Ata; c. IV, İstanbul, Bedrosyan Matbaası, 1930, s. 165.

Selahattin Tansel, Fatih'in 25.000 mevcutlu yenîçerilerle son safhada Otlukbeli'nde sonuç alan darbeyi indirdiğini yazmaktadır. [136]

Diğer kaynaklar da, Kapıkulu askeri için ortalama olarak 20.000 civarında rakamlar vermektedirler.

Eyalet Askeri Mevcudu

Eyalet askerinin barıştaki çekirdeğini teşkil eden ve bölge yönetimini, güvenlik, asayiş, kamu hizmetleri, onarım, bayındırlık, vergi toplamak ve benzerleri gibi çeşitli kamu faaliyetleri için görevlendirilen muvazzaf kuvvetlerin miktarları az olduğundan, bunların barış ve sefer mevcutları arasındaki orantı çok değişiktir.

Ordunun asıl büyük kütlelerini teşkil eden eyalet askerinin, her sefer için çıkaracağı mevcutlar, sefer öncesindeki iç ve dış durumlara ve devletin sefer planında uygulanması tasarlanan harekât planına göre, ilgili eyalet ve sancaklardan derlenen azab, akıncı, yerli özel süvari, ücretli süvari, gönüllü kuvvetler ve benzerleri gibi, çeşitli sınıfların mevcutları her zaman değişmekteydi. Bu nedenle, hazırlanmış planlara ve verilen emirlere rağmen eyalet askerinin tımarlı sipahi dışındaki birliklerinin sefer mevcutları, her zaman beklenen miktarı bulamazdı. Çünkü sefere katılması gereken yükümlülerden (ki o devirde yürürlükte bulunan kanuna göre bunlara eşkinî adı da verilirdi) bir kısmının çeşitli nedenlerle veya sebep-siz olarak sefere katılmadıkları çok görülmekteydi. Bundan dolayı, eyalet askerinin komutanları olan Beylerbeyleri, sefere giderken bütün askerinin künye defterlerini de birlikte götürürler ve emrindeki kuvvetleri bir geçit veya köprüden geçerlerken yoklama etmek suretiyle gerçek mevcudu öğrenmiş olurlardı. [137]

Tımar sistemi yürürlükteki kanuna rağmen uygulamada sürekli gelişme ve değişikliklere uğramıştı. Eyalet ve sancaklarda ne kadar tımar ve zeamet sahibi bulunduğu ve bunların seferde çıkarabilecekleri cebelû (tam teçhizatlı atlı asker) sayısı, diğer bir deyimle eyaletlerin çıkaracağı tımarlı sipahi miktarı, teorik olarak defterlerde kayıtlı bulunmaktaydı. Bununla beraber, çeşitli nedenlerle bunların da gerçek sefer mevcudu kesin olarak tesbiti mümkün olamamaktaydı. Diğer yandan lojistik ikmal, bakım ve çeşitli hizmetlerde kullanılan yardımcı kuvvet ve kuruluşların mevcutları da, her seferin özel durumuna göre değişmekteydi. Osmanlı ordusunun bu sefer öncesindeki eyalet kuvvetleri ve kapıkulu askeri hak-

[136] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 321.

[137] Feridun Bey; Mecmua-i Münşeât-ı Selâtin, c. I, II, s. 556, 583.

kında kaynakların verdikleri bilgiler çok değişiktir. Böyle olmakla beraber bu kaynak bilgilerin bir kısmının tekrar gözden geçirilmesinde fayda vardır.

İdrisi Bitlisi (s. 462 a) ; Neşri (c. II, s. 209), Aşıkpaşazade (s. 178) : Her üçü de Osmanlı ordusu mevcudunun 100.000 olduğunu yazmaktadır.

Oruç Bey (s. 127) : Ordu mevcudunun 120.000 olarak göstermektedir.

Lütfü Paşa (Âli Neşri s. 188) : Toplam mevcudun 100.000 olduğunu, bunun içinde 10.000 Yeniçeri, 10.000 Kapıkulu süvarisi, 20.000 Azap, birkaç bin Serahor olduğunu belirtmektedir.

Tevarihi Âli Osman (Gize Neşri s. 114) : 10.000 Yeniçeri, 10.000 Kapıhalkı (Kapıkulu Süvarisi) ; Mora, Sırp, Anadolu, Karaman, Rum (Sivas), Kastamonu, Sinop, Trabzon eyalet ve sancaklarının tımarlı süvarileri ; Anadolu ve Rumeli'den 20.000 Azap ; birkaç bin kişilik Serahor ve hudut askeri olmak üzere, bütün ordu mevcudunu 70 : 80 bin olarak göstermektedir.

Franz Babinger (s. 331) : Osmanlı ordusunda 100.000 savaşçı olduğunu, ağırlıklardaki mevcudun bunun dışında olduğunu yazmaktadır.

Hammer c. VI, s. 165 : Marini Sanoto'nun IV ncü cildindeki Venedik Elçisi raporundaki miktarlara dayanarak bu devirde Osmanlı ordusu toplam mevcudunun (Akıncılar, azaplar, martalozlar hariç) olmak üzere 12.000 yeniçeri, 4.000 muntazam süvari (Kapıkulu Süvarisi), 10.000 acemi oğlanı, 60.000 tımarlı sipahi (müsellem denmiştir ki yanlış) olmak üzere 86.000 kişi olduğunu yazmaktadır.

Yukarıda belirlenen çeşitli kaynakların çoğu, Osmanlı ordusu mevcudunun 100.000 civarında olduğu hususunda birleştiklerine göre, bu miktarın kabulü uygun olur. Buna göre Osmanlı ordusundan Otlukbeli Meydan Muharebesi'ne katılan kuvvetlerin mevcutları üzerinde aşağıdaki sonuç çıkarılabilir :

Kapıkulu Askeri :	
Yeniçeri	10.000
Kapıkulu Süvarisi	7.500
Topçu	2.000
Toparabacıları	400
Cebeci	700
TOPLAM	20.600

Şehzade Kuvvetleri :

Şehzade Mustafa Çelebi'nin Karaman Kuvveti	10.000
--	--------

Şehzade Bayezid'in Amasya Kuvveti	10.000
-----------------------------------	--------

TOPLAM	20.000
--------	--------

Eyalet Askeri :

Rumeli Askeri	30.000
---------------	--------

Anadolu Askeri	30.000
----------------	--------

TOPLAM	60.000
--------	--------

Otlukbeli Seferi'ne Katılan Osmanlı

Ordusunun Genel Mevcudu :	100.000
---------------------------	---------

Osmanlı ordusunda kaynak bölgelerine göre teşkilatlanmış Sırp, Bosna, Mora, Karaman, Rum (Sivas), Kastamonu, Sinop, Trabzon askerleri ve Cerehorları da bulunmaktaydı. [*] Osmanlı Ordusu normal silah olan ok, yay, kılıç ve mızraklara ek olarak günün koşullarına göre modern silah sayılan tüfek, top ve zembereklerle de donatılmıştı.

Bu sefer sırasında deniz yoluyla ulaştırmadan da faydalanmak maksadıyla birçok gemilere el konmuştu. [138]

e. Lojistik Durumu**Osmanlı Ordusunun Silahları**

Fatih zamanında Osmanlı ordusunun elinde mevcut olan ateşsiz silahlar, ok, kılıç, bıçak, harbe, mızrak, gürz ve benzeri gibi canlı hedeflere karşı kullanılan silahlardı. Bunlardan başka, cansız hedeflere karşı, kale savaşlarında kullanılan mancınık ve büyük tatar okları da mevcut bulunmaktaydı. [139]

(Bu silahlar hakkında fazla bilgi için Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü cilt birinci kısma bakınız.)

Ancak daha önceki devrelerde ilkel bir halde kullanılan ateşli silahlardan top, tüfek, tabanca ve benzeri silahlar, bu dönemde büyük gelişme göstermiş ve silahların bu şekilde artan etkileri, başta İstanbul'un fethi

[*] Oruç Bey; s. 127 ve Babinger; s. 328 (Fatih'in Yunanistan'daki her köyün bu sefer için iki asker vermesini emrettiğini yazar).

[138] Babinger, Franz; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, s. 329.

[139] Hayrullah Efendi; Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi, c. IV, VII, s. 77.

olmak üzere, İşkodra Kalesi ve diğer bazı kalelerin zaptında faydalı bir şekilde kullanılmıştır. Böylece Osmanlı Silahlı Kuvvetleri, harp silah ve araçları bakımından, çağdaş ordulara kıyasla en iyi silah ve malzemeyi yapabilen, çeşitli harp sanayiine sahip bulunmakta ve bütün ihtiyaçlarını yurtiçinden sağlamaktaydı.

Genellikle hafif silahlar cebeci ocağı atölyelerinde, bu ocağın ustaları tarafından yapılırdı. Bazen hazine tarafından Cebeci başıya gerekli gider verilmek suretiyle, dışardaki sivil sanatkâr esnafa da tüfek yaptırılırdı.

Cebeci ocağında yapılan silahlar, bu ocağın depolarında muhafaza edilir ve başkomutanlığın emirlerine göre gerekli yerlere gönderilirdi. [140]

Topçuluk II. Murat devrinde gelişmeye başlamış olmakla beraber, II. Mehmet (Fatih) devrinde asıl büyük gelişmeye kavuşmuştu.

İlk zamanlarda toplarda kundak bulunmadığından, top namluları kütükler üzerine konur veya namlu dipleri yere gömülerek kullanılırdı. Bu nedenle gereken doğrulukta nişan almak mümkün olamıyordu. Ayrıca bu gibi toplarla, günde ancak dört, beş kez atış yapılabilirdi. [141]

Bu devirde büyük çaplı ve kısa namlulu havan topları, taşıma ve kullanma bakımlarından daha pratik olduklarından, bunlara rağbet fazlaydı. Şeklini kazana benzettiklerinden bunlara "top kazanı" adı vermişlerdi. Özellikle havanlar, Fatih devrinde ilk kez meydana çıkmış ve kullanılmaya başlanmıştı. [142]

Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra Galata'da (bu günkü Tophane semtinde) bir top imalathanesi yaptırmıştı. İstanbul'daki bu tophâne'de çeşitli toplar döküldüğü gibi, Tophane çevresindeki araba kârhanesinde (top arabası yapımı) ve kundak atölyesinde, top arabası ve kundak da yapılırdı. [143]

f. Moral Durumu

Osmanlı ordularının Varna Meydan Muharebesi (1444) ve İkinci Kosova Meydan Muharebesi (1448) gibi iki büyük meydan muharebesinde Haçlı ordularına karşı zaferler kazanmış olması; beş yıl gibi kısa bir süre sonra da İstanbul'u fethederek Bizans İmparatorluğuna son vermesi; bun-

[140] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. II, s. 13-14.

[141] Mehmet Hayri; Topçuluk İmalât Tarihçesi, İstanbul Harp Akademileri Kitaplığı, No: 2403 (yazma), s. 298-299.

[142] Ahmet Muhtar; Tarih-i Eslâhiya, c. I, İstanbul, Askeri Müze, s. 44.

[143] Abdulkadir Topçular; Osmanlı Tarihi, c. I, Süleymaniye Esat Efendi Kitaplığı, No: 2151, s. 12.

dan sonra yine durmaksızın Balkanlarda, Akdeniz'de, Ege Denizi'nde, Karadeniz'de ve Anadolu'da birbiri ardınca başarıdan başarıya koşması; son olarak da, Karamanoğullarına yardım için Osmanlı topraklarına giren Akkoyunlu kuvvetlerini 1472 Ağustosunda Eflatunpınar'da ağır yenilgiye uğratmış olmaları, ordudaki moral durumunu doruk noktasına çıkaran etkenler olarak değerlendirilebilir. Bundan başka, harbin taarruzi olarak Akkoyunlu ülkesine doğru sürdürülmesi; Osmanlı ordusunda top ve tüfek gibi ateşli silahların yer almış olmasına karşın Akkoyunluların böyle bir ateş gücünden yoksun oluşu, Osmanlı ordusunun moral gücünü artıran diğer faktörler olarak nitelenebilir.

2. Akkoyunlu Silahlı Kuvvetleri

a. Barış Teşkilatı, Kuruluşu ve Konusu

Akkoyunlu ordusunun teşkilat ve kuruluşu hakkında yerli ve yabancı kaynaklarda yeterli bilgilere rastlanmamıştır. Bununla beraber Uzun Hasan'ın kısa aralarla giriştiği Erzincan muhasarası, Bağdat muhasarası, Cihangir ile muharebe, Ebu Sait ile muharebe, Azerbaycan seferi, Gürcistan seferi ve Horasan seferi gibi çeşitli cephelerdeki muharebelerde, birbiri ardınca kazandığı başarılar gözönünde bulundurulursa, Akkoyunluların büyük çapta daimi bir orduya sahip olduğu ve bu ordunun çoğunlukla süvari birliklerinden kurulu bulunduğu sonucu çıkarılabilir.

Akkoyunluların büyük kuvvetleri, genellikle Esterabat, Tebriz, Horasan, Semnan, Kerman, Acem Irakı ve Arap Irakı bölgelerinde konaklamıştı.

b. Sefer Teşkilat ve Kuruluşu

Akkoyunlu ordusunun barış ve sefer teşkilatları arasında belirgin bir fark olmadığı sanılmaktadır. Sefer halinde Akkoyunlu ordusu genellikle Uzun Hasan ve oğullarıyla yakın akrabalarının komuta ettiği aşağıdaki gruplardan oluşmaktaydı. [144] [*]

- Başkomutan Uzun Hasan maiyetindeki Merkez Grubu,
- Gâvur İshak Grubu,
- Mirza Ugurlu Mehmet Grubu,

[144] Necati Salim; Otluksbeli 1473, 88 No. lu Askeri Mecmua Lahikası, s .35.

[*] Uzun Hasan'ın oğulları şunlardı: Halil, Ugurlu Mehmet, Yakup, Mesih, Yusuf, Maksut, Zeynel. Bunlardan Halil, Ugurlu Mehmet, Maksut ve Zeynel Otluksbeli Meydan Muharebesi'ne katılmıştır. Hurşit Bey Uzun Hasan'ın amcasının oğludur. Mehmet Bakır Timur'un torunlarından.

- Zeynel Maksut Grubu,
- Halil Bey Grubu,
- Mehmet Bakır Grubu,
- Mirza Zeynelabidin (Kör Zeynel) Grubu,
- Hürşit Bey Grubu,

c. Sevk ve İdare, Eğitim, İstihbarat Usulleri ve Durumu :

Akkoyunlu ordusunun Arap Irakı, Acem Irakı, Horasan, Azerbaycan ve Anadolu'da zayıf devletlere karşı elde ettiği kolay başarılar değerlendirilecek olursa, Ordunun genellikle akıncı harekâtı çerçevesinde yöneltildiği; bölgenin dağlık karakterinin gereği olarak pusu ve baskın taktikleriyle, önce hasmı yıpratmak, sonra kesin sonuçlu muharebelere girişmek gibi bir sevk ve idare yönteminin uygulandığı sonucu çıkarılabilir.

Akkoyunlu ordusunun eğitiminin zamanın olanak ve koşulları ölçüsünde yeterli olduğu söylenebilirse de, büyük meydan muharebelerinde ve yaptığı diğer savaşlarda kazandığı zaferlerle yeteneğini kanıtlamış Osmanlı ordusuyla kıyaslanacak olursa, eğitimde belirgin bir zafiyet göze çarpabilir. Diğer yandan, kuruluşunda ateşli silah bulunmayan Akkoyunlu ordusunda bu silahlara karşı savunma eğitiminin de çok zayıf olduğu söylenebilir.

Uzun Hasan, cihangirlik arzusunu gerçekleştirebilmek için İstihbarat ve Propagandadan geniş ölçüde yararlanmak ve kendini bütün İslam âleminde tanıtmak ihtiyacındaydı. Nitekim Uzun Hasan, Osmanlılarla kesin sonuçlu bir mücadeleye girişmeden önce, her zamanki gibi fırsat kollama ve hile taktiğinden yararlanma yolunu tutmuş, bir yandan Osmanlı Devleti'nin zayıf bir anını beklerken diğer yandan önemli kişilere yazdığı çeşitli mektuplarla Osmanlıları küçük düşürücü, kendini ve Akkoyunluları abartmalı biçimde niteleyici beyanlarda bulunmuştur. Bu arada Semensa adındaki becerikli casusunu defalarca Osmanlı topraklarına göndermiş, Osmanlı ordusunun içine kadar soktuğu bu casustan şüphesiz ki çok değerli bilgiler edinmiştir. Özellikle Karamanoğlu Pir Ahmet ile kardeşi Kasım Beylerden Osmanlı ordusu, komutanlar ve Yöneticiler hakkında ayrıntılı bilgiler edindiği olasıdır. Çünkü Fatih'in halasının oğlu olan Karamanoğlu Pir Ahmet Bey, önce Osmanlılara sığınmış ve Osmanlılar himayesinde Karaman Beyliği'nin başına getirilmiş olduğundan Osmanlı Devleti ve ordusu hakkında geniş bilgi sahibi olması doğaldı. Bu yönden Uzun Hasan oldukça zengin bir istihbarat kaynağına sahipti denebilir.

d. Personel Durumu

Akkoyunlu ordusunun personel durumu ve mevcutları hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.

Necati Salim, çeşitli yerli kaynaklara dayanarak, Akkoyunluların savaş meydanında toplanan asker mevcudunun 100.000'den fazla olduğunu ileri sürmekte ve Akkoyunlu ordusunun teşkilat, eğitim, silah ve teçhizat bakımından Osmanlı ordusuna oranla zayıf durumda olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber genç, tecrübeli ve ünlü bazı komutanlara sahip olduğu da kabul edilmektedir. [145]

Mu'ali'ye göre, iki taraflı çahşan ünlü casus Semansa Fatih'in karargâhında yakalandığı zaman Akkoyunlu ordusu mevcudunu 100.000 olarak bildirmişti. [146] Mufasssal Osmanlı Tarihinde ise, Akkoyunlu ordusunun 70.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. [147]

Yukarıdaki bilgilerin ışığında Akkoyunlu ordusunun mevcudunun ortalama 100.000 civarında olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır.

e. Lojistik Durum

Topluman geçimini savaş kazançlarıyla sağlayan Akkoyunluların ordusunda, bir esasa dayatılmış lojistik sistemden herhalde bahsedilemez. Günün harplerinin çok kısa süreli oluşu yanında, silahların da çok ilkel oluşu, Lojistiği genellikle yiyecek ve yem sorunu olarak sınırlamaktaydı ki Akkoyunlu ordusunun bu gereksinimini çapul, ganimet ve zoralık yoluyla bölgeden kolayca sağladığı tahmin edilebilir.

Ateşli silahlardan yoksun olan Akkoyunlu ordusunda genel olarak zamanın yaygın silahı olan ok, yay, kılıç ve mızrak gibi silahlar kullanılmaktaydı. Geniş ülke toprakları içerisinde kısa sürede akıcı bir hareket yapabilmek için Akkoyunlu ordusunda üstün hareket ve manevra niteliğine sahip süvari birlikleri çoğunlukta bulunduğundan, bunların silahlarının da genellikle at üstünde kullanılan kesici ve dürtücü silahlar olduğu düşünülebilir. Diğer yandan Akkoyunlu ordusunun hemen her yerde uyguladığı pusu ve baskın taktığının bir gereği olarak yakın muharebe silahlarıyla iyi bir şekilde donatılmış oldukları tahmin edilebilir.

[145] a. g. e.; s. 35.

[146] Anhegger, Robert; Mu'ali'nin Hünkârname'si, Tarih Dergisi, c. I, s. 276.

[147] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 560.

f. Moral Durumu

Akkoyunlu Ordusu da yaptığı bütün savaşları zafer ile sonuçlandırmış olduğundan, moral durumunun yüksek olduğu söylenebilir. Ancak Osmanlı ordusunda ateşli silahların varlığı, buna karşın Akkoyunluların bunlardan yoksun oluşu, moral sarsıcı bir etken olarak nitelenebilir.

3. İki Taraf Başkomutanlarının Özel Nitelikleri

a. Osmanlı Başkomutanı Fatih Sultan Mehmet

Otlukbeli Meydan Muharebesi'ni sevk ve idare eden II. Mehmet (Fatih) yaradılış bakımından kahraman ve cesur bir komutan ve her yönü ile gözü pek, güçlü bir askerdir. Ayrıca idare ve azim sahibi, açık fikirli, ilerisini görür ve tedbirlerini zamanında alırdı. Girişeceği işlerde, behemehal belirli bir amaç ve hedef gözetir ve içinde bulunduğu koşullara göre, bunları sıralayarak planlaştırırdı. Zamanı gelince de, soğukkanlılıkla hiçbir engelden etkilenmeyerek uygulardı. Yapacağı işleri vaktinden önce asla açıklamaz, hele yapacağı seferlerin hedeflerini, en yakınlarından bile sabırla gizlerdi.

İlmi görüşmelerden hoşlanır ve bilim adamlarını, din ve milliyeti ne olursa olsun korordu. [148]

Her yönü ile dedelerinin başarılarının ötesine ulaşmayı kendisi için en yakın hedef olarak seçen bu büyük hükümdar, bilim yolunun bütün olanaklarını kullanmak suretiyle, çağının en ileri ve güçlü ordusunu kurmuştu.

Bir savaşa girişmeden önce, muharebenin alması muhtemel bütün şekillerini kendi erişilmez hayal gücü ile yaşar ve vaktinde bütün tedbirlerini eksiksiz almak suretiyle, hiçbir işini şansa veya tesadüfe bırakmazdı.

İstanbul'un fethi için günlerce görüşerek ve düşünerek hazırladığı büyük planını, düşmanın beklenen her çeşit direnmesine karşı, aksatmadan sabır ve metanetle uygulayabilmesini, ayrıntılara verdiği önemle sağlamış bulunduğu, pek çok kaynaklarda belirtilmiştir. Uzun vadeli hedeflere karşı, uzağı görmedeki büyük hayal gücü sayesinde, çok erkenden gerekli hazırlıklara girişmesi ve bunu kendine özgü sabır ve metanetle yürütmesi, yakın maiyetini bile hayretlere düşürürdü. Özellikle İstanbul'un fethi sırasında, Bizans'ın yardımcı kuvvetlerle takviyesini önlemek maksadıyla Rumeli Hisarını yaptıran Karadeniz Boğazı'nı çok önceden kesmişti. Bunun gibi Eğriboz Adası'nın fethini aklına koyduğu için, Mora

[148] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevarih-i Âl-i Osman, c. I, s. 90.

Seferi'nden dönüşte bu adayı bir turist gibi düşman devletin müsaadesiyle gezerek yaptığı ön hazırlıklar dikkatle incelenmeye değer konulardır. Nitekim Fatih bir özel gezisi ile, Eğriboz Adası'na denizden ve karadan yapmayı tasarladığı taarruz için gerekli keşif ve hazırlıkları, kendi seviyesinde düşünmüş ve planlamıştı. Böylece maksadını kimseye belli etmeden yürütmüş olması, bu niteliğinin en karakteristik örneği olarak gösterilebilir.

O çağa kadar yenilmez ve aşılmaz sanılan ve bu konuda çeşitli denemeler geçirmiş olan İstanbul etrafındaki ünlü Bizans surlarını aşarak, bu büyük ve tarihi şehri ele geçirmek için, düşmanın aklından bile geçiremediği çeşitli imkân ve kabiliyetini ortaya sürmüştür. Bu şekilde giriştiği ve bu gün bile uygulanması hayret ve ibretle karşılanan, gemilerini karadan bir gece içerisinde Haliç'e indirme taktiğini, İstanbul gibi Eğriboz' da da başarı ile uygulayabilmişti.

İstanbul'un fethine tanık olan Venedikli Dolfini, Fatih'in kişiliğini şöyle anlatmaktadır : "26 yaşında (Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde 43 yaşında), mütenasip endamlı, ortadan yukarı uzunca boylu ünlü savaşçı, saygıdan çok korku telkin eden görünümlü, az güler, son derece temkimli, hoşgörü sahibi ve cömert, kararlarında kesin, her işte son derece atılgan, Makedonyalı İskender kadar şan ve şeref düşkününü bir insan, her gün kendisine Chiriaco d'Ancona ve diğer bir İtalyan tarafından Roma Tarihi ve daha başka tarihleri okutur, Türkçe, Yunanca, Slavca bilir, (Gerçekten ise Türkçe, Arapça, Rumca, İtalyanca, Slavca olmak üzere beş dil) Avrupa'nın siyasi durumunu, bölgelerini, büyük merkezlerini bilirdi. Bütün bu bilgilerini gösteren bir de haritası vardı. En büyük sevk ve arzu ile öğrendiği ve bildiği şeyler, coğrafya ile askerlik sanatıdır. [149]

Fatih, tarihte imparatorluklar kuranların üstün niteliklerini taşıyor, dünya egemenliğini amaç edinmiş kudretli bir asker ve geniş görüşlü, kültürlü bir insandı. [150]

Fatih, dedeleri tarafından izlendiği gibi, Anadolu'da bir Türk birliğini kurmayı amaç edinmişti. Nitekim Doğuda Uzun Hasan'la bir savaşa kadar ileri giden anlaşmazlığın diğer nedeni de, Ankara Savaşı sonucunda alınan dersler de dikkate alınarak doğu sınırlarını Fırat'a kadar dayamak gereğinden doğmuş bulunuyordu.

Savaşlarını siyasi, askeri ve ekonomik nedenlere dayandıran Fatih'in, İstanbul'un fethi sırasında bu nedenlerin üçü de bulunmaktaydı. Karaman seferleri, Anadolu'da Türk birliğini kurmak yönünden siyasi, Trabzon Rum

[149] Dolfini, Di Zorzo; Fatih ve İstanbul, Fatih Dergisi, c. I, s. 24-25.

[150] İnalcık, Halil; Mehmed II Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VII, s. 534.

İmparatorluğu'nun, Azak ve Kefe'nin fetihleri ise ekonomik nedenlerle yapılmıştı. Bu arada Akdeniz adalarının zaptı daha çok askeri ve ekonomik sebeplere dayanmıştır. Eflâk ve Buğdan seferleri ise, tamamiyle askeri zorunlukların doğal bir sonucu olarak yapılmıştır.

İşte bu olaylarda da görülmüyor ki, Fatih, askeri, siyasi ve ekonomik hedef ve düşüncelerle durup dinlenmeden hayatını mücadelelerle geçirmiş bir hükümdardır.

Yukarıda Fatih'in yapacağı seferleri, en yakınlarına bile vaktinden önce haber vermediğini ve buna ait düşüncelerinin gizli kalmasına titizlikle önem verdiğine değinilmişti. Böylece düşmanlarını yanıltarak giriştiği hareketin gerçek hedefini gizlemeyi başarır ve stratejik alanda baskını sağlardı. Ancak, Otlukbeli Meydan Muharebesi'nden önce Akkoyunlu Hükümdarına yazdığı mektupla açıkça harp ilan etmiş olması, ilk bakışta bu prensibine aykırı düşmüş gibi görünmektedir. Fatih'in, Türk ve İslâm âleminin kamuoyunu kazanmak ve haklı davasını, seriat kurallarına uygun olarak yürütebilmek için böyle hareket ettiği sanılmaktadır. Fatih bu mektubuyla; Uzun Hasan'ın Hristiyan devletlerle birleşerek Türk ve Müslüman bir devlet olan Osmanlılara karşı ittifaklar kurduğunu; Osmanlı ülkesine haksız ve sebepsiz yere saldırdığını bütün İslam kamuoyunda haklılığını kanıtlamak için O'nu "İmansız Türkmen" deyiimiyle niteleyerek Müslümanların gözünden düşürmek istemiş olabilir. [151]

Savaşta sürekli olarak değişen durumlar karşısında, en doğru durum tartışmasını yaparak süratle verdiği kararı cesaret, soğukkanlılık ve sebatla uygulayan ünlü komutan Fatih, aynı zamanda büyük ve dahi bir politikacı idi.

II. Mehmet İstanbul'un fethinden sonra kendisini sınırsız bir kudrete sahip hükümdar olarak hissetmiş ve dünya egemenliği konusunda, "AL-LAH'ın kılıcı olduğunu ve kendisi için bu egemenliğin mukadder bulunduğunu" inancını benimsemiş ve yaymıştır.

O, İslam ve Hristiyan dünyalarını kendi egemenliği altında toplamak suretiyle, bir hür dünya devleti kurmak ülküsünü taşıyordu. [152]

Fatih, dedeleri gibi savaşta şahsen dövüşerek askerine örnek olan bir hükümdardı. Nitekim 1456 Belgrad kuşatması sırasında bir aralık üstün düşman saldırısına uğradığı zaman, kapıkulu askerleriyle birlikte elinde kılıç olduğu halde savaşmıştı. [153] Bu sırada Fatih'in kılıcı ile birkaç düşman süvarisini atlarından düşürerek öldürdüğü ve hatta bu

[151] Mufassal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 559.

[152] İnalçık; s. 513.

[153] Nesri;Kitab-ı Cihan-nüma, c. II, s. 723-725.

çarpışmalarda yaralandığı da söylenir. [154] Fatih devrin büyük komutanlarında aranan fiziki sağlamlığa da sahipti; Uzun süre at sırtında yolculuğa, ağıla susuzluğa dayanıklıydı. Bazı seferler sırasında çok kez sarp arazide uzun süre yürüdüğü de görülmüştü.

Büyük irade ve azim sahibi olan ünlü hükümdar, Anadolu, Rumeli ve denizlerde olmak üzere, üç ayrı cephede aynı zamanda savaşmak zorunda kaldığı olmuştaki da, uyguladığı başarılı stratejik ve taktik planlarla, serinkanlı davranışlarıyla yılmadan ve ezilmeden bütün zorlukları yemesini biliyordu.

Ateşli zekâsını, derin kültürü ile birleştirmiş ve Osmanlı hükümdarları içerisinde birinci dereceyi kazanmış büyük bir komutan ve çok kuvvetli bir devlet adamıydı.

b. Akkoyunlu Başkomutanı Uzun Hasan

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan kendisini, ünlü Türk Hakanı Timur'un benzeri olarak görmektedir. Bu durumu çeşitli tutum ve davranışlarıyla güttüğü dış politikasından kolaylıkla anlaşılıyordu. İşte bu bakımdan Timur'un yerini alabileceğine inanmış ve cihangirlik davasına düşmüş mağrur bir hükümdardı.

1472 yılına kadar kısa sürede doğudaki fetihlerini tamamlayarak batıya dönmeye karar veren Uzun Hasan'ı en güçlü rakibi olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ni vurmaki için kesin kararını vermişti. Bu amaçla kuvvet ve büyüklüğünü her çareye başvurarak çeşitli vesilelerle Osmanlılara duyurmak ve göstermek fırsatını kaçırmıyordu. Bu arada Kılıçarslan oğlu Alâi Bey'e yazdığı mektup, Uzun Hasan'ın kişiliğini tanımaki bakımından ilgi çekicidir. Bu mektubunda Uzun Hasan, Azerbaycan'ı Acem ve Arap Irak'ını, Fâris'i Kirman Luristan Seiztan ve Horasan'ı aldığını ve bundan sonra ALLAH'ın takdiriyle batıya dönmek kararını verdiğini ve o taraflara geldiği vakit herkesin (yani kendisine tâbi olanların) ağız birliği etmesi gerektiğini, yani her taraftan yardım beklediğini duyurarak Osmanlı Devleti'ni vurmaya kararlı olduğunu belirtiyordu. [155]

Görünüşte Hamza Bey adına, Uzun Hasan tarafından yazdırıldığı anlaşılan başka bir mektupta, Müslümanlar arasında bir fitne ve fesadın çıkmasının katiyen arzu edilmediğini belirttikten sonra iki komşu hükümdarın kardeş gibi geçinmeleri gerektiği açıklanıyordu. Bu mektupta daha

[154] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 134-136.

[155] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; Belge No: 3127 ve Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 301.

sonra: "Uzun Hasan'ı olanca gevket ve haşmetiyle Emir Timur'a nisbet etmeyin ve padişahın Timur'a kıyasla üstünlüğünü okuyunuz" denilerek Timur'dan daha üstün olduğu iddiasıyla nitelikleri sıralanıyordu. [156]

Uzun Hasan, Diyarbakır'ı hile ile ele geçirerek Akkoyunlu Tahtı'na oturduktan sonra, Otlukbeli Meydan Muharebesi'ne kadar yaptığı belli bağı muharebeleri kısaca gözden geçirmek suretiyle, büyük savaşları sevk ve idaredeki kudreti hakkında bir fikir edinmek mümkündür. Bunlardan Erzincan ile Bağdat kuşatmaları, bir kale savaşından ibarettir. Azerbaycan Seferi, Cihan Şah'ın yenilgisinden sonra yapılmış bir istila harekâtından başka bir şey değildir. Gürcistan Seferi de, kendisi ile kıyaslanamayacak kadar zayıf güçteki bir ülkeye karşı yapılmış olduğundan, yeteri kadar önem taşımaz. Horasan seferi ise, bir Devletin iç kavgalarından faydalanılarak yapılmış bir çeşit istila hareketidir. Nitekim Hüseyin Baykara'nın fazla bir direnme göstermeden Belh Şehri'ne çekilmesi ve sonrada, teklif olunan şartları kabul etmesiyle sonuçlandırıldan, önemli muharebeler verilmeden kazanılmıştır. Bundan sonra geriye Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah ile İlhanlı Hükümdarı Ebusait ile yaptığı muharebeler kalmaktadır. Uzun Hasan, Cihan Şah'ın karşısında önce muharebe'yi kabul etmeyerek geri çekilmiş, Cihan Şah'da O'nu takip etmişti. Fakat yakalayamayınca işi bitirmiş sanarak ordusunu dağıtmış ve kendisi de pek az bir maiyetle kalmıştı. İşte tam bu sırada Uzun Hasan geri dönerek bir baskın yapmış ve Cihan Şah'ı ele geçirerek öldürtmüştü. Böylece büyük Karakoyunlu Devleti de tarihe karışmıştı.

Ebusait de, Akkoyunlu Hükümdarı'nın üzerine ordusu ile yürümüş, Uzun Hasan O'nu kritik bir yerde beklemek suretiyle pusuya düşürerek yenilgiye uğratmıştır. Böylece Ebusait'i de ortadan kaldıran Uzun Hasan, eskiden beri bağı bulunduğu büyük İlhanlı Ülkesini de eline geçirmişti. [157]

Görülüyor ki hayatı çeşitli savaşlarla geçen Uzun Hasan, giriştiği harekâtı, çete muharebeleri, baskınlarla ve düşmanlarının iç kavgalarından faydalanarak yürütmüştür. Bu nedenle açık sahrada düzenli ve güçlü bir orduya karşı klasik anlamda bir meydan muharebesi vermemiştir. Pusularla, baskınlarla, kısaca gerilla taktikleriyle, büyük ve muntazam bir orduya karşı kesin sonuçlu bir meydan muharebesini, ancak Osmanlılarla çatıştığı zaman verecekti.

Uzun Hasan, başında bulunduğu topluluğa savaş yoluyla geçim ve çıkar sağladığı görülen bir aileden gelmiştir. Bu uğurda en yakın akrabalarıyla kıyasıya çarpışan ve sözde durmak gibi ahlak ve insanlık kural-

[156] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; Belge No: 11602. ve Tansel; s. 302.

[157] Necati Salim; Otlukbeli 1473, 88 No. lu Askeri Mecmua Lahikası, s. 31.

larına aldırış etmeden, macera ve çapul peşinde koşarak hükümdarlığa ulaşmıştı. Genç yaşından itibaren Timurlenk'in büyük istila ordularına öncülük yapmakla yetiştiğinden, hayatı vatan ve milletin yüksek yararları yerine, daha çok ganimet sağlamak için savaş gelirleri peşinden koşmakla geçmişti. Çeşitli mücadeleler içerisinde yetişip yükselerek hükümdar olan Uzun Hasan, kısa sürede kazandığı büyük başarılar karşısında sonsuz bir gurura kapılmış ve bu yüzden zamansız bir cihangirlik sevdasına düşmüştü. [158]

Uzun Hasan'ın başarılarını kolaylıkla kazanmasına bakılırsa kendisinin zeki, kurnaz ve fırsatları iyi değerlendiren bir kişiliğe sahip olduğu sonucu çıkarılabilir. Yerli kaynaklar Uzun Hasan'ın her yönüyle insancıl bir karaktere sahip olduğunu belirtmektedirler. Nitekim, bu konuda İbni Kemâl: "Bahtı açık ve çok çalışkan bir adamdı. Hayır işlerini sever ve gayret gösterirdi. Düşmanlarının bir kısmını barış yoluyla, bir kısmını da zor kullanarak ve hileyle etkisiz hale getirirdi" demektedir. Sahaifül Ahbar ise, Uzun Hasan'ı: "Akıllı, âdil, cesur, gûnahtan korkan, şeriat ve fıkıh işlerinde geniş bilgi sahibi, dindar, bilginleri seven, doğruluktan ayrılmayan, sevap için toplum yararına hayratlar yaptıran bir padişah" olarak nitelemektedir. [159]

[158] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 556.

[159] Necati Salim; s. 17.

İKİNCİ BÖLÜM

SEFER PLANI, SEFERBERLİK VE YIĞINAK PLANLARI VE UYGULAMALARI

A. SEFER PLANLARI

1. Osmanlı Ordusunun Sefer Planı

Akkoyunlulara karşı girişilecek bir sefer halinde Osmanlı ordusunun uygulayacağı harekât planı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanamamıştır. Ancak, olayların incelenmesi sonucu varılan kanağe göre, sefer planı genellikle 1473 yılı ilkbaharında, Uzun Hasan'ın asıl kuvvetleri üzerine yürünerek taarruz etmek esasına dayanmaktaydı. Bu ana prensibe göre, sefer planının ayrıntıları şöylece sıralanabilir :

a. Yığmak yürüyüşleri sırasında, Rumeli Akıncı Birliklerini düşman arazisine göndermek suretiyle, düşman yığnağına elverişli bulunan yerleri önceden tahrip etmek; bu bölge halkını sindirmek ve morallerini çöktürmek; düşman yığmak harekâtını taciz etmek, geciktirmek, bu sırada uzak keşif ve arazi keşfi gibi ön görevleri yapmak.

b. Düşmanın aynı amaçla girişeceği bir harekâta ise; düşman kuvvetlerini Osmanlı topraklarına ulaşmadan önce karşılamak ve yapılacak yığmak harekâtını düşman taciz ve baskınlarından korumak.

c. Asıl cephedeki yığmak harekâtı bu şekilde örtülürken, düşmanın müttefiki olan devletlere karşı da, gereğinde harekâta girmeye olanak sağlayacak tertipler almak.

d. Yığnağın zamanında bitirilebilmesi için gerekli önlemleri almak; yığnağın tamamlanmasından ve birliklerin muharebe tertip ve görevlerinin saptanmasından sonra erkenden harekete geçmek suretiyle harekâta ön almak.

e. Yürüyüş sırasında düşmana rastgelenen yerde taarruz edilerek onu, geniş ülkesinin derinliklerine çekilmesine ve savaşı uzatmasına meydan vermeden yoketmek.

Osmanlı ordusu, iyi teşkilatlanmış ve eğitimini pekiştirmiş olan birlikleriyle, ilkel silahlarla donatılmış, ateşli silahlardan yoksun ve fakat savaşkan olan düşmanına karşı bu harekât planını, özellikle zaman faktörünü gözden kaçırmadan hemen tamamıyla uygulayarak zaferi hazırlamayı başarmıştır.

2. Akkoyunlu Ordusunun Sefer Planı

Akkoyunluların Sefer Planları hakkında da kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanamamıştır. Ancak, yapılmış olan harekâtın incelenmesi sonucu, bu sefer planının şu esasları kapsadığı kanısına varılabilir :

a. Batı'da Osmanlı Devleti'ne düşman olan Hristiyan devletlerle ve Anadolu'da Osmanlı Devleti'ne başkaldıran beyliklerle işbirliği yapmak suretiyle, Osmanlı ordusunu birkaç cephede savaşmak zorunda bırakmak.

b. Büyük kuvvetleriyle ülkenin başkenti olan Tebriz ve çevresinde yığmak harekâtına başlarken, diğer bir kısım kuvvetlerle de, ileride Osmanlı sınırına yakın bir bölgede toplanarak seferberlik ve yığmak harekâtını örtmek ve Osmanlı akıncı birliklerinin baskınlarına karşı koymak.

c. Osmanlı ordusunu sınırlardan itibaren karşılamak ve onu Akkoyunlu ülkesi derinliklerinde yolsuz ve dağlık bir bölgeye çekmek suretiyle kendi ülkesinden ve ikmal kaynaklarından yeterince uzaklaştırmak; nehir, boğaz ve geçitlerde çıkacak fırsatlardan yararlanarak baskın tarzındaki darbelerle onu yıpratmak ve böylece kuvvet üstünlüğünü ele geçirdikten sonra kesin sonuçlu harekâta girişerek Osmanlı kuvvetlerini yoketmek.

Uzun Hasan'ın Otlukbeli Meydan Muharebesi öncesi politik girişimleri ve Otlukbeli Meydan Muharebesi sırasında harekâtın seyri, Akkoyunluların yukarıda ana hatlarıyla belirlenen bu sefer planı çerçevesinde hareket etmiş oldukları kanısını kuvvetlendirmektedir.

B. SEFERBERLİK PLANLARI

1. Osmanlı Ordusunun Seferberlik Planları

Osmanlılarda genel olarak sefere ilkbaharda başlanır ve muharebeler kış bastırmadan önce son verilir. Bu bakımdan bir sefer için seferberlik hazırlıklarına kış süresince devam olunur ve baharın başlangıcında seferberlik tamamlanmış olurdu.

Daimi ordüyü oluşturan Kapıkulu Ocakları sefer kadrosuyla köklü bir biçimde kurulmuş bulunmaktaydı. Sadece yiyecek ve eşya ağırlıkları için yeteri kadar büyük ve saka hayvanlarının sağlanması, yani Seyis-hanenin mekkâre ihtiyacının tamamlanması üzerine, çok kısa sürede seferberliğini tamamlamış olurdu.

Seferberlik daha çok eyalet askerleri için söz konusuydu. Çünkü bu kuvvetler, barış zamanında kendi iskân bölgelerinde sivil yaşamlarını sürdüren, tarım ve diğer sanatlarla uğraşan yükümlülerden oluştuğundan, bunların bir savaşa hazırlanabilmeleri için seferberlik hazırlıklarını tamamlamaları gerekirdi. Eyalet askerinin büyük rütbeli komutanları olan Beylerbeyi ve Sancak Beyleri'nin devamlı olarak maiyetinde bulunan ve "kapı halkı" adı verilen ücretli askerler, seferde o eyalet veya sancağın teşkil etmekle sorumlu bulunduğu birliğin ve karargâhın çekirdeğini oluştururdu. Seferberlik hazırlıkları yazılı bir plan yerine tımar sisteminin kendine özel otomatizmi ile sağlanırdı. Ötedenberi uygulanan tımar sistemine göre eyalet askerleri önce bağlı oldukları Çeribaşı'lar emrinde toplanırlar ve sırasıyla subaşı, alaybeyi ve sancak beylerinin komutalarında birleşmek suretiyle Beylerbeyinin emrine girerler ve o eyaletin bir bütün halindeki kuvvetini teşkil ederlerdi. Tımar ve zeamet sahiplerinin beraberlerinde getirdikleri ve "Cebelû" denen tam teçhizatlı süvari askerlerinin üç gün içinde belli merkezlerde toplanmalarıyla, eyalet askeri seferberliğini tamamlamış ve sefere hazır bir hale gelmiş olurdu. Rumeli ve Anadolu eyalet askerlerinin seferber duruma girebilmeleri için Padişahın, genel seferberlik emri ve seferberlik hazırlıkları için uygulanacak bir plan niteliğinde olan fermanıyla, bütün memlekete, beylerbeyleri, sancak beyleri, çeribaşılar ve subaşılarla birlikte özellikle bölge kadılarına, eyalet askerlerinin nerede ve ne zaman hazır bulunacakları, ana yollar üzerindeki menzil noktalarında kimlerin ne miktarda yiyecek ve yem maddeleriyle ihtiyaç maddelerini bulundurmaktan sorumlu olduğu bildirilirdi. [160]

Akkoyunlularla savaş öncesi de bu esaslar dahilinde ilgililere padişahın fermanı ulaştırılmak suretiyle seferberlik hazırlıkları tamamlanmıştır.

2. Akkoyunlu Ordusunun Seferberlik Planları

Akkoyunluların seferberlik planları hakkında kaynak eserlerde bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla beraber Uzun Hasan'ın 1453'te Akkoyunlu hükümdarlığını ele geçirmesinden sonra 1472 yılına kadar birbirini ardınca yapmış olduğu seferler ve kurduğu geniş imparatorluk dikkate alınırsa, Uzun Hasan'ın büyük çapta daimi bir orduya sahip olduğu, kısa bir sürede bu orduyu toplayarak yeni seferler tertip edebildiği; bu kuvvetin noksanlarını tamamlamak ve yeni birlikler teşkil etmek üzere duyuru esasına dayanan bir seferberlik sistemiyle eli silah tutan herkesin silah altına alındığı (Nefiri Âm) sonucu çıkarılabilir.

[160] Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; c. III, ks. 1, s. 250.

C. YIĞINAK PLANLARI

1. Osmanlı Ordusunun Yığnak Planı

Fatih, asıl kuvvetlerinin ilk yığnak bölgesi olarak Bursa civarında Yenisehir Ovası'nı seçmişti. Buna göre, Rumeli'de hazırlıklarını tamamlayan eyalet askerinin Gelibolu üzerinden Çanakkale Boğazı'nı geçmesi ve Yenisehir bölgesinde toplanması; Kapıkulu askeriyle İstanbul çevresindeki diğer birliklerin de Beşiktaş-Üsküdar arasında Boğazı geçerek İzmit-İznik yoluyla Yenisehir'e gelmeleri ve Rumeli eyalet askeriyle bu bölgede birleşmeleri planlanmıştır.

Anadolu eyalet kuvvetlerinin yığnağının ise, biri Ankara civarında Beypazarı, diğeri Tokat civarında Kazova (Kazabat) olmak üzere, iki ayrı bölgede tamamlanması planlanmıştır. Karaman Valisi Şehzade Mustafa Çelebi Karaman kuvvetleriyle Beypazarı'na, Amasya Sancak Beyi Şehzade Bayezid'de, kendi askerleriyle Kavoza'ya intikal edeceklerdi. Yığnak bölgelerinde toplanma ve hazırlıkların tamamlanmasından sonra ordunun bütünüyle Sivas bölgesinde toplanması ve savaş için son hazırlıklarını Sivas'ta tamamlaması planlanmıştır.

2. Akkoyunlu Ordusunun Yığnak Planı

Uzun Hasan, Akkoyunlu ordusunun yığnağı için biri ilerde Erzincan Tercan bölgesinde, diğeri geride Başkent Tebriz ve çevresinde olmak üzere iki yığnak bölgesi seçmişti. Ordu büyük kısmının yığnağını, Tebriz çevresinde tamamlaması planlanmıştır.

D. SEFERBERLİK VE YIĞINAĞIN YAPILMASI

1. Osmanlı Ordusunun Seferberlik ve Yığnağının Yapılması

Osmanlı ordusunda seferberlik ve yığnak planlarının nasıl uygulandığı, aşağıda sırasıyla değinilecek olayların ışığı altında izlemek daha uygun olacaktır :

Fatih, Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin nedenleri bölümünde kısaca değinildiği gibi, 1472 yılı ortalarında Akkoyunlu kuvvetlerinin Osmanlı topraklarına saldırarak Tokat'ı tahrip etmelerine ve Karamanoğullarına yardım amacıyla Anadolu ortalarına kadar girmelerine çok üzülmuş ve kızmış; Eylül 1472 başında otağını Anadolu yakasına geçirerek Üsküdar'da kurdurmış; Uzun Hasan'a karşı çok acele sefere çıkılması için sefer hazırlık emrini de vermişti. [161]

[161] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 309.

Bu maksatla bir taraftan sefere ait emirler ve hükümler yazılmaya başlanmakla beraber hükümdar, bu kritik devrede, çok güvenilir, her bakımdan güçlü ve geniş tecrübelerle sahip olduğu denenmiş bir kişinin sadrazamlığa getirilmesinin gerekli olduğunu düşünmüş ve daha önce Sadrazamlık'tan azlederek Gelibolu Sancak Beyliği ve Donanma komutanlığı görevini verdiği Mahmut Paşa'yı ikinci kez Sadrazamlığa atamıştı. Mahmut Paşa derhal İstanbul'a gelerek Fatih'in elini öpmüş ve göreve başlamıştı. Fatih'in devlet ileeri gelenleriyle yaptığı divan toplantısında komutanlar : "Eylül ayının girmiş ve savaş mevsiminin geçmekte olduğunu, kışın seferin güç olacağını ve özellikle harekâta girilecek bölgede kışın daima pek şiddetli geçtiğini, ayrıca gerekli harp hazırlığının da böyle çok kısa bir zamanda istenilen şekilde tamamlanamayacağını, acele toplanmış kuvvetlerle Uzun Hasan gibi güçlü bir hükümdarın üzerine gitmenin uygun olamayacağını, bu nedenle, şimdilik yalnız Karaman'a karşı harekât yapılmasını, Akkoyunlular üzerine yapılacak seferin ertelenmesini ve kışın hazırlıklarla geçirilmesini" önermişlerdi. Mahmut Paşa, divan toplantısında seferin zamanı hakkında padişaha : "Seferden maksat Uzun Hasan'a haddini bildirmek ise, bu mümkün olmayacaktır. Çünkü ordu Karaman'a vardığı zaman kış bastırmış olacağından ileri gidemeyecek ve oralarda kışlamak zorunda kalınacaktır. Halbuki orduyu bu mevsimde oralarda beslemek ve barındırmak çok zordur. Eğer seferden maksat, yalnız Uzun Hasan'ın gönderdiği kuvvetleri yenilgiye uğratmaksa, o takdirde Padişahımızın hareketine lüzum yoktur. Çünkü Karaman'a gelmiş olan Uzun Hasan kuvvetlerinin, Konya Valisi Mustafa Çelebi maiyetine verilecek bir kısım kuvvetle ezmek her zaman mümkündür. Onun için hazırlıklarımızı tamamlamak üzere baharı beklemek uygun olur" diyerek önerisini ayrıntılarıyla belirtmişti [162]. Ayrıca Gedik Ahmet Paşa da başka bir önlem olarak Rumeli'den Anadolu'ya getirilecek akıncılarla, bahara kadar doğudaki düşmana sınır bölgesinde akımlar yapmak suretiyle gerekli tahrip ve keşiflere girilmesinin uygun olacağını önermişti.

Fatih, bu öneri ve önlemleri uygun bulduğundan, seferin 1473 yılına bırakılmasına karar vermiş ve sefer hazırlıklarına O yılın Ramazan Bayramı'ndan sonra başlanması, ilgili menzillerde yiyecek ve diğer levazım maddeleri bakımından gerekli hazırlık ve stokların yapılması için kadırlara fermanlar gönderilmişti. Fatih'in bu maksatla kadırlara yayınladığı ferman, özetle şöyleydi : "Bu emrim alınınca memleketimin bütün kadırları bilmelidirler ki bu Ramazan Bayramı'ndan sonra ben, ordum O Şark Valisi Uzun Hasan üzerine harekete karar verdim. Bu emrimi alın-

ca hemen her biriniz belirli menzillerde gerekli madde ve zahireyi hazırlatınız. İhmal etmeyiniz ki sorumlu oluyasınız. 877 yılı Ramazan ortasında İstanbul'dan yazıldı" [*]

Sefer, ertesi yıla ertelendiği halde padişahın otağı "bir uğursuzluk olmasın" inancıyla, o kış Üsküdar'da kurulduğu gibi bırakılmıştı. Bu sıralarda Venedik ile de savaş halinde bulunulmasına ve Haçlı donanmasının Osmanlılar zararına harekete geçmiş olmasına rağmen, Fatih kararında hiçbir değişiklik yapmadan Akkoyunlulara karşı sefer hazırlıklarını devam ettirmişti. Önce, Gedik Ahmet Paşa'nın önerisi çerçevesinde hareket edilerek, Rumeli akıncılarının doğu sınırına gönderilmesi emredilmiş ve ünlü akıncı beylerinden Mihaloğlu Ali Bey'e Sivas, kardeşi İskender Bey'e Kayseri sancakları ve tımarları verilmiş, Bâli Bey'de Niksar Subaşılığı'na atanmıştı. Bu emirler gereğince Mihaloğlu Ali Bey emrinde 50.000 kadar Rumeli akıncı kuvvetleri olduğu halde önden yola çıkarılmıştı. [163] Fatih Gedik Ahmet Paşa'yı da bu kuvvetlerle birlikte göndererek, bu akıncı grubuna "Düşman ülkesinin Osmanlı sınırına yakın bölgelerinin talan edilmesi" görevini vermişti. [164]

Ordunun savaş hazırlıkları devam ederken bu akınlar yapılmış ve özellikle en çok Bayburt ve çevresi vurulmuş, Kemah ve Erzincan çevresindeki birçok köyler yağma ve tahrip edilmişti. Böylece çevre halkının bir kısmı Osmanlılar ve diğer bir kısmı da Akkoyunlular bölgesine göç etmişlerdi. [165]

Fatih; 1472 sonlarında imparatorluğunun her tarafına "Uzak sefer hazırlığı" emrini yayınlarken, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a da "İlkbaharda geleceğini ona göre hazır olmasını" bir mektupla bildirmekten çekinmemişti. [166]

Personel seferberliğinde Nefir-i Âm usulu uygulanmış, yani eli silah tutan herkes silah altına çağırılmıştı. [167]

Bu arada bütün Rumeli ve Anadolu beyleri ile, bağlı Hristiyan beyliklerine, savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra orduya katılacakları yerler emredilmişti. Buna göre Yunanlılar, Arnavutlar, Sırp'lar ve Ef-

[*] Feridun Bey, c. I, s. 232'de bu tarih Hicri 887 olarak gösterilmektedir. Bu tarihin Milâdî 1472 yılının karşılığı olan Hicri 877 yılı olması gerekir.

[163] Anhegger, Robert; Mu'âll'nin Hünkârname'si, Tarih Dergisi, c. I, s. 150.

[164] Hoca Sadettin; Tac'üt - Tevarih c. I, s. 529.

[165] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 312.

[166] Kemalpaşazade; Tevarih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 333.

[167] Ali; Künh'ül-fihbar, s. 147/a.

lâkhılarından kurulu Hristiyan yardımcı kuvvetler, Ankara'da orduya katılmış olacaktı. Bunlardan yalnız Eflâk kuvvetlerinin mevcudu 12.000'i bulmaktaydı. [168]

Sefer hazırlıkları 1472/1473 kış ayları süresince devam etmiş ve ordu ancak 1473 İlkbaharında hareket edebilecek hale gelmişti. [169]

Fatih, büyük oğlu Bayezid ile ortanca oğlu Mustafa Çelebi'yi savaşa götürmeyi, küçük oğlu Cem'i de "taht muhafızı" unvanıyla saltanat naibi olarak İstanbul'da bırakmayı kararlaştırmıştı. [170]

2. Akkoyunlu Ordusunun Seferberlik ve Yiğnağının Yapılması

Olayların akışına göre Osmanlı Devleti ile bu savaşın artık kaçınılmaz olduğunu anlayan Uzun Hasan da, hemen sefer hazırlıklarına başlamış ve bu amaçla eyaletlere gerekli emirleri göndermişti.

Ordusunun ilkbaharda sefere hazır bir duruma gelebilmesi için İran, Fâris, Irak, Azerbeycan ve Doğu Anadolu'da Nefiri Âm (eli silah tutan herkesin silah altına çağırılması) ilan olunmuştu. Bu arada Uzun Hasan'ın çok güvendiği Türkmenler de bütünüyle silah altına çağırılmıştı. Akkoyunlu ordusu genellikle Türkmenler, Karakoyunlular, İranlılar, Gürcüler, Tatarlar ile bölgedeki diğer yerli halktan kurulmuştu. Uzun Hasan savaş için Karakoyunlulara pek güvenemiyordu. Çünkü, Karakoyunluları ancak para vermek ve diğer önlemlere başvurmak suretiyle muharebeye sevkdebilmekteydi. Bu bakımdan bütün ümidini Türkmen askerlere bağlamıştı. Ancak Türkmenlerin uzak yerleşim bölgelerinde bulunuşu, Akkoyunlu ordusunun seferberliğini ve yiğnağını tamamlamasını geçiktirmektedir.

E. TARAFLARIN ŞEFERBERLİK VE YIĞINAK PLANI VE HAREKÂTI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

1. Osmanlılar

Yaklaşık olarak 8-9 ay sonra yapılacak bir harekât için geniş ölçüdeki sefer ve yiğnak hazırlıklarını örtmek ve sınır bölgesindeki halkın moralini pekiştirmek üzere önceden akıncı harekâtına girişilmesi ve Akkoyunluların Tokat baskınına bu biçimde bir çeşit misilleme yapılması,

[168] Tansel; s. 313.

[169] Anhegger; s. 150.

[170] Angielello; Historia Turchesca (Türk Tarihi) Çev. Kâzım Neki, s. 43, 44. ve Öztuna Yılmaz; Türkiye Tarihi, c. III, s. 52-53.

düşman üzerinde beklenen etkisini göstermişti. Böylece seferberlik ve yığınak yürüyüş harekâtını güvenle ve tasarlanan plana göre başarı ile yapmak mümkün olmuş ve hiçbir baskın ve tacize uğramadan kolaylıkla ve süratle yürütülmüştü.

Osmanlı ordularının bu tarihe kadar giriştikleri çeşitli harplerde, genellikle muhtemel savaş alanına yakın bir bölgede yığınak yaptıkları bilinmekteydi. Fakat Otlukbeli Meydan Muharebesi öncesi daha geniş bir stratejik görüşle Yenisehir, Beypazarı ve Kazova gibi birbirinden oldukça uzak üç ayrı bölgede toplanma, o zamana kadar uygulanmış bir yığınak usulü değildi. [171] O tarihteki dış siyasi durum ve koşullarla, öncelikle batıdaki düşmanların yaratmaları beklenen muhtemel tehlike ve Güney Anadolu'da sindirilmiş olan Karamanlıların güvenilmez, kuşku tutumları ve doğuda Akkoyunlulardan daima beklenen saldırı, baskın ve tacizler, Fatih'i bu çeşitli ihtimallere karşı hazırlıklı olmaya ve kademeli bir yığınak tertibi almaya zorlamış olmalıdır. Bu nedenle Karaman Valisi Mustafa Çelebi'nin Afyon'da toplanmış bulunan kuvvetlerini, Bursa yığınak bölgesine getirtmek mümkün iken, bunlara gereksiz yürüyüşler yaptırmadan, güvenlik ve beslenme işlerini zorlaştırmadan Beypazarı'na doğru yürütmesi daha uygun görülmüştür. Edirne'de toplanan Rumeli Eyalet askerini Çanakkale'den, ve İstanbul'daki kapıkulu askerinin İzmit üzerinden en kestirme yoldan Yenisehir bölgesinde toplamak, öteden beri uygulanan en uygun bir toplanma harekâtı idi. Şehzade Bayezid kuvvetlerini yine en kestirme yollardan Sinop, Kastamonu ve Yozgat merkezlerinde, yan yürüyüşler yapmak zorunda bırakılmadan Kazova bölgesinde toplayarak Sivas'a götürmek, yığının en kısa zamanda ve güvenle tamamlanmasını mümkün kılmıştır.

Böylece gereksiz yürüyüşlere meydan bırakmadan ve beslenme zorluklarıyla karşılaşmadan, seferberlik ve yığının tam bir güvenlik sağlayacak şekilde planlanmış ve uygulanmış olması, bu devirdeki Osmanlı ordusunun yüksek sevk ve idarede ulaştığı büyük gelişmeye bir örnek olarak gösterilebilir.

Eğer seferberlik ve yığınakta bu başarı sağlanamamış olsaydı, muhtemelen yüksek hareket ve manevra kabiliyetine sahip olduğu bilinen yükü hafif Akkoyunlu kuvvetlerinin, erkenden sınırları geçerek Osmanlı topraklarını çignemeleri mümkündü. Gerçekten de Uzun Hasan, doğudan ve güneyden herhangi bir endişe duymadığı için, büyük vurucu kuvvetlerini süratle Osmanlı sınırında toplayabilir ve savaşı Osmanlı ülkesine intikal ettirebilirdi. Nitekim Osmanlılar, Sivas'ta toplandıkları zaman,

[171] Necati Salim; Otlukbeli 1473, 88 No. lu Askeri Mecmua Lahikası, s. 20.

Akkoyunlu ordusu ile bu bölgede karşılaşabileceklerini düşünmüşlerse de, gerçekte henüz düşman bu bölgeye ulaşamamıştı. Bu sırada Akkoyunlular ancak Erzincan-Tercan bölgesinde yığınağını yapmaya çalışmaktaydı.

Yığınağın başarıyla tamamlanışından daha önce düşman sınırlarına sevk edilmiş ve akınlara girişmiş bulunan Rumeli akıncılarının yaptıkları sürekli saldırı ve tacizlerin de büyük rolü olduğunu unutmamak gerekir. Gedik Ahmet Paşa'nın bu isabetli görüş ve tedbirlerini büyük bir diayetle uygun bularak Rumeli akıncılarını erkenden bu bölgeye getiren Fatih, hem kendi yığınağını hızlı ve güvenle yürütmüş ve hem de, Akkoyunluların yığınağını geciktirmişti. Böylece düşmanın sınır vilayetlerindeki bölge halkını sindirerek savaş için elverişli ortamı hazırlamış ve ülke de gerekli morali kazanmıştır.

2. Akkoyunlular

Saldırgan ve düşmanca davranış ve tutumuyla Osmanlı Devleti'ni zorla savaşa sürükleyen Uzun Hasan, Timurlenk'in daha önce bu bölgede kurduğu hegemonya'yı yeniden kurmak niyetinde olduğundan, savaşı taarruzi olarak sevk ve idare etmesi gerekiyordu. Bu maksatla ordusunu başkent olan Tebriz çevresinde değil, Osmanlı sınırlarına daha yakın bir yerde toplamak istemişti. Fakat Akkoyunlu ordusunun, ülkenin coğrafi ve stratejik durumu nedeniyle, biri Tebriz ve diğeri Erzincan çevresi olmak üzere, iki ayrı bölgede toplanma zorunluğu, Türkmen ordusunun yığınağının geçikmesine sebep olmuştu.

Akkoyunlu ordusunun yığınakta geç kalmasına yol açan diğer önemli bir neden de, bölgedeki uzun kış mevsiminin o günkü koşullarda toplanma ve kıt'a intikalleri üzerine koyduğu ağır tahditlerdir. Nitekim bölgede şiddetli geçen kış aylarında yağan yoğun kar, nisan sonlarına kadar, hatta bazı yerlerde mayıs ortalarına kadar, yol ve dağ geçitlerinde yaya ve atlı yürüyüşleri büyük çapta engellemektedir. Bu bakımdan Tebriz civarındaki yığınak bölgesinde Akkoyunlu ordusu büyük kısmının toplanması en erken haziran başlarında tamamlanabilirdi. Tebriz'den Hoy - Karaköse - Tahir Gediği - Erzurum üzerinden Erzincan'a kadar ortalama 800 km. lik bir yürüyüş mesafesi olduğuna göre, Tebriz'den haziran başlarında hareket eden Akkoyunlu ordusu bir ay kadar sonra, yani temmuz başlarında Erzincan'a varabilirdi. Buradan da Sivas'a kadar ayrıca 300 km. kadar bir yürüyüş mesfesi olduğuna göre Erzincan'da durmadan Sivas doğrultusunda ilerleyecek Akkoyunlu ordusu en erken tem-

muz ortalarında Sivas'a varabilirdi. Halbuki yığınakta ön alan Osmanlı ordusu temmuz ortalarında çoktan Sivas'ı geçmiş ve Erzincan dolaylarına varmış bulunuyordu. Görülüyor ki bölgenin Coğrafi durumu ve iklim koşulları, Uzun Hasan'ın harbi istediği zamanda Osmanlı topraklarına sürebilmesini engellemiş ve bunun sonucu olarak da yığınakta durum üstünlüğünü kaybetmesine ve harbi kendi toprakları içerisinde kabul etmesine neden olmuştur. Akkoyunluların iklim ve hava koşulları yüzünden yığındaki bu geçikmeleri şüphesiz harbin kaderini önemli ölçüde etkilemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARBİN NEDENLERİ, İLANI, HAREKÂT VE MUHAREBELER

A. HARBİN BAŞLICA NEDENLERİ, İLANI VE TARAFLARIN MUHAREBE ÖNCESİ HAREKÂT VE YÜRÜYÜŞ FAALİYETLERİ

1. Harbin Nedenleri

Yukarıda dış siyasi durumla ilgili açıklama sırasında geçen olayların ışığı altında, Osmanlı ve Akkoyunlu devletleri arasındaki ilişkileri giderek gerginleştiren ve II. Mehmet (Fatih)'i Akkoyunlulara karşı bir sefer açmaya zorlayan nedenler, şöyle özetlenebilir :

1. Fatih'in Anadolu'daki diğer küçük devletleri Osmanlı ülkesine katması veya kendi nüfuz ve koruması altına alması.

2. Uzun Hasan'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nu siyasi yönden tecrit ederek zor duruma sokmak için, Haçlı devletlerle işbirliği ve ittifaklar kurması ve bu amaçla Venediklilerden askeri ve teknik yardım almaya teşebbüs etmesi, kayınpederi olan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun topraklarını kendi ülkesine katmak amacıyla, bu devlete dokunulmaması için Fatih'i küçük düşürecek isteklerde bulunması.

3. Uzun Hasan'ın kendi siyasi çıkarlarını sağlamak için, başta Karamanoğulları olmak üzere, Anadolu beyliklerini kendi nüfuz ve koruması altına alması ve önce Koyulhisar Kalesi'nin alınması olmak üzere, sınır olaylarını sürdürmesi ve bu arada insanlık dışı zulüm, yağma ve tahriplere girişmek suretiyle iki büyük Türk ve Müslüman Devlet arasındaki ilişkileri çok gergin ve onarılmaz bir duruma sokmuş olması.

4. Fatih'in halasının oğulları olan Karamanoğullarının, kendi saltanat hırsları uğrunda, iki büyük Türk Hükümdarı'nın aralarını açmak için her çeşit siyasi kışkırtmalara başvurmaları ve sıkı sıkıya Akkoyunluların himayelerine sığınmaları.

5. Osmanlı Devleti'nin, devamlı mücadele içinde bulunduğu Batılı devletlerle Akkoyunlular ve Karamanoğulları arasında Osmanlılar zararına ittifaklar kurulmasına çalışılması ve özellikle Uzun Hasan'ın 13 Eylül 1472'de Macaristan ve Venedik ile bir ittifak antlaşması yapmış olduğunun, yakalanan Akkoyunlu elçilerinin itirafıyla meydana çıkması.

6. Doğunun büyük sultanı olmak hülyasına kapılan uzun Hasan'ın, Ebusaiti yendikten sonra Osmanlı Hükümdarına pervasızca meydan okuması bu arada yazdığı mektupla Kızılırmak - Konya Ereğlisi hattı doğusunu ve Trabzon'u resmen istemiş olması ve buna ilaveten zafernameleleriyle birlikte gönderdiği kesik başlarla Fatih'i bayağı şekilde tehdit etmesi.

7. 1472/1473 yılında Uzun Hasan'ın, Birecik üzerinden İskenderun Körfezi'ne inmek suretiyle Akdeniz'e çıkmak istemesi ve böylece Haçlı müttefikleriyle direkt olarak bağlantı kurmaya çalışması, bunun Osmanlı Devleti'ne karşı bir harekât hazırlığı olduğunun açık bir şekilde ortaya çıkması, böylece bir işbirliği sonucu kısa sürede ateşli silahlarla donatılacak bir Akkoyunlu ordusunun taarruzunu, doğmadan boğabilmek için zaman kalmadığını gören Fatih'in bütün hazırlıklarını bir an önce bitirmek kararını almış olması.

8. Akkoyunluların Tokat Şehri'ni baskınla tahrip ettikten sonra Karamanoğulları'na yardım amacıyla Anadolu ortalarına kadar girerek, rastgeldikleri yerde Osmanlı kuvvetlerine saldırmış olmaları (Eflatunpınar muharebesi).

İşte bu nedenlerin yarattığı siyasi baskıların dayanılmaz bir dereceye kadar yükselmesi ve çok cüretli bir şekilde yönetilen ağır saldırıların da, Osmanlı ülkesindeki sükun ve devlet otoritesini tamamen sarsmaya başlamasıyla, savaştan kaçınma imkânının kalmadığını gören II. Mehmet (Fatih), daha fazla gecikmeyi tehlikeli bularak Akkoyunlular ile savaşa karar vermişti.

2. Harbin İlanı :

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında olumsuz yönde gelişen ilişkiler ve Uzun Hasan'ın uzlaşma kapılarını kapayan girişimleri, her iki devleti 1472 yılı ikinci yarısında bir harbin eşiğine getirmiş ve Fatih, Uzun Hasan'ı Osmanlı ülkesine tecavüz etmek, ahalisine zulüm yapmak ve çeşitli rezaetlere sebep olmakla suçlayarak kendisini öldürmek ve memleketini tahrip etmek üzere 1473 baharında harekete karar verdiğini bir mektupla açıkça bildirmişti ki, o günlerin koşullarında bu mektup tam anlamıyla bir harp ilanı demektir. 1472/1473 kışını hazırlık ve sınır boylarında akıncı harekâtı ile geçiren Osmanlı ordusu, Nisan - 1473 başlarında sefer hazırlıklarını tamamlamış bulunuyordu. Yerli kaynaklar, Fatih'in bu sefer için çok acele ettiğini ve hatta "Eğer mümkün olsaydı bütün servetimi vererek baharı satın alırdım." dediğini kaydetmektedir. [172]

[172] Kivami; Fetihname-i Sultan Mehmet, Neşreden; Franz, Babinger, İstanbul, Maarif Basımevi, 1955, s. 212.

3. Tarafların Muharebe Öncesi Harekât ve Yürüyüş Faaliyetleri :

a. Osmanlı Ordusunun Harekât ve Yürüyüş Faaliyetleri (Kroki : 1)

Osmanlı ordusu, Başkomutanlık Karargâhı ile 11 Nisan 1473 Pazar Günü saat 11.00 sıralarında (13 Zilkade 877 alaturka saat 04.00'te) Üsküdar'dan hareket ederek İznik - Yenisehir doğrultusunda yürüyüşe geçmişti. Padişah, bu kuvvetlerin başında bulunmaktaydı.

Rumeli askeri, Nisan 1473 başlarında Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu yakasına geçmiş ve Bursa üzerinden ilerleyerek Yenisehir ordugâhında toplanmıştı. [173]

Başkomutanlık Karargâhı ve Kapıkulu askerinin Yenisehir bölgesinde Rumeli kuvvetleriyle birleşmesinden sonra, Yenisehir - Beypazarı - Ankara - Kayseri - Sivas genel doğrultusunda yürüyüşe devam olunmuş, Şehzade Mustafa Çelebi kuvvetleri, Beypazarı'nda orduya katılmıştı.

Yürüyüş tertibi şöyle düzenlenmişti: Önde Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa komutasında Rumeli Eyalet kuvvetleri; onun arkasında Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa komutasında Anadolu Eyalet kuvvetleri; daha geride kapıkulu askeri ve Şehzade Mustafa Çelebi kuvvetleri, ayrı yürüyüş grupları halinde ilerlemekteydi.

Fatih, emrindeki ordu büyük kısmıyla yürüyüşe geçerken, Rumeli Akıncıları'nın başında ileri sürülmüş bulunan Mihaloğlu Ali Bey, Kayseri dolaylarında 100 kadar yabancı atlıya rastlamıştı. Uzun Hasan'ın zulmünden kaçtıklarını, Osmanlılara sığınmak için geldiklerini söyleyen bu atlıların gerçekte Mihaloğlu Ali Bey'i öldürmek göreviyle geldikleri anlaşılmış ve derhal tutuklanmışlardı. [174] Ali Bey, daha sonra Semensa adlı bir Akkoyunlu casusundan "Uzun Hasan'ın 50.000 kişilik bir kuvvetle baskın yapmak üzere hazırlandığını" öğrenmiş ve O'nu serbest bırakmıştı. [175]

Mihaloğlu Ali Bey, kuvvetleriyle Akkoyunlu sınırı bölgesine gelince, daha önceden düşman tarafına gönderdiği ajanı Melikşahı Rûmi geri gelmiş ve "Uzun Hasan'ın, kendisi ortada, Emir Bey sağ kanatta, Süleyman Bey sol kanatta olmak üzere, üç grup halinde 30.000 kişilik bir kuvvetle kendisine (Ali Bey'e), bir gece baskın yapmaya hazır bulunduğunu" haber vermişti. Bunun üzerine Ali Bey, askerlerine çadırlarını sök-

[173] Hoca Sadettin; Tac'üt-Tevarih, s. 527.

[174] Anhegger, Robert; Mu'âli'nin Hünkârname'si, Tarih Dergisi, c. I, s. 150.

[175] a. g. e.; s. 150.

türmüş ve düşmanı yanıltmak amacıyla geceleyin boşalttığı ordugâhta ateş yaktırmış ve böylece Akkoyunluların baskınına boşa çıkartmıştı. [176]

Ertesi günü Akkoyunlularla Ali Bey kuvvetleri arasında akşama kadar süren kanlı bir savaş olmuş ve düşman kuvvetleri çekilmek zorunda kalmışlardı. [177]

Bu muharebede Ali Bey kuvvetlerinin sağ kanadına Semsam, sol kanadına da İskender Bey komuta etmişlerdi. Fatih, bu muharebedeki başarısından ötürü Ali Bey'e takdirlerini bildirmişti. [178]

Böylece Ali Bey, sınır bölgesine yerleşerek buradan düşman ülkesine geceli ve gündüzlü akınlar yapmış ve pek çok tutsak ve ganimetler almıştı. [179]

Fatih, kapıkulu birlikleriyle İstanbul'dan yola çıkışından itibaren 40 gün sonra, Kayseri çevresine ulaşmış bulunuyordu. [180] İşte bu sıralarda Uzun Hasan'ın casusu olan Semensa, Fatih'in genel karargâhına gizlice girmeyi başarmışsa da, tanındığı için derhal yakalanmış ve doğru söylemesi şartıyla, canına dokunulmayarak hükümdarın huzuruna çıkarılmıştı. Semansa, Uzun Hasan'ın Aladağ çevresinde bulunduğu, kendisinin bu mesafeyi 10 günde aldığını, fakat ordunun bu yolu ancak bir ayda geçebileceğini, ayrıca Yusuf Mirza'nın (1472 Eflatun Pınar Muharebesi'nde Osmanlılara tutsak düşen Akkoyunlu komutanı Yusuf-ça Mirza), sağ olup olmadığını ve Osmanlı Padişahı'nın harp veya barış yönünden eğilimini öğrenmek için geldiğini söylemiş ve ikinci kez serbest bırakılmıştı. [181]

Semensa, altı gün sonra tekrar Uzun Hasan'a ulaşmış ve gördüklerini O'na anlatmıştı. [182]

Amasya Sancak Bey'i olan Şehzade Bayezid Çelebi, Fatih'in daha önce istemiş olduğu 10.000 öküz arabasıyla 1.000 topçu cephane arabasını, Tokat yoluyla Sivas'a getirmiş ve burada kendi kuvvetleriyle orduya katılmıştı. [183]

[176] a. g. e.; s. 151.

[177] a. g. e.; s. 151.

[178] a. g. e.; s. 151.

[179] Nesri; Kitab-ı Cihan-nüma, c. II, s. 803-805.

[180] Anhegger; s. 151.

[181] a. g. e.; s. 151-152.

[182] a. g. e.; s. 145-166.

[183] a. g. e.; s. 152.

Ordunun Sivas'a gelmesi Sivaslıları da memnun etmişti. Fatih, bu şehirde ordudaki 100.000 kadar savaşıyı toplayarak denetlemişti. Bu denetleme, bir çeşit yoklama demektir. Fatih, aynı zamanda bu vesileyle, ilerde yapılacak muharebede, bu büyük ordunun emir ve komuta bakımından nasıl bir bölüm ve tertiple muharebeye gireceğini, prova etmek suretiyle umulan hareket tarzını görevlilere göstermek istemişti.

Ordunun Sivas'tan itibaren takip edeceği Zara.-Refahiye-Erzincan genel doğrultusunda arazinin çok dağlık, sarp ve baskınlara elverişli olması ve her an düşmanla çatışma olasılığı, doğuya hareketten önce bu çeşit bir tatbikatın yapılmasını gerektirmişti. Bu amaçla II. Mehmet yürüyüşte emniyetin sağlanması ve bir çatışma halinde her grubun kendi görevlerini önceden öğrenerek emir beklemeden erkenden harekete geçebilmesi için bu yoklamayı, bir muharebe hazırlık tatbikatı biçiminde yaptırmıştı. Sivas yoklaması sırasında yapılan bu tatbikatla, Sivas-Erzincan-Tercan genel doğrultusunda yapılacak yürüyüş için bölüm ve düşmanla temas sağlanması üzerine alınacak muharebe tertibatı karara bağlanmıştı. Buna göre; Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa [*] emrindeki Rumeli kuvvetleri, öncü olarak büyük kısmın emniyetini sağlayacak ve düşmanla temas sağlanması üzerine büyük kısmın muharebe için tertiplenmesini koruyacaktı. Büyük kısım, öncünün bu koruması altında sağ kanat, sol kanat ve merkez grubu olmak üzere üç grup halinde yürüyüş kolundan açılarak ilerleyecek ve düşman karşısında süratle bir cephe oluşturunca. Bu cephenin sağ kanadına Amasya Valisi Şehzade Bayezid; sol kanadına Karaman Valisi Şehzade Mustafa Çelebi komuta edecek; Padişah merkez grubunda bulunacaktı. Muharebenin başlaması üzerine, Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa'nın komuta ettiği ve 40 sancak beyinin askerinden oluşan Rumeli Eyalet kuvvetleri, sağ kanat komutanı Şehzade Bayezid emrine girecek ve 20.000 kişilik Rumeli azab askeri bu kanadın birinci hattında piyade kuvveti olarak mevzilenecekti. Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa ve emrindeki 24 sancak beyinin askerinden oluşan Anadolu Eyalet kuvvetleri de, sol kanat komutanı Şehzade Mustafa Çelebi emrine girecek ve 20.000 kişilik Anadolu azab askeri bu kanatta birinci hatta tertiplenecekti. Rumeli ve Anadolu tımarlı sipahileri de azab askerlerinin gerisinde tertiplenecekti. Şehzade kuvvetleri, kendi kanat bölgelerinde bulunacaklardı.

[*] Necati Salim s. 22'ye göre; Has Murat Paşa aslen Bizans Kayserleri hanedanından (Paleolog sülalesinden) Vityoş'un oğlu olup, Müslümanlığı kabul ederek Osmanlı tabiiyetine giren genç bir komutandır.

Padişahın, Sadrazam ve yakın maiyetiyle beraber bulunacağı merkez kesiminde Kapıkulu askeri; Yeniçeriler önde, Kapıkulu süvarisi geride Başkomutanlık Karargâhı'nın sağ ve sol yanlarında belirli yerlerinde olmak üzere tertipleneceklerdi.

Sivas yoklaması sırasında, böyle bir muharebe düzeninin önceden saptanmış ve komutanlara görev ve sorumluluklarının anlatılmış olmasının, Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin cereyanı sırasında Osmanlı ordusuna sağladığı yararlar ileride görülecektir.

Osmanlı ordusu bütünüyle Sivas'ta toplanıp gerekli hazırlıklarını tamamladıktan ve düşmanla çatışma halinde alınacak muharebe düzeni kararlaştırıldıktan sonra, Erzincan genel doğrultusunda yürüyüşe geçilmişti. Mihaloğlu Ali Bey komutasındaki Akıncı kuvvetleri, keşif ve ordunun yaklaşma yürüyüşünü örtmek göreviyle ileri sürülmüştü. Akıncıların gerisinde, ordunun pişarı (öncüsü) olan Has Murat Paşa komutasındaki Rumeli Eyalet süvarisi, büyük kısmın bir iki konak önünden ilerlemekteydi. Öncü kuvvetlerini de Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa kuvvetleri, şehzadelerin kuvvetleri ve Kapıkulu askeri takip etmekteydi. Bir yıl önce Eflatunpınar Muharebesi'nde tutsak edilmiş olan 14 Akkoyunlu komutanı da, orduyla beraber götürülmekteydi. Doğru söyledikleri takdirde serbest bırakılacakları vaat edilen bu komutanlardan, Osmanlı ordusunun Akkoyunlu topraklarında harekâtı sırasında bölgedeki geçitler, su kaynakları ve elverişli konak yerleri hakkında bilgi edinilmek için yararlanılıyordu. Bunların verdikleri bilgiler, ayrıca bölgeden tedarik edilen yerli kılavuzların verdikleri bilgilerle kontrol edilerek yürüyüşe güvenceli bir şekilde devam olunuyordu. [184]

Osmanlı ordusu bu düzende herhangi bir düşmanla çatışmadan Şebinkarahisar güneyine ulaşmış bulunuyordu. Karahisar, Akkoyunluların hudut bölgesinde bulunan tahkimli bir kalesiydi. Sadrazam Mahmut Paşa, düşman toprakları derinliklerinde ilerlerken bu kalenin ortaya koyacağı tehlikeli durumu belirterek, kalenin zaptını Padişah'a önermişti. İleri görüşlü ve temkinli bir devlet adamı olarak tanınan Sadrazam Mahmut Paşa, bu kalenin ele geçirilmesi konusundaki önerisini şu nedenlere dayamaktaydı : Düşman topraklarına girildiği halde düşmanın görünmemesini kuşkuyla karşılamak gerekirdi. Düşman, Osmanlı ordusunu Akkoyunlu ülkesinin derinliklerine çekerek ikmal üslerinden uzaklaştırmak, baskınlarla yıpratmak ve elverişsiz bir duruma düşürerek kesin sonuç almak hedeflerine yönelik bir taktik uygulamakta olabilirdi. Bu durumda düşman topraklarında düşmanın arkasından giderek orduyu boş yere

[184] Angiolello; Historia Turchesca, Çev.: Kâzım Neki, s. 61.

yormak doğru bir hareket tarzı olamazdı. Karahisar Kalesi, kuşatıldığı takdirde, Uzun Hasan Kale'yi kurtarmak üzere buralara gelmek zorunda kalacak, böylece düşmanın peşinden gidip yorulmadan, daha elverişli koşullarda çarpışmak olanakları sağlanabilecekti. Ancak daha önce de belirlendiği üzere Fatih : "Amaç kalelerin fethi değil, orduları yenmektir. Bana düşmanı bulun" diyerek bu öneriyi kabul etmemiştir. Ordu herhangi bir düşman kuvvetiyle karşılaşmadan yürüyüşe devam etmiş ve Erzincan'a kadar Akkoyunlu topraklarına girildiği halde düşman yine ortalarda görülmemiştir.

b. Osmanlı Öncü Birliğinin Akkoyunlu Kuvvetlerinin Pususuna Düşmesi (Kroki : 2) :

Ordunun Erzincan'dan sonra Fırat Vadisi'ni takiben Tercan doğrultusunda yürüyüşü sırasında Fatih, önceden sürülmüş bulunan akıncı kuvvetlerinden başka Vezir-i Âzamı Mahmut Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa komutasında 50.000 kişilik bir emniyet grubunu daha ileri sürmüştü. [185] Has Murat Paşa'nın cesaret ve atılganlığını bilen Fatih, Mahmut Paşa'ya : "Öncüsünü göz altında tutmak, şayet Murat Paşa gençliğine güvenerek yersiz atılganlık ederse O'na engel olmak, O'nu uyarmak, ihmalle düşmanı memnun edecek bir duruma meydan vermemek" talimatını vermişti. [186] Bu emniyet grubu Erzincan doğusunda ilerlerken, grubun öncü komutanı Turhanoglu Ömer Bey, emrindeki 5.000 kişilik süvari kuvveti; düşmanın Divan Beyi Mehmet ve Cemşit Beyler komutasında ve eşit kuvvetteki bir süvari birliğine rastlamış, yapılan taarruzda birkaç sancak ile 50 kadar tutsak almıştı. [187] Bu taarruz karşısında düşman kuvvetleri ciddi bir direnme göstermemiş ve Fırat Nehri'ni aşarak Tercan doğrultusunda geri çekilmisti. Düşmanın bu çekiliş hareketini Mahmut ve Murat Paşalar, başka başka değerlendirmişlerdi. Murat Paşa, çekilen düşmanı takip için ileri fırlayıp Fırat'ı geçmek istemiş; daha tedbirli ve tecrübeli bir komutan olan Mahmut Paşa ise, Fırat'ın öte yakasının çok sarp ve ormanlık olduğunu görünce, bir hileden ve düşmanın bu çekilişinin planlı olmasından şüphelenmiş ve bu durumda Fırat'ı geçmeyi tehlikeli bulmuştu. Fırat geçildiği takdirde, öncü bir nehir engeliyle büyük kısımdan ayrılmış olacak, bu arada karşılaşılacak elverişsiz bir durum, ordunun felaketine neden olabilecekti. Mahmut Paşa, bu görüşünü Has Murat Paşa'ya anlatarak O'nu ileri atılmaktan alıkoymaya çalışmış,

[185] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 342.

[186] Hoca Sadettin; Tac'üt-Tevârih, s. 530.

[187] Arat, Rahmeti; Fatih Sultan Mehmet'in Yarığı, Türkiye Mecmuası, c. VI, İstanbul Üniversitesi Türkiye Enstitüsü Yayını, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1939, s. (285-322) s. 303.

fakat Murat Paşa, Mahmut Paşa'nın bu müdahalesini onun kindarlığına ve başarısını çekemeyişine hamletmiş ve : "İleride Mihaloğlu Ali Bey varken biz oturalım mı?. Niçin duruyoruz?" diyerek Mahmut Paşa'yı dinlememiş ve birlikleriyle Fırat Nehri'ni Köteli Geçidi'nden [*] geçmeye başlamıştı. Mihaloğlu Ali Bey, o sırada emrindeki akıncı kuvvetleriyle ilerideydi. Ancak, düşmanın pusu mevziindeki kuvvetlerini gördüğünden geri çekilmeye başlamıştı. Mahmut Paşa, bu sırada akıncı kuvvetlerini geri çekmekte olan Mihaloğlu Ali Bey'e rastlamış ve ondan : "düşmanla Sultaneli'nde [**] temas sağlandığını; ancak, mevzilenmiş üstün düşman kuvvetleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldığını" öğrenmişti. Akkoyunluların hileli taktiğini ve kurduğu pusuyu farkedene Mahmut Paşa, atlı haberciler göndererek Murat Paşa'ya düşmanın kuvvetli ve taarruz hazırlığı içinde olduğunu bildirmiş ve geri çekilmesini istemişse de ancak söz dinletememişti.

Gerçekte de Uzun Hasan, Fırat kenarında çok elverişli bir mevzi seçmişti. Nehri önüne almış, gerisini sarp dağlara dayamış, sol yanında orman içerisine de süvarisini yerleştirmişti. [188]

Çok genç, cesur ve atak bir komutan olan Has Murat Paşa, emrindeki öncü kuvvetlerini süratle Fırat karşı kıyısına geçirmiş ve geri çekilmekte olan düşman ileri unsurlarını takip ederken bu pusu mevziine karşı da derhal taarruza geçmişti. Bu taarruzlar karşısında düşman cephesi planlı olarak geri çekilmeye ve Murat Paşa kuvvetlerini de üzerlerine çekmeye başlamıştı. Düşmanın bu aldatma hareketine kanan ve bunu bir zafer gibi değerlendiren öncüdeki süvari birlikleri, yağma hırsıyla şiddetle ileri atılmışlar ve böylece Akkoyunluların kurduğu pusuya tamamen girmişlerdi. Bu sırada orman içerisinde gizlenmiş bulunan düşman süvari birlikleri, torba içine girmiş bulunan Osmanlı öncüsünün sağ yan ve gerisine saldırarak nehir geçitlerini ele geçirmişlerdi. Cepheden planlı olarak çekilmekte olan Akkoyunlu kuvvetleri de çekilmeyi durdurmuş ve cepheden karşı taarruza başlamışlardı.

Bu ümitsiz durumu Has Murat Paşa kavradığı zaman, artık iş isten geçmişti. İçerisine düşülmüş olan düşman kuşatma çemberini parçalayarak kurtulmaktan başka çare kalmamıştı. Ancak böyle bir tedbirle başarıya ulaşabilirse, belki bir dereceye kadar kurtuluşu sağlayabilirdi.

[*] Halen Köteli Geçidi adıyla Fırat'ın bu kesiminde bir geçit mevcut değildir. Bu geçidin Tercan İstasyonu civarındaki Kötür Köprüsü veya Kargın (Karhıl) İstasyonu ile Edebük Köyü civarındaki geçitlerden biri olması kuvvetle muhtemeldir.

[**] Sultaneli mevki de arazide ve haritada belli değildir.

[188] Necati Salim; Otlukbeli (1473) s. 24.

Bu nedenle Has Murat Paşa da bütün kuvvetiyle çemberden çıkış için taarruza geçti. Fakat üç saat süren kanlı bir muharebeden sonra, ağır bir yenilgiye uğramaktan kurtulamadı. [189] Böylece üstün düşman kuvvetlerinin kuşatma çemberi içerisinde Has Murat Paşa'nın seçkin Rumeli askerleri, üç saat içerisinde Fırat Nehri ile düşman arasında tamamen eridiler. Çünkü geriye çekilmek isteyen öncüdeki kuvvetler, düşmanın ağır baskısı karşısında nehir geçitlerini şaşırmışlar ve bir kısmı Fırat'a dökülerek boğulmuşlardı. Kalanı da düşman tarafından yok edilmişti. Ölenlerin sayısı 12.000 kişi kadardı. [190]

Osmanlıları pusuya düşürerek kayıplar verdiren bu düşman kuvvetinin Halil, Hürşit ve Uğurlu Mehmet beyler komutasında bulunan 60.0000 kişilik bir kuvvet olduğu sanılmaktadır. Murat Paşa'nın altı kez attan düşürüldüğü ve her seferinde de toparlanıp yeniden çarpıştığı ve sonunda şehit düştüğü söylenmektedir.

Davut Bey'in de düşmana karşı çok yararlık gösterdiği ve sonunda O'nun da yaralandığı ve Ömer Bey'in, Hürşit tarafından yakalanarak tutsak edildiği belirtilmektedir. [191]

Bazı kaynakların verdikleri bilgilere göre, bu kayıpların 4.000 kadar olduğu belirtilmektedir. Öncü Komutanı Has Murat Paşa'nın şehadetinden başka, Rumeli Eyalet askerinin komutan ve ileri gelenlerinin bir çoğu da bu savaşta kaybedilmiş ve önemli bir kısmı da tutsak düşmüştü. Nitekim, Mora fatihi olarak tanınmış olan Turahan Bey'in oğlu Ömer Bey, Aydınoğlu Totur Mızrak Hacı Bey, Şemsüddin Molla Fenari torunu Ahmet Çelebi (Rumeli Defterdarı) ve daha birçok subaşlar tutsak düşerek hepsi Bayburt'a götürüldüler. [192]

Mahmut Paşa, Mihaloğlu Ali Bey'in kuvvetlerinin korumasında büyük kısımdan nehri geçmiş olanları geri alarak, Fırat'ın batısında kalmış ve hatta biraz daha gerilere çekilmişti. Bu sırada hava kararmış ve trampetler çalınarak Osmanlı birliklerine toplanma işareti verilmişti. Uzun Hasan da aynı şekilde hareket ettiğinden, bu bölgedeki öncü savaşı tamamen durmuştu. [193]

[189] Anhegger Robet; Mu'âll'nin Hünkârname'si, Tarih Dergisi, c. I, s. (145-166).

[190] Necati Salim; s. 25.

[191] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 316-317.

[192] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Âşık; Tevarih-i Âl-i Osman, c. I, s. 223. ve Nesri; Kiteb-i Cihan-nüma, c. II, s. 810.

[193] Anhegger; s. (145-166).

Osmanlı öncü kuvvetlerinin ağır kayıplara uğradığı bu ilk çatışma 4 Ağustos 1473 Çarşamba günü olmuştur. Fırat'ı geçen Osmanlı kuvvetlerinden ancak bir kısmı geri gelebilmiştir. Fırat batısında kalan Mahmut Paşa, emrindeki kuvvetleri düşman pususuna düşmekten kurtarmıştır. İlerideki bozgun haberi, ordu büyük kısmına ulaşınca muharebe hazırlık derecesi artırılmış ve gerekli tertipler alınmıştır. Düşman Fırat boyunca karşılanmak istenmiş, fakat O, yaptığı baskından sonra çekilerek teması kesmiştir. [194]

Fatih, bundan sonra Murat Paşa'nın yerine Rumeli Beylerbeyi'nin görevini de Vezir-i Âzam Mahmut Paşa'ya vermiştir. [195]

Mahmut Paşa ve Mihaloğlu Ali Bey, bu olaydan sonra düşmanın başarıdan faydalanarak teması kesip Bayburt doğrultusunda çekildiğini öğrenmişler ve Fatih'e bildirmişlerdi. Bunun üzerine Başkomutan, büyük kısımdan Anadolu Beylerbeyi Davutpaşa komutasında yeni bir öncü çıkararak, Bayburt genel doğrultusunda düşmanı izlemek suretiyle arayıp bulmaya karar verdi. Böylece öncünün uğradığı yenilginin yaratabileceği moral düşüklüğünü önlemek istedi. [196]

c. Akkoyunlu Ordusunun Harekât ve Yürüyüş Faaliyeti (Kroki : 1)

Asıl yığıncağını Tebriz'de yapmış bulunan Akkoyunlu ordusu, hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Tebriz - Doğu Beyazıt - Erzurum ana istila yolunu izleyerek Tercan'a kadar gelmişti. Bu yürüyüş sırasında yollarda vakit geçirilmemesine önem verilmiş ve özellikle gündüzleri yürümek suretiyle, her gece ayrı bir yerde konaklanmıştı. [197] Böylece Erzincan - Tercan çevresindeki ileri yığınak bölgesinde toplanan kuvvetlerle birleşmişti.

Başkomutan Uzun Hasan ile birlikte bulunan ailesi halkı da bu yürüyüşe katılmış, fakat bunlar Erzurum'dan sonra Bayburt Kalesi'ne gönderilmişlerdi.

Uzun Hasan'ın niyeti, Tercan'dan hareketle Erzincan üzerinden Sivas genel doğrultusunda ilerleyerek bu şehre ulaşmaktır. Fakat Osmanlı ordusunun kendisinden önce Sivas'a girmiş bulunduğunu öğrenince, bu kararından vazgeçmişti. Durumun aydınlanması için, ileriye (batıya) muharebe güçlü keşif birlikleri sürmüştü. Bunlara verilen görev, Osmanlı ordusuna rastlayıncaya kadar ilerlemek, alınan haber ve

[194] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 345.

[195] Âli; Kûnh'ül-Ahbar, s. 1476.

[196] Necati Salim; Otlukbeli 1473, s. 25.

[197] a. g. e.; s. 25.

tutsakları geri göndererek, kesin sonuçlu muharebeye girişmeden önce, verilen emre göre geri çekilmekte. Uzun Hasan, ilk hamlede Tercan çevresinde toplayabildiği 60.000 kişi kadar kuvvetleriyle, Osmanlı ordusunun Fırat boyunda nehri geçişi sırasında doğacak fırsattan yararlanarak sonuç almaya karar vermişti. [198] Çünkü Akkoyunlu ordusunda, top ve tüfek gibi ateşli silahlar bulunmadığından, kendisi de bu silahların muharebedeki etkilerini henüz yeteri kadar bilmiyordu. [199]

Osmanlı ordusunun harekâtını casusları yardımıyla sürekli bir şekilde izleyen Uzun Hasan, bu sırada ünlü casusu Semensa'yı tekrar Osmanlı ordusuna göndermiş, fakat tanındığı için hemen yakalanarak Fatih'in karşısına çıkarılmıştı. İki taraflı çalıştığı anlaşılan Semensa, bu kez de "Akkoyunlu Hükümdarı'nın 100.000 kadar askerle Fırat boyuna gelerek geceleyin Osmanlılara bir baskın yapacağını" Fatih'e açıklamıştı. [200]

Daha sonra cereyan edecek olaylara bakılırsa, bu casusun verdiği bilgilerin gerçeğe çok yakın olduğu görülecektir. Nitekim, Uzun Hasan'ın amaç ve niyeti hakkında Osmanlılara değerli ipuçları vermesi karşılığında, hayatı bağışlanarak serbest bırakılmıştı. Uzun Hasan'ın Tercan'dan sonra Erzincan - Sivas genel doğrultusunda ileri sürdüğü kuvvetli keşif birlikleri, Osmanlı kuvvetlerine ilk kez Erzincan batısında rastlamışlardı. Bu ilk temas, Uzun Hasan'a bildirildikten sonra, Başkomutan Tercan batısı çevresinde Fırat kenarında bir pusu mevzii hazırlamış ve Osmanlı kuvvetlerini, kurdukları bu pusu mevziinin içerisine doğru ustalıklı çekmeyi başarmışlardı.

Akkoyunlular bakımından, Osmanlıların öncülükle görevlendirdikleri seçkin Rumeli askerinin bir anda elden çıkmasına sebep olan bu muharebenin başarıyla sonuçlanması, önemli bir başlangıç olarak nitelendirildi. Fırat dirseği doğrusunda kazanılan bu ilk başarının bir zafer alameti olarak Osmanlıların morali üzerinde olumsuz bir etki yaratacağından şüphe edilmiyordu. Ancak Akkoyunlular, kazandıkları bu ilk başarıdan faydalanmasını bilemediler. Nitekim bu muharebeyi Has Murat Paşa gibi, ünlü ve cesur bir komutana karşı kazanmış olan Akkoyunlu komutanlarından Uzun Hasan'ın oğlu Ugurlu Mehmet Bey, babasına bu başarıdan faydalanarak Osmanlı ordusu büyüklüğü üzerine taarruza geçilmesini teklif ettiyse de, Uzun Hasan bu teklifi kabul etmemişti. [201]

[198] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 341.

[199] Oruç bin Adil; Tevârih-i Âl-i Osman, Negreden; Franz Babinger, Hannover, 1925, s. 128.

[200] Anhegger, Robert; Mu'âli'nin Hünkârname'si Tarih Dergisi, c. I, s. (145-166).

[201] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 317.

Başka bir kaynağa göre, Uğurlu Mehmet'in rakibi olan Halil ve Yakup Sultanların annesi Selçuk Şah Begüm, Uzun Hasan'a baskıda bulunarak teklifin reddini sağlamıştı. [202]

Bu olaydan sonra Osmanlı ordusunun öncüyü takip eden büyük kısmı durmuştu. Kazandığı başarıya rağmen kesin sonuçlu bir meydan muharebesine, bu bölgede girişmeye Uzun Hasan cesaret edememişti. Bu nedenle Osmanlılar ile derhal teması keserek Tercan bölgesinden çekilmiş ve Erzincan - Bayburt dağ yollarını kapayan Otlukbeli Yaylası çevresindeki sarp ve çetin bir arazi bloku üzerinde seçtiği mevziye giderek yerleşmek istemişti.

Uzun Hasan'ın Osmanlı ordusunu elverişsiz koşullar altında muharebeyi kabul etmek zorunda bırakmak amacıyla seçtiği bu arazi kesiminde tertiplenmek için, bir emniyet birliği olarak, Gâvur İshak komutasındaki kuvvetleri, Osmanlıların yaklaşmalarını beklediği doğrultuda ileri sürmüştü.

Bu sırada Has Murat Paşa'nın yaptığı öncü muharebesinde Akkoyunlulara tutsak düşmüş olan Rumeli Beyleri ile, bazı sancak beyleri ve subaşıları, Uzun Hasan'ın Bayburt'taki karargâhında bulunuyorlardı. Burada Akkoyunlu Hükümdarı, Turahanoğlu Ömer Bey ile Türkmen Beyleri önünde bir görüşme yapmış ve kendisine "Osmanoğullarının ayağını kırdım. Osmanoğlu dedikleri Rumeli askerinden ibarettir. Geriye ne kaldı?" diye sormuştu.

Ömer Bey ise buna karşılık "Hey Han ille demem ki güya deryadan bir katre su aldın. Zira bir kişinin bir veya iki kolu gitmekle ne oldu? 100.000 benim gibi Murat gibi hükâmın kulu vardır." cevabını vermişti. Buna karşı Uzun Hasan kızmış "Hele şuna bakın, şol (şu) halde esir iken neler söylersin." diye gazaba gelince Ömer Bey, Akkoyunlu Hükümdarını yatıştırma için "sakın beni ayıplama. Heyecanıma kapılarak böyle konuştum. Çünkü Osmanoğlu'nun ekmeğini yemiş bir kulum. Şimdi bu duruma düşünce ona karşımı olayım? İnsafılı düşünülecek olursa şimdi hükâmın işe yarar askeri kalmadı. Eğer bunları kaçırmadan üzerlerine giderseniz dağ çıkıp muradınıza erersiniz." deyince Uzun Hasan yumuşamış ve meclislikilere "Ömer Bey doğru söyler ve mertliğe yakışan da budur. Nan ve nimetin (yediği ekmeğin) hakkını bilen bir insanmış" diyerek iltifat ettiği söylenir. [203]

[202] Mufassal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 561.

[203] Neşri; Kitab-ı Cihan-numa, c. II, s. 810.

4. Tarafların Yaklaşma Yürüyüşleri Üzerindeki Görüşler

a. Osmanlılar

Osmanlı ordusunun Sivas'tan itibaren düşmanla karşılaşması beklen-
diğinden, Sivas bölgesinde yığnağını yapmış olan kuvvetlerin vakit kay-
betmeden ileri harekâta başlamaları genellikle uygundur. Çünkü Akko-
yunluların, stratejik alanda taarruzi olarak harbi aşmaları ve böylece mu-
harebeyi Osmanlı topraklarında yürütmeleri, ancak Osmanlı ordusunun yı-
ğınakta ve yaklaşma yürüyüşünde ön almasıyla engellenebilirdi.

Planlanan yürüyüşlerin Ankara ile Sivas ve özellikle Sivas ile Erzincan arasındaki dağlık, yolları çok bozuk, sarp bir arazide, elverişsiz hava koşulları altında yapılmasına rağmen hiçbir duraklamaya uğramadan arızasız olarak başarılmaması, alınan tedbirlerin ve yürüyüş disiplininin gereken şekilde sağlanmış olmasına bağlamak yerinde olur. Ayrıca, düşmanın durum üstünlüğüne rağmen, harbin sevk ve idaresinde, stratejik savunmayı seçmiş olması da, yürüyüşün icrasında kolaylık sağlamıştır.

Sivas'ta bütün ordunun toplanmasından sonra, başlanılan geleneksel yoklama vesilesiyle, düşmanla yapılması beklenen tesadüf muharebesinde uygulanacak umulan hareket tarzlarının önceden tasarlanarak, büyük birlik komutanlarının vaktinde görevlendirilmiş olmaları, muharebe hazırlığının artırılması bakımından övülmeye değer bir tedbir olarak nitelendirilebilir. Kısaca düşmana rast gelindiği yerde taarruz etmek için gerekli tertip ve denemeler, bu yoklama ve tatbikat sırasında kararlaştırılmış bulunmaktadır.

Sivas Şehri, Akkoyunlu sınırına yakın olduğuna göre, buradan itibaren yapılacak yürüyüş, düşman ülkesi içerisinde cereyan edeceğinden, her zaman ve herhangi bir bölgede düşmanla çatışmayı beklemek ve buna göre hazırlıklı bulunmak gerekliydi. Ancak Sivas'ta alınan bu tertipte, geçmiş seferlerde geleneksel olarak uygulanan yürüyüş düzenlerine kıyasla şöyle bir fark göze çarpmaktadır. Bu muharebe Anadolu'da yapıldığına göre, Anadolu Eyalet askerinin sağ kolda ve öncüde bulunması gerekirken, kuruluştan beri ilk kez ters bir uygulanmayla, Rumeli Eyalet askeri sağ kola ve öncüye alınmış ve yaklaşma yürüyüşü bu düzenle yapılmıştır.

Gerçi bazı kaynaklar, Anadolu askerini sağda göstermekteyse de, (ki Hammer de, İdrisi Bitlisi'nin olayı kaydederken bir yanlışlığa düşebileceğini ileri sürüyor) çoğunluğun birleştiği bu olayda, değişik bir tertibin uygulandığı inancı genellikle yaygındır. Çünkü Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa, öncülükle görevlendirildiğine göre, Rumeli askerinin sağda bulunduğuna şüphe etmemek gerekir. Bunun nedeni şöyle olabilir :

Genellikle Rumeli Eyalet askeri, devlete her bakımdan bağlı kuvvetlerden kurulmuş olduğu halde, Anadolu Eyalet askerlerinin bu sıradaki durumlarından kuşku duyulmaktaydı. Çünkü Sinop ve Kastamonu bölgeleri, yani İsfendiyaroğullarının memleketleri, Osmanlı idaresine henüz yeni geçmiş ve bunların eski beyleri olan Canıkoğlu ile, İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmet Bey, Akkoçunlulara sığınmış bulunuyorlardı. Bu tarihte Kayseri, Aksaray, Akşehir, Beyşehir sancaklarının Osmanlı egemenliğine katılmalarının üzerinden de henüz 10 yıl geçmişti. Karamanoğlu ayaklanması'nın bastırılmasından bu yana ancak iki yıl geçmiş olduğundan, bu bölgeye tam anlamıyla güvenilemezdi. Gerçekte de bu sıralarda Karaman ülkesinin bazı bölgeleri karışıklık içinde yer yer kaynamaktaydı. Bunların da eski beyleri, yine Uzun Hasan'a sığınmışlardı. İşte bu karışık ortam, Anadolu askerine olan güveni sarsmış, haklı olarak kuşkuya düşülmüştü. Sağ kol olarak Anadolu askeri görevlendirilirse, yürüyüşte öncü de bu koldan çıkarılacak ve beklenen tesadüf muharebesinde bir yenilgi veya karışıklık halinde, düşman tarafa katılma olayı gibi bir bozgunluk durumu meydana gelebilecekti. Böylece sonuç büyük kısım bakımından da çok sakıncalı olabilecekti.

Erzincan doğusunda düşman ileri unsurlarıyla temas sağlandığı halde, düşman asıl kuvvetlerinin ortada görünmemesi ve ilk çatışan düşman keşif ve öncü birliklerinin, normal bir direnme göstermeden ve oyalama mukavemetine girilmeden geri çekilmeleri, buna karşın, Tercan yakınlığında direnmenin giderek arttığı görülünce, öncünün takviyesi gibi önlemlerin alınması, Osmanlıların çeşitli olasılıkları gözönünde bulundurarak ihtiyatla hareket ettiklerini göstermektedir. Ancak ihtiyatla hareket olunması gerekirken, öncü komutanı olan Has Murat Paşa'nın yakın maiyetinin kışkırtmalarına kapılarak, uyarılara rağmen gereksiz aşırı cüretle ileri atılması affedilemeyecek bir hatadır. Öncü komutanıyla birlikte çok değerli 12.000 Rumeli askerinin hayatına malolan bu büyük hatanın vaktinde sezilmiş olmasına karşın, etkin bir tedbir alınmayışını yerli ve yabancı kaynaklar, Has Murat Paşa'nın aşırı atılganlığına, gençliğine ve yeterli tecrübeye sahip bulunmamasına bağlamaktadırlar. Bu olayı, 1444 Varna Muharebesi'nde Haçlı ordularına komuta eden ünlü Macar Başkomutanı Jan Hunyat'ın, gerideki ihtiyatların başında bıraktığı ve kendisinin haberi olmadan yerini terk etmemesini rica ettiği Macaristan ve Lehistan Kralı Ladislas'ın, muharebeyi kazanma şansı ve şerefini kendisine mal etmek için yakın maiyetinin önerisiyle, erken ve vaktisiz çıkış hareketine benzetmek mümkündür. Bunun sonucunda Macar Kralı Ladislas, hem kendi hayatını kaybetmiş ve hem de, muharebenin kaybedilmesine birinci derecede neden olmuştur.

Uzun Hasan, Has Murat Paşa'ya kurduğu pusu veya tuzakla, Jan Hunyat'ın Osmanlı akıncılarına karşı Macaristan içerisinde Mavros Nehri kıyılarında yaptığını tekrarlamıştı. Nitekim Akkoyunlu Hükümdarı da, Has Murat Paşa'nın cüretkâr saldırıları karşısında kuvvetlerini direnmeden çekmiş, Osmanlı Süvarileri nehri geçerek yeteri kadar ilerleyip torbanın içerisine tamamen girdikten sonra, o zamana kadar güneydoğuda orman içerisinde bulundurduğu vurucu kuvvetleriyle Osmanlı öncülerinin yan ve gerilerine saldırarak nehir geçitlerini ele geçirmiş ve cephedeki birlikleriyle de karşı taarruza geçmek suretiyle Fırat'ı geçenleri yok etmiştir. Ancak, bu öncü muharebesinin yapıldığı yer hakkında kaynaklar kesin ve yeterli bilgi verememektedir. Bu konuda Necati Selim, çeşitli kaynakların verdiği bilgilere dayanarak Askeri Mecmuanın 88 nci sayısının lahikasında Otlukbeli Meydan Muharebesi'ni incelerken özetle şöyle bir değerlendirme yapmaktadır :

“Yerli kaynaklar çoğunlukla ve açıklıkla Osmanlı ordusunun (en azından öncü grubunun) Erzincan'dan sonra Tercan doğrultusunda yürüyüşe devam ettiğini ve Tercan'da da asıl düşmanın görünmediğini belirttiklerine göre, Osmanlı ordusu doğuya doğru Fırat Nehri'ni herhangi bir düşmanla çatışmadan geçmiştir sonucuna varılabilir. Bu noktadan hareket edilirse, muharebenin Erzincan-Tercan doğrultusunun Fırat'ı kestiği yerde değil, başka bir yerde yapılmış olması gerekir. Bazı kaynaklar, bu öncü muharebesi hakkında bilgi verirken, Akkoyunluların Fırat'ı önlerine almış ve arkalarını sarp dağlara vermiş olduklarını, vurucu süvari birliklerini dağlar üzerindeki ormanlıklara gizlediklerini yazmaktadır. Tercan'da bulunan Osmanlı öncüsü için böyle bir düşman durumu ancak, Tercan-Otlukbeli-Bayburt genel doğrultusu üzerinde ve Karasu batı kıyılarında doğuya karşı tertiplenmiş bir düşman için söz konusu olabilir. Buna göre öncü muharebesinin Karasu'nun kuzey dirseğiyle Kötür Köprüsü arasındaki yerde ve Osmanlı öncüsü bu nehri Otlukbeli doğrultusunda batıya geçmek isterken yapılmış olması muhtemeldir.”

Mevcut bilgilere dayanarak bir asker gözüyle taktik ölçüler çerçevesinde yapılan bu değerlendirme, gerçeklere yakın görünmektedir. Bununla beraber, Osmanlı öncüsünün Sansa Boğazı'ndan çıktıktan sonra Kargın, Edebük Köyü, Kötür dolaylarındaki geçitlerden Fırat'ı doğuya geçerken böyle bir tuzaga düşürülmüş olabileceği ihtimali tamamen bir tarafa bırakılmamalıdır. Çünkü, Necati Selim'in yukarıda belirlenen görüşü, Tercan'a kadar düşman asıl kuvvetlerinin görünmediği yolundaki kaynak bilgiye dayanmaktadır. Ancak bu bilgi, daha önceki akıncı harekâtı sırasında edinilmiş bir bilgiyse, ya da Akkoyunluların bir taktığı sonucu kendilerini göstermeden bir kısım Osmanlı kuvvetini Tercan'a kadar içeri çekebilmişlerse, bu takdirde ikinci ihtimal, yani Fırat Nehri, Tercan doğ-

rultusunda doğuya geçilirken Has Murat Paşa kuvvetlerinin pusuya düşürülmüş olabileceği ihtimali de kuvvet kazanır. Bu ihtimali Uzun Hasan'ın şöyle bir harekât tasarısına dayamak mümkündür : "Erzincan-Tercan doğrultusunda ilerleyecek Osmanlı ordusunun en zayıf anı, Fırat Vadisi'nde ve özellikle bu Vadi'nin Sansa Boğazı kesiminde yürüyüş halinde bulunduğu zamandır. Osmanlı ordusunu böyle zayıf bir durumda yakalayabilmek için, öncüsünü yeter derecede bir torba içine çektikten ve Osmanlı ordusu büyük kısmının Sansa Boğazı'na girmesini sağladıktan sonra, bu kesimde önceden tertiplenmiş bir grupla Osmanlı öncülerini baskınla saf dışı etmek ve Sansa Boğazı'nı batıdan tıkamak; bu arada Fırat Vadisi'ni kuzeyden çevreleyen dağların daha kuzeyinden Erzincan doğrultusunda sevkedilecek birliklerle Osmanlı ordusunun gerisini kesmek ve kuzey yana yönetilecek taarruzlarla Osmanlı ordusunu Fırat'a dökerek yok etmek en uygun hareket tarzıdır." Böyle bir harekât tasarısı, kuvvetli ve çevik bir grubun, Kötür Köprüsü ile Kargın güneyi arasındaki Fırat Vadisi'ni doğudan çevreleyen dağlık ve ormanlık bölgede bulundurulmasını gerektirirdi ki bu da, öncü muharebesinin bu bölgede cereyan etmiş olabileceği ihtimalini doğrulamaktadır. Yapmış olduğu savaşlarda, büyük kuvvetlerle açık sahrada bir meydan muharebesi vermek yerine, muharebe harekâtını baskın, pusu, tuzak gibi çete hareket ve hileleriyle kazanmayı bir alışkanlık haline getirmiş olan Uzun Hasan'ın, Osmanlı ordusuna böyle bir tuzak hazırlamış olması kendisinden beklenen bir hareket tarzı olabilirdi. Uzun Hasan, ana hatlarıyla belirlenen bu harekât tasarısını daha iyi planlamış ve hazırlıklarını önceden tamamlamış olsaydı, belki Osmanlı ordusuna kesin darbeyi Fırat Vadisi içinde indirmiş ve savaşın kaderini değiştirmiş olabilecekti. Osmanlılar için böylesine tehlikeli olan bu plan, yalnız öncüye uygulanabilmiş, Sadrazam Mahmut Paşa'nın ileriye görüşü ve ölçülü hareketi, Osmanlı ordusunun büyük kısmının, bu tuzak içine çekilmesini önlemiştir. Bazı kaynaklar Mahmut Paşa'nın, çaresizlik içinde çarpışan Murat Paşa'ya yardım etmeyişi yermekteyseler de, "arazi ve düşman durumu açıklık kazanıncaya kadar öncü muharebelerinin sonucunu beklemek" bugün için de geçerli bir taktik kural olduğundan, bu kuralı uygulamakla Osmanlı ordusunu daha büyük çapta bir yenilgiden kurtardığı için Mahmut Paşa'nın bu hareket tarzını yermek yerine övmek daha gerçekçi bir görüş olur.

b. Akkoyunlular

Diğer Türk devletlerine yaptığı gibi, Osmanlı Devleti'ni de ortadan kaldırarak cihangirlik davasında çok önemli bir aşamayı gerçekleştirmek için her çareye başvuran Uzun Hasan'ın harbin ve harekâtın sevk ve idaresinde, stratejik savunmayı seçmesi ve bunun sonucu olarak savaşı Os-

manlı topraklarında yürütmemesi yadırganacak bir hareket tarzıdır. Taktik alanda cereyan eden olayları askerlik bakımından değerlendirmek suretiyle bu hareket tarzının nedenleri hakkında bazı sonuçlara varmak mümkün olabilecektir.

Akkoyunlu ülkesinin coğrafi durumu ve mevsim koşulları nedeniyle ordu yığınağını geç bitirmiş, buna rağmen, yine de yaz ortalarına doğru bazı birlikleriyle Tercan'a kadar gelerek burada toplanabilmisti. Fakat Uzun Hasan burada, Osmanlıların Sivas'a girdiklerini öğrenince, daha ileriye gitmekten nedense vazgeçmiştir. Öyle anlaşıyor ki Uzun Hasan, Tercan'da bazı birlikleriyle toplanabildiği sırada, Osmanlılar henüz Sivas'a varmamış olsalardı, belki de genel sevk ve idare kurallarına uyarak batıya doğru yürüyüşe devam ederdi. Böylece rast geldiği yerde de Osmanlılara taarruza geçebilirdi. Bunu yapamadığına göre, operatif alanda yığınağını tamamlamakta geç kalmış olması ve Fatih'in ordusuna kıyasla kuvvet üstünlüğünü sağlayamamış bulunması gibi nedenler, O'nu kendi ülkesinin sınırları dışına çıkmaktan alıkoymuş olabilirdi. [204]

Ancak, Osmanlı ordusunun Sivas'a gelmiş olmasına rağmen, Akkoyunlular, yine de Tercan'dan Erzincan - Sivas genel doğrultusunda yürüyüşe devam ederek, rast geldiği yerde Osmanlı kuvvetlerine taarruza geçebilirdi. Uzun Hasan bunu yapmadığına veya cesaret edemediğine göre, acaba Tercan'da kalmak suretiyle nasıl bir plan tasarlamış ve buna uyarak daha ileri gidememiş ve beklemek durumunda kalmaya karar vermişti. Akkoyunlular, Tercan'da durmayarak batıya yürüyüşe devam etselerdi, yaklaşık olarak Osmanlılar ile Refahiye bölgesinde karşılaşır ve elverişsiz koşullar altında muharebeye girmek zorunda kalabilirlerdi. Çünkü Refahiye bölgesinde arazinin açık, dalgalı ve gözetlemeye elverişli oluşu, Uzun Hasan'ın kendine özel pusu ve baskın taktiğini uygulamasına olanak vermeyebilirdi. Bu nedenledir ki, eğitim, teşkilat ve ateşli silahlar bakımından üstün olan Osmanlı ordusuyla açık arazide bir meydana muharebesine girişmeyi Uzun Hasan'ın göze alamamasını ve Osmanlı ordusunu dağlık bir arazi kesimine çekmek istemesini doğru bir hareket tarzı olarak nitelemek gerekir. Nitekim Uzun Hasan, Erzincan'dan daha batıya doğru kendi muharebe taktiğine elverişli araziye bulamayacağını bildiği içindir ki Fırat Vadisi çıkışında ve Erzincan - Tercan hattının kuzeyindeki dağlık arazi kesiminde beklemeyi tercih etmiştir. Fırat Nehri ve Tercan Ovası dolaylarında cereyan eden öncü muharebesi sırasında Uzun Hasan, bu taktiğini başarıyla uygulamış, ancak bu başarıdan gereği gibi faydalanamadan kuvvetlerini Erzincan - Tercan - Bayburt üçgeni içindeki dağlık bölgeye çekmiştir. Uzun Hasan'ın, böyle başarılı bir darbeden son-

ra kuvvetlerini geri çekmiş olmasını, Osmanlı ordusunu morali kırılmış ve kuvvetçe yıpranmış bir durumda peşinden sürüklemek ve çok iyi bildiği arazinin topografik koşullarından yararlanarak onu yolsuz, çarp ve kapalı bir arazide pusudan pusuya düşürerek yıpratmak; diğer yandan Osmanlı ordusuna üstünlük niteliğini kazandıran ateşli silahların kullanılması olanaklarını kapalı arazide elden geldiğince sınırlayarak kendi zayıyatını azaltmak gibi istekleriyle bağdaştırmak mümkündür.

B. OTLUKBELİ MEYDAN MUHAREBESİ

1. Akkoyunlularla Temasın Sağlanması (Kroki : 3)

Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa emrindeki öncü kuvvetlerinin, Tercan dolaylarında 4 Ağustos 1473 günü Akkoyunlu kuvvetlerinin pususuna düşüp yenilmesi üzerine, Osmanlı ordusu Fırat Vadisi'ni bırakıp Bayburt istikametine yönelmişti. Bu yönelişin amacı, Tercan'dan Bayburt doğrultusunda çekilmiş olan Akkoyunlu asıl kuvvetleriyle teması sağlamak ve onu kesin sonuçlu bir muharebeye zorlamaktı. Bu kez öncüye Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa memur edilmiş, Has Murat Paşa'dan boşalan Rumeli Beylerbeyliği'ne atanmış olan Sadrazam Mahmut Paşa da, öncünün takviyesiyle görevlendirilmişti. Şehzade Bayezid ve Şehzade Mustafa Çelebi kuvvetleriyle, Fatih'in kapıkulu askerinden oluşan büyük kısım, öncüyü takip etmekteydi. Mihaloğlu Ali Bey emrindeki akıncı kuvvetler, artçıya memur edilmiş ve böylece ordunun gerisi de emniyete alınmıştı.

Öncünün Tercan dolayında pusuya düşürülme tarihinden sonraki yedinci gün, 11 Ağustos 1473 Çarşamba günü öğleye doğru öncünün uç birlikleri "Üçağzılı" [*] denen yere ulaştığı zaman, yaklaşık saat 14.00'de sağ yandaki sırtlar üzerinde düşman kuvvetleri görüldü. [205] Bunlar, Akkoyunlu ordusunun ileri birlikleriydi. Gâvur İshak adındaki komutanın emrindeki bu kuvvetlerin gerisinde Otlukbeli sırtlarında Akkoyunlu ordusunun büyük kısmı muharebeye girmek üzere tertiplenmişti. Bu sırada, bunaltıcı bir sıcakta vadi içerisinde ilerlemeye devam eden Osmanlı ordusunun büyük kısmı, öğle molasına geçmek üzereydi. Gerek mesafe, gerekse arazi bakımından derhal açılıp çarpışacak durumda değildi. Düşmanla ilk çatışma başlar başlamaz Fatih, Davut Paşa komutasında henüz vadi içinde bulunan öncü grubunu "Belden gelen düşmanı karşılamak"la görevlendirdi. Bunun üzerine Davut Paşa, belde görünen düşmanın vadi istikametinde taarruza geçmesine olanak vermeden bütün gücüyle vadi-

[*] Üçağzılı diye adı geçen yer haritada olmadığı gibi, bölge halkı tarafından da bu isimde bir yer bilinmemektedir.

[205] Angielello; Historia Turchesca, Çev.: Kazım Neki, s. 56.

den sırtlara doğru ilerlemiş, düşmanın ileri hareketini önlemişti. Kısa bir zamanda saflar halinde cepheyi tutan 30.000 kadar kırmızı börtüklü Anadolu Azab askeri, sancaklarını açıp savaş boruları çalarak Gâvur İshak emrindeki Akkoyunlu kuvvetlerinin taarruzlarına karşı koymuş, ok muharebesi halinde gittikçe şiddetlenen çarpışmalar sonunda, düşmanın bütün karşı taarruzlarını geri atmış ve öncüdeki Osmanlı süvarisinin hücumuna geçmesine olanak sağlamıştı. [206] Bu sırada Akkoyunlu ordusunun büyük kısmı, geride tepeler üzerinde hazırlanmış duruyor ve adeta öncü muharebelerinin sonucunu bekliyordu. Düşman ordusunun bu hareketsizliğinin verdiği fırsat sayesinde Davut ve Mahmut Paşalar, cephedeki duruma hâkim olmuşlardı. Gâvur İshak kuvvetleri, büyük kısımdan yardım göremediğinden, Osmanlı öncü kuvvetlerinin hızla gelişen şiddetli baskısına dayanamamış, gerisindeki asıl kuvvetlerin üzerine çekilmek zorunda kalmıştı. Davut Paşa emrindeki öncü kuvvetlerinin ilk evresindeki bu başarısı karşısında Akkoyunlu asıl kuvvetlerinin hareketsiz kalışı, Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu çok kritik durumdan sıyrılmasına ve vadi içinde taarruz için hazırlanıp iki kanadıyla birden sırtlar doğrultusunda ilerlemesine olanak sağlamıştı. Böylece Şehzade Mustafa Çelebi kuvvetleri, sırtlar üzerinde sol kanada yerleşmiş, Şehzade Bayezid kuvvetleri de sırtlar üzerine çıkarak sağ kanadı tutmuştu. Bu gruplar, düşmana taarruza başladıkları sırada II. Mehmet, Kapıkulu birlikleriyle vadeden henüz kurtulmuş ve cephenin hemen gerisinde sırtlar üzerine çıkmaktaydı. [207]

2. Tarafların Muharebe Tertipleri (Kroki : 3, Şema : 1)

Öncü muharebesinin bu şekilde süratle gelişmesi üzerine, birbirine düşman iki Türk devletinin orduları aşağıdaki tertipte karşı karşıya gelmiş bulunuyordu.

a. Osmanlı Kuvvetleri

Akkoyunlular karşısında Osmanlı cephesi soldan (batıdan) itibaren Mustafa Çelebi emrindeki Karaman Kuvvetleri; Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa emrindeki Anadolu Askeri; Vezir-i Âzam ve Rumeli Beylerbeyi Mahmut Paşa emrindeki Rumeli Askeri; Şehzade Bayezid emrindeki Amasya kuvvetleri olmak üzere, dört gruptan oluşmuştu. Bunlardan Anadolu Askeri, sol kanat komutanı Mustafa Çelebi'nin; Rumeli Askeri de, sağ kanat komutanı Şehzade Bayezid'in emir ve komutasına girmişti. Kapıkulu askeri, merkez kesimin gerisinde yer almıştı. İskender Bey'in süvari

[206] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 348, 349.

[207] a. g. e.; s. 352.

birlikleri, sola geri kademeli olarak sol kanadı korumaktaydı. Genel ihtiyat ve geri emniyetiyle görevli Mihaloğlu Ali Bey komutasındaki Rumeli akıncıları, merkez gerisinde derinlikte tertiplenmişti.

Öncü Komutanı Davut Paşa'nın, Gâvur İshak kuvvetlerini geri atmasından sonra, Osmanlı kuvvetlerinin emir ve komuta yönünden tertibatı ayrıntılı olarak şöyleydi :

Sol Kanat :

Komutanı : Konya Valisi Şehzade Mustafa Çelebi

Komutan Yardımcısı (Danışman) : Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa

Kuvvetleri : Karaman kuvvetleri

Anadolu azabları

Anadolu tımarlı sipahisi

(Azab ve tımarlı sipahi 50.000 kadar)

Sağ Kanat :

Komutanı : Amasya Valisi Şehzade Bayezid

Komutan Yardımcısı (Danışman) : Gedik Ahmet Paşa ve Lala İbrahim Paşa

Kuvvetleri : Amasya kuvvetleri

Rumeli azabları

Rumeli tımarlı sipahisi

(Yaklaşık olarak 30.000 kişi)

Merkez :

Başkomutan : Padişah Fatih Sultan Mehmet

Yardımcısı : Vezir-i Âzam ve Rumeli Beylerbeyi Mahmut Paşa

Kuvvetleri : Kapıkulu askeri : Merkezin önünde birinci hatta yeniçeriler (yaklaşık olarak 10.000 kadar) daha önde bulunan Anadolu azabları sol kanada kaydıktan sonra, yeni mevzilerine yerleşmişlerdi. Yeniçerilerin yan ve gerilerinde kapıkulu süvarileri (yaklaşık olarak 10.000 kadar), ortalarında Başkomutanlık karargâhı, Hükümdarın yakın çevresinde sipah bölüğü sağda, Silahatar bölüğü solda, garip ve ulufeci bölükleri geride olmak üzere tertiplenmişlerdi.

Sol Yan Emniyet Birliği :

Komutanı : Rumeli Akıncı Beyleri'nden İskender Bey (Mihaloğlu Ali Bey'in kardeşi)

Kuvveti : Rumeli Akıncı birliklerinden bir grup

Genel İhtiyat :

Komutanı : Rumeli Akıncı Beyleri'nden Mihaloğlu Ali Bey

Kuvveti : Rumeli Akıncı birliklerinin kalanı

b. Akkoyunlu Kuvvetleri

Tercan bölgesinde Osmanlı öncü kuvvetlerine karşı kazandıkları başarıdan sonra, daha iyi arazi koşullarında Osmanlı ordusuyla karşılaşmak üzere Bayburt genel doğrultusunda çekilmiş ve Otlukbeli'nde tertiplenmiş olan Akkoyunlu ordusu, üç grup halinde bir cephe oluşturmıştı. Uzun Hasan'ın küçük oğlu Kazvin Hâkimi Zeynel Mirza (Kör Zeynel) sağ kanatta; ikinci büyük oğlu Şirvan Hâkimi Uğurlu Mehmet, [208] sol kanatta birliklerini tertiplemişlerdi. Sol kanattaki yaya askerlere Timur-oğullarından Mehmet Bakır komuta etmekteydi. Mevziin en hâkim bölgesi olan merkez kesiminde, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın merkez süvarisi adı verilen maiyet süvarisi birlikleri yer almışlardı.

Her iki tarafın tertibatı karşılıklı olarak özetlenirse : Osmanlı sol kanadında Şehzade Mustafa Çelebi emrindeki Karaman kuvvetleriyle Anadolu kuvvetlerinin karşısında Uzun Hasan'ın küçük oğlu Zeynel Mirza'nın kuvvetleri; Osmanlı sağ kanadında Şehzade Bayezid emrindeki Amasya ve Rumeli kuvvetlerinin karşısında da, Uzun Hasan'ın diğer oğlu Uğurlu Mehmet'in kuvvetleri yer almıştı. Osmanlı Padişahı ve Başkomutanı Fatih Sultan Mehmet, Rumeli ve Anadolu askerinin oluşturduğu cephe hattının gerisinde merkezde, Akkoyunlu Hükümdarı ve Başkomutanı Uzun Hasan da, kendi kuvvetlerinin merkez kesiminde bulunmaktaydılar. Her iki taraf tertibatının birbirine oranla belirgin özelliği, cephe ihtiyatı ve topçu bakımındandı. Osmanlı ordusunda Fatih'in kapıkulu askeri, cephenin hemen gerisinde henüz muharebeye tutuşmamış bir kesin sonuç kuvveti ve Mihaloğlu Ali Bey'in akıncı süvarileri de, genel ihtiyat olarak elde bulundurulurken, Akkoyunlular ihtiyat ayırmadan bütün kuvvetlerini cepheye bağlamış bir durumdaydılar. Diğer taraftan cephe hattının gerisinde mevzilenen Osmanlı topçusu, muharebenin seyrini etkileyecek bir ateş gücüne sahip olduğu halde, Akkoyunlular topçudan ve ateş desteğinden yoksun bulunuyorlardı.

[208] Necati Salim; Otlukbeli 1473, s. 35.

3. Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin Cereyan Tarzı (Kroki : 3-7)

11 Ağustos 1473 günü Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa emrindeki Osmanlı öncü kuvvetleriyle, Gâvur İshak emrindeki Akkoyunlu ileri birliklerinin tesadüf muharebesi niteliğinde başlayan çatışması, hızla gelişmiş ve çok kısa bir süre içerisinde aşağıdaki aşamaları kapsayan bir meydan muharebesine dönüşmüştü. (Kroki : 3)

Akkoyunlu ileri birliklerinin zor duruma düşüp çekilmesi üzerine, Akkoyunluların sağ kanat grubu komutanı ve Uzun Hasan'ın küçük oğlu Zeynel Mirza Sultan (Kör Zeynel), atlı kuvvetleriyle Davut Paşa birliklerine yönelerek karşı taarruza geçti. (Kroki : 4) Zeynel Mirza'nın atlı birliklerinin, şiddetle girdiği ve çok kanlı bir şekilde cereyan eden bu taarruza karşı Davut Paşa, büyük bir cesaret ve fedakârlıkla direnmiş, muharebenin en kritik aşamasında, Osmanlı asıl kuvvetlerinin cephe hattında son tertiplerini alıp kesin sonuçlu taarruza geçmesine olanak sağlamıştı. Bu durumu Neşri, özetle şöyle açıklamaktadır. [209] "Davut Paşa, düşman topraklarında Hamza Pehlivan, Samu Neriman ve destanlar yaratıcısı Rüstem'e benzer bir kahramanlıkla savaşıyordu. [*] Eğer Allahın yardımıyla Davut Paşa önde olmasaydı, Uzun Hasan askerlerinin Osmanlıları çok zor bir duruma düşürmesi mümkündü. Fakat Davut Paşa, İskender Seddi gibi durup, düşmanı rahat bırakmadı. Davut Paşa'nın Uzun Hasan kuvvetlerini 25 kez geri püskürttüğü söylenir. Hünkâra : "Davut kulun Anadolu askerinin başında amansızca çarpışıyor" haberi ulaştırıldığında, Hükümdar : "Gayret edin biz de şu dereden kurtulalım" diye yenice ve solakları gayrete getirmiş, bir tepe üzerine çıktıklarında, Sultan Mustafa'nın Karaman askeriyle, Uzun Hasan'ın oğlu Kör Zeynel'e hücum ettiğini ve azabların da düşmana doğru ilerlediğini görmüşlerdi."

Davut Paşa'nın bu şekilde kahramanca direnişi, Osmanlı batı (sol kanat) grubundaki Mustafa Çelebi kuvvetlerinin sırtlar üzerine çıkıp terptiplenmesini ve Akkoyunluların batı (sağ) kanadı üzerine etkin bir biçimde yönelmesini kolaylaştırmıştı. (Kroki : 5) Mustafa Çelebi'nin Akkoyunlu batı kanat kuvvetlerine karşı girdiği bu taarruzda, yine azablar önde olarak ilerlemişler ve etkili menzile girince oklarını atmaya başlamışlardı. Bu sırada dağların doruk hattından aşağılara doğru atlarını sürerek bir sel gibi akıp gelen Akkoyunlu süvariler, birinci hatta bulu-

[209] Neşri; Kitab-ı Cihan-nüme, c. II, s. 814.

[*] Hamza Pehlivan, Samu Neriman ve Zaloğlu Rüstem İslam tarihinde kahramanlıklarıyla ün yapmış kişilerdir. Hamza Pehlivan Hazreti Muhammed'in amcasıdır. Samu Neriman ise, cesaret ve atılganlığıyla tanınan Rüstem'in dedesinin babasıdır.

nan azab askerleri tarafından karşılanmıştı. Kılıç ve nara sesleri arasında bütün şiddetiyle devam eden bu muharebede pek çok insan ve hayvan ölüyordu. [210]

Davut Paşa, sol kanadı muharebeye teşvikte son derece gayret gösteriyor, bizzat ileri atılışlarıyla onlara örnek oluyordu. Savaşın bu kızgın aşamasında Akkoyunlu sağ kanat komutanı Zeynel Mirza, askerleriyle birlikte Şehzade Mustafa Çelebi'nin azab askerleri arasına girmiş, müthiş bir şekilde dövüşmekteydi. Bu sırada Kılıççı Ahmet adında bir azab askeri, Zeyneli atından aşağı alarak başını kesti. Zeynel'in kesik başı, azablar ağası Mahmut Ağa tarafından Mustafa Çelebi'ye getirildi. O'da kesik başı bir mızrağa taktırarak Fatih'e gönderdi. [211]

Bu olay, Osmanlı ordusunun muharebe coşkusunu kamçılarken, düşman tarafın moralini geniş ölçüde sarsmış ve Akkoyunlu ordusunun sağ kanadının tamamen çökmesine yol açmıştı. [212] Bu taarruz sonunda Mustafa Çelebi, daha önce Akkoyunlulara sığınmış olan ve düşman sağ kanadında savaşan İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmet'i ve 300 adamıyla birlikte düşman saflarına katılmış olan Yakupoğlu'nu tutsak etmiş, ancak yine bu kanatta savaşa katılan Karamanoğlu Pir Ahmet, bölgesinde bulunan küçük bir derenin engelliğinden yararlanarak kuşatılmaktan kurtulmuş ve Uzun Hasan'ın Merkez Grubu üzerine çekilmeyi başarmıştı. [213]

Akkoyunlu sağ kanadının çökmesi üzerine Şehzade Mustafa Çelebi, taarruzunu merkez kesimindeki Uzun Hasan kuvvetlerine yöneltmişti. [214] Ayrıca Osmanlı topçusundan sol kanat bölgesinde mevzilenenler bütün ateşlerini düşmanın merkez kesimine toplamışlardı.

Vezir-i Âzam Mahmut Paşa tarafından zamanında Merkez Grubu'nun gerisinde mevzilendirilmiş olan topların da, bu ateşe katılmasıyla Uzun Hasan'ın Merkez Grubu'ndaki safları iyice sarsılmıştı. [215]

Şehzade Bayezid Çelebi emrindeki sağ kanat kuvvetleri de, bu sırada düşman sol kanadına doğru ilerlemiş; önlerindeki dereyi geçerek, tepeler hattına ulaşmış ve düşman merkez kesiminin doğu yanı doğrultusunda taarruza geçmişti. Dereyi geçiş çok güç olmuştu. Hava son derece sıcaktı; ve bulundukları dere içinde hava cereyanı yoktu. Asker sıcaklığın şid-

[210] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 319-320.

[211] Kemalpaşazade; Tevârih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 355, 356.

[212] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 562, ve Bitlisi İdris; Heştbehîst, c. V-II.

[213] Anhegger, Robert; Mu'âli'nin Hünkârname'si, s. (145-166).

[214] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 320.

[215] Necati Salim; Otlukbeli 1473, s. 36.

detinden bunalmıştı. Bir an önce tepeye çıkarak bu cehennemî sıcaktan kurtulmak için, çıkılması en kolay tarafa yönelmiş, bu nedenle asıl hedef olan düşman sol kanadından sapılarak, düşman merkezinin sol yanı doğrultusuna düşülmüştü. Düşman sol kanat kuvvetlerinin yoldan uzak ve sarp bir tepe üzerinde tertiplenmiş olması ve arazi bakımından önlerindeki dereye hâkim blugları da, bu sapmanın diğer bir nedeni olmuştu. [216] Şehzade Bayezit'd'in Lalası İbrahim Paşa'nın da teşvikiyle giriştiği bu muharebe, hızla gelişip şiddetlenmişti. Düşman derinliklerine bir hayli girmiş bulunan bu grup, adeta kendi sol kanat birlikleriyle birleşmek üzereydi. Uzun Hasan'ın Merkez Grubu, Osmanlı sol ve sağ kanat gruplarının bu iki yanlı taarruzları karşısında çok kritik bir duruma düşmüştü. (Kroki : 6) Bu kritik durum karşısında Uzun Hasan, atını sürerek Anadolu tımarlı süvarileri üzerine atılmak zorunda kalmıştı. Düşman merkez kuvvetleriyle, Şehzade Mustafa Çelebi'nin Sol Kanat kuvvetleri arasında boğuşma giderek şiddetlenmişti. Yaya olarak muharebe etmekte olan Osmanlı azabları, üzerlerine yönelen Akkoyunlu süvarilerine karşı kahramanca çarpışıyorlardı. Bu sırada Osmanlı süvarilerinin karşı hücumlarıyla düşman taarruzları geri püskürtülüyordu. Ve yine Osmanlı süvarilerinin karşı hücumları, sürekli olarak taze kuvvetlerle yenilendiği halde, Akkoyunlular bütün kuvvetleriyle saldırımları sonucu ellerinde taze kuvvetler kalmadığından, yorgun ve sıcaktan bitkin bir şekilde muharebeyi sürdürmek zorunda kalıyorlardı. Böylece birkaç saat süren boğuşmadan sonra, Mustafa Çelebi Grubu'nun karşısındaki düşman süvarisi gerilemeye başlamıştı.

Muharebe, bu biçimde şiddetli bir aşamaya gelinceye kadar Akkoyunlu sol kanadında Uğurlu Mehmet emrindeki birliklerde herhangi bir hareket görülmemişti. Bu hareketsizliğin sebebi, Uğurlu Mehmet'in pusuda beklemek ve darbe için fırsat kollamak görevi almış olmasıydı. Uğurlu Mehmet, Fatih'in Merkez Grubu'nun ileri hareketini beklemekte ve bu Grubun cephede muharebeye girmesi üzerine, onun yan ve gerilerine taarruz etmek, Osmanlı ordusunun çekilme yollarını keserek yok olmasını sağlamak niyet ve amacını gütmekteydi. Uğurlu Mehmet'in erken bir taarruzu, onun Bayezid kuvvetleriyle tutuşmasına ve dolayısıyla asıl hedefinden ayrılmasına yol açacaktı. [217] Uğurlu Mehmet Grubu, erkenden bir muharebeye girmemekle beraber, bulunduğu yer bakımından Şehzade Bayezid Grubu'nun yan ve gerisini tehdit eden kritik bir durum meydana getirmişti. Çünkü, Şehzade Bayezid, düşman Merkez Grubu'nun doğusunda düşman derinliklerine girmiş bir durumda başarıyla çarpışırken, Akkoyunlu doğu kanadında sola geriye kademeli olarak tertiplenmiş Meh-

[216] a. g. e.; s. 37.

[217] Kemalpaşazade; Tevarih-i Âl-i Osman, c. VIII, s. 357.

met Bakır kuvvetleri, yavaş yavaş ilerlemekte ve Bayezid Grubu'nun gerisine düşebilecek bir duruma girmekteydi. Bu gelişmeyi izleyen Gedik Ahmet Paşa, beliren tehlikeli durumu görünce, Şehzade Bayezid'in yanına koşmuş ve bu kanadın henüz muharebeye katılmamış olan birliklerini geri çevirerek, düşman doğu kanadının iç (batı) yanına yöneltmişti. (Kroki : 7)

Böylece bir süre sonra sağ kanattaki bütün Rumeli askeri, düşman Merkez Grubu'nun Şehzade Mustafa Çelebi Grubu'yla çok sıkı bir şekilde muharebeye tutuşmuş olmasından yararlanarak, cephe değiştirmek ve bütünüyle düşmanın sol kanat birlikleri doğrultusunda ilerlemek olanağını bulmuştu. [218] Şehzade Bayezid Grubu'nun kendi grubuna karşı ilerlediğini gören Uğurlu Mehmet, hâlâ Fatih'in Merkez Grubu'nun yan ve gerilerini vurmak fırsatını kollamakta olduğundan, Şehzade Bayezid kuvvetleriyle erken bir çarpışmadan yine kaçınmış ve geriye çekilmişti. Uğurlu Mehmet kuvvetlerinin aradan çekilmesiyle Bayezid Grubu, daha doğuda tertiplenmiş olan Mehmet Bakır kuvvetleriyle karşılaşmış ve taarruza bunlara yöneltmişti.

Şiddetli top ve tüfek ateşleriyle desteklenen bu taarruz karşısında düşman çok çabuk sarsılmış, komutanları Mehmet Bakır tutsak edilmiş ve sancığı da ele geçirilmişti. [219] Bu kanat bölgesinde çarpışmakta olan Maksut, Muzaffer Mirza, Hasan Ağa Yimile, Hacı Bey, Dulkadiroğullarından Şah Mehmet Bey, Çağatay Beylerinden Yusuf Hoca Beyoğlu, Baba Hacı Bey sancakları, mehterleri ve maiyetleriyle birlikte tutsak edilmişlerdi. Bayezid Grubu'nun taarruzu, bundan sonra Uğurlu Mehmet Grubu üzerine yönelmiş, Uğurlu Mehmet Bayezid kuvvetlerinin üzerine geldiğini görünce, çarpışmadan gerilere çekilmişti. [220] Bu arada sağ kanat geri bölgesinden ileriye alınan Mihalıoğlu Ali Bey kuvvetleri, kısa bir zamanda Halil Bey Grubu'nu bozguna uğratmış, Halil Bey de öldürülmüştü. Sol kanatta İskender Bey de, karşısındaki Hürşit Bey Grubu'nu bozmuş ve Hürşit Bey'i tutsak etmişti. Bu kanat bölgesinde Çekerli (Çakırlı) Ömer Bey ile, Karamanlı Pir Ahmet'in adamlarından 100 kişi ve birçok asker tutsak edilmiş, sancakları ve tuğları ele geçirilmişti.

4. Kesin Sonucun Alınması (Kroki: 7)

Öğle üzeri başlayan ve birkaç saat içinde bir meydan savaşına dönüşen iki ordunun çarpışması, akşam karanlığı basmadan artık kesin so-

[218] Necati Salim; Otlukbeli 1473, s. 37.

[219] Angielello; Historia Turchesca, Çev.: Kâzım Neki, s. 59.

[220] Kemalpaşazade; s. 358.

nuç evresine ulaşmış bulunuyordu. Akkoyunlu ordusunun her iki kanadı da çökmüş, Uzun Hasan'ın doğrudan doğruya sevk ve idare ettiği Merkez Grubu ise, kanatlara yardım amacıyla sağa sola saldırırken, üzerinde bulunduğu hâkim tepeyi boşaltmak zorunda kalmıştı. Kanatları dağılan Merkez Grubu'nun açık sağ yanına Mustafa Çelebi Grubu şiddetle taarruz ederken, Osmanlı ordusunun Merkez Grubu da engebeli araziye aşmış, taze kuvvetlerle ilerlemesine devam ediyordu. Bu kritik anda Uzun Hasan, oğlu Zeynel'in öldürüldüğünü öğrenmiş ve diğer oğlu Uğurlu Mehmet'in çaresizlik içinde çekildiğini görmüştü. [221] Tedbirli ve üstün yetenekli bir komutan olarak şimdiye kadar giriştiği bütün muharebeleri kazanan, bu yüzden kolu ve gözü değerinde olan oğlu Uğurlu Mehmet'in yenilgiye uğraması ve savaştanlığıyla ün kazanan diğer oğlu Zeynel'in ölmesi, Uzun Hasan'ı son derece üzmüş ve savaşa devam azmini çok sarsmıştı. Zeynel Mirza'nın ölüm haberi üzerine Uzun Hasan, yanında bulunan ve kendisini Osmanlılara karşı bu savaşa kıskırtan Karamanoğlu Pir Ahmet'e : "Karamanoğlu, hanedanın harap olsun; beni bir ciğerparemden, bunca dilaverden çıkarıp bednam olmama sebep oldun; benim Osmanoğlu ile ne işim vardı?" diye bağırmıştı. Uzun Hasan, böylesine kötüye giden durum karşısında başarı şansı kalmadığını artık anlamıştı. İhtiyat ayırmadan bütün kuvvetleriyle muharebeye tutuştuğundan, iki kanadı birden çökünce muharebeye devamı çok zorlaşmıştı. Akkoyunlu ordusu hemen hemen bütünüyle muharebeye girdiği halde karşısında henüz muharebeye katılmamış bir Osmanlı Merkez Grubu vardı. Bir tarafta Mustafa Çelebi Grubu'nun şiddetli taarruzlarıyla uğraşırken, diğer taraftan Osmanlı Merkez Grubu'nun taarruzlarını karşılaması gerekiyordu. Uzun Hasan, eğer emrinde kalan Merkez Grubu'yla muharebeye devam edecek olursa, Osmanlı Merkez Grubu'na tamamen bağlanmış olacak ve artık muharebeden sıyrılmak olanaklarını da kaybedecekti. Böylece bütün ordusu sarp dereler içerisine tıkanarak imhadan kurtulamıyacaktı. Osmanlı ordusu kesin sonuç darbesini indirmek üzereydi. Nitekim, Osmanlı Merkez Grubu'nun yenicileri ve kapıkulu süvarisi, Akkoyunlu Merkez kesiminin hemen yakınında taarruz için tertiplenirken Başkomutan Fatih, yakın maiyetiyle birlikte hâkim bir tepeye çıkmış muharebe meydanını gözetlemekte ve harekâtı izlemekteydi.

Uzun Hasan için artık yenilgiyi kabul edip kurtarabildiğini kaçırmaktan başka seçenek kalmamıştı. O'da öyle yaptı. Ordusuna geri çekilme emrini verdi. Ancak Akkoyunlu ordusunun büyük bir kısmı, cephe-den çözülüp çekilebilecek durumda değildi. Uzun Hasan çaresizlik içinde kendi can kaygısına düştü. Yokluğunu belli etmemek için, kendisine çok

[221] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 321.

benzeyen Alpagot Pir Mehmet Bey'i başkomutanlık sancağının dibine bırakarak atına atladı; ve var gücüyle muharebe alanından kaçtı. Uzun Hasan, hızıyla ün yapmış boz atının üstünde kuzeydoğuya doğru öyle kaçıyordu ki, üç konak uzaklıkta bulunan karargâhına o gece varmış, ailesini alarak Aladağ'a çıkıp saklanmış; [222] daha sonra da, Tebriz yolunu tutmuştu. Uzun Hasan'ın muharebe meydanından kaçışı sırasında yanında bulunan Karamanoğlu Pir Ahmet de O'nun peşine takılmışsa da, kendisine yetişememişti. [223]

Uzun Hasan'ın kaçışından sonra Akkoyunlu ordusu bozularak perişan bir şekilde kaçmaya başlamıştı. Çok geçmeden Osmanlı kuvvetleri, Akkoyunlu Başkomutanlık Muharebe İdare Yeri'ni taarruzla ele geçirerek Uzun Hasan'ın benzeri Alpagot Pir Mehmet Bey'i tutsak ettiler.

Bu taarruzda Uzun Hasan'ın sancağı, davulu, mehteri, cephanesi (silah ve mermi deposu) ve hazinesi ele geçirilmişti. [224] Bunlardan başka, 1.000 kadar atla birlikte, çok sayıda deve iğtinam olunmuştu. Ele geçirilen hazineler, kıymetli kitaplar ve kumaşlar da hesapsızdı. [225] Babasının kaçtığını, kardeşinin öldürüldüğünü öğrenen Uğurlu Mehmet, babasının sancığının da Osmanlıların elinde karşısına dikildiğini görünce, direnmekten vazgeçerek kaçmaya başladı. [226] Bunu gören Akkoyunlu ordusundaki her er, canını kurtarma derdine düşmüş ve kurtuluşu kaçmakta bulmuştu.

Bu aşamada muharebe alanında bir kovalamaca sürüp gidiyordu. Akkoyunlular kaçıyor, Osmanlılar yakaladıklarını öldürüyorlardı. Eğer Osmanlılar zafer sevinci içinde yağmaya dalmasalardı, düşman kuvvetlerinden hemen hemen hiç kimse kurtulamıyacaktı. [227] Osmanlı ordusunun kesin zaferiyle sonuçlanan Otlukbeli Meydan Muharebesi öğleden akşama kadar, yani sekiz saat sürmüştü. [228]

Mihaloğlu Ali Bey ve İskender Bey, 10.000 athyla, kaçmakta olan düşmanın ardından ilerleyerek düşman karargâhına varmışlarsa da, Uzun Hasan'ın kaçtığını öğrenmişler ve ancak bir hafta önceki öncü muharebeleri sırasında tutsak düşen Turahan oğlu Ömer Bey'i orada bularak kur-

[222] Ali; Künh'ül-Ahbar, s. 148/b, 149/a.

[223] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşıkı; Tevarih-i Âl-i Osman, s. 224, 225.

[224] Tansel; s. 321.

[225] Âli: s. 150/b.

[226] Bitlisi İdris; Hestbehist, c. II-V, s. 150.

[227] Kemalpaşazade; Tevarih-i Âl-i Osman, c. VII, s. 196.

[228] Angielello; Historia Turchesca, Çev.: Kâzım Neki, s. 71.

tarmışlardı. [229] Takip kuvvetlerinden bir kısmı, düşmanı Bayburt'a kadar kovalamış, bu kaleyi almış ve yakıp yıktıktan sonra geri dönmüş-tü. [230]

Zaferin ertesi günü muharebe alanında divan kurularak takip konu-su görüşüldü. Kazanılan bu meydan muharebesinden sonra en azından Tebriz'e kadar gidilerek elde edilen başarının genişletilmesi ve buralara kadar Akkoyunlu topraklarının Osmanlı topraklarına katılması, bu sava-sın normal bir sonucu olurdu. Böyle olmakla beraber Sadrazam Mahmut Paşa, başka bir görüşle şu öneride bulundu : "Diğer düşman devletlerle siyasi durum iyi olmadığından, bir an önce anavatana dönmek gerekir. Takip edilecekler Türk ve İslamdır. Çiğnenecek topraklar da, Türk ve İslam arazisidir. Bu nedenle yağma ve tahribi doğru değildir. Akkoyunlu-ların geniş ülkesi üzerinde gösterilecek mevcudiyet, ordu buralarda oldu-ğu sürece, geçerli olabilir. Ordu dönünce bölge ahalisi, yine eski Padişa-hı'na bağlılık gösterecektir. Bölgede zapta değer bir kale olmadığı gibi, mevsim de geçmektedir. Bu nedenlerle takip harekâtı yarar yerine zararla sonuçlanabilir. Diğer yandan kazanılan galibiyet düşmanın 20-25 yıl be-lini doğrultamamasına yetecek ölçüdedir."

Mahmut Paşa'nın bu önerisi, Fatih tarafından kabul edilerek takip ve başarının genişletilmesi harekâtından vazgeçilmiş, Akkoyunlu ordu-suna kesin bir darbe indirmekle yetinilmişti. [231]

5. Tarafların Kayıpları

Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde tarafların kayıpları konusunda çe-gitli kaynaklar, değişik bilgiler vermektedirler. Arşiv belgelerine göre, Akkoyunluların kayıpları hayli fazla olup ölü sayısı 55.000'di. Osmanlı ordusundaysa 5.000 şehit kadardı. [232]

Alınan tutsakların sayısı 5.000 olup, bunların 170 kadarı, Uzun Ha-san'ın komutanlarındandı. Alınan tutsaklar, zincire vurularak Fatih'in huzuruna getirilmişlerdi. Fatih, zaferden sonra muharebe meydanında kaldığı üç günlük süre içinde, düşman tutsaklarını önünden geçirterek de-netlemişti. Bu denetlemede esirlerin kimlik, rütbe ve makam dereceleri in-celenmişti. Fatih, tutsaklardan Uzun Hasan'ın oğlu Maksut'a iltifat ede-rek O'nu serbest bıraktı. Ancak Uzun Hasan'ın en büyük oğlu Halil'i, am-casının oğlu Hürşit'i, Tokat baskınına kuvvetleriyle katılmış olan İsfendi-yaroğlu Kızıl Ahmet ile, Karamanoğullarından Yakupoğlu'nu, bu arada

[229] Anhegger, Robert; Mu'âlf'nin Hünkârname'si, Tarih Dergisi, c. I, s. 145-146.

[230] Arat, Rahmeti; Fatih Sultan Mehmet'in Yarlığı, s. 289, 316.

[231] Necati Salim; Otlukbeli 1473, s. 39.

[232] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No: 9196.

seçilen 70 tutsağı cellatlara vererek derhal idam ettirdi. Tutsakların bazıları da, bir yıl önce tahrip ettikleri Tokat Şehri'nde idam edilmek üzere oraya gönderildiler. [233] İdam edilenler arasında, Titrek Sinan Bey'in oğlu Sinan Bey de vardı. Bu şahıs Osmanlı tebaasından olduğu halde, öğrenim için gittiği İran'da Uzun Hasan tarafına katılmış ve O'nu Osmanlılara karşı kışkırtmıştı. [234] İdam edilenlerin çoğu Akkoyunluların ve Uzun Hasan'a sığınmış olan Karamanlıların ileri gelenleriydi.

Timur'un torunlarından ve ana tarafından Uzun Hasan'ın akrabalarından olan Emirzade Mirzalar (Mirza Mehmet Bakır, Mirza Zeynel, Mirza Muzafferettin)'in canları bağışlanarak, Amasya Kalesi'nde hapse gönderildiler. Uzun Hasan'ın yakın maiyetinden Alpagot Pir Mehmet Bey ile, Çekerli (Çakır) Ömer Bey [235] önce tutuklanmış, bir süre sonra fidye karşılığında serbest bırakılmışlardı. [236] Fatih, Uzun Hasan'ın zoruyla muharebeye katılmış olan Karakoyunluları tamamiyle afetti. [237] Tutsaklardan değerli din adamlarıyla, bilginler ve sanatçılar da Fatih'in afına uğramışlardı. Bunlar arasında bulunan Uzun Hasan'ın musahibi ve imami Hıykeyf (Hasankeyf)'li Mevlâna Kadı Ali, nişancısı Seyyit Mehmet Münşi, Irak kadılarında Mevlâna Mahmut Süreyhi (Şuruhi), Fatih tarafından iyi karşılanmış, sonradan kendilerine yüksek mevkiler verilmişti. [238]

Geri kalan Akkoyunlu tutsakların canlarına dokunulmamış, bunlar zincirlere vurularak İstanbul'a gönderilmişlerdi. [239] Uzun Hasan'ın muharebe alanından kaçmasından hemen sonra, Fatih'e gönderdiği yetkili bir elçinin, [240] tutsakların canlarının bağışlanmasından önemli bir rol oynadığı söylenmektedir. [241] Uzun Hasan, büyük bir âlim olan Mevlana Ahmet Begürce adındaki bir elçiyi Fatih'e gönderirken, barışı çok arzuladığını, Fatih'in gökten yere inmediği halde çok yüksekte baktığını, onun için bu Padişah'a nasihat verilmek suretiyle Müslümanlara hizmet etmesini kendisinden beklemediğini, mevcut tutsakların karşılıklı olarak serbest bırakılmasını istediğini bildirmişti. [242] Mevlana Ahmet Begürce, Fatih'in Karahisar'ı almasından hemen sonra, Osmanlı karargâhına

[233] Anhegger, Robert; Mu'âli'nin Hünkârname'si Tarih Dergisi, c. I, s. 153.

[234] Necati, Salim; Otlukbeli 1473, s. 39-40 ve Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 592.

[235] Hoca Sadettin; Tac'üt-Tevarih, c. I, s. 541.

[236] Kemalpaşazade; Tevarih-i Al-i Osman, c. VII, s. 359.

[237] Bitlisi İdris; Heştbehist, c. II-V, s. 151 ve Kemalpaşazade, s. 193.

[238] Ali; Kühn'ül-Ahbar, s. 149 ve Bitlisi; s. 151 ve Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 323.

[239] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No: 9196.

[240] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No: 8353.

[241] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti; s. 323.

[242] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No: 3130.

ulaşmış ve Osmanlılar tarafından ileri sürülecek bütün koşulları Uzun Hasan'ın kabul edeceğini bildirerek, Akkoyunlu tutsaklar hakkında şefaata bulunmuştu. O'nun bu şefaati Fatih tarafından kabul edildi. [243]

Muharebe sonunda ele geçirilen Akkoyunlu hazinesi de çok zengindi. Seferde çıkılırken hazineden alınmış olan 100 yük akçe (10.000.000 akçe) buradan karşılanarak tamamen hazineye iade olundu. Seferin başında askerlere maaşlarına mahsuben avans olarak verilen 10.000.000 akçe de askere bağışlandı. Ayrıca Padişah, bu büyük zafer şerefine kendine ait 40.000 kadar köleyi azat etti.

6. Fetihnameler

Otlukbeli Meydan Muharebesi'nden sonra, Osmanlı ülkelerine ve özellikle Sırbistan ve Bosna'ya ulaklar gönderilerek, kazanılan bu büyük zafer, Rumeli'nin en uzak köylerindeki halk dahil olmak üzere, bütün millete fetihnamelerle duyurulmuş, ayrıca İstanbul, Edirne ve Bursa'da şenlikler yapılması emrolunmuştu. [244] II. Mehmet'in İstanbul'da kaymakam olarak bıraktığı oğlu Şehzade Cem'e, muharebe meydanından gönderdiği mektupta özetle, "Müslümanların malını, mülkünü ve ailesini talan eden Uzun Hasan'ın kalabalık Türkmen kütlesiyle, Tercan'ın çevresinde muharebeye hazırlandığını, kendisi merkez gerisinde durarak, sağ ve sol kanatlarına oğulları Zeynel ve Uğurlu Mehmet'i koymak suretiyle çarpıştığını, fakat Osmanlı ordusuna yenildiğini, Akkoyunlu askerinin çoğunun kılıçtan geçirildiğini, geriye kalan beylerinin esir edildiğini, muharebede öldürülen Zeynel'in başının İstanbul'a gönderildiğini, Hasan'ın Uğurlu Mehmet ile kaçtığını, cephanesinin, hazinesinin ve ele geçen mallarının yağma ve yurdunun tahrip edildiğini, şimdi ordusuyla dönmekte bulunduğunu ve bu zaferin Rebiyülevvel ayının ortasında Çarşamba günü kazanıldığını" bildirmiştir. [245]

Muharebeden dönüştü, komşu devletlere gönderilen fetihnameler, birer zafer müjdesi olarak yayınlanırken, Zeynel'in kesik başı da (her halde İstanbul'dan sonra olacak) Mısır Memlûk Sultanı'na gönderilmisti.

Ayrıca Halil, Yakupoğlu ve Kızıl Ahmet'in kesik başları da, bir süre teşhir edildikten sonra, bu fetihnamelerle birlikte çeşitli ülkelere yollanmıştı.

Horasan Hükümdarı Hüseyin Baykara'ya gönderilen fetihnamede : "Şimdi anlaşıldı ki Uzun Hasan Bey'in, ahd ve peyman dilinde olup ef'â-

[243] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi; No: 9196.

[244] Ali; Küh'ül-Ahbar, s. 150/b.

[245] Feridun Bey; Mecmua-ı Münşeat-ı Selâtin, c. I, s. 283.

linde yokmuş (sözünün eri değilmiş), çünkü diyarı islama taarruz için gayri müslimlerle mektuplaşıp onları tahrik etmiştir.” demek suretiyle Otlukbeli Meydan Muharebesi’nin İslam alemi üzerinde yaratması umulan clumsuz etki önlenmek istenmişti. [246]

Uygur yazısıyla kaleme aldırılan bu fetihnamelerden bir kısmı da, Osmanlı Devleti’nin doğu sınırlarında bulunan diğer Müslüman ülkelere gönderilmişti.

Fatih, 30 Ağustos 1473 tarihinde Karahisar’dan Anadolu halkına uygur diliyle yazılmış bir fetihname göndermiş ve zaferini bütün yurt içinde bu şekilde duyurmuştu. [247]

II. Mehmet, kazandığı bu büyük zaferden sonra çok memnun olmuş ve bu nedenle yukarıda da değinildiği gibi, pek çok köle azat ederek büyük bahşişler dağıtmıştı. [248]

Topkapı Sarayı Arşivi’nde bulunan Arapça yazılmış Otlukbeli Fetihnamesi’nin Türkçe olarak düzenlenen özetindeyse, “Fatih’in İstanbul’dan ordusuyla beraber Zilkade ayının 13 ncü Pazar günü Uzun Hasan üzerine hareket ettiğini, önündeki dağları, tepeleri kolayca ve süratle geçerek Sivas’a geldiği, beşinci günü Erzincan’a ulaştığı, sonra Tercan’a geçildiği, her gidilen bölge halkının, aman verip teslim olduğu, hicri 878 yılının Rebiyülevvel ayının 14 ncü günü (11 Ağustos 1473) dağlarda ve vadilerde bulunan ve efradı şarap içen ve füşk ve fücür ile melûf (sefahata dalmayı alışkanlık haline getirmiş) Uzun Hasan’ın ordusuna karşı yöneldiği, yapılan çarpışmada Uzun Hasan ordusunun birçok kayıplara uğradığı, Uzun Hasan’ın oğlu Zeynel’i terk ederek kaçtığı ve Şebinkarahisar’ın ele geçirildiği” belirtilmektedir. [249]

7. Otlukbeli Meydan Muharebesi’nin Cereyanı Üzerindeki Görüşler

a. Osmanlı Ordusunun Harekâtı

Osmanlı ordusu, Hâs Murat Paşa olayının öcünü almak ve askerinin moralini yükseltmek için, bir an öncü düşmanını arayıp bulmak ihtiyacındaydı. Bu amaçla olaydan hemen sonra çıkardığı Davut Paşa komutasındaki yeni öncünün sağladığı güvenlik altında ve birkaç yürüyüş grubu halinde, cebri yürüyüşle altı gün, zor arazi koşulları altında, çok dağlık, kesik, yolsuz ve kapalı bir arazide ilerlemek zorunda kalmıştı.

[246] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 564.

[247] Babinger, Franz; Mehmet-II, der Eroberer und seine Zeit, s. 334.

[248] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 304.

[249] Otlukbeli Fetihnamesi; (Arapça) Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 8306.

Bu sırada kural olarak büyük kısmın önünde öncü ve bunun daha ilerisinde de akıncılardan kurulu ordu süvarisinin ilerlemesi doğaldır. Buna göre öncünün ilerisine sürülmüş bulunan süvarinin, daha önce düşmanla çarpışarak durumu geriye bildirmesi gerekirdi. Ancak olaylar böyle gelişmemiştir. Nitekim kaynakların verdikleri bilgilere göre, düşmanla karşılaşma böyle olmamış, öncü düşman öncüsüne veya çarpışmak üzere mevzilendiği bölgenin ilerisine sürdüğü kuvvetli bir emniyet birliğiyle karşılaşmıştır. Bu sırada önden ileri sürülmüş olan süvarinin durumu üzerinde hiçbir bilgi olmamakla beraber, süvarinin başka bir istikamete gittiği veya artçı olarak geri bölgenin emniyetiyle görevlendirildiği tahmin edilmektedir.

İşte bu nedenle 11 Ağustos 1473 Çarşamba günü öğleye doğru Gâvur İshak kuvvetleriyle karşılaştığı zaman, büyük mola vermeye hazırlanan öncü, bulunulan elverişsiz durumdan kurtulmak amacıyla derhal taarruza karar vermiştir.

Tam anlamıyla karakteristik bir biçimde meydana gelen tesadüf muharebesinde, büyük bir derinlik içerisinde ilerleyen ordu büyük kısmının, muharebeye girişebilmesi için elverişli araziye ele geçirmek ve muharebeye hazırlanabilmesi için gerekli zamanı kazandırmak, ancak bu şekilde hemen girişilecek bir taarruzla mümkün olabilirdi ki, bu da yapılmıştır.

Osmanlı öncüsü, bu görevini, içerisinde bulunduğu elverişsiz koşullara ve ağır yorgunluğa bakmadan, derhal taarruza geçmek suretiyle yapmıştır ki çok doğrudur. Böyle bir taarruzda yapılacak fedakârlık ve uğranılacak kayıpların, kazanılacak olan başarıya değer ölçüde olacağını çok iyi bilen Fatih'in çabuk kararı ve Davut Paşa'nın cesaret ve azimle bu kararı uygulamış olması, muharebenin bütün olarak akışını etkileyen en önemli faktör olmuştur.

Osmanlı Başkomutanı, her nerede olursa olsun, düşmanını arayıp bularak yok etmek için, cesurane ilerlemek ve cebri yürüyüşlerle O'nu yakalamak azim ve kararından hiçbir şey kaybetmemiş olduğunu açıkça göstermiştir. Böylece düşmanına, en elverişsiz bölgede ve çetin koşullar altında da olsa, behemehal taarruz etmek için, yorgunluğa ve muharebe hazırlığında geri kalmış bulunmasına bakmadan muharebeye girişmesi, kazanma azim ve iradesinin en canlı örneğini vermiş olması bakımından dikkate değer. Bu şekilde hareketle Osmanlılar, zor kullanarak düşman oyununu (taktikini) bozmaya kararlı olduklarını göstermişlerdir.

Büyük bir derinlik içerisinde yürüyüş grupları halinde ilerlemekte olan Osmanlı ordusunun, öğle sıcağında molaya geçeceği bir sırada açılıp yayılarak muharebeye girmek için gereken tertibi almak üzere giriştiği

büyük çaba, bu ordunun sevk ve idare, eğitim ve disiplin bakımından olan büyük gücünü belirtmektedir. Çünkü bu sırada düşmanın ciddi bir taarruz kararı bu büyük ordunun, yolsuz ve derin dereler içerisinde yok olmasıyla sonuçlanabilirdi.

Eurada asıl büyük görev, her ne kadar öncü komutanı olan Davut Paşa'ya düşmekteyse de, böyle kritik durumda düşmanla çatışan öncüyü, en kısa zamanda büyük kısımdan destekleyebilmek için, sağ ve sol kanat gruplarının derhal ve süratle açılmaları ve yerlerini almaları, muharebenin başarıyla sürdürülmesinde çok etkili olmuştur. Böylece kritik ve sıkışık bir anda, düşmanın durum üstünlüğünden faydalanması önlenmiştir.

Muharebe tertibi alındıktan sonra, Osmanlı sağ kanadının başlangıçta, arazi koşulları nedeniyle, düşman sol kanadına yöneleceği yerde, Merkez Grubu'na yüklenmek zorunda kalmış olması, belki yanlış bir hareket olarak nitelenebilir, çünkü gerçekten bu sırada düşman sol kanadı pasif olarak kalmayıp Bayezid Çelebi komutasındaki bu grubun dış (doğu) kanadına karşı taarruza geçebilseydi (ki bu hareketi etkinlikle yapabilecek durumdaydı) Osmanlı sağ kanadı, erkenden çökebilirdi. Bu durumu vaktinde Gedik Ahmet Paşa görmüş ve düşman Merkez Grubu'na angaje olmamış kısımları, hemen doğuya yönelterek, düşman sol kanadında bulunan Uğurlu Mehmet kuvvetlerine karşı yüklenmiştir. Böylece, hem en büyük bir tehlike savuşturulmuş ve hem de muharebenin Osmanlı ordusu yararına gelişmesi sağlanmıştır. Davut Paşa kuvvetlerinin, Gâvur İshak kuvvetlerine karşı yönelttikleri taarruzlar devam ederken, önce bu duruma seyirci kalmış olan düşman Merkez Grubu ve sağ kanadı, geçte olsa, harekâta girişerek karşı taarruzlara geçmişlerdir. Muharebenin çok kızıştığı bu dönemde, henüz büyük kısımdan yardım almak imkânına kavuşmamış olan öncünün, bu taarruzlara cesurane ve fedakârane bir şekilde karşı koyabilmesi de, her bakımdan övülmeye değer bir hareket olarak belirtilebilir.

Böylece Osmanlı öncüsü, bugünkü sevk ve idare talimnamelerinde açıklanan öncülük görevini, tam anlamıyla başarmış ve büyük kısma muharebe için gerekli araziyle, hazırlık için muhtaç olduğu zamanı, kendisini feda edercesine, çekinmeden ileri atılarak taarruza girişmek suretiyle, tam zamanında ve örnek bir biçimde kazandırmıştır. Nitekim öncü kuvvetleri, bu üstün düşman karşı taarruzlarını geri püskürtmeseydi ve aradaki derenin düşman kesimindeki bölümünü ele geçirmeyi başaramasaydı, Osmanlı ordusu, birbirinden ayrı ve karşılıklı destekten yoksun, çeşitli gruplar halinde, parça parça muharebeye girmek zorunda kalabilir ve belki de bu yüzden muharebeyi kaybedebilirdi. [250]

Fatih'in düşmanı yakalamak ve onu elden kaçırmadan taarruzla muharebeye zorlayarak yok edebilmesi için, içinde bulunulan koşulların elverişsizliğine bakmadan, derhal taarruz kararı vermesi de çok doğrudur. Gerçekte de, düşmanına oranla sevk ve idare, eğitim ve ateş desteği bakımından üstün olan Osmanlı ordusunun başka bir karar vermesi halinde, düşmana saldırma cür'eti verilebilirdi. Bu yüzden yolsuz, sarp dereler içerisinde kendi yenilgisine yol açabilirdi.

Gerçekte de altı günden beri sürdürülen cebri yürüyüşten beklenen sonuç, ancak böyle bir taarruzla ele geçirilebilirdi. Aksi takdirde bu yorgunluk, zahmet ve fedakârlıkların bir anlamı kalmamış olurdu.

Davut Paşa'nın daha başlangıçta muharebenin bütün yükünü kendi üzerinde toplaması, bu cesur ve dirayetli komutanın celadet, kahramanlık ve inatla düşman taarruzlarına karşı yılmadan direnmesi, sol kanatta bulunan Şehzade Mustafa Çelebi'nin, düşman batı kanadında bulunan Kör Zeynel kuvvetleri üzerine etkin bir biçimde yönelmesini sağlamıştır.

Bundan anlaşılıyorki Davut Paşa, yalnız Gâvur İshak kuvvetlerini değil, bunların yardımına koşan Akkoyunlu sağ kanat komutanı Zeynel Abidin'in kuvvetlerini de kavrayarak cephesine bağlamıştı. Bu durum, sol kanadaki Mustafa Çelebi'nin, Karaman kuvvetleriyle düşman Sağ Kanat Grubu'nun dış kanadına taarruz için gerekli imkânı hazırlamış ve Mustafa Çelebi de, bundan gereği gibi faydalanmıştı. Bu sayede düşman Merkez Grubu üzerine devrilen Akkoyunlu Sağ Kanat Grubu, kendi merkezini de zor duruma düşürmüştü. Şehzade Mustafa Çelebi'nin kendi Sağ Kanat Grubu'na karşı taarruza geçtiğini gören Akkoyunlu Başkomutanı, büyük kısmı atlı olan birliklerini, var güçleriyle dağlar üzerinden eteklere doğru bir sel halinde yöneltmişse de, Osmanlıların bu büyük atlı taarruzları, azab askerleri üzerine kanallı edebilmesi, durdurulmaz sınılan bu süvari saldırılarının kırılmasına ve bu arada Akkoyunluların Sağ Kanat Komutanı Kör Zeyneli öldürerek, bu kanadın çökertilmesini çabuklaştırmıştı.

Vezir-i Azam Mahmut Paşa'nın, gerek Merkez Grubu topçusu ve gerekse Sol Kanat Grubu'ndaki topçu birliklerinin, bugünkü topçu taktiğine uygun olarak destek ateşlerini kitle halinde, düşman Merkez Grubu üzerinde toplamış olması da, başarının kazanılmasında ateşli silahların oynadıkları rolü belirtmek bakımından önemlidir. Böylece düşman, ateşli silahlardan yoksun bulunmasından duyduğu haklı kuşkuyla, korktuğuna uğramıştır.

Başlangıçtan itibaren düşmanın çekilme istikametini, Erzincan-Bayburt genel doğrultusu, yani sol (batı) kanat bölgesinde kabul eden Osmanlılar, topçularını da bu kanat bölgesinde ve merkez kesiminde mevzi-

lendirmişlerdir. Böylece kitle halindeki topçu ateş desteğinin düşman üzerinde yarattığı baskın etkisinden ve şaşkınlıktan yararlanarak, atlı ve yaya birlikleriyle tepeler çizisine çıkmayı başarmışlardır. Düşmanda bulunmayan bu teknik silahın büyük etkisi, zaferin sağlanmasında çok yararlı olmuştur. Nitekim bu konuda yerli kaynaklardan İdrisi Bitlisi ve Oruç Bey, Muharebenin kazanılmasında ateşli silahların oynadıkları rolleri önemle belirtmişlerdir. Osmanlı ordusunun başlangıçta iki kanadıyla birlikte düşman Sağ Kanat Grubuyla, Merkez Grubu'na yüklenmiş olmasına karşılık, Uğurlu Mehmet ile Mehmet Bakır gruplarının pusu mevzilerinde, daha sonra kullanılmak üzere hareketsiz tutulmaları, henüz derinlikte kalmış bulunan II. Mehmet'in bulunduğu Merkez Grubu'nun muharebe meydanına yetişmesi için gerekli zamanı kazanmasına imkân vermiş ve çok sarp olan bu araziyi tırmanarak düşman Merkez Grubu karşısındaki tepelere çıkabilme fırsatını kazandırmıştı. Düşmanın bu şekilde durum üstünlüğünden zamanında faydalanamaması, kendisine çok pahalıya mal olmuştur.

Bu muharebede Osmanlı ordusu bugüne kadar uyguladığı, taarruzun sevk ve idaresine ait sistemde bir değişiklik yapmak zorunluğunu duymuştu. Şöyle ki, kuruluşundan itibaren Osmanlı ordusu savaş meydanında bilinen klasik şekilde tertiplenir ve kural olarak önce iki kanadından taarruza geçerdi. Bundan sonra, taktik gereği olarak, kanatları geriye çekmeye başlar, böylece düşman taarruzlarını Merkez Grubu üzerine toplardı. Bu sırada yeniden kanatlarda hazırladığı asıl taarruzlarla harekete geçerek, düşmanın yan ve gerilerini kuşatmak suretiyle yok etmeyi başarırdı.

İşte bu klasik metod, Otlukbeli'nde uygulanmamıştır. İlk bakışta yine önce, öncünün taarruzunu müteakip sol ve sağ kanatlardan taarruza geçilmiş, fakat bu kanatlar asla geri çekilmiyerek, bulundukları yerlerde muharebeyi şiddetle sürdürmüşlerdi. Böylece karşı taarruzlara inatla direnerek bir adım dahi gerilememişlerdi. Tersine olarak, fırsat buldukça ilerlemeye çalışmışlardır. Bunun nedeniyse, üzerinde savaşılan muharebe meydanının topoğrafik durumudur.

Osmanlı kuvvetleri, düşmana rastladıkları sırada tepelerin eteklerinde veya dere içlerinde bulunduklarından, önce bu elverişsiz durumdan bir an önce kurtulabilmek amacıyla, var güçleriyle öncü ve kanat kuvvetleriyle taarruza geçerek, arazi yönünden elverişsiz durumu düzeltmek için çaba harcamışlar ve bunu başarmışlardır. Kanatların başarısından sonra artık klasik olarak kanatları geri çekme olanağı kalmamıştır. Çünkü çekil-

me bölgesi, harekâtı tamamen zorlaştıran sarp ve derin dereler içerisinde bulunduğundan, böyle bir taktik, tekrar ve dereler içerisine düşerek yenilgiye sebep olabilirdi. [251]

Bu hareket tarzı, Osmanlıların klasik savaş kurallarına bağlı kalmadan durumun gerektirdiği en uygun metodu uygulayabildiklerini göstermek bakımından ilgi çekicidir.

Bu sırada Osmanlı Merkez Grubu'nun, savaşa katılmada geç kaldığı ileri sürülebilir. Ancak gerçekte, çok uzun bir yürüyüş kolunun derinliklerinde bulunan bu birliklerin, çok sarp derelerle kesilmiş, kapalı bir arazide muharebe için açılıp yayılarak sırtlar hattı üzerindeki yerini alabilmesinin, her şeyden önce bir zaman sorunu olduğunu kabul etmek gerekir. Bu nedenle, bazı yazarların bu konuda ileri sürdükleri eleştirmeleri, içinde bulunulan durum ve koşulların iyi değerlendirilememesi bakımından haklı bulunmaya imkân yoktur.

Osmanlı ordusu, aktif ve tecrübeli bir sevk ve idarenin, eğitimdeki üstün niteliğinin, ateşli silahlarda sağladığı etkin ateş desteğinin meyvesi olan bu zaferi, Başkomutanı'nın cesur hareketinin ve yenme azim ve iradesinin doğal bir sonucu olarak kazanmıştı.

Meydan Muharebesi'nin sonunda, kesin sonucun alınması, ancak başarıdan faydalanmak üzere takip harekâtına geçilmesiyle elde edilebilir. Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde de düşmanın yeniden gerilerde toplanarak direnişe geçmesini önlemek ve yeni bir tehlike yaratmaması için takibe geçilerek tamamen yok edilmesi, bir sevk ve idare kuralı olarak gerekirdi. Ancak bu muharebede Fatih'in takip harekâtını Bayburt'a kadar sürdürmekle yetinmesi ve buradan sonra doğruya doğru takip harekâtına girişmemesi nedenleri üzerinde yerli kaynaklar değişik bilgiler vermektedirler.

Bitlisi İdris'e, dayanarak Selahattin Tansel de, "Fatih, Uzun Hasan'a verdiği dersten ve aldığı sonuçtan o derece emindi ki, elinde olduğu halde, O'nu takip etmek gereğini bile duymamıştı" [252] demektedir. Nitekim muharebenin ertesi günü bu amaçla yapılan divan toplantısında konu tartışılmıştır. Divanda takip harekâtına girilmesini savunanlar, Akkoyunlu ülkesinin yağma ve tahrip olunmasını ileri sürmekteydiler. Fakat başta Mahmut Paşa olmak üzere diğer bir grup, siyasi ve askeri nedenlerle, takibin yapılmamasını savunmuş ve bir söylentiye göre de, bu düşüncesini Fatih'e kabul ettirmişti. [253] Hatta Mahmut Paşa'nın Vezir-i

[251] Necati, Salim; s. 42.

[252] Tansel, Selahattin; Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, s. 324.

[253] Mufasssal Osmanlı Tarihi; c. I, s. 563.

Azamlıktan azledilmesini bir nedeninin de bu olduğu söylenir. Ancak Fatih'in özel nitelikleri nedeniyle Vezir-i Âzamın etkisinde kalabileceği beklenemez.

Bundan başka Selâhattin Tansel, diğer önemli bir kaynak olan Kemalpaşazade'ye dayanarak, şu olaydan da söz etmektedir. "Savaşın kazandığı gün, Şehzade Bayezid'in hizmetinde bulunan Halil Paşa, bir iş konusunda Padişah'ın huzuruna çıktığı vakit, O'nu çok mutlu ve memnun görmüştü. Padişah'ın kendisine iltifatından cesaretlenen Paşa, Fatih'e başarısını öven sözlerden sonra, Uzun Hasan'ı niçin diyarından sürüp çıkararak İran'ı Osmanlı ülkesine katmadığını sormuştu. Buna gülümseyerek karşılık veren Hükümdar, asıl gayenin Uzun Hasan'ın canını yakarak O'na bir ders vermek olduğunu, saltanatı yıkmamanın gaye teşkil etmediğini, oğlunun ölümünü onun ciğerinin yanması için yeter gördüğünü, İslam memleketlerini tahrip etmenin ve bir İslam saltanatı yıkmamanın doğru olmadığını ileri sürmüştü ve: "Bana kalsa saltanatım için bu kadar fazlasına bile gitmezdim. Ancak O, buna sebep oldu. Öç alacağım diye O'nun arkasından gitmek, birçok yerleri tahrip etmek, mahvetmek demektir. Bu ise günaha girmekten başka bir işe yaramaz. Aynı zamanda batıda (Rumeli'de) Hristiyanlara karşı girişilmiş olan işlerin de geri kalmasına sebep olur" demişti. [254]

Her ne kadar Fatih, bu sözleriyle Uzun Hasan'ın ülkesinin tamamiyele işgalinin ve O'nun saltanatını yıkmamanın doğru olmadığını beyan etmekteyse de, bundan; Fatih'in bir gerçek olan yerli ve yabancı tanınmış tarihçilerin de kabul ettiği gibi Anadolu birliğini kurma gayesinden uzaklaştığı anlamını çıkarmamak gerekir.

Şimdilik O, Uzun Hasan Ordusu'nu Otlukbeli'de, büyük bir yenilgiye uğratarak etkisiz hale getirmekle yetinmiş ve İslam ülkelerini gereksiz yere tahrip ve insan gaybına yol açabilecek yeni harekât ve toprak işgallerinden vazgeçmiştir.

Bundan başka O, batıda (Rumeli'de), Hristiyanlara karşı girişilmiş harekâtın aleyhine olarak hem kuvvetlerinin yıpranmasına hem de zaman kaybına sebep olabilecek geniş çaplı bir operasyonun sakıncalarını da çok iyi hesaplamasını bilmiştir.

Nitekim, Otlukbeli Muharebeleri sırasında Venedikliler, Akdeniz ve Ege'de saldırılarına devam etmişler ve özellikle Antalya ve İzmir kıyılarına vurarak, ağır tahrip ve yağmalara girişmişlerdi.

Gerçek odur ki, Uzun Hasan'a karşı kazanılan bu zaferden sonra, düşmanca harekete devamdan sakınılmıştır. Bu nedenle Fatih, Uzun Hasan'ın Ahmet Begürce adlı elçisini kabul ederek barış yollarını da açmıştır. [255]

O dönemdeki siyasi tutum ve davranışa göre, bir yandan Müslüman toprakları ve anayatan kıyıları Hristiyanlar tarafından tahrip olunurken, Müslüman bir hükümdar olan Fatih'in, diğer Müslüman bir devlet olan Akkoyunluları vurması, İslam kamuoyunda da olumlu olarak karşılanamazdı. Bu nedenle Müslüman düşman olan Uzun Hasan da, artık kendisi için tehlikeli olmaktan çıktığına göre, 'takibin sakıncaları ve gereksizliği ortadaydı. [256]

Diğer bazı görüşlere göre, bu takip yapılsaydı, Akkoyunlu ülkesinin şehir ve kasabaları, gereği gibi tahkim edilmiş olmadıkları için, ele geçirilmeleri belki çok kolay olabilirdi. Fakat işgal edilecek bu geniş ülkeyi koruyabilmek kolay değildi. Çünkü, Osmanlı ordusunun fethedilecek bu büyük topraklardan çekildikten sonra, Akkoyunlular bu şehir ve kasabalarda bırakılması gereken küçük Osmanlı garnizonlarını kolayca yenilgiye uğratarak bunları tekrar ele geçirebilirlerdi.

İşte bütün bu beklenen sonuçlar, derinliğine ve genişliğine düşünülmüş olmalıdır ki, takip yapılmamıştır.

b. Akkoyunlu Ordusunun Harekâtı Üzerine Görüşler

Akkoyunlu ordusu Başkomutanı'nın Osmanlı ordusunu yok edebilmek için başlangıçtan itibaren kararlı ve azimli olması gerekirken, olaylar, Uzun Hasan'ın daima kuşkulu ve ihtiyatlı davrandığını göstermektedir. O'nun olaylar ve koşullar elverişli olduğu halde, her nedense bu meydan muharebesine girerken aşırı ihtiyatla hareket etmekten kendini kurtaramamış olduğu görülmektedir. Belki de kesin sonucu, baskın ve tuzaklar kurmak suretiyle parça parça gerçekleştirmeyi düşünmüş olması da muhtemeldir.

Osmanlı öncülerıyla, Gâvur İshak kuvvetlerinin ilk çatışmalarında, Osmanlı ordusu büyük kısmı, çok kesik, sarp ve kapalı bir arazide, dereler içerisinde uzun bir yürüyüş kolu halinde yürümekteyken, durum üstünlüğünü ele geçirmiş bulunan Uzun Hasan'ın Osmanlıların elverişsiz durumunun yarattığı büyük fırsattan neden faydalanamadığını anlamak güçtür. Uzun Hasan bu elverişsiz durumu ya farketmemiş veya bu fırsatı değerlendirmede gerekli olan sevk ve idareyi göstermemiştir.

[255] a. g. e.; s. 326.

[256] a. g. e.; s. 326.

Uzun Hasan, daha Murat Paşa olayı sırasında, Osmanlı askerinin silah, teçhizat, kıyafet ve eğitiminin, Akkoyunlu kuvvetlerine karşı üstünlüğünü farkederek hayretini ifade etmekten kendisini alamamış, ele geçirdiği başarıya rağmen sarsılmış ve kazandığı başarısını geliştirmeye cesaret edememişti. Bu kez de, Osmanlı ordusunun ateşli silahlarından kaçınmak için çekildiği Otlukbeli sırtlarında harp talihi, yine kendisine yeni bir fırsat daha vermiş, fakat kararsız bu ruh hali yüzünden bundan da faydalanamamıştı. Bundan anlaşılıyorki, Osmanlıların teşkilat, eğitim ve özellikle ateşli silah üstünlüğü, Uzun Hasan'ı cesurane ve atılgan hareketten alkoymuş ve başarı umudunu kırmıştır.

Uzun Hasan Osmanlı ordusunu dağlık bir arazi kesimine çekmeyi başardığına göre, bu orduya karşı yine bir baskın yapmayı düşünmüş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu avantajından, yukarı da değinildiği gibi, faydalanmaya girişmekten nedense çekinmişti. Gerçekten de bu sırada sadece Gâvur İshak kuvvetleri değil de, bütün Akkoyunlu ordusu, yürüyüş halinde bulunan Osmanlı ordusuna karşı taarruza geçebilseydi, durum bambaşka bir biçimde gelişebilir ve zafer de, yüzünü Akkoyunlulara gösterebilirdi.

Önce Fatih'in öncü grubundan başlamak suretiyle, derinlikte ilerleyen büyük kısımdaki yürüyüş gruplarını parça parça bu sarp ve yolsuz dereler içinde yoketmek, O'nun baskın ve pusu taktiklerine de uygun düşebilirdi. Ancak kendi klasik taktiklerini bile uygulamadığına göre, Fatih'in ordusundan her bakımdan çekindiğini söylemenin daha uygun olacağı düşünülebilir.

Öncüye büyük kısımdan zamanında gerekli yardımın yapılarak onu erkenden ezilmekten korumak, o zaman da bilinen ve geçerli bir taktik kuraldı. Uzun Hasan'ın kendi ileri birliklerine bu yardımı yapmamış olması, O'nun yenilgisini hazırlayan önemli nedenlerden biri olmuştur.

Osmanlı ordusu Sağ Kanat Grubu'nda bulunan Bayezid Çelebi kuvvetlerinin arazi koşulları nedeniyle, karşısındaki Akkoyunlu Sol Kanat Grubu'nu teşkil eden Uğurlu Mehmet kuvvetleri yerine, Merkez Grubu'na yüklenmiş olmasından faydalanarak Bayezid Çelebi kuvvetlerinin dış kanadına karşı, Uğurlu Mehmet kuvvetleriyle karşı taarruza geçebilseydi, yine Osmanlı ordusu zor bir duruma düşebilirdi. Böylece, belki Davut Paşa Grubu'nun da doğu yan ve gerileri kavranarak dereler içerisine atılmak suretiyle yokedilmeleri mümkün olabilirdi. Bunun sonucu olarak da, Osmanlı ordusu büyük kısmının, muharebeye hazırlanması, açılması, yayılması ve muharebe için tertiplenmesi önlenmiş olurdu. Bu da Osmanlı ordusunun yenilgisini sağlayabilecek en etkin bir hareket olabilirdi. Fakat ne Uzun Hasan ve ne de Uğurlu Mehmet Bey, bu fırsatı değerlendirememiş

ve aktif bir biçimde muharebeye girişememişlerdi. Bu sayede Osmanlı ordusu, ikinci büyük tehlikeyi de, Akkoyunluların pasif ve beceriksiz sevk ve idareleri yüzünden atlatmayı başarmıştır.

Şehzade Bayezid kuvvetlerinin Akkoyunlu Merkez Grubu'na taarruzu sırasında, Uzun Hasan'ın bütün birliklerini aynı zamanda savaşa sokarak, hiç bir ihtiyat ayırmamış olması da doğru değildi. Çünkü Akkoyunlular, muharebeyi sonuna kadar aynı yorgun ve bunalmış kuvvetleriyle sürdürmek zorunda kalmışlardır. Böylece her geçen saat, sonunda, savaş güçlerini biraz daha yitirmişlerdir. Muharebede ihtiyatın lüzum ve önemini bilerek muharebeyi yavaşlatmadan akşam karanlığına kadar sürdürebilmek için, gerekli tedbirleri almayı da becerememişlerdir. Akkoyunlu Başkomutanı, bunun cezasını ağır bir yenilgiye uğramakla çekmiştir.

Osmanlı ordusunun öncü ve iki kanat grubuyla muharebeye girmiş olmasına karşılık, Uğurlu Mehmet ve Mehmet Bakir gruplarının püsu mevziinde, savaş sonunda yapılmasını tasarladıkları kesin sonuç harekâtı için bekletilmeleri, bu kez de, Akkoyunlu kuvvetlerinin parça yenilgilerini sağlayan nedenlerden biri olmuştur. Biraz önce değinildiği gibi, Uzun Hasan Otlukbeli Meydan Muharebesi'nin sevk ve idaresinde, kendi birliklerinin hangi gruplarının ne zaman muharebeye girmesi gerektiğini, doğru olarak kestirememiştir. Bu bakımdan önce kuvvetlerinin bir kısmıyla muharebeyi kabul etmiş, bundan sonra bütün kuvvetinin yaklaşık olarak yarısını muharebeye sokmuştur. Böylece pek çoğu atlı olan birliklerinin, Osmanlı azabları önünde ağır kayıplara uğramasına ve vaktinden önce yorgun ve bitkin bir şekilde savaşın sonunu getiremeyecek kadar güçsüz düşmelerine sebep olmuştur.

Muharebede ihtiyatın kullanılmasında miktar, yer ve zamanın iyi kesitirilememesi; muharebenin en kritik bir anında, iki güçlü grubu geride tutarak parça parça yenilgiye sebep olması da, Uzun Hasan'ın muharebeyi kaybetmesinin önemli nedenlerinden biri olarak gösterebilir.

C. ORDU'NUN İSTANBUL'A DÖNÜŞÜ

Otlukbeli'nde kazanılan zaferden sonra Uzun Hasan'ı, başkenti olan Tebriz'e kadar takip etmek ve Akkoyunluların geniş ülkesini Osmanlı topraklarına katmak olanağı varken, herhangi bir istila girişiminde bulunmayan ve geri dönmeye karar veren Fatih, savaş alanında üç gün kadar kaldıktan ve takip için Bayburt'a kadar ilerlemiş bulunan Mustafa Çelebi kuvvetlerini geri çevirdikten sonra İstanbul'a dönüş emrini vermişti. [257]

Fatih, dönüşte 24 Ağustos 1473'te Karahisar Kalesi'ni (Şebinkarahisar'ı) kuşatmıştı. [258] Osmanlı topçusunun beş topla ateşe başlaması üzerine, Kale Komutanı Dağrap Bey, bu toprakların hâkimi Zeynel Bey'in öldüğünü de öğrenmiş olduğundan, direnmenin gereksizliğini anlamış ve 29 Ağustos 1473 Pazar günü (5 Rebülevvel 878) kaleyi Fatih'e teslim etmişti. Dağrap Bey'e karşılık olarak Edirne'nin Çirmen Sancağı tımar olarak verilmiş ve bu sancağın beyliğine atanmıştı. [259] Şebinkarahisar'a 1.000 kişilik Osmanlı garnizonu ve top konulduktan sonra, Suşehri-Koyulhisar üzerinden Sivas'a dönülmüş, burada 10 gün kadar kalınmıştır.

Fatih, Amasya'da da dört hafta kadar kaldıktan sonra, Ankara-Kütahya üzerinden İstanbul'a dönmüş, Kapıkulu askeri İstanbul ve çevresindeki garnizonlarına yerleşmiş, Rumeli Eyalet askeri de yerlerine gitmişlerdi.

Şehzade Bayezid kuvvetleri Suşehri üzerinden Amasya'ya dönmüştü. Kayseri üzerinden Konya doğrultusunda yola çıkan Şehzade Mustafa ise, Niğde'ye ve Bor'a uğramış, hastalığı nedeniyle Bor Kasabası'nda kalmış, ancak hastalıktan kurtulamayarak 1474 yılı Ağustos ayında ölmüştür.

Ordunun İstanbul'a dönüşünden kısa bir süre sonra Fatih, Mahmut Paşa'yı Sadrazamlıktan azletti.

D. OTLUKBELİ MEYDAN MUHAREBESİ SIRASINDA DİĞER DEVLETLERİN TUTUMU, GİRİŞİMLERİ VE OLAYLAR

1. II. Mehmet'in Otlukbeli Meydan Muharebesi sırasında, batı cephesinde bir tehlike yaratmamasını ve özellikle Belgrad'a karşı bir girişimde bulunmasını sağlamak üzere Macaristan Kralı Mathias (Matyas)'ı siyasi bir manevrayla oyalaması için aldığı bazı diplomatik tedbirlere de kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Fatih, bu amaçla sefere çıkarken, Hasan adındaki yetkili bir temsilcisini Macar Kralı'na göndermişti. Elçi aldığı talimata göre Kral'dan barış isteyerek şöyle konuşacaktı: "Birkaç zamandır aramızda sürekli harp halindeyiz, Bundan dolayı iki tarafda çok zarar görmüştür. Yine bu yüzden her iki tarafın geniş arazi parçaları atıl ve terkedilmiş bir durumda kalmıştır. Eğer Kral Hazretleri, aralarında barışı sağlayabilecek yetkili bir elçiyi Fatih Sultan Mehmet'e gönderecek olursa, Padişah tarafından da istenildiği için, bu hayırlı işin olumlu bir sonuca bağlanacağını ümit ederim ve sonucun, Kralın memnun olacağı bir tarzda olacağı da kesindir."

[258] Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık; Tevarih-i Âl-i Osman, c. I, s. 225.

[259] Anhegger, Robert; Mu'âli'nin Hünkârname'si, Tarih Dergisi, c. I, s. 152.

Bunun üzerine Kral Mathias da, II. Mehmet'e kendi adına barış yapmaya yetkili elçi olarak bir Baron'u göndermişti. Padişah, elçinin gönderildiğini haber alınca, eyalet ve kasabaların vali ve kadılarına Barona özel bir hürmet ve iltifat göstermelerini ve O'nun her türlü tertip ve hareketlerle memnun bırakmalarını ve böylece zaman kazanabilmek için dikkatli hareket etmelerini bildirmişti.

Elçi, her yerde, bu talimata göre karşılanmış ve İstanbul'da da, kendisine ayrıca büyük bir ikâmetgâh ayrılmıştı.

Ancak Padişah, elçinin İstanbul'a varışından birkaç gün önce, yakın maiyetiyle beraber sefere çıkmış bulunuyordu. Hükümdar İstanbul'dan ayrılırken, Macaristan'dan gelecek olan Macar Elçisi'ni, doğudaki tehlike nedeniyle, daha fazla bekleyemediğinden hoş görülmesini, İstanbul'da kendisiyle görüşmeyi çok istediği halde, doğudaki düşmanın saldırıya geçmesinden dolayı, Anadolu'daki tehlikenin karşılanması zorunda kaldığının, elçiye bildirilmesi için özel talimat bırakmıştı.

Bu talimata göre, elçi İstanbul'da özel protokol kurallarına göre karşılanarak, ağırlanacak ve Boğazı geçmek suretiyle Fatih'e yetiştirilmesi için uğraşılacaktı.

Bu amaçla hazırlanmış bir kadirgayla, Büyükelçi Üsküdar'a çıkarılmıştı. Kendisine yolculukta klavuzluk etmek üzere, ayrıca bir maiyet de verilmişti.

Bu sırada padişah yaklaşık olarak, Üsküdar'dan sekiz günlük bir mesafede bulunuyordu. Elçi Hükümdar'a yetişebilmek için hızla ilerlemiş ve birkaç gün sonra Ankara'ya ulaşmıştı.

Fatih, burada 40 kişilik maiyetiyle birlikte gelen Macar Büyükelçisi'ni, protokola uygun olarak, önemli devlet adamıyla karşılatmış ve kendisini ikinci gün huzura kabul etmişti. Büyükelçi bu münasebetle kral adına padişaha altın kenarlarla süslenmiş eğer takımları ve zırhlarla, altın işlemeli başlık ve çok güzel, en iyi cins atlar hediye etmişti. Ayrıca altın yaldızlı bu arabayla, sekiz adet iri ve güzel at da bunlara eklenmişti.

Fatih, ilk görüşme sırasında elçiye iyi kabul göstermişse de, barış konusuna hiç değinmemişti. Genellikle harpla çok meşgul bulunduğunu ileri sürerek, elçiyi uğurlayabilmek için vakit bulamadığını söylemiş ve barış hakkında genel vaatlerde bulunmuştu. Bundan sonra Fatih, Ankara'dan hareketle büyükelçi de beraberinde olmak üzere, Sivas'a gelmişti.

II. Mehmet, Sivas'tan ayrılırken, zorunlu olduğu için daha ileriye gideceğini ve kısa bir süre sonra döneceğini elçiye bildirmişti. Ayrıca kendisinin emniyette bulunması için Sivas'ta beklemesini ve vaktini her çeşit eğlence ve avla geçirmesini, tavsiye etmişti. Bu amaçla kendisine günde 1.000 akçe tahsisat bağlamıştı.

Genel karargâh, Sivas'tan ayrıldıktan sonra, Büyükelçi bu Şehir'de üç ay kadar kalmıştı.

Muharebe sonu dönuşte, Büyükelçi barış işinin Sivas'ta gözümlenmesini istemişse de, bunu başaramamıştı. Ancak ordugâh Tokat'a dönünce Hükümdarın başkanlığında divan toplanmış ve elçinin huzura kabul günleri görüşülmüştü.

Bu sırada Tokat ve Sivas'ta 400 kadar Akkoyunlu tutsağı idam olunmuştu. Bunlar, Tokat ve Sivas baskınlarının ödünü almak amacıyla yapılmıştı. Bu idamlar, Macar Büyük Elçisi'ne gösterilmişti.

Büyükelçinin Hükümdar ile görüşmek için ısrarı üzerine, önce kendisi dört vezir tarafından dinlenmiş ve elçinin isteğı öğrenilmişti. Belgrad'a yakın Castel Longa Belgrad (Cavalla) ve Kolombağ (Güvercinlik) adındaki iki kalenin Macarlara terk edilmesini veya yıkılmalarını istemekteydi. Vezirler, elçiye karşılık olarak bu konuda Padişah'ın hiçbir şey yapmak niyetinde olmadığını ve tersine olarak O'nun Macaristan Kralı'ndan daha başka kaleler istediğini ve Yayçe ile Bosna'nın Hükümdar'a ait olduklarını ve Macar Kralı'nın bunlar üzerinde hakkı olmadığını, Bosna Kralı'nın Padişah tarafından memleketinden kovulduğunu bildirmişler, buna benzer sözlerle elçinin isteğini reddederek kendisini uğurlamışlardı.

Büyükelçi'nin Fatih'ten istediğı Cavalla ve Güvercinlik kaleleri, Tuna ile Sava nehirleri arasında olup, bunlardan biri Belgrad'a üç mil mesafede ve diğeriye, bundan daha yakın olan birkaç tepe üzerinde kurulmuş olduğundan, Belgrad'ı ta içerilerine kadar görüyordu. Daha önce Belgrad'a bağı olan bu kaleler, eğer Macar Büyükelçisi, Fatih tarafından diplomatik tedbirlerle oyalanmamış olsaydı, Kral Mathias, Otlukbeli Seferi sırasında bunları kolaylıkla ele geçirebilirdi. Çünkü savaş nedeniyle Rumeli'de ve kalelerde çok az kuvvet bırakılmıştı. Bu olay, Fatih'in siyasi bakımdan da çok tedbirli olduğunu bir kez daha ortaya koyuyordu. [260]

2. Diğer taraftan Osmanlı ordusu, Otlukbeli Seferiyle meşgulken Akkoyunlular ile bağlaşıklar olan devletler de boş durmamış ve Osmanlı ordusunun İstanbul'dan doğu istikametinde hareket etmesi üzerine Venedik, Napoli Krallığı ve Papalık gemilerinden oluşan bir Haçlı donanmasıyla Anadolu'nun Ege ve Akdeniz kıyılarına saldırılara başlamışlardı. Amiral Mocenigo'nun idaresinde 47 gemiden oluşan Venedik donanmasına, Napoli Krallığı'nın 17 gemisiyle Kardinal Carafa'nın idaresinde 19 gemilik Papalık filosunun da katılmasıyla büyük bir deniz gücü haline gelen bu Haçlı donanması önce Muğla kıyılarını vurmuş, sonra Antalya'

[260] Angielllo; História Turchesca, Çev.: Kâzım Neki, s. 61-65.

ya asker çıkararak şehri yağma ve tahrip etmişti. Antalya Kalesi'ni de ele geçirmek isteyen işgalciler, çifte sur ve hendekle çevrili bu kuvvetli kaleye çekilen halkın kahramanca direnişi karşısında buradan çekilmek zorunda kalmıştı.

Haçlı donanması Rodos üzerinden Kuşadası sahillerine gelerek kuvvetlerini bu kez İzmir güneyine çıkarmış, İzmir'i ele geçirmiş, kadınlara tecavüz edilmiş, halktan çok kişi öldürülmüş ve şehir yağmalanmıştı. Daha sonra Limni Adası'nı da işgal eden Haçlı donanması tekrar Akdeniz kıyılarına yönelmiş, Silifke ve Korko (Kuruköy)'yu ele geçirerek Karamanoğlu Kasım Bey'e vermişti. Böylece Otlukbeli Meydan Muharebesi sırasında, meydana boş bulan Haçlı donanması, Anadolu'nun Akdeniz ve Ege kıyılarını yağma ve talan etmiş, Otlukbeli Zaferi'nden sonra Osmanlı ordusunun serbest kalması üzerine, Kıbrıs Adası'na çekilmişti. Ancak, Büyük Fatih, Haçlı donanmasının Otlukbeli Meydan Muharebesi sırasında bu arkadan vuruşunu cézasız bırakmamış ve zamanı geldikçe bu çapulcu deniz harekâtının öcünü almıştır.

3. Cephede muharebeler devam ederken, gerilerde iki önemli tehlike geçirilmişti. Bunlardan birincisi, daha muharebenin başlangıcında, Has Murat Paşa emrindeki öncü kuvvetlerin Akkoyunluların tuzağına düşüp yenilmesi üzerine, İstanbul'da çıkan paniktir. Batılı düşmanların, bu durumdan ve Padişah Kaymakamı olarak Edirne'de bırakılan 13 yaşındaki Şehzade Cem'in, yönetimdeki tecrübesizliğinden yararlanarak, İstanbul'a taarruzlarından korkulduğundan, halk paniğe kapılmış ve şehri terke başlamıştı. Buna karşı önlem olarak, belirlenen üç kapı dışında surların bütün kapıları kapatılmış ve liman ağzına zincir gerilerek teknelerin Haliç'ten çıkışı engellenmiş, böylece panik, kontrol altına alınmıştı. Diğer yandan, Ege Denizi'nde harekâta bulunan Amiral Mönecigo'nun 100 parçadan kurulu donanmasının Çanakkale'yi zorlayarak geçmek suretiyle İstanbul'a taarruz ihtimali, kaygı yaratmaktaydı. Otlukbeli Zaferi kazanılınca kadar bu kaygı verici havayı dağıtmak mümkün olamamıştır. [261]

İkinci terlikeli durumsa, İtalyan fedâileri tarafından Gelibolu'daki tersane depolarına kundak sokulmak suretiyle çıkartılan büyük yangındır. Büyük hasara yol açan bu yangın, on gün kadar sürmüş ve halkın morali üzerinde büyük çapta olumsuz etki yapmıştı.

[261] Babinger, Franz; Mehmet der Eroberer und seine Zeit, s. 337-348.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. GENEL

XV. yüzyıl ikinci yarısı içerisinde Osmanlı Silahlı Kuvvetleri'nin lojistik ikmal ve hizmetlerle ilgili çeşitli idari faaliyetlerine ait kaynaklarda bulunabilen bilgiler genellikle yetersizdir. Modern ordularla kıyaslanamayacak kadar ilkel durumda olan bu faaliyetler için gerekli lojistik hizmet ve ikmal teşkilleri, kuruluş tablosunda görülenlerden ibarettir denilebilir. Bunların ayrıntılarına ve birliklerin kadroları içerisinde girmiş bulunanlara ait özel bilgilere, kendi alt bölümleri içerisinde gereği kadar değinilecektir.

Bundan başka, ordu mevcutlarının da yaklaşık olarak 50.000-100.000 arasında bulunmaları, sefer ve harekât süreleri de ilkbahardan sonbahara kadar 5-6 ay içerisinde sonuca ulaşmaları, lojistik ve idari faaliyetleri kolaylaştırmaktaydı.

Gerçekte de, sefer ve harekât sürelerinin büyük bir kısmı, uzak savaş bölgelerine gidiş ve dönüşte geçtiğinden, muharebeye elverişli süre kısalıyor, meydan muharebelerinde kesin sonuç süratle alınabiliyor ve birkaç günü geçmeyen savaş günleri içerisinde lojistik hizmet ve ikmal faaliyetleri bir sorun olmuyordu. Sefer sırasında yapılan uzun yürüyüşlerde, ikmal ve hizmet faaliyetleri de kuruluş şemasında belirtilen birlikler tarafından yeterli bir biçimde yürütülebiliyordu.

Lojistik hizmet ve ikmal faaliyetlerine ait ihtiyaçları, bu günün ihtiyaçlarına kıyasla çok kısıtlı ve daha çok, insan ve hayvanların beslenme ve bakım işlerine ait bulunuyordu.

Beslenme işleriye, ana yürüyüş yolları boyunca halktan rayiç bedeli ödenmek üzere sürsat sistemiyle, düşman bölgesi içerisinde de, bazen para karşılığında ve bazen de, zor alm yoluyla ve haraç karşılığında yerli stoklardan faydalanılarak yürütülmüyordu.

Otlukbeli Seferi'ne ait iase hazırlıklarıysa, deve kervanlarıyla çok esash bir şekilde savaş öncesinde yeterince hazırlanmıştı. [262]

Yine bu yüzyılda ateşli silahlar yeni yeni gelişmeye başlamıştı. Genellikle bu silahlar bugüne göre ilkel bir yapıda olmakla beraber, silahlı kuvvetlerin desteklenmelerinde etkin olarak görevlendiriliyorlardı. Ancak o günkü koşullara göre, taşınması oldukça zor, tahrip, öldürme veya yaralama güçleri de yeterli olmadığından, sayıları da henüz kısıtlıydı. Örneğin, II. Mehmet'in Otlukbeli Meydan Muharebesi gibi, arazi koşulları elverişsiz olan bir bölgeye götürebildiği topçu ve diğer ateşli silahların sayıları da az olduğundan, muharebede ancak birer grupla sol kanat ve merkez grupları desteklenebiliyordu. Sağ kanatta bulunan Bayezid Çelebi kuvvetlerinin bu silahların ateş desteğinden faydalanmaları mümkün olamamıştı. Ateşli silahların mevcudunun az oluşu nedeniyle, başta cephane ve mühimmat olmak üzere bakım, ikmal ve hizmetleri de, kendi sınıfları içerisinde kolaylıkla yürütülebiliyordu.

Bunlardan başka donatım ve giyecek ikmaliyle, harp silah araç ve gereçlerin bakım ve ikmaliyse, ordu büyük kısmını izleyerek geriden yürümekte olan ağırlıklara veya bulunulan bölgeden sağlanmaktaydı.

Genellikle harp silah araç ve gereçlerinden atesiz olan büyük bölümünün ikmal ve bakım işleri, gerek destek birliklerindeki sanatkârlar ve gerekse çevrede bulunan çeşitli endüstri dallarının yardımıyla kolaylıkla yürütülebiliyordu.

Ordunun büyük kitlelerini teşkil eden eyalet askeri dışındaki muvazzaf kapıkulu birliklerinin mevcutları, en çok 15.000 - 20.000'i geçmemekte ve bunların da, silah araç ve gereçleri Cebeci Ocağı tarafından sağlanmaktaydı. Diğer bütün ihtiyaçlarıysa, ordu pazar halkı tarafından yeterli bir şekilde desteklenebiliyordu.

Genel olarak orduya sefer giderlerini karşılamak için, Otlukbeli Seferi'ne çıkmadan önce, II. Mehmet tarafından 3'er aylık maaş peşin olarak ödenmişti. Ayrıca tımar ve zeamet sahiplerine bir miktar para borç olarak verilmişti. [263]

B. İKMAL

1. I nci Sınıf İkmal Maddeleri

Osmanlı ordusunun büyük kitlesini teşkil eden eyalet askerinin diğer çeşitli ihtiyaçlarıyla birlikte, özellikle birinci sınıf ikmal maddelerine ait yiyecek ve yem ikmali, bunları sefere birlikte getiren tımar ve zeamet sa-

hibi olan beyleri tarafından sağlanmaktaydı. Bu da, öncelikle bulunulan bölgeden veya ana yürüyüş caddesi boyunca, sürsat sistemi uygulayarak, menzil bölge ve noktalarında önceden toplanmış olan stokların bedeli karşılığında satın alınmak suretiyle besin işleri yürütülmekteydi.

II. Mehmet, ordusuyla birlikte Otlukbeli Seferi'ne giderken, gerek Rumeli ve gerekse Anadolu arpa eminlerine, bütün birliklerinin yiyecek ve yem ihtiyaçlarının sağlanması görevini de vermişti [264].

Bunun dışında seferde Kapıkulu askerini beslemek amacıyla Fatih, üçer akçe ödenekle beraber, ayrıca bir de mezbaha açtırmıştı. Et fiyatı yükseldiği zaman, mevcut narha göre fiyat farkı yine Fatih'in bu amaçla vakfettiği 24.000 altının gelirinden sağlanırdı.

Muharebeye giden her ere, yarım okka ekmek, koşum ve binek hayvanları için saman, ot ve arpa verilir, geri kalan giderler, Ortanın parasıyla karşılanırdı. [265]

Kapıkulu askerinin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli ödenek, yukarıda belirtilen kaynaklar dışında, sefere çıkılacağı zaman, her bölük veya orta eratinın sefer bahşislerinden ödenen, ikişer altın miktarındaki kumanya parasıyla sağlanırdı. Bu parayı, yalnız sefere katılan eşkinciler verirlerdi. Kumanya parasını, sefere katılmayan korucular (kışla ve garnizonları bekleyenler) ve oturaklar (emekliler) ödemezlerdi.

Bu kumanya parasıyla, sefere çıkıştan dönüş kadar yapılan yürüyüş ve harekât süresince, orta ve bölüklerin ilgili görevlileri tarafından, birlik kazanları kaynatılarak, yiyecek ikmalî aksaksız olarak sağlanırdı. [266]

Bu arada ordu pazar halkı esnafından da, yiyecek mubadelesi bakımından, yine karşılığı birlikler tarafından ödenmek suretiyle faydalanırdı.

Ana yiyecek maddeleri için gerekli asıl büyük stoklar, büyük ana yollar üzerinde, belirli yerlerde kurulmuş bulunan menzil eminlerine ait ambarlarda depolanırdı. Bunlar, birliklerin varışından önce, sürsat sistemi uygulanarak, satın alınma yoluyla tedarik olunurdu. Bu sistemden yararlanarak çevredeki kasaba ve köylerden, ordunun yiyeceği için gerekli un ve kuru sebze, bölge halkı rayiç bedel üzerinden satmaya zorunlu tutularak, yeterli miktarda depolanırdı.

[264] Babinger, Franz; Mehmet der Eroberer und seine Zeit, s. 332.

[265] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. I, s. 254-255.

[266] a. g. e.; s. 257.

Bu amaç için, savaş kararı alınır alınmaz, hemen ilgili bölgedeki kadılara, fermanlı ocak yaya başları gönderilir ve uygun menzil nokta ve bölgelerinde, yiyecek ve yem maddelerinin toplanması erkenden emrolunurdu. Bu suretle menzil nokta ve bölgelerini işletmekle görevli menzil eminleri, gerekli yiyecek ve yem maddelerin ait çeşitli ikmal maddelerini, bedeli karşılığında satın alarak depo ettiklerinden, menzil ambarları yeteri kadar un ve peksimet hazırlamak suretiyle, sözü geçen ambarların stok seviyeleri tamamlanırdı.

Menzil depo ve ambarları, genellikle ordunun yığmağını yapacağı bölgelerde ve örneğin Rumeli'de Filibe, Sofya, Niğbolu Selânik ve Üsküp gibi şehirlerde kurulurdu. Otlukbeli Meydan Muharebesi gibi Anadolu'da, yani doğuya ve güneye karşı yapılacak seferler içinse İstanbul'dan başka Bursa, Kütahya, Ankara, Konya, Amasya, Sivas gibi şehirlerde bulundurulurdu.

Bunun dışında, orduyu seferde izleyerek çeşitli lojistik ikmal ve hizmet faaliyetini yürüten ve seferi lojistik kuruluşu olan "ordu Pazarı - Ehlihıref - Ordular" görevlendirildi. Bunlar İstanbul, Bursa ve Edirne gibi üç büyük şehir esnaf ve sanatçılardan kurulmuştu. Ordular, çeşitli ikmal ve hizmetlerden başka, ayrıca birinci sınıf ikmal maddelerinin desteği için görevlendirilirdi.

Genellikle gezici büyük bir kantin niteliğine sahip olan ve ordu ağırlıklarının önemli bir kısmını teşkil eden bu kuruluş, çeşitli yiyecek maddelerini satarak, birinci ve üçüncü sınıf ikmal maddeleri desteğini tamamlardı. [267]

Otlukbeli Meydan Muharebesi için oldukça büyük kuvvetler toplanmış ve 3-4 ay süreyle yürüyüşler yapılmıştı. Ayrıca muharebe de, en tenha, dağlık ve verimsiz bir bölgede yapılmış olmasına rağmen birinci sınıf ikmal maddeleri yönünden herhangi bir yetersizlik görülmemişti. Kısaca bu konuda sıkıntılı bir duruma düşüldüğüne dair kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Bu bakımdan o zamana göre, birinci sınıf ikmal maddeleri için alınmış olan tertip ve tedbirlerin yeterli olduğu sonucuna varılabilir.

Gerek bu konuda ve gerekse diğer hizmetlerin yürütülmesinde, önemli rolü olduğu anlaşılan ordulara da yeteri kadar değinerek, bunlar üzerinde de özet olarak bir bilgi edinmek faydalı olacaktır.

Ordular veya ordu pazar halkı adı verilen bu lojistik kuruluş, genellikle çeşitli dallardaki esnaf ve sanatçılardan ibaretti. Bunlar, ekmekçiler, kasaplar, bakkallar, manavlar, kuruyemişçiler, paçacılar, mumcular, saraçlar, kavaflar, çuhacılar, bezzaylar (dokumacılar), semerciler, kazancılar, arpacılar, çadircılar, yayıcılar, kılıççılar, nalbantlar, nal yapanlar, mutabiyeciler (kaşığı, gebre, yem torbası, yular, başlık, belleme gibi kıldan dokunmuş çeşitli hayvan eşyası yapanlar), demirciler kalaycılar, çakşırcılar, çizmeciler, terziler, aktarlar, aşçılar ve benzerleri gibi sanat erbabından kurulmuştur. Bunlar, başlarında ordu pazar ağası adı verilen komutanlarının sevk ve idaresinde olarak, ordu büyük kısmını izlerdi. Bu amaçla gerekli talimat başkomutan vekili olan sadrazamdan alınırdı.

Ordu süvarisi olarak görevlendirilen akıncılar, çok ileride harekâta giriştiklerinde, bunlar çok kez ordu pazarından faydalanamazlardı. Bunların birinci sınıf ikmal maddeleri ihtiyaçları, düşman ülkesi sınırlarına kadar olan bölge içerisinde, bulundukları bölgeden devletçe sağlanırdı.

Düşman sınırları aşıldıktan sonraysa, kendileri tarafından tedarik olunurdu.

Akıncılar, genellikle görevleri gereği olarak, çok sebükbar (süratli, çevik) olabilmeleri için, silahları gibi yiyecek tertipleri de (rasyonları da), hafif ve kolaylıkla taşınabilir cinsten olmak üzere düzenlenirdi. Çoğu zaman kumanyayla sağlanan besin ihtiyaçlarını, fırsat buldukça sıcak olarak karşılamak amacıyla ayrıca atlarının eğerlerine asılı olmak üzere, "kuşhane" adı verilen birer tencereyi beraberlerinde taşırlardı. Çok kez kuşhanelerde piring, kavurma veya koyun pastırması bulundurmak suretiyle, yiyecek ihtiyaçlarını giderirlerdi.

2. II nci ve IV ncü Sınıf İkmal Maddeleri

Bu dönemde harp silah araç ve gereçleri yeteri kadar gelişmemiş ve etkili olarak kullanılmamalarına rağmen, ateşli silahlardan daha çok ateşsiz silahlar, yine çoğunlukta bulunmaktaydı. Silahlı Kuvvetlerin bu konudaki ihtiyaçlarının sağlanması ve ikmali de, bu bakımdan bir problem teşkil etmemekteydi. Çünkü bu amaçla bölgedeki yerli endüstri tarafından istekler kolaylıkla karşılanabiliyordu. Gerçekte savaşlar da uzun sürmediklerinden, muharebede uğranılan kayıpların da hemen ikmaline lüzum kalmadan sonuç alınabiliyordu. Bu nedenle kadrolara göre gerekli harp silah ve araçların, muharebeden önce yedekleriyle tamamlanmış olarak savaşa girilmesi, genellikle yeterli görülüyordu.

Osmanlı ordusunun muvazzaf askerini teşkil eden kapıkulu ocaklarının ateşsiz ve ateşli silah, araç ve gereçleri, cebeci ocağı tarafından yapılmakta ve harekât alanına kadar taşınmaktaydı. Savaşın sonra da, yine bu ocak görevlileri tarafından toplanmakta ve gerekli bakım ve onarımı yapıldıktan sonra, korunmaları için depolara alınmaktaydı. [268]

Osmanlı ordusunun büyük kütesini teşkil eden eyalet askerinin harp silah, araç ve gereçlerinin çok büyük bir bölümü, bölgesel yerli endüstrinin gücü oramında eyalet sanatkârları tarafından yapıldı. Bunların bedeli de, tımar ve zeamet sahipleri tarafından ödenmek suretiyle sağlanırdı. Ordu donatım mallarının seferdeki ikmal ve bakım işlerinin bir kısmı da, ordular arasında bulunan ilgili silah, araç ve gereçler üzerinde uzman sanatçılar ve ateşli silahlara ait olanlarsa, yine cebeci ocağındaki görevliler tarafından yürütülürdü.

3. III ncü Sınıf İkmal Maddeleri

Otlukbeli Meydan Muharebesi sırasında III ncü sınıf ikmal maddelerinden, yakacak odun, genellikle harekât yapılan bölgeden satın alınarak tedarik edildiği tahmin olunmaktadır.

Aydınlatma amacıyla kullanılan mumunsa, bulunulan bölgeden veya ordu pazar halkının mumcuları tarafından sağlanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda bu konuda başka herhangi bir ayrıntılı bilgiye rastlanmamıştır.

4. V ncü Sınıf İkmal Maddeleri

Bu sınıf ikmal maddeleri olarak top, cephanesi ve lağımçılık için gerekli patlayıcı maddeler, genellikle cebeci ocağı tarafından sağlanırdı. Ateşli silahlar, sayı bakımından bugünküne kıyasla az ve kullanma bakımından da kısıtlı olduklarından, bunların mermi, barut, fitil ve benzerleri olan bu tür ikmal maddeleri çok kısıtlıydı.

Sefere gidilirken cebeci birliklerinin beraberinde götürülen bu mühimmatın, muharebenin kısa sürmesi nedeniyle, harekât sırasında sürekli olarak ikmalî de gerekmezdi. Daha çok uzak bölgelerde bulunan önemli kalelerin kuşatılmalarında, çok sayıda gülle atmamak gerekirse, harekât alanı çevresindeki taş ocaklarından faydalanılırdı. Böylece savaş yerlerinde, taşçı ustaları çalıştırmak suretiyle, taş güllerinin ikmalî sağlanırdı. Bu durumda yalnızca barut, fitil gibi hafif maddelerin cebeci birlikleri tarafından taşınmasıyla, bu ihtiyaçlar kolaylıkla karşılanmış olurdu.

C. HİZMETLER

1. Hizmet Birlik ve Teşkilleri

Martaloğlar : Martaloğ, Balkan Yarımadası'nda XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar faaliyette bulunan ve genellikle Hristiyanlardan kurulmuş bir Osmanlı askeri teşkilatına verilmiş bir addı. Martaloğ kelimesinin Türkçede ve Balkan memleketlerinin her birinde nasıl yazıldığını ve hangi anlamlara geldiğini inceleyen Anhegger, bazı tarihçilerin Martaloğların II. Murat Dönemi'nde (1421 - 1451) 1421 tarihinde kurulduklarını bildirmesine karşılık, bunların daha önce Osman Gazi zamanında mevcut olduğuna dikkati çekmektedir.

Fatih Dönemi (1451 - 1481) tahrir defterlerindeki kayıtlara göre, martaloğlar, Tuna üzerindeki Güvercinlik ve Vidin kalelerinde görülmektedir. Bunların sipahi neslinden Hristiyanlar oldukları anlaşılmaktadır. Bunların bir kısmı sınır boylarında, kalelerde akınlara ve güvenlik işlerinde, birlikler halinde normal silahlı savaşçı olarak, bir kısmı da bölgeyi ve bölge halkının dilini çok iyi bildiklerinden, klavuzluk görevlerinde ve geri hizmetlerde kullanılırlardı.

Cerahorlar : Bir çeşit ücretli asker olup, özellikle savaş sırasında muhtelif yer ve zamanlarda görevlendirilen askere denirdi. Bunların daha çok işçi olarak inşaat ve taşıma işlerinde çalıştırıldıkları için askerlikle ilgileri kalmamış ve belli işler için kale onarımı, köprü kurulması, maden ve yol yapımında görevlendirilmişlerdi. Cerahorluk zamanla ücretli bir çeşit ırgatlık angaryası haline gelmişti. [269]

Serahorlar : Bunlar azablar gibi, yükümlü bir asker olarak sınır boylarındaki halktan, ordunun amele ve inşaat işlerinde görevlendirilmek amacıyla, Hristiyan reayadan toplanan bir hizmet sınıfıydı. Serahorların, Cerahorlardan farkı, ücretli olmayıp, mükellef olmaları ve her bölgeden belirli sayıda çıkarılmalarıydı.

Canbazlar : Bunlar da sözlük anlamı bakımından, "canla oynayan, hayatını tehlikeye koyanlar" demektir. Bunlar, önceleri yaya ve müsellemler gibi savaşçı bir grupken, daha sonraları geri hizmetlerde kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Canbazların, özellikle bulundukları bölgelerde, ocaklar halinde örgütlendikleri ve yörükler gibi aynı kaynaktan geldikleri, içlerinde yabancı ve dönemlerin de bulunduğu, daha sonraları çıkan ilgili kanunnamelerden öğrenilmektedir.

[269] Sertoğlu, Mithat; Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, s. 57.

Canbazların, atlı bir sınıf olarak, barışta ordu ihtiyacı için at beslemek ve yetiştirmek veya at satın almak gibi görevleri vardı. [270]

Voynuklar : Seferde ordunun büyük rütbeli komutanlarıyla, Vezir ve devlet adamlarının atlarına bakmak, diğer zamanlarda da, Has ahır ve çayır hizmetlerini yürütmek amacıyla Hristiyanlardan ve özellikle Bulgarlardan seçilmiş askerlerden kurulmuşlardı. Gerçekte Voynuk veya Voynik, Slavca asker anlamına gelmektedir [271]

Voynuklardan bir kısmı, saray ahırlarının çeşitli hizmetlerini yürütmek amacıyla görevlendirilirdi. Bunlara "Çayır voynukları" adı verilmişti. Diğer bir kısmı da, seferde seyislik hizmetiyle görevlendirilmiş olup, bunlara da "sefer voynukları" denilirdi. Bunlar, emrine verildikleri süvarinin atına bakmakla yükümlüydüler. Böylece Osmanlılarda süvarilikle at ışaklığı ayrılmış bulunuyordu. [272]

Çadır Mehterleri : Osmanlı Silahlı Kuvvetleri'nde vezir ve daha yüksek rütbeli komutanların, özel büyük çadırlarının kurulup kaldırılması ve bakımıyla görevli olanlara Arapça "akkâm" Türkçe "çadır mehterleri" adı verilmiştir. Çadır mehterleri teşkilatı, Fatih zamanında kurulmuştur. (Seferde ana yolların ve köprülerin bakım ve onarımı gibi hizmetlerle görevlendirilen bir kısım azab askerine de akkâm adı verilmekteydi.)

2. Sağlık ve Veteriner İşleriyle Tahliye ve Tedavi

Orduda ve kışlalarda askerin sağlık hizmetleri ve bakımlarıyla görevli tabip ve cerrahlar bulunurdu. Bunların çoğu, Müslüman ve Museviydi.

Kapıkulu birliklerinden, özel olarak sağlık teşkilatının bulunduğu ve seferde yaya başılar komutasında, mahfeli develerden kurulu hasta ve yaralı taşıma kolları kullanıldığı anlaşılmaktadır. [273]

Kaynaklarda bu konuda daha fazla bilgiye rastlanamamıştır. Görünüşe göre, bu bakımdan çeşitli durumlarda bir yetersizlik söz konusu olmadığından, sağlık hizmetlerinin de gereği gibi yürütüldüğü sonucuna varılabilir.

[270] Gökbilgin, Tayyib; Canbazan Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 21-22.

[271] Sertoğlu; s. 336.

[272] Danışmend, İsmail Hâmi; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. I, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1949. s. 60.

[273] Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Kapıkulu Ocakları, c. I, s. 405.

Nitekim, savaşların kısa sürmesi nedeniyle cerrahlara ancak savaş-tan sonra, çeşitli yaralıların kurtarılması için büyük işler düşmekte ve bunların da, alınan özel ve mahalli tertip ve tedbirlerle, ana vatan hasta-hanelerine taşınmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Veteriner işleriye, ordunun bu dönemde asker çoğunluğunun atlı ol-ması nedeniyle, önemli bir ölçüde bulunmaktaydı. Ancak bu hizmet de genellikle hayvan sağlığı, bakım ve tedavi işleri yönünden özel olarak yetiştirilmiş birlik nalbantlarının görevlendirildikleri anlaşılmaktadır. Bu-nun dışında ordular arasında bulunan ve "nalbantlar" denilen sanat-kârlar grubu da, nal yapanlar gibi hayvanları nallamak ve nal yapmak-tan başka, bazı hayvan hastalık, yara ve vurgunlarını da tedavi ederlerdi. Kısaca nalbantlar, aynı zamanda hayvan sağlık memurluğu görevini de yap-maktaydılar.

Osmanlı ordusunda piyade askerinden daha çok olan süvarilerin hay- van ihtiyaçlarıysa, Anadolu'da hayvan yetiştiren şehir ve kasabalarda, Trakya'da özellikle Edirne ve çevresinden sağlanmaktaydı. Bunlardan Edirne, Dimetoka, Filibe, Selânik, Eskişehir ile, çevrelerindeki çayır ve korulukları işleten zeamet sahipleri, bir ocak ağası idaresindeki miri de- velerle, katırları burada beslerlerdi. Bunların, yine bu bölgelerde üretiler- rek çoğaltılmalarına önem verirlerdi.

Bundan başka hayvan ikmalini kolaylaştıran diğer bir faktör de, ti- marlı sipahilerin kendileri için gerekli hayvanlardan fazlasını satarak pa- ra kazanmak amacıyla çiftliklerinde daima ihtiyaçlarından daha çok sayıda hayvan yetiştirme geleneğiydi. Bu nedenle ülke içerisinde bol sayıda hay- van daima bulunabilirdi.

3. Ulaştırma İşleri

Bu dönemde kullanılan belli başlı kara taşıt araçları, at, katır, deve ve arabadan ibaret olup, mevcut yol ve köprüler de, bunlara göre yapılmıştı. Bu nedenle taşıtma hizmeti, genellikle hayvan ayağına ve hızına göre yürütülmekteydi.

İlk kez düzenli ve muvazaf orduyu teşkil eden Kapıkulu birlikleri ku- rulduğu sırada, taşıt aracı olarak, önceleri develere önem verilmiş ve bu amaçla deve kolları kurulmuştu. Otlukbeli Seferi'ne ait işe hazırlıkları- nın deve kervanlarıyla, harekât öncesinde yeterli bir şekilde gerçekleştiril- diğine yukarıda da değinilmişti.

Ayrıca seferde ordunun önünde ve gerisinde sürekli şekilde yol, köp- rü onarım, bakım ve taşıtma hizmetleri için görevli bazı yardımcı sı- nıflar da kurulmuş bulunuyordu.

Ulaştırma işleri, Fatih devrinde, imparatorluğun kuruluşu tamamlandıktan sonra, daha da geliştirilmişti. Böylece Rumeli'de, bir yönden Selanik - Yunanistan - Arnavutluk ve diğer yönden, Edirne, Filibe, Şipka - Tırnova doğrultularında kolaylıkla harekâta girilmek yeteneği sağlanmıştı. Bu arada Anadolu'da da II. Murat tarafından sağlanan Edirne - Bursa kara ve deniz ekseni dışında, çok önemli sayıda, özellikle Yenisehir ve Ankara çevresinde çeşitli köprüler yaptırılmıştı.

Bunlardan başka, stratejik değere sahip olan ana yollar boyunca yaptırılan menziller, yeniden kurdurulan köyler, zaviyeler ve kervansaraylar, bu caddeler üzerinde hareket ve ulaştırma güvenliği sağlamış bulunduğundan, ticaret de büyük ölçüde kolaylaşmış ve gelişmiş bulunuyordu.

Yukarıda da değinildiği gibi, bu dönemde kullanılan çeşitli taşıt araçlarından, katır ve develerden başka, öküz ve manda arabaları da kullanılmaktaydı. Bu nedenle at koşulu arabalara daha az yer verilmişti.

Ulaştırma hizmetlerinin daha hızlı olarak yürütülmesi gereken hallerde; mühimmat ve yiyecek maddelerinin taşınması için katırlardan kurulu "katırcı" adı verilen yardımcı birliklerden de faydalanılmaktaydı.

Ordunun hasta asker, alet, edevat, eşya, cephane ve mühimmatının taşınması gibi hizmetler için, genellikle dört tekerlekli öküz arabası biçiminde araçlar kullanılmaktaydı.

Kapıkulu birliklerinden yenigeriler de, her on kişi için bir katır (veya beygir) hesabıyla, sefere çıkarlarken oda veya ortalının bir çeşit kasesi sayılan sandıklarındaki "seyishane" parasından yararlanılarak, kendilerine gerekli eşya ve erzak ağırlıklarını taşımak üzere odabaşları tarafından katır veya beygir satın alınırdı. [274]

Usul ve kanuna göre seferde, orta sakaları için kırba (kalın meşin su tulumu) gibi, orta eratinın su ihtiyacını karşılayacak malzeme, ortalara dağıtılırken, taşıyıcı hayvanlar da sağlanırdı. Muharebeden dönüşte bu hayvanlar tekrar satılır ve bedelleri orta sandığına yatırılarak işletilirdi. Böylece ocak eratinın su ihtiyacı da, her odanın sakası tarafından sağlanmış olurdu. Bu maksatla verilen beygirlerle, barışta ve savaşta ortalının içme, yemek ve temizlik suları taşınmış olurdu. [275]

[274] a. g. e.; s. 365.

[275] Marsilli Graf; Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitai Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti, Çev.: M. Kaymakam Nazmi, Ankara, Büyük Erkân Harbiye Matbaası, 1934, s. 89.

Devlet yeniçerilere, 20 kişiye 2 küçük çadırı yatak hizmetlerini görmek üzere iki kaba hâlî ve bir de yemek takımlarını taşımak üzere bir deve verirdi. Genellikle yaya yeniçeri askerinin belli başlı ağırlıkları bunlardı.

4. Bakım İşleri

Genellikle bu dönemde ordudaki silah, araç ve gereçlerin bakım işleri, ayrıca teknik bir örgüte ihtiyaç göstermeyen ilkel bir bakım ve onarım hizmetinden ibaretti denilebilir. Kaynaklarda bu konuda ayrıntılı bilgilere de rastlanamadığına göre, silah ve araçlara ait halen birinci kademe bakımı denilen ilk bakım hizmetinin de, yine at, silah ve aracı kullanan tarafından yapılmakta olduğu, tahmin olunmaktadır.

Bu amaçla diğer üç kademe bakımları için, ordu pazar halkı içerisinde bulunan çeşitli dallardaki sanatkârlardan da faydalanılmaktaydı. Bunlardan özellikle araçlar, eskiciler, kunduracılar, çizmeciler, nalbantlar, nal yapanlar, kılıçcılar, okçular, semerciler, muhtabiyeciler, demirciler, çadırcılar ve benzerleri gibi sanatçılar, birer örnek olarak gösterilebilir. Daha çok eyalet askerleri, bu sanatçılardan geniş ölçüde faydalanmak zorundaydılar.

Fakat asıl önemli bakım hizmeti, bu dönemde daha da gelişmiş bulunan ateşli silahların bakım ve onarım hizmetleriydi. Gerçekte de bu amaçla kurulmuş olan cebeci ocağı, ateşli silah, araç ve mühimmatın her tür ve kademedeki bakım ve onarımlarını yapmakla görevliydi. Özellikle bu silahlar, kapıkulu askeri emrinde bulunduğundan, bu kuruluş içerisinde yer almış olan cebeci ocağı, çeşitli silah, mühimmat ve araçların taşınma, bakım ve onarımlarından başka, savaş sonunda toplayarak korumakla da görevli bir ocak, yani bir ordu donatım örgütü idi. Böylece, genellikle teknik olarak nitelendirilebilecek her çeşit bakım ve onarım hizmetleriyle, silah ve araçların depolama hizmetleri de, bu ocak tarafından yürütülmekteydi.

Die Arbeit ist in zwei Teile gegliedert. Der erste Teil ist eine Einführung in die Thematik, die den Leser mit den Grundlagen der Thematik vertraut macht. Der zweite Teil ist eine detaillierte Darstellung der Ergebnisse der Untersuchung, die in Form von Tabellen und Diagrammen dargestellt sind.

[illegible][illegible]

S O N U Ç

Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde uğradığı ağır yenilgiden sonra Akkoyunlu Devleti, bir daha kendini toplayamamış ve çöküntüye gidişten kendini kurtaramamıştır. Nitekim, Uzun Hasan muharebe meydanından canını kurtarıp Tebriz'e çekildikten sonra, savaş istek ve gücünü yitirmiş akraba ve yakınlarına vasiyette bulunmuş, onlara Osmanlılar ile iyi geçinmelerini ve asla savaşmamalarını öğütlemişti. Uzun Hasan, bu görüş çerçevesinde Osmanlı Devleti ile ilişkilerin düzeltilmesi yolunda girişimlerde bulunurken, bu kez oğulları arasında, daha kendisi ölmeden taht mücadelesi başlamıştı. Babasının son zamanlarında Şiraz Valisi bulunan ve kendisini Akkoyunlu Tahtı'nın vârisi gören Uğurlu Mehmet Bey, kardeşleriyle giriştiği rekabette, babasının kardeşlerini tutması üzerine ayaklanmış, Memlûklere dayanarak babasına karşı giriştiği mücadelede yenilgiye uğrayınca, bu kez Osmanlılara sığınmıştı. Fatih, Uğurlu Mehmet'i çok iyi karşılamış; Sivas Beylerbeyliği'ne atamış ve kızıyla evlendirerek kendine damat yapmıştı. Uğurlu Mehmet, daha sonra hükümdarlık vaadiyle tekrar Akkoyunlu ülkesine davet edilmiş, bu hileli davete kanan Uğurlu Mehmet, Sivas'tan Erzincan'a gittiği sırada, yakalanarak öldürülmüştü (1477). Uğurlu Mehmet'in ölümünden kısa bir süre sonra da, Uzun Hasan'ın Tebriz'de ölümü (6 Ocak 1478) üzerine, yapılmış ve yerine geçen oğlu Sultan Halil, Osmanlı Devleti ile dostluğun yeniden kurulması için, ileri gelen bilginlerinden Kadı Alaaddin Beyhaki'yi İstanbul'a yeniden yollamasıyla iyi ilişkiler yeniden kurulmuştu. Ne var ki, Şehzadeler arasında sürüp giden saltanat kavgaları sonunda Akkoyunlu Devleti gittikçe zayıflamış ve 1508 yılında yani Otlukbeli Meydan Muharebesi'nden 35 yıl sonra tamamen çökmüştür. [276]

Otlukbeli Muharebeleri, diğer yandan Karamanoğulları'nın da sonu olmuştu. Nitekim, Uzun Hasan yenildikten sonra, Karamanoğulları'na etkin biçimde yardım sağlayacak devlet de kalmamış oluyordu. Karaman Beyliği sorununun artık kökten çözümlenmesi zamanı gelmişti. Bu amaçla Gedik Ahmet Paşa, Otlukbeli Meydan Muharebesi'nden hemen sonra, üçüncü kez Karaman Seferi'ne çıkarılmış, Yellitepe, Ermenek ele geçirilmiş; Karamanoğulları'ndan Pir Ahmet Bey'in sığındığı Minan Kalesi düşürüldükten ve Pir Ahmet sahneden çekildikten sonra, Karamanoğlu Kasım Bey'i de aynı akıbete uğratmak için, Silifke Kalesi'ne yürünmüş

ve Karamanoğullarının Akdeniz kıyılarındaki dayanağı Silifke de ele geçirilmişti (1474). Böylece Osmanlıları'nı uzun süreden beri uğraştıran Karamanoğulları da tarih sahnesinden silinmiş oluyordu.

Osmanlı ordusunun Otlukbeli'nde kazandığı zaferin siyasi sonuçlarının en önemlisi, özellikle Papa ve Venediklilerin çabalarıyla Osmanlılara karşı kurulmuş olan Batı-Doğu ittifakının (veya diğer bir deyimle Batılı Hristiyan devletlerin Akkoyunlular ve Karamanoğulları ile kurdukları ittifakın) çok ağır bir darbe yemiş olmasıdır. Uzun Hasan'ın Otlukbeli yenilgisinden sonra Haçlılar, Osmanlı Devleti'ne karşı doğudaki müttefiklerinden yararlanamayacaklarını artık kesinlikle anlamış bulunuyorlardı.

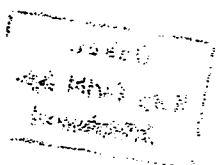
Böylece kazanılan bu büyük zafer, yalnız Akkoyunlulara karşı değil, başta Papalık ve Venedik olmak üzere, bütün Haçlı Hristiyan devletlere karşı da kazanılmış oluyordu.

Ashında Fatih, Doğu Roma İmparatorluğu'na son verdikten sonra, Anadolu Birliğini de gerçekleştirmekle öteden beri gaye edindiği cihan imparatorluğu'na da yaklaştığını düşünüyordu.

Çünkü, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin çok büyük ve geniş bir kesimini elinde bulundurmakla, İran üzerinden doğu-batı doğrultularında uzanan ve İskenderun üzerinden de Akdeniz'e inen ticaret ve ana stratejik yolları kontrolünde tutan Akkoyunlu Devleti, bu pozisyonuyla Osmanlı İmparatorluğu'nu her an tehdit altında bulundurmakla kalmıyor aynı zamanda Fatih'in amaçladığı dünya egemenliği kurma yönündeki planlarına da önemli ölçüde set çekiyordu.

Nitekim, tarih boyunca Anadolu'ya yöneltilen saldırılar bu yollardan kolayca Anadolu içlerine kadar ulaşarak birtakım devletleri yıkmış, bazılarının büyük darbe yemesine neden olmuştur. İşte Otlukbeli Zafarı'yla Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ni eline geçiren Osmanlılar, doğudaki fetih hareketlerinde bu bölgeyi üs olarak kullandıkları gibi, batıdaki ilerlemelerini de doğudan emin bir şekilde sürdürmüşler ve cihan imparatorluğu kurmak yolunda büyük adımlar atmışlardır.

Aynı zamanda bu büyük zafer, Malazgirt (26 Ağustos 1071) ve Myrokephalon (1176) zaferlerinden sonra, Anadolu'nun bir Türk vatanı olarak kalmasında diğer önemli bir etkeni oluşturmıştır.

KRONOLOJİ

1403 Ankara Meydan Muharebesi sırasında Timur'a yaptığı hizmetlere karşılık Karayönlük Osman Bey'e Timur tarafından Diyarbakır ve dolaylarının emanet menşurunu verilmesi ve Akkoyunlu Devleti'nin kuruluşu

1435 Karayönlük Osman Bey'in ölümü ve oğlu Ali Bey'in iktidara geçişi

1438 Karayönlükoğlu Ali Bey'in, kardeşi Mardin Valisi Hamza Bey'e yenilmesi ve Hamza Bey'in yönetimi ele geçirmesi

1444 Cihangir'in babasının yerine iktidara geçmesi

1453 Uzun Hasan'ın, kardeşi Cihangir'e baş kaldırması ve Diyarbakır'ı ele geçirip Akkoyunlu Hükümdarı oluşu

29 Mayıs 1453 İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi

1454 Birinci Sırbistan Seferi; Kefe Seferi

1455 İkinci Sırbistan Seferi

1456 Enez'in ve Taşoz, İmroz, Limni adalarının zaptı; Trabzon'un kuşatılması; Belgrad kuşatması

1456/1457 Papa Kuvvetlerinin Ege adalarını istilâ girişimi

1457 Arnavutluk ve Macaristan Seferleri

1457 Uzun Hasan'ın Hıynkeyf (Hasan Keyf)'deki son Eyyubi hükümetini ortadan kaldırması

1458 Birinci Mora Seferi; Sırbistan Seferi; Midilli Seferi;

1 Haziran 1459 Papa'nın Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi yapılması yolundaki girişimleri ve Mantua Konferansı

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.
Kütüphane

- 20 Haziran 1459 Semendire'nin Osmanlılar tarafından zaptı
- 1459 Uzun Hasan'ın Birinci Gürcistan Seferi
- 1460 İkinci Mora Seferi; Arnavutluk akını
- 1461 Uzun Hasan'ın Koyulhisar'ı ele geçirmesi
- 1461 Fatih'in ilk doğu seferi; Amasra'nın fethi; İsfendiyar Beyliği'nin ortadan kaldırılması; Koyulhisar'ın Akkoyunlulardan geri alınması
- 26 Ekim 1461 Fatih'in Trabzon Rum İmparatorluğu'nu Osmanlı ülkesine katması
- Eylül 1462 Eflâk Seferi, Midilli Adası'nın zaptı
- 1462 Uzun Hasan'ın İkinci Gürcistan Seferi
- 1463 Birinci Bosna Seferi; Mora Seferi
- 28 Temmuz 1463 Osmanlı-Venedik Harbi'nin başlaması (16 yıl sürmüştür)
- 1464 Osmanlı-Venedik deniz savaşları; Midilli Seferi
- 1464 Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümü; İkinci Bosna Seferi; Arnavutluk Akınları
- 1465 Uzun Hasan'ın Dulkadiroğullarından Harput'u alışı
- 1466 Fatih'in Konya'yı zaptıyla Karaman'ı Osmanlı vilayeti haline getirmesi ve Karamanoğlu İshak Bey'in Uzun Hasan'a sığınması
- 1466 Fatih'in Birinci Arnavutluk Seferi
- 1467 Uzun Hasan'ın Karakoyunlu Hükmüdarı Cihan Şah'ı yenilgiye uğratması
- 1467 Fatih'in İkinci Arnavutluk Seferi, Dalmasya Akını
- 1467 Kroya (Akçahisar) Kalesi'nin kuşatılması; Venediklilerin Ege Denizi'nde ve Mora'da saldırıya geçmeleri
- 1468 Karaman Seferi; Macaristan Akını

- 1468 Uzun Hasan'ın Karakoyunlu Devleti'ne son vererek Doğu Anadolu, Erran, İran ve Irak bölgelerini ele geçirmesi
- 1469 Osmanlıların Dalmaçya ve Avusturya akınları; Rum Mehmet Paşa'nın Karaman'a karşı Kilikya Seferi;
- 1469 Uzun Hasan'ın Horasan Hükümdarı Ebu Sait'i yenilgiye uğratması
- 12 Temmuz 1470 Fatih'in Eğriboz Seferi ve Ada'nın zaptı
- 1470 Uzun Hasan'ın kışkırtmasıyla Ceneviz ve diğer İtalyan devletlerinin Haçlı Seferi için Roma'da toplanmaları
- 1470 Fatih'in Mora Seferi
- 1 Ocak 1471 Osmanlılara karşı Venedik-Napoli ittifakının yapılması
- 1471 Alâiye Kalesi'nin zaptı; Dulkadir meselesi yüzünden Mısır Memluk Devleti'yle anlaşmazlığın çıkması
- 18 Haziran 1472 Osmanlılara karşı Venedik-Burgonya Krallığı ittifakının yapılması
- 1472 Silifke ve çevresinin Karamanlılardan alınması; Karaman isyanlarının bastırılması
- 1472 Akkoyunluların Tokat Baskını ve Şehri yağma etmesi
- Ağustos 1472 Haçlı donanmasının Antalya civarında (Tarihi Side Şehri yakınlarında) Satalina Limanı'na çıkması ve şehri yağma etmesi
- 19 Ağustos 1472 Eflâtunpınar (Kireli) Muharebesi ve Uzun Hasan'ın oğlu Yusufça Mirza'nın Şehzade Mustafa Çelebi kuvvetleri tarafından esir edilmesi
- Eylül 1472 Fatih'in Akkoyunlulara karşı sefer hazırlıklarına başlaması ve sefer için otağını Üsküdar'da kurdurması

- Eylül-Aralık 1472 Fatih'in Akkoyunlulara karşı "Uzak Sefer Harzırlık" emrini yayınlaması; personel seferberliği için "Nefir-i Âm" ilanı
- 13 Eylül 1472 Haçlı donanmasının İzmir Baskını
- 12 Şubat 1473 Uzun Hasan'a silah ve malzeme yardımı taşıyan gemilerin Venedik'ten hareketi
- 1 Nisan 1473 Uzun Hasan'a yardım malzemesi getiren Venedik gemilerinin, yardım malzemesini veremediği Kıbrıs'a çekilmeleri
- Nisan 1473 Akkoyunlulara karşı sefer için Rumeli Eyalet askerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçişi ve Yenışehir Yığınak Bölgesinde toplanması
- 11 Nisan 1473 Osmanlı ordusunun Başkomutanlık Karargâhı ile Üsküdar'dan hareketi ve İznik-Yenışehir yolu ile yığınak bölgesine hareketi
- 21 Mayıs 1473 Osmanlı ordusunun Kayseri dolaylarına ulaşması
- Haziran 1473 Osmanlı ordusunun Sivas'ta toplanması, yoklanması ve savaş taktikati yapması
- Haz.-Temmuz 1473 Osmanlı ordusunun Sivas-Erzincan Tercan doğrultusunda ileri harekâtı
- 4 Ağustos 1473 Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa emrindeki Osmanlı öncü birliklerinin Tercan dolaylarında Akkoyunlu kuvvetlerine yenilgisi
- 11 Ağustos 1473 Osmanlı öncü kuvvetlerinin "Üçağzlı" denen mevkiye Akkoyunlu kuvvetleriyle çatışması; Otlukbeli Meydan Muharebesi ve Osmanlı ordusunun zaferi
- 15 Ağustos 1473 Otlukbeli zaferinden sonra Fatih'in Orduya İstanbul'a dönüş emrini vermesi
- 25-29 Ağustos 1473 Osmanlı ordusunun İstanbul'a dönüşü sırasında Şebinkarahisar Kalesi'ni kuşatması ve kaleyi teslim alması

- Ağustos 1474 Otlukbeli Meydan Muharebesi dönüşünde Bor Kasabası'nda hastalanarak orada kalan Şehzade Mustafa Çelebi'nin ölümü
- 17 Ağustos 1474 Fatih tarafından Veziriazamlıktan azledilmiş olan Mahmut Paşa'nın idamı
- 1477 Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmet'in Akkoyunlular'ın taht kavgası sonunda öldürülmesi
- 6 Ocak 1478 Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Tebriz' de hastalanarak ölümü
- 1508 Akkoyunlu Devleti'nin Yıkılışı

1. The first part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

2. The second part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

3. The third part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

4. The fourth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

5. The fifth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

A.

B.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

BELGELER

1. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
2. Dubrovnik Arşivi

KİTAPLAR

1. AHMET MUHTAR; Tarih-i Esleha, c. I, İstanbul, Askeri Müze.
2. ÂLÎ; Künh'ül-Ahbar (el yazması), Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü, No. 2162.
3. ALÎ RIZA; Atlaslı Memalik-i Osmaniye Coğrafyası, 3 Kısım, İstanbul, Mühendishane-i Berr-i Nümayun Matbaası, 1318 (1902).
4. ALTINAY, Ahmet Refik; Şehaif-i Muzafferiyat-ı Osmaniye, İstanbul, Kütüphane-i Askeri, 1325 (1909).
5. ANGELELLO; Historia Turchesca (Türk Tarihi), Çev. Kâzım Neki, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, No. 129.
6. AŞIKPAŞAOĞLU; Ahmet Âşık; Tevarih-i Âl-i Osman, Neşreden: Nihal Atsız, c. I, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1949.
7. BABINGER, Franz; Mehmed der Eroberer und seine Zeit, Weltstürmer einer zeiten vende, München, 1959.
8. BAYKAL, İsmail Hakkı; Enderun Mektebi Tarihi, c. I, İstanbul Halk Basımevi, 1953.
9. BİTLİSİ İDRİS; Heştbehışt, c. II-V, Topkapı Sarayı Müzesi, B. 196.
10. CELALZADE MUSTAFA; Kitabı Tabakat'ül-Memalik-fi Derecat'ül-Mesalik, Çev. Sadettin Tokdemir, İstanbul 1937.
11. DANIŞMEND, İsmail Hâmi; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. I, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1949.

12. DERVİŞ AHMET; Aşıkpaşazade Tarihi, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1332.
13. DİRİMTEKİN, Feridun; İstanbul'un Muhasarası ve Fethi, İstanbul, Belediye Matbaası, 1949.
14. DUKAS MICHAELIS; Bizans Tarihi, Çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul, İstanbul Basımevi 1956.
15. FERİDUN BEY; Məcmua-ı Münşeat-ı Selâtin, c. I-II, Neşreden: Ahmet Vahit, İstanbul, 1274 (1858), İstanbul Matbaa-i Âmire, 1338 (1922).
16. GIBBONS, Herbert Adams; Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çev. Ragıp Hulusi.
17. HAMMER; Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Çev. Mehmet Ata, c. III, IV, VII, İstanbul, Bedrosyan Matbaası, 1930, 1932.
18. HARP AKADEMİLERİ COĞRAFİ ETÜDLER, İstanbul Harp Akademisi Basımevi, 1949.
19. HAYRULLAH EFENDİ; Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi, c. II, IV, VII, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1292 (1876).
20. HOCA SADETTİN; Tac'üt-Tevârih, Ali Emiri Kitaphı, No. 124, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1297 (1881).
21. İNALCIK, Halil; Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar, c. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
22. KEMALPAŞAZADE; Tevarih-i Âl-i Osman, c. VII, Ankara, 1957.
23. KIVAMİ; Fetihname-i Sultan Mehmed, Neşreden: Franz Babin-ger, İstanbul, Maarif Basımevi, 1955.
24. KRİTOVULOS; Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni, Çev. Korolidi, İstanbul, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 1328 (1912).
25. MARSİLLİ GRAF; Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti, Çev. M. Kaymakam Nazmi, Ankara, Büyük Erkân-ı Harbiye Matbaası, 1934.
26. MEHMET HAYRİ; Topçuluk İmalât Tarihçesi, İstanbul, Harp Akademileri Kitaphı, No. 2403 (yazma).
27. V. MİRMİROĞLU; Fatih'in Donanması ve Deniz Savaşları, İstanbul, Belediye Matbaası, 1946.

28. MUFASSAL OSMANLI TARİHİ; c. I, İstanbul, İskit Yayınevi, 1957.
29. NEŞRİ; Kitâb-ı Cihan-nüma, Neşreden: Faik Reşit Unat ve Mehmet A. Köymen, c. I ve II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957.
30. ORUÇ bin ADİL; Tevarih-i Âl-i Osman, Neşreden: Franz Babinger, Hannover, 1925.
31. OTLUKBELİ FETİHNAMESİ; (Arapça), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No. 8306.
32. ÖZTUNA, Yılmaz; Türkiye Tarihi, c. III, İstanbul Hayat Kitapları, 1964.
33. SERTOĞLU, Mithat; Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958.
34. TANSEL, Selâhattin; Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri-Faaliyeti, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.
35. TOPÇULAR, Abdulkadir; Osmanlı Tarihi, c. I, İstanbul, Süleymaniye, Esat Efendi Kitaphâğı, 1251.
36. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ, c. III, Ks. 1 (1299-1451), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1964.
37. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ, c. III, Ks. 2, (1451-1566), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1977.
38. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, c. I, 2 nci Baskı, c. II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961.
39. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Kapıkulu Ocakları, c. I ve II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943, 1944.

C. MAKALELER

1. ARAT, R. Rahmeti; Fatih Sultan Mehmed'in Yarığ, Türkiyat Mecmuası, c. VI, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayını, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1939, s. 285-322.
2. ANHEGGER, Robert; Mu'âfî'nin Hünkârname, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, c. I, sayı I, İstanbul, İbrahim Horoz Basımevi, 1949.

3. DOLFINİ Dİ ZORZO; Fatih ve İstanbul, Fatih Dergisi, c. I.
4. DURSUN BEY; Tarih-i Ebül Feth, Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası (TOEM), cüz. 26-38, İstanbul 1330.
5. GÖKBİLGİN, Tayyib; Cân bâzân Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 21-22.
6. NECATİ SALİM; Otlukbeli (1473), 88 No.lu Askeri Mecmua Lahikası, İstanbul, Askeri Matbaa, 1933.
7. İNALCIK, Halil; Mehmed II. Maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VII, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957, s. 506-535.
8. YİNANÇ, Mükrimin Halil; Akkoyunlular Maddesi İslam Ansiklopedisi, c. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1950, s. 251-270.

...JED
KİTAP KÜTÜPHANESİ
1950

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

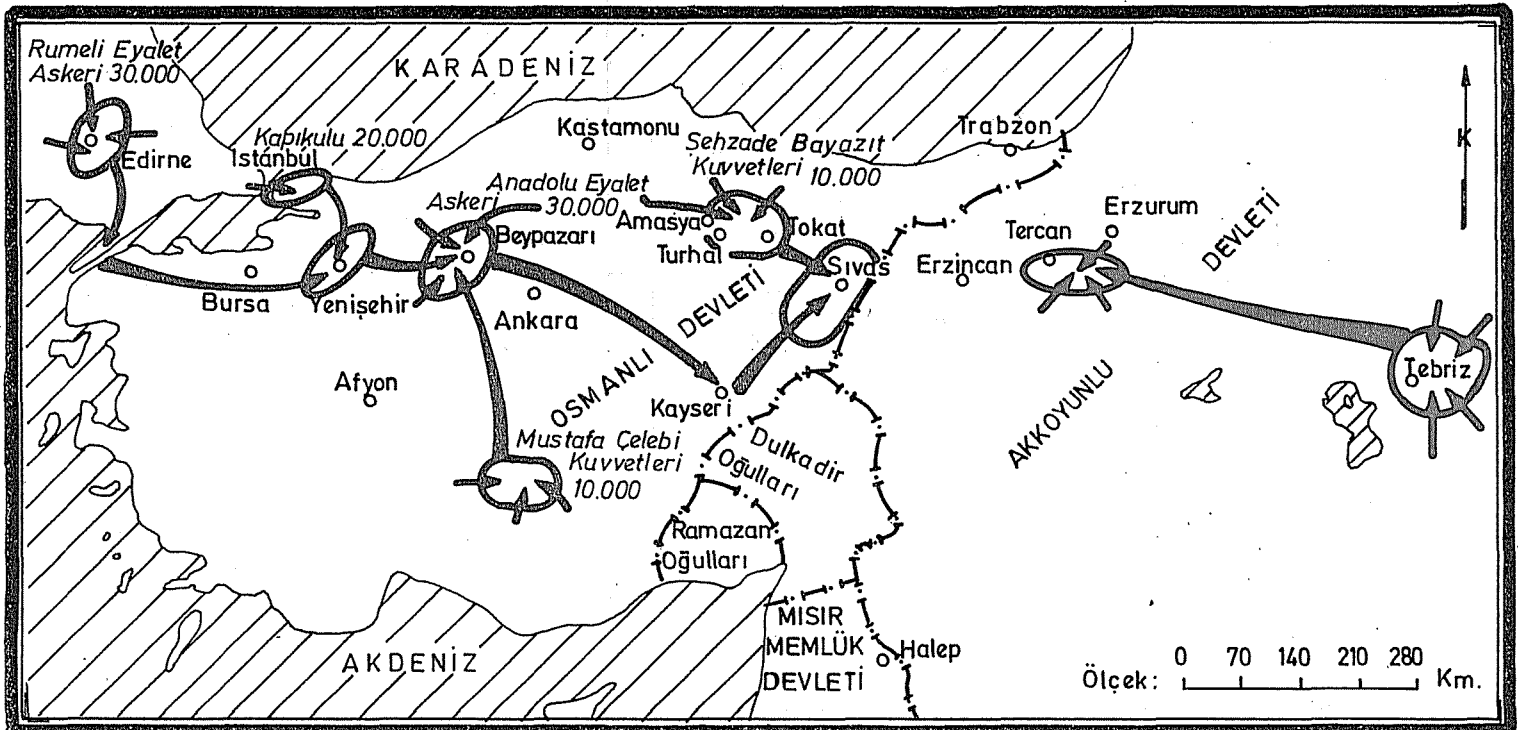
[illegible]

Guillem
Harp Tarihi Bşk
Kütüphane

Osmanlı ve Akkoyunlu Ordularının Yığınak ve İleri Harekâtı
(1473)

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

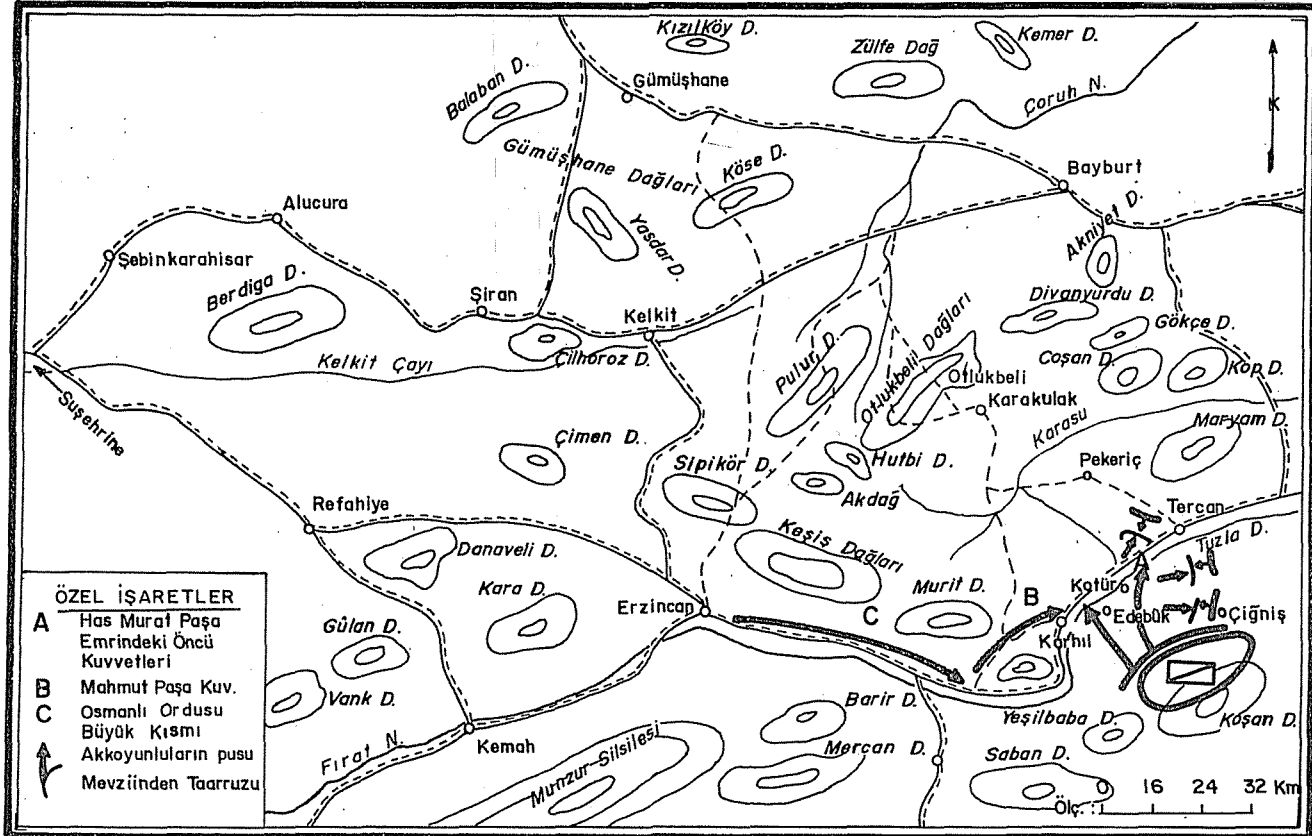
Kroki:1

**Osmanlı Ordusunun Tercan Doğrultusunda Yürüyüşü ve
Has Murat Paşa Emrindeki Öncü Kuvvetlerin Akkoyunlu Pususuna Düşüşü
(4 Ağustos 1473)**

Gnkuz.
As.T.ve Str. E. Bşk.

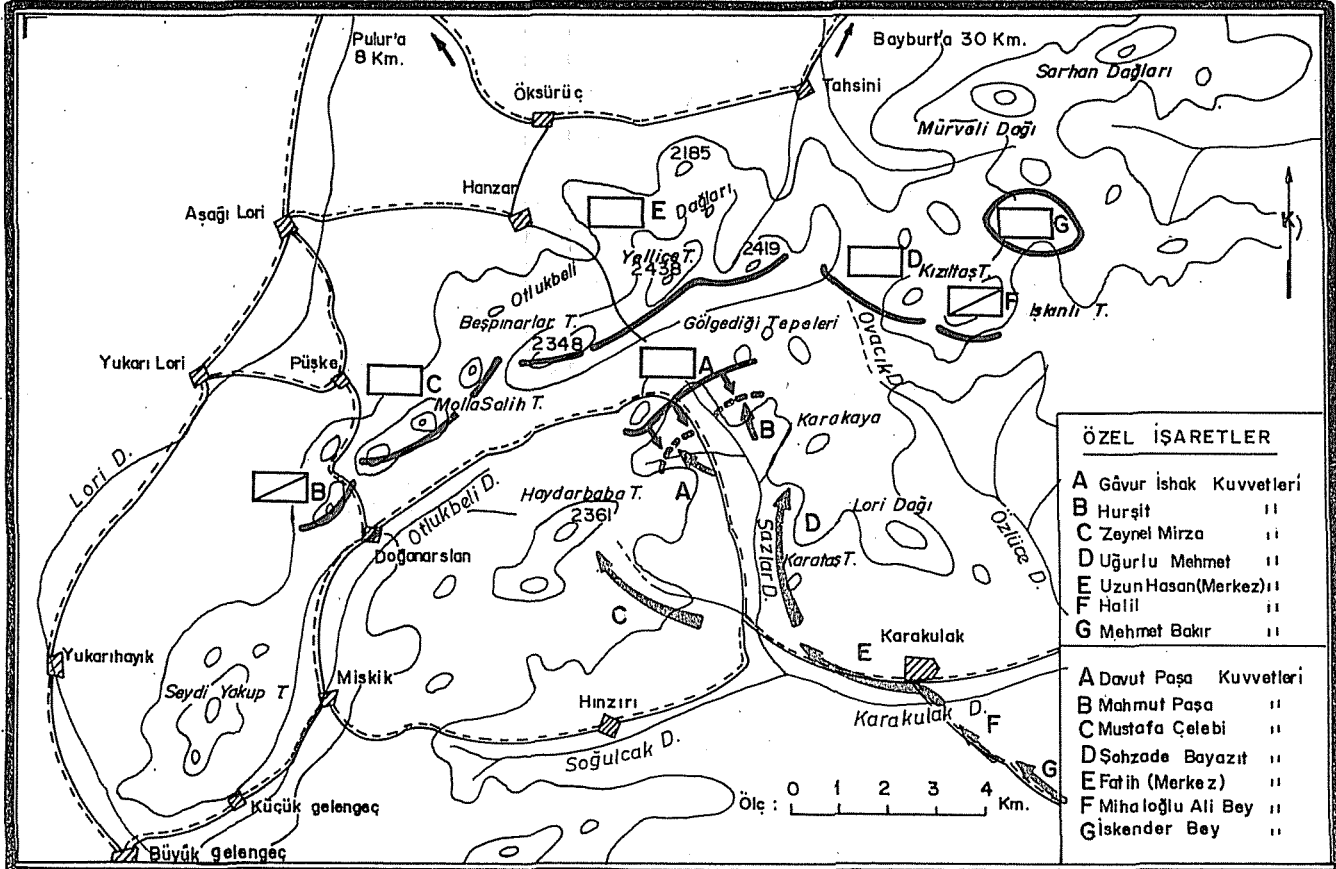
Kroki:2

Osmanlı Öncüsü'nün Akkoyunlu Emniyet Kuvvetleriyle Çatışması
(11 Ağustos 1473)

Gn.kur.
As.T. ve Str.E.Bşk.

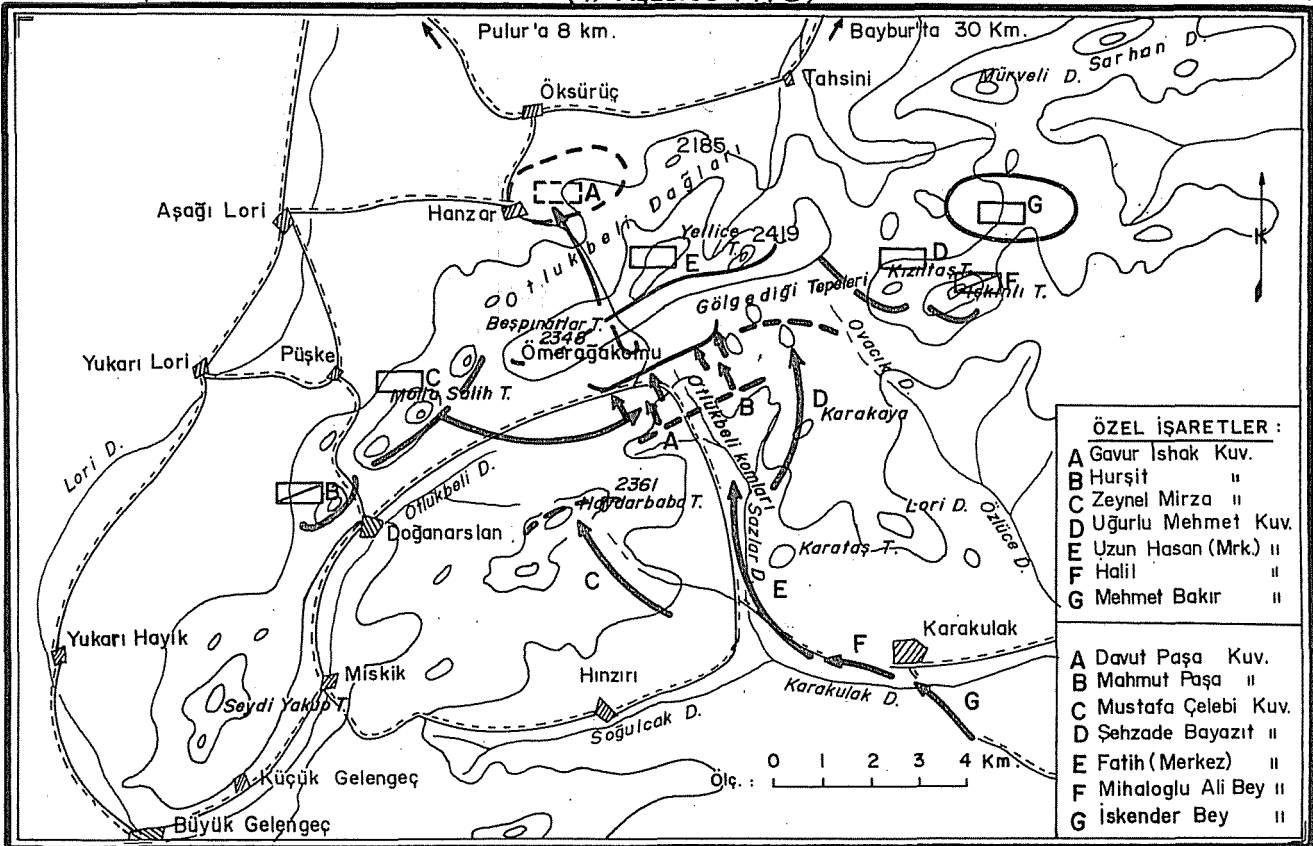
Kroki:3

**Akkoyunlu Saġ Kanat Komutanı Zeynel Mirza'nın
Osmanlı Öncüsüne Taarruzu
(11 Ağustos 1473)**

Gnkur
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki :4

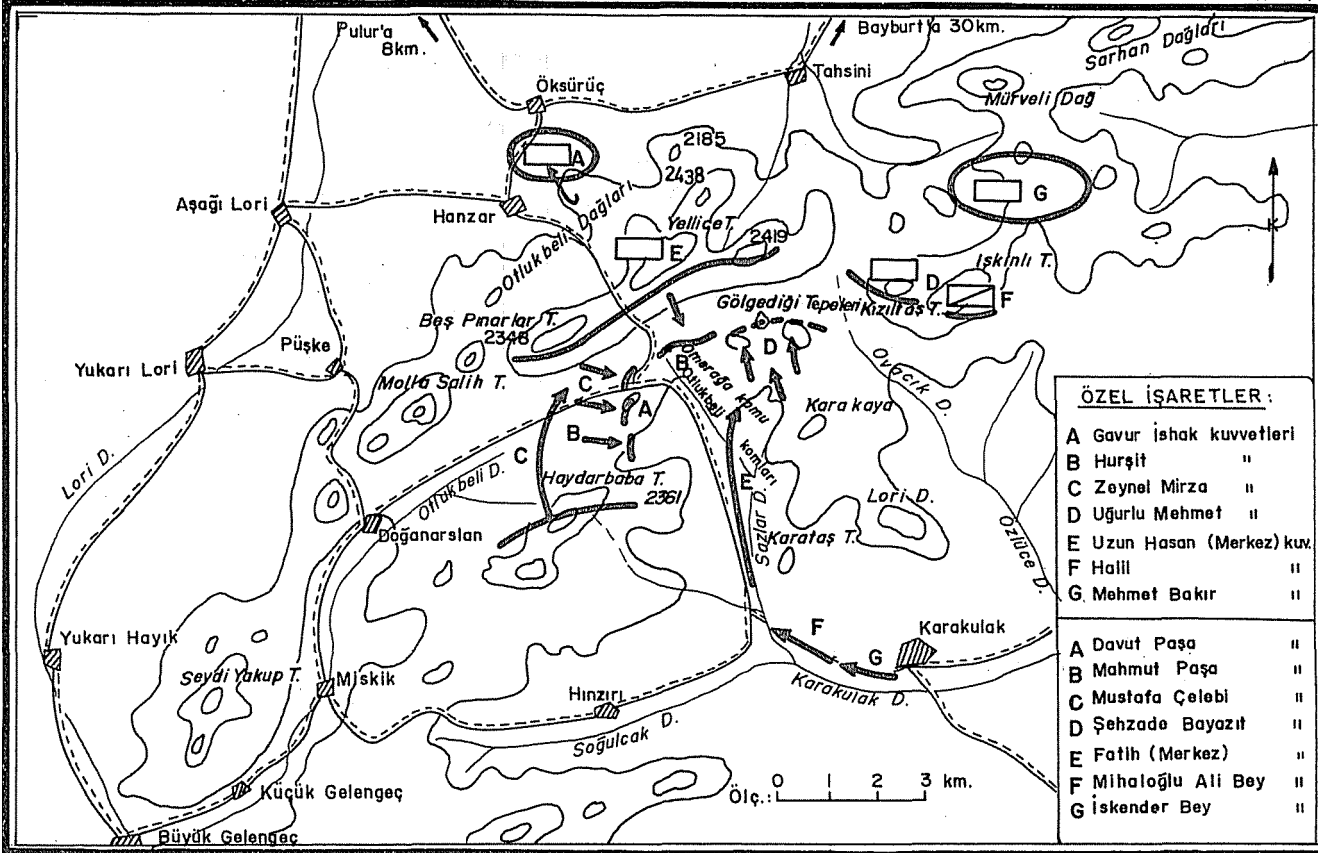

**Osmanlı Sol Kanat Komutanı Mustafa Çelebi'nin
Zeynel Mirza Kuvvetlerine Karşı Taarruzu
(II Ağustos 1473)**

Gnkur.
As.T.vè Str.E. Bşk.

Kroki:5

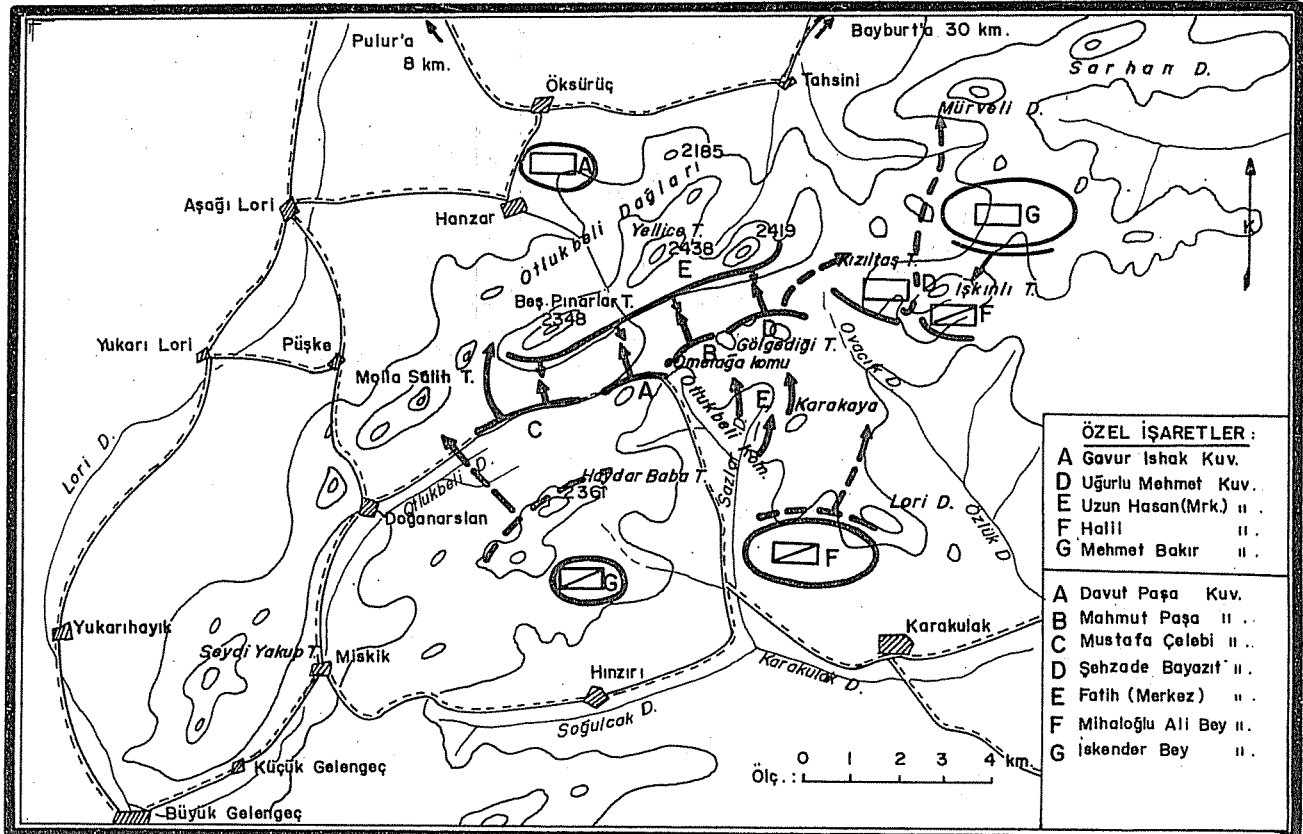

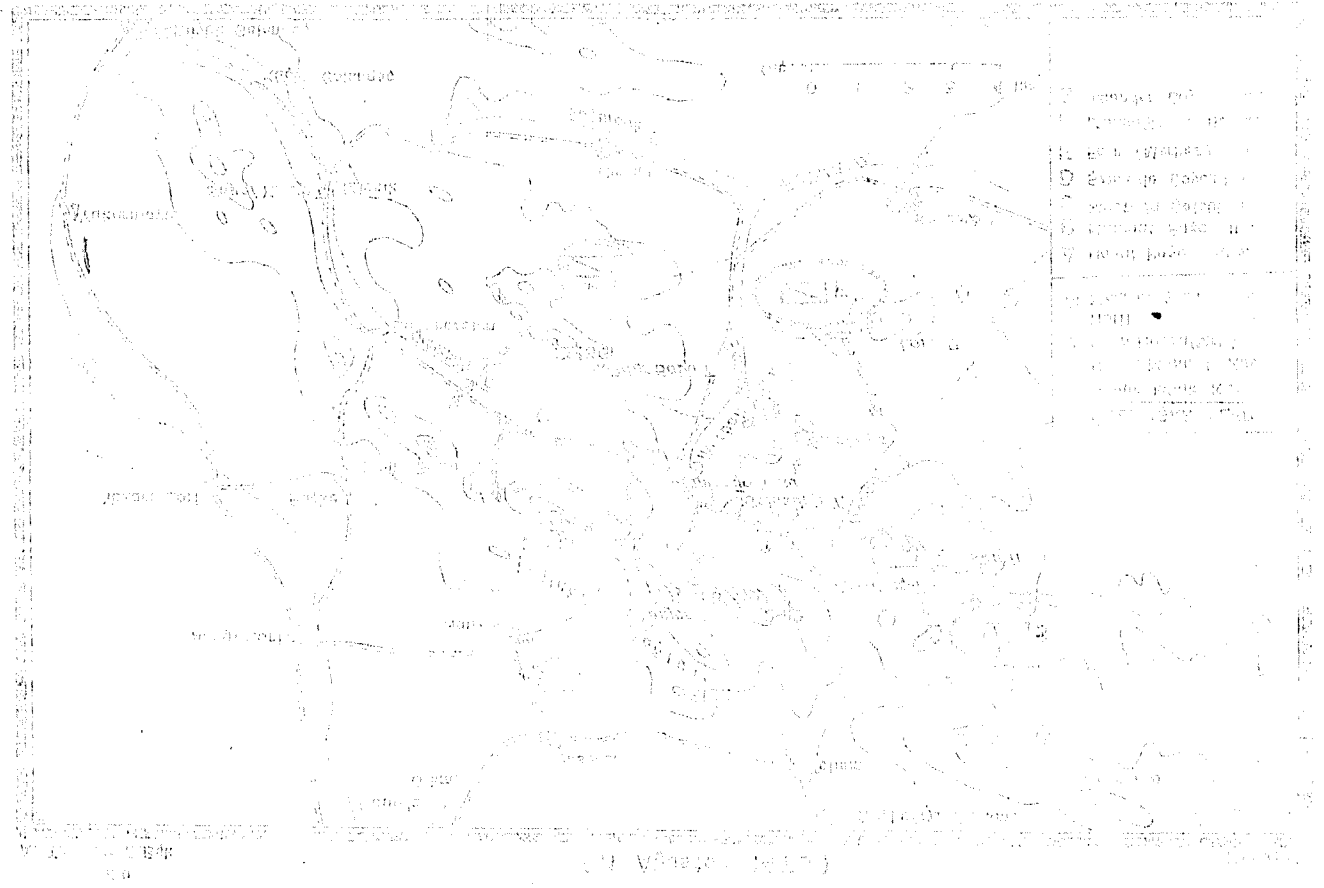
Osmanlı Ordusunun Akkoyunlu Merkez Kesimine Taarruzu ve
Şehzade Bayazıt Kuvvetlerinin Akkoyunlu Sol Kanadına Yönelmesi

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

(11 Ağustos 1473)

Kroki:6

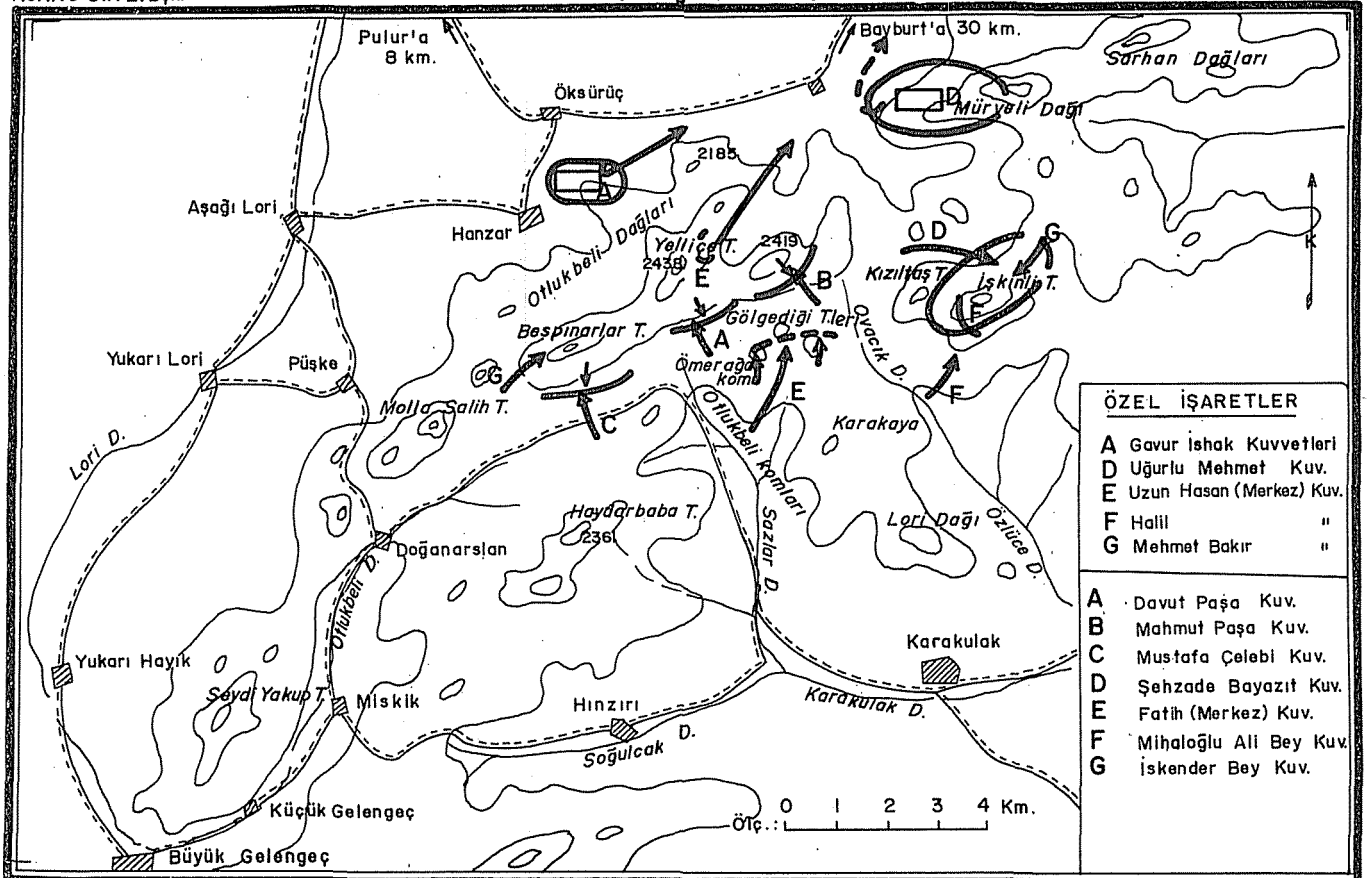

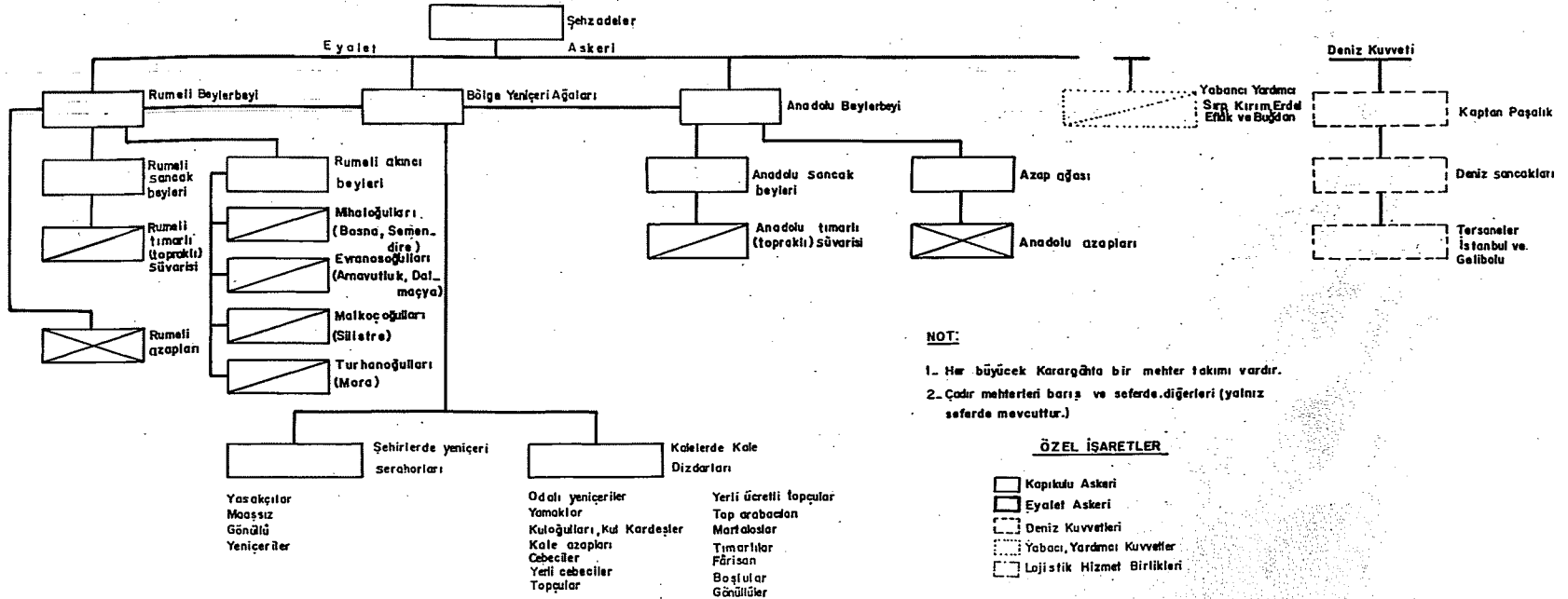
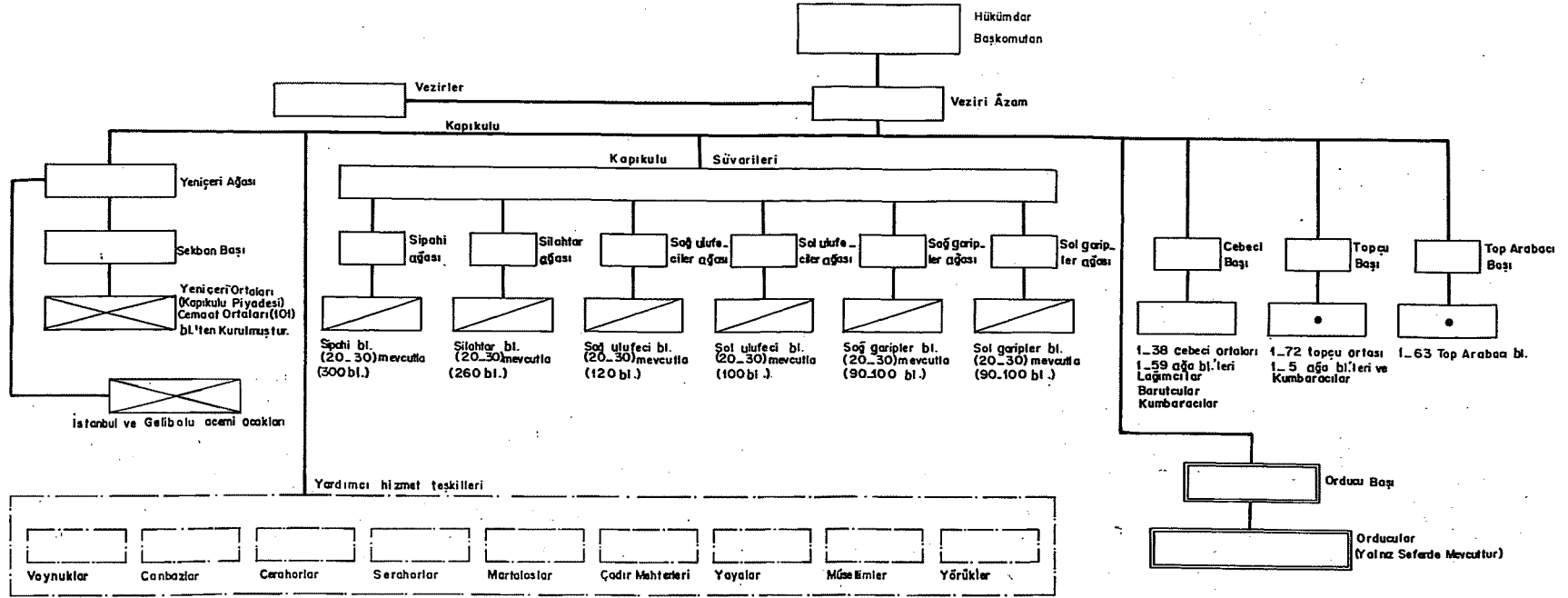

**Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde
Kesin Sonucun Alınması
(11 Ağustos 1473)**

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki :7

Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde Tarafların Muharebe Tertibatı

(1473)

Sema : 1

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

